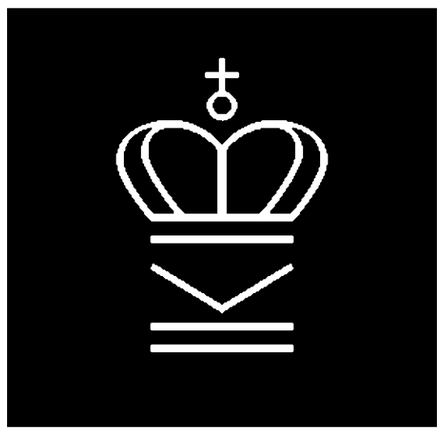

Digitaliseret af / Digitised by

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

THE ROYAL LIBRARY

København / Copenhagen

For oplysninger om ophavsret og brugerrettigheder, se venligst www.kb.dk

For information on copyright and user rights, please consult www.kb.dk

33-83-8

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 33 8°

1 1 33 0 8 00805 X

† Rex

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

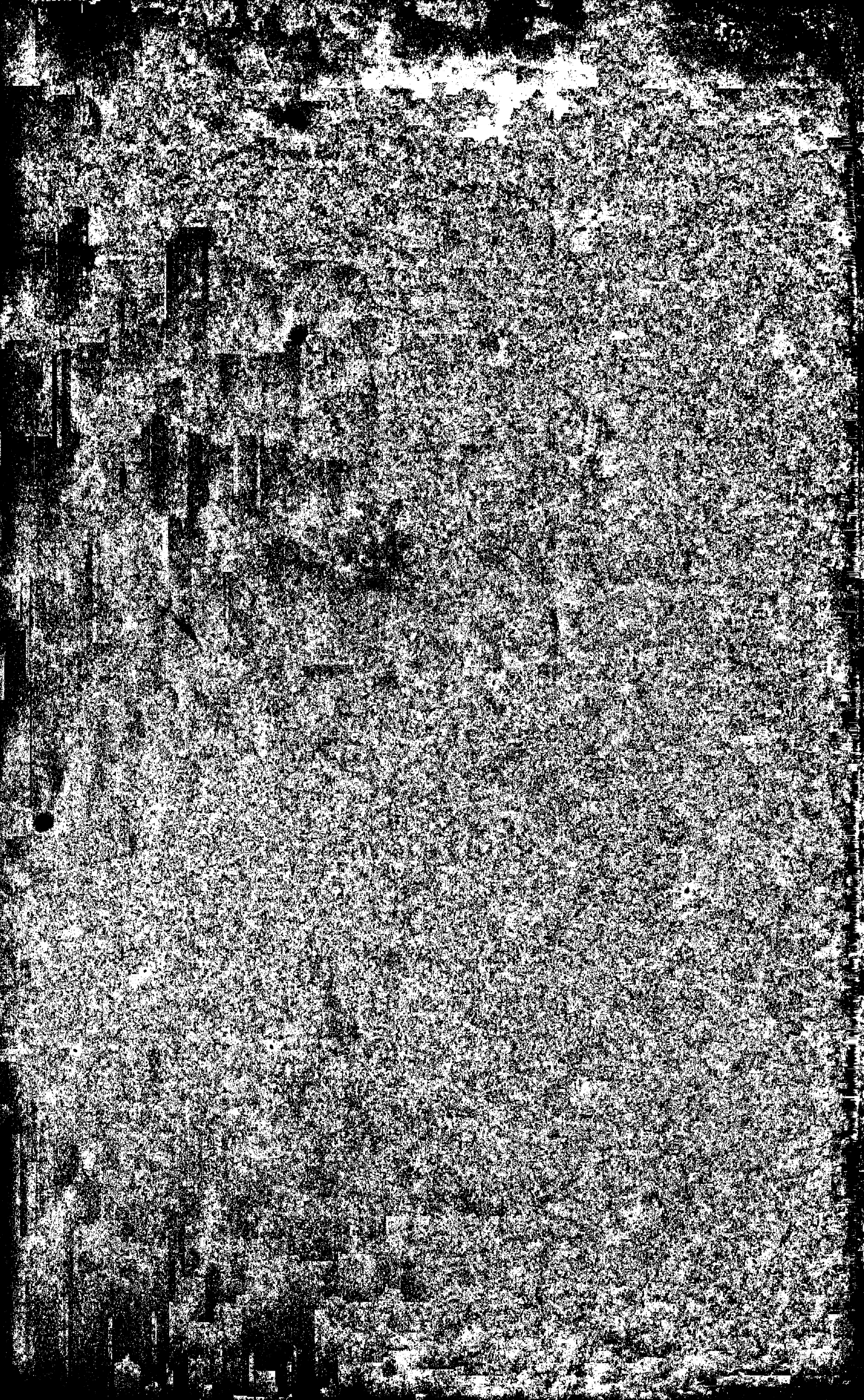

ROSKILDE

I

GAMLE DAGE.

TILDELS EFTER UTRYKTE KILDER

AF

J. KORNERUP.

MED ET KORT OVER BYEN I ÆLDRE TIDER.

UDGIVET MED UNDERSTØTTELSE AF DEN RABEN-LEVETZAUSKE FOND.

KJØBENHAVN 1892.

OTTO B. WROBLEWSKI'S FORLAG.

33-83-8

Kjøbenhavn. I. Cohens Bogtrykkeri.

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Indhold.

Side.

I. **Livet i Roskilde i forrige Aarhundrede** 1

Byens Tilstand og Udseende før 1735 1

Det gamle Raadhus og Brandene 1731 og 1735.

Det nye Raadhus 5

Den gamle Bispegaard og det kgl. Palais 17

Domkirken 21

Spor fra Fortiden, gamle Gader, Byvolden m. m 26

Øvrighed, Styrelse, Skatter m. m. 33

Borgerne, Kjøbmændene, Markederne, Havnen.

Industri og Fabrikker 46

Borgerne, Haandværkerne, Laugsvæsenet m. m. 58

Overtrædelser af Helligdagsanordningen, Brylluper. Klædedragt,

Forlystelser m. m. 71

Borgercompagniet 83

Kongelige Ligbegængelser 92

Landvæsenet, Vejes og Gaders Tilstand 99

Consumptionsvæsenet 103

Herberger og Værtshuse 109

Latinskolen, Regentsen, Conventhuset og det danske Skolehus 114

Indkvarteringer og Garnison 124

Politiet, Straffene, en »Mordbrænderbande«, Byfængslet.

Udbrudte Fanger 139

II. **Spaniolerne i Roskilde 1808** 162

III. **Aarbog over Roskildes Historie**

til Aaret 1800 179

IV. **Breve, Dokumenter og Uddrag af Raadstueprotokoller**

m. m. vedrørende Roskilde Bys Historie til 1800 210

Register 274

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Forord.

At skrive en fuldstændig Roskilde Historie og paa Papiret ligesom gjenopbygge Middelalderens Roskilde i dets fordums Herlighed, kunde synes en fristende Opgave, men den støder paa de største Vanskeligheder. Stadens Blomstring i det 12te og 13de Aarhundrede ligger saa langt tilbage i Tiden, og Sporene af den gamle Kongsgaard, Kirkerne og Klostrene ere for største Delen forlængst udviskede og udjævnede ved Tidernes Omskiftelser og mangfoldige Ildebrande, saa at der nu over meget af alt dette hviler ligesom et tykt Mørke. De roskildske Archiver, af hvilke dog en mindre Del er bevaret i den Arnamagnæanske Diplomsamling i Univ. Bibliotheket samt i Rigsarchivet, have lidt store Tab, som f. Ex., da Biskop Worm lod en Del af Stiftsarchivet bringe til Kjøbenhavn, hvor det kort efter brændte med hans Bibliothek 1728. I 1731 brændte det gamle Raadhus i Roskilde og med det næsten hele dets Archiv, de gamle Kongebreve, Dokumenter fra Middelalderen, Protokoller m. m. Det var et uerstatteligt Tab; men ogsaa til Oplysning om Byens gamle Topografi er meget gaaet til Grunde. Præsident Resen omtaler saaledes i Noterne til sit Kort over Roskilde fra 1677 »et Afrids af den ganske By, som Hr. Niels Trolle fik af Landsdommer Christen Stensen, som i Hr. Niels Trolles Gaard i Kjøbenhavn blev opbrændt«. I det hermed følgende Kort har jeg imidlertid med Benyttelse af ældre og nyere Kort samt støttende mig til egne Undersøgelser søgt at give et Grundrids af det gamle Roskilde som et nødvendigt Hjælpemiddel til at finde de i denne Bog omtalte Kirker, Klostre og Gader, som nu ere helt forsvundne.

Først fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede findes i Raadhusarchivet i Roskilde mere fyldige, men hidtil ikke benyttede Kilder til Byens Historie. Fra Branden 1731 ere enkelte Protokoller reddede: en gammel Grundtaxt fra 1682, Raadhusprotokoller fra 1717, Bythingsprotokoller fra 1716, Copiprotokoller fra 1717, Skifteprotokoller fra 1729, medens Politiprotokollerne først begynde ved 1735. Med Benyttelse af disse Kilder har jeg i Bogens første og største Afsnit

stræbt at fremstille Træk af Livet i Roskilde i forrige Aarhundrede, idet jeg mere har samlet, hvad der kunde skildre Menneskene og Tidsalderen end give statistiske Oplysninger. Der er her taget meget med, som kunde synes ringe og ubetydeligt og kun af lokal Interesse, men disse Uddrag, som med nogle nødvendige Forkortelser ere givne i deres originale Form for ikke ved Omskrivning at tabe i Værdi, ere smaa Virkelighedsbilleder, der male hin Tids Mennesker med meget levende Farver. Da en stor Del af Materialet til Skildringen af Borgernes Liv er hentet fra Politiprotokollerne, har det ikke kunnet undgaas, at Farven er bleven noget mørk; men man maa dog ingenlunde tro, at Tilstanden var saa forfærdelig raa. Der levede naturligvis mange høist hæderlige Borgere i Byen, om hvilke man kan anvende det latinske Ord: »qvi bene vixit, bene latuit« — de kom aldrig til at staa i Politiprotokollen.

I Beretningen om den mærkelige Episode i Roskildes Historie, de spanske Troppers Ophold i Byen 1808, har jeg været saa heldig at kunne benytte adskillige Øjenvidners Fortællinger til mig saavelsom de i Septbr. 1808 paa Kong Frederik d. 6tes Befaling i Roskilde afholdte Forhør til Oplysning om det Drab, som de spanske Soldater forøvede paa en fransk Officer.

For imidlertid ikke alene at skildre Byen i dens Tilbagegang, men ogsaa medtage den berømmelige Fortid uden dog at hengive sig til Fantasier, har jeg dernæst givet en Aarbog fra ældste Tider og til 1800, i hvilken de vigtigste Kildesteder til Roskildes Historie ere samlede og hist og her ledsagede af antikvariske Oplysninger. Til Slutningen følger et Udvalg af interessante Brevskaber, Dokumenter m. m., som kaste Lys over lokale Forhold og meddele mangt et Træk saavel af Middelalderens som senere Tiders Væsen og Tænkemaade.

Jeg aflægger min forbindtligste Tak til den ærede Bestyrelse af den Raben-Levetzauske Fond, der har støttet Udgivelsen af dette Skrift. Ligeledes takker jeg Borgermesteren i Roskilde for den Velvillie, hvormed han har aabnet mig Adgang til Byens Archiv.

1892.

Forfatteren.

I.

Livet i Roskilde i forrige Aarhundrede.

Byens Tilstand og Udseende før 1735.

Roskilde By var ved Begyndelsen af forrige Aarhundrede kun en Skygge af, hvad den fordum havde været. Allerede 1536 havde Trosskiftet givet den et Dødsstød, ophævet det ældgamle Bispesæde, berøvet Kirker og Klostre deres Midler og jævnet dem med Jorden, men endnu bevarede Byen dog i nogen Tid en vis Anseelse og var Bolig baade for Adelsmænd og Videnskabsmænd, der vare knyttede til Domkirken som Indehavere af de endnu bestaaende Kannikeembeder. I Reformationens Tid holdt Biskop Peder Paladius Forelæsninger i Theologi paa Latinskolen, og i Roskilde tilbragte den forhenværende Graabrødremunk Petrus Olai eller Peder Olsen, en flittig Samler til Danmarks Historie, sine sidste Dage.

Efterhaanden som Tiden gik, forsvandt dog disse Spor af aandelig Virksomhed, ligesom ogsaa Byen gik tilbage i materiel Henseende og skrumpede ind som en Følge af flere store Ildebrande. Det heldigere liggende Kjøbenhavn, fra først af kun en Nybygd fra Roskilde, fordunklede nu helt sin gamle Moderby. Roskilde vilde maaske være sunket ned til at blive en ringe Flække eller Landsby ligesom dens gamle Naboby Slangerup, hvis ikke Domkirken havde været; men dette storslaaede Mindesmærke, der ligesom en Kæmpe ragede op over de dværgagtig lave Huse, kastede endnu sin Glands over Staden og gav den Betydning. Fra Arilds Tid var jo denne Kirke det sidste Hvilested for Danmarks Konger, særlig for det oldenborgske Hus. Og dog syntes det, som om de store Minder nu vare helt glemte

og vegne bort for den smaalige og indsnævrede Aand, der beherskede det forrige Aarhundrede, men det bør billigvis tages i Betragtning, at Tidsrummet fra 1700—1720 var en overmaade haard og trykkende Tid for Kjøbstæderne, som under Krigen med Carl d. 12te vare blevne i høj Grad forarmede og udpinte ved allehaande tunge Skatter foruden Byskat: Krigsskat, Indkvarteringsskat, Told- og Consumptionsskat, Kopskat, Parykskat, Heste- og Karosseskat osv. Hver Gang en Kongedatter skulde giftes, udskreves en Skat: »Prinsessestyr«.

Kjøbstædernes Handel var da kun ringe, og det var vanskeligt at give Kredit til de forarmede, nedkuede Bønder. Industri var der næsten ikke Spor af, og med Skibsfarten gik det kun daarligt, navnlig havde Roskilde slet ingen Skibe; men Fjordens Indløb var ogsaa stoppet til og saa grundet, at kun flade Pramme kunde naa ind til den daarlige Skibsbro.

Under Trykket af den almindelige Fattigdom var det derfor ikke underligt, at Borgerne vare uvidende og blottede for aandelige Interesser og at de intet vilde anvende paa at forbedre det elendige Skolevæsen. Med et snævert Syn paa Livet gik de i deres daglige Dont, passede deres Handelsboder og Værksteder eller dyrkede deres Lod af Byjorderne, der strakte sig vidt og bredt om Roskilde som en sidste Rest af fordums Velmagt. Ogsaa Enevælden tilligemed Embedsvælden bidrog sit til at holde Borgerstanden nede. Det i sin fulde Kraft bestaaende Laugsvæsen med sine Privilegier, strænge Regler og gammeldags Pedanterier passede saare vel til Tiden, men gav Anledning til megen smaalig Nid og Forfølgelse. Af Byens Selvstyre i Middelalderen var der knap Spor tilbage, thi »Landets Fader«, Kongen, udnævnte nu baade Borgemester og Raad. Stiftsbefalingsmanden repræsenterede Kongen og havde Overtilsyn med de kgl. Skatter, Told, Consumption, Jordskyld, Sagefald osv. og meddelte Magistraten de kgl. Love og Anordninger. Det var en ufri og trælsom Tid. »Og dog«, bemærker en anset Forfatter [1]), »kunde Folk i jævne Stillinger i utrolig Grad indskrænke sig, uden at det kuede deres Humør, og de vare fri for Nutidens Bekymringer: politiske, sociale, religiøse Tvivl og Sorger. De gik rolig deres afstukne Baner og tog Livet som det er.« Efterhaanden indtraadte der jo en stor Forbedring i Indbyggernes Kaar. Rigets fredelige Stilling under Christian den 6te og Frederik den 5te

---

[1]) Prof. Edv. Holm: »Danmarks og Norges indre Hist. fra 1660—1720«.

hjalp til at læge mange Saar; Handel, Skibsfart og Industri tog Opsving, men Roskilde vedblev dog at være en ubetydelig By, der ved Aarhundredets Midte kun indesluttede 1500 Beboere. I Aaret 1769 havde Byen 1831 Beboere, men i 1801 kun 1768 do.

Ifølge en gl. Grundtaxt fra Anno 1682 i Raadhusarchivet var Byen fra ældre Tider delt i 8 Roder: St. Larses R. Ringsted R. Bondethings R. Raadhus R. Hestemarkets R. Vor Frue R. Maglekilde R. og St. Ibs. R; den omfattede da 363 Eiendomme, hvad der er 121 Eiendomme mindre end den nu har, hvorved dog maa bemærkes, at næsten alle Husene i hin Tid synes at have været lave Stuehuse, der kun rummede enkelte Familier. Endnu i Christian d. 4des Tid havde Byen en ret betydelig Udstrækning, navnlig var den nuværende »Klostermark« da bebygget med Gader, indtil der her d. 7de Juli 1647 brændte 160 Gaarde og Huse, som aldrig siden blev opbygte [1]). Fra Byens gamle Torv, »Hestemarket« udgik i nordlig Retning den Gang Store Grønnegade og løb langs Klostermarkens østre Rand ned imod St. Agnes. Grønnegade benævnes i gamle Skrifter »Platea Groningorum in Frisia«. Man turde mulig forklare denne Benævnelse saaledes, at der her engang har boet nogle Folk fra Groningen i Frisland, maaske Vævere eller andre Fabrikanter.

Præsident Resens Kort over Roskilde fra 1677 viser os denne Gade tilligemed hele »Rimors Møllestræde«, der gik forbi den gamle »Sortebrødre Mølle« (nu Rimors Mølle) og stødte til Store Grønnegade i en ret Vinkel, men der findes ikke paa Kortet Huse angivne i disse gamle Gader. Det omtalte Kort, som Resen havde ladet optage og stikke i Kobber til sit store Værk »Atlas Danicus«, som desværre aldrig blev udgivet men haves i Manuskript paa det store kgl. Bibliothek og Univ. Bibliotheket, findes nu kun i nogle faa Exemplarer.

Det er kun en Frihaandstegning, et Slags Fugleperspektiv uden Maalestok og meget ukorrekt med Hensyn til Gadernes Retning m. m. og er ledsaget af en skreven Fortegnelse over disse, hvori mange øiensynlige Misforstaaelser ere indløbne. Ikkedestomindre er Resens Kort en særdeles vigtig Kilde til den stedlige Historie; det angiver de gamle forsvundne Kirkers Beliggenhed og indeholder i det hele mange Oplysninger, som ogsaa

---

[1]) Niels Slange: »Christian d. 4des Historie«.

bl. andet ere blevne benyttede af Behrmann i hans Roskilde Beskrivelse fra 1832.

Indtil den Ildebrand, der ramte Byen i April 1731, hvorved en stor Del af Algade med det gamle Raadhus brændte, synes en Del af Egnen N. O. for Domkirken, St. Ibs. Rode, at have været bebygget, men der skulde kun gaa 4 Aar, førend Byen atter hærgedes af en forfærdelig Brand, som i Octbr. 1735 ødelagde dens vestlige Del, navnlig, Skomagergade og en Del af Algade. Vi skulle senere komme tilbage til disse to Brande. Naar man erindrer, at Byen allerede i gamle Dage havde været et Offer for Ilden i Aarene 1443, 1523, 1599 og 1647, indseer man, at der i forrige Aarhundredes Begyndelse kun har været lidet tilbage af det middelalderlige Roskilde. Dog var der mere end nu. Tilbage var Domkirkegaardens Omgivelser, den gamle Bispegaard, Latinskolen, Regentsen, Konventshuset, den gamle Del af Stiftsbibliotheket (som staar endnu), samt paa Algaden det store gamle Raadhus. Derimod maa det antages, at der har været adskillige ret smukke Huse i Renaissancestil fra Christian d. 4des og Frederik d. 3dies Tid.

Ville vi søge at danne os et Billede af Byen, som den saa ud før 1731 og 1735, maa vi tænke os Husene i de krumme og snævre Gader liggende uregelmæssig ud og ind med ret rummelige Gaardspladser og Haver. Gaderne vare slet brolagte med smaa toppede Sten, og langs Midten løb Rendestenen. Bygningerne vare for største Delen Stuehuse med Kviste med snirklede eller spidse Gavle, de fattigere endnu hist og her tækkede med Straa. De mere velhavende Borgeres Huse vare prydede med pynteligt Snitværk paa Bjælkehovederne, Tavler med Indskrifter over Dørene, der vare smukt udsnittede og forsynede med Dørhamre. Hist og her var der Karnapper, og inde i Gaarden Svaler, men Vinduerne havde smaa Ruder indfattede i Bly. Paa Haandværkernes Huse dinglede mange underlige Skilte, der hang paa snirklede fremspringende Jernstænger. Foran Gadedøren laa en Stentrappe med Jernrækværk, og udenfor mange Huse vare Lindetræer med en Bænk, hvor Familien tog Plads paa Sommeraftener og snakkede med Naboer og Gjenboer. Endnu er der levnet os en enkelt Prøve paa et saadant Hus fra Chr. 4s Tid: Bagsiden ind til Gaarden Nr. 4 paa Algaden, der ved et sært Held synes at have undgaaet Branden 1735. Hvor forskjelligt fra Nutidens Roskilde har alt dette ikke været, hvor naivt og malerisk? Alle hine Renaissancebygninger havde

et ganske andet Relief, et ganske andet architektonisk Værd end Nutidens rigtignok bekvemmere indrettede, men i det Ydre saa uendelig flade og kedsommelige borgerlige Huse.

Alt det maleriske og ærværdige gik nu tilgrunde i de store Ildebrande 1731 og 1735, og desværre indtraf disse i en højst uheldig og forarmet Tid, da endnu ingen Brandforsikring var oprettet.[1]) Naar det brændte for en Mand, var han ruineret. Borgerne, der skulde bygge deres Ejendomme op igjen, maatte da indskrænke sig til det aller nødtørftigste Bindingsværkshus. Sansen for Bygningskunst var selv hos de mere Velhavende, desværre ligesom nu, kun ringe, og det var alene overladt Tømmer- og Murmestre at give Tegning til de nye Huse, som da ogsaa blev derefter. Som et endnu staaende Exempel paa en Bygning, opført efter Branden 1735, kan nævnes Huset Nr. 40 i Skomagergade (for Tiden tilhørende Kbmnd. Aarestrup) samt Huset Nr. 12 i samme Gade med de to smaa Kviste.

Det gamle Raadhus og Brandene 1731 og 1735. Det senere Raadhus.

Det gamle Raadhus laa paa Algadens nordre Side og strakte sig fra Olsgade og lige ned til det nye Torv 120 Skridt i Længden og havde Sidefløje baade ned ad Olsgade og ved det nye Torv, hvor dengang Eva Schrøders Stræde, en Del af det ældre Bispegaardsstræde, laa. Det var en meget anselig Bygning, der havde tre Portaler ud til Algaden og ifølge Resens Kort var prydet med en Række Spidsgavle. Taget var dækket med »Hulsten« c: Munketagsten, og under Stuen var der hvælvede Kjældere, hvor Magistraten havde Oplag af Vin og tydsk Øl til Udsalg. (Af disse Kjældere er der endnu én tilbage i Huset Nr. 3 paa Algaden. Denne Kjælder er dækket med fire Korshvælvinger, der hvile paa en liden Midtsøjle af Granit). I Raadhuset var der oven over en anselig lang og bred Sal, hvor der var et Galleri til Musikanter ved forefaldne Højtideligheder og Brylluper, som ofte blev holdt paa Raadhuset.[2]) I Raadhuset var Bythinget, som oprindelig holdtes under aaben Himmel ligesom Herredsthinget, efter hvilket endnu Gaden

---

[1]) Brandforsikkring indrettedes først 1760.

[2]) »Danske Atlas« 1774, 6te Del, 147.

»Bondethinget« har Navn. I Raadhuset gjemtes Byens Archiv, og der henlaa det lovbefalede Maal og Vægt. I Kjælderen var Byfængslet. Gaden udenfor, der her er temmelig bred, var det Sted, hvor Borgerne skulde møde, naar der var noget paafærde og der ringedes med Klokken i St. Laurentii Taarn.

Det gamle Raadhus omtales i Byens Archiv ved Aaret 1718, da Niels Lunde blev Borgemester. Han lod da i Henhold til Stiftsbefalingsmandens Ordre blandt andet tage Syn over Raadhuset af Byfogden tilligemed dertil valgte »uvillige« Mænd, og disse skulde da under Eds Bekræftelse erklære sig om, hvorvidt Raadhuset, der var noget forfaldent, kunde ved en Reparation hjælpes eller, om det maatte nedbrydes og igjen opbygges.

Raadhuset omtales atter 1723.[1]) Taget var da blevet repareret, hvorefter der holdtes Auktion over Egesparrer, Tømmer, Brædder og »Hulsten«. Aaret efter, Jan. 1724[2]) holdtes atter Auktion, ved hvilken Lejlighed bortsolgtes »det gamle Schrempel eller Trallverch, som før stod paa Bythinget,« ɔ: i Tingstuen. Kort efter blev der atter foretaget en Reparation paa Raadhuset: »Tømmermester Sørensen havde forbedret Gulvet saavel udi den indelukte Del af Raadhusets søndre Ende som udenfor. Murmester Jon Hansen havde opmuret to Skillerum, afstrøget Raadhusets søndre Gavl og de tvende Sider saavidt, som paa Gaden udstaar. Christoffer Due Grovsmed og Søren Madsen Kleinsmed havde ogsaa gjort Arbejde. Det hele beløb sig til 448 Rdl. 1 Mark.«[3]) I 1722 d. 9. Sept. havde Tobaksplantør Jochum Palman begjæret at leje Raadshusloftet til der at ophænge Tobak til Tørring, saafremt Magistraten vilde lade Taget reparere, »saaledes, at Rygningen og Tagskægget bliver skilned med Kalk, og Resten af Taget dukked med Langhalm, for hvilken Reparation han siden hafver at indgive Regninger og Beviser til Approbation.«[4]) Det ses heraf, at Magistraten var ubekymret for den Brandfare, der var forbunden med at lade Raadhustaget tætte med Halm, som blev puttet ind under Tagstenene og tillade en Tobaksspinder at hænge hele det store Loft fuldt af tørre Tobaksblade, der kunde fange Gnister ligesom Krudt.

Da opstod der i Dagene d. 7de og 12te, men især den 13de

---

[1]) Raadstueprotokollen 23. Sept. 1723.
[2]) Sammesteds.
[3]) Raadstueprotokollen 12. Jan. 1724.
[4]) Dito 9. Sept. 1722.

April 1731, en stor Ildebrand i Roskilde; man véd ikke hvorledes, men disse gjentagne Brande lade os formode, at Ilden var paasat. Det var især den nordre Side af Algaden, men ogsaa andre Kanter af Byen f. Ex. Maglekilde Mølle, det gik ud over, og der brændte 22 Gaarde og 25 Huse, der ansloges til en Værdi af 17,370 Rigsdaler, de ødelagte Møbler til 12,122 Rdl.[1]) Da brændte ogsaa det gamle Raadhus, og Byen mistede saaledes en af sine anseligste Bygninger fra Middelalderen. »Men det Tab ved gamle Raadhus,« siger Hoffman i Danske Atlas,[2]) »forvindes aldrig, thi dér brændte Byens gamle Archiv, Privilegier, Protokoller, Kæmner Regnskabs Dokumenter, Pergamenter og nogle hundrede Aars Papirer og Efterretninger.« Paa en Forespørgsel i Aaret 1743 af Stiftsbefalingsmanden Baron Gersdorff, angaaende gamle Dokumenter, svarede derfor Magistraten i Roskilde: »Alle Byens betydelige og gamle Kongebreve ere tilligemed Raadstuen opbrændte Aar 1731 udi den store Ildebrand, og haves intet deraf.«[3]) Paa en Forespørgsel af Stiftsbefalingsmanden 1735, hvori denne forlanger forskjellige Oplysninger om Byen, svarer Magistraten: »Vægt og Maal blev opbrændte tilligemed Raadhuset i Aar 1731 . . . Byens Privilegier have vi ingen; thi de blev desværre opbrændte med Raadhuset i Ildebranden.« Raadstueprotokollen af 11. Octbr. 1738 omtaler, at ogsaa Borgercompagniets gamle Fane var brændt »1731 ved den store Ildebrand«. Kopi Protok. 30. Sept. 1735.

I Aaret 1731 var Brandforsikringen endnu ikke oprettet. Naar det brændte for en Mand, var han ofte helt ødelagt og havde ikke andet at gjøre end at anraabe Landets Fader Kongen eller »medlidende Christne« om Hjælp. De Brandlidtes, eller som man den Gang kaldte dem »de Afbrændtes«, Stilling var derfor sørgelig, og en hel Del Mennesker havde ikke Husly. Selv Magistraten var nu husvild. Af det Bohave, der var frelst ud af Luerne, var en Del halvt ødelagt, en Del ranet bort.

---

[1]) Rentekamrets Resol. Protok. 7. Sept. 1731.

[2]) »Danske Atlas« Suppl. 6te Del, 147.

[3]) Efter Hoffman har Behrmann og flere andre Forfattere fejlagtig angivet den Brand, hvorved Raadhuset og en Del af Algaden ødelagdes, til Aar 1733. Den ovenstaaende officielle Erklæring af Raadhusets Kopiprotokol, B. 2, saavelsom flere andre Meddelelser i Raadstueprotokollerne ligesom ogsaa Rentekamrets Resol. Protokol bevise fuldstændigt, at Branden var 1731.

Magistraten lod d. 2den Mai ved Trommeslag paa Gaden udraabe følgende Plakat:

»Borgemester og Raad her udi Hs. kgl. Majestæts Kjøbstad Roeskilde advare alle og enhver, som siden sidste Ildebrand noget fremmed Tøi og Gods hos sig maatte have, hvilket enten fra sin rette Ejer er bleven forvildet og kommet iblandt andre Sager, eller og nogen kand have reddet fra Ilden og dem ej selv tilhører, at de alt sligt inden Onsdag Aften den 9de Maj førstkommende angive og alt fremmed Gods og Tøi fra sig levere til velagtbare og velforstandige Mand Peder Sørensen Kræmer i Ringstedgaden, som samme optegner og meddeler dem, som det levere, et Bevis derfor, imod hvilket Bevis skal blive godtgjort en billig Bjergeløn. Men efterat ommeldte Onsdag den 9de Maj er forløben, bliver anrettet en skarp Inqvisition og Randsagning overalt, og om da noget fremmed Gods hos nogen skulde findes fordulgt, bliver hand Tyv derfor og til Strafs Erholdelse efter Loven vorder forfulgt.« (Raadstueprotokol.)

Hvad Brandvæsenet angaar, da var et sligt endnu ikke ordentlig organiseret, uagtet der existerede et Brandlaug, og Slukningsredskaberne utilstrækkelige. Kæmneren Werner Dippenbrooch blev i Raadet adspurgt om Slukningsredskaberne. Han svarede, »at Byens mindste Sprøite staar i god Stand hos Apotheker Stær tilligemed 20 Brandhager. Ved Raadstuen, som er afbrændt, er to Brandstiger, i Capitain Hammelevs Gaard nogle Spande, hvoraf de fleste ere udygtige. De tvende Haandsprøjter, som den kgl. Residents Stad Kjøbenhavn har assisteret Roskilde med, staa i Fru Meierkrones Gaard og paa Bispegaarden.« Kæmneren begjærede i Anledning af de mange Byen ved Ildebranden paakomne Udgifter en Skat paalagt med 6 Rigsdaler efter Skillingstaxten. »Den 19. Maj,« hedder det i Raadstueprotokollen, »var Magistraten forsamlet i en Stue, hvor Borgemester Lunde efter den ulykkelige Byen overgangne Ildebrand er indlogeret.«

Fra Stiftsbefalingsmanden modtog Magistraten en Skrivelse af 29 Mai 1731, hvorved Hs. Excellence approberer i alle Maader den Anstalt, som her i Byen var begyndt angaaende Inqvisition over Ildstedernes Tilstand samt Forbud, at ingen maa bruge Halmdukker under deres Stentage.

Chefen for den i Roskilde siden 1728 inkvarterede Bataillon af det kgl. Grenaderkorps, Major von Sohlubhut, synes at have været meget vred over Branden; han mødte selv i Retten som

Pladskommandant og gav tilkjende, »at dersom nogen ulykkelig Ildsvaade her atter skulde antændes og fra noget Ildsted udkomme eller ved uvarsom Omgang med Ild og Lys, især om nogen Mand, naar saadan Ulykke begynder, enten tillukker sine Døre og Hus eller i andre Maader fordølger Ilden og ei strax giver det offentlige tilkjende, da vil han, Majoren, uden al Regarde og Forbøn lade saadan Mand arrestere og forvare, indtil Sagen Hs. kgl. Majestæt allernaadigst vorder foredraget og indtil Ordre bliver tilstillet om saadan Persons Løsladelse.«

Borgerskabet fik Befaling til at anskaffe Brandstiger. »Og om Ulykke indtræffer, som Gud naadelig afvende, skal Værten, naar Allarm vorder slagen, give sin indkvarterede Grenadier en Spand og en Øxe, som Grenadieren igjen sin Vært leverer.« Det blev forbudt at brænde Halm eller Græs eller Jord-Rødder under Mulkt af 5 Rdl. Ingen maa herefter lægge Halmdukker under deres Stentage især i Nærheden af Ildsteder. Stentaget skulde understryges med Kalk under 10 Rdlrs. Mulkt. Ved Synsforretningen blev der hos 106 Eiere udsat Skorstene Køller osv.

Det var ikke nogen let Sag, at faa den afbrændte Del af Roskilde By atter reist. Under den store Nød henvendte derfor Magistraten sig med Bøn til Hs. Majestæt, Kong Christian 6te, om at komme Byen til Hjelp, hvad han ogsaa gjorde med en betydelig Sum. Endvidere bestemte Kongen ved en Resolution af 22 Juni 1731: »at de Afbrændte maa forundes 10 Aars Frihed for Consumptions Svarelse, som af Stiftsamtmanden imellem dem kunde reparteres, alt som enhver lader bygge til . . . Saasom Vores allernaadigste Intention ved denne Friheds Givelse vel hensigter til at soulagere de Afbrændte, men fornemmelig for at faa de afbrændte Pladser igjen snarest mulig opbygget, saa accordere Vi allernaadigst, at de byggende maa forundes Frihed for Told og alle Importers Svarelse af de Materialier, som de til de afbrændte Steder at bebygge lader indføre, dog at Tømmeret og Jernet fra Norge forhandles.«

Aaret efter synes de fleste Bygninger at være rejste. Den 27. Febr. 1732 sammenkaldte Borgemester Niels Lunde dem af »de Afbrændte«, som endnu ikke havde bebygget deres Pladser, for at de endnu kunde faa Hjelp til at bygge i Henhold til Stiftsbefalingsmandens Anstalt og anvises, hvor de kunde faa Materialier og Forskud; men de maatte give bestemt Svar. Raadstuskriver Holst var tilstede og lovede at ville opføre sit

Hus, ligeledes Knud Svendsen og Saddelmager Eberhards Enke I Raadstueprotokollen af 20. Aug. 1732 hedder det, at Raadstuskriver Holst og Knud Svendsen dog endnu ikke havde bygget deres afbrændte Huse op. De blev derfor i Henhold til Stiftsbefalingsmandens Skrivelse kaldte op paa Raadhuset og formanede, eftersom de allerede i Septbr. forrige Aar havde lovet at bygge, og underskrevet derom i Protokollen — hvis de vilde have den kgl. allernaadigst tillagde Hjælp &c. . . .

Ifølge Stiftsbefalingsmand Gehejmeraad v. Holsteins Skrivelse til Magistraten i Roskilde, angaaende de Brandlidte 1731, skulde disse bygge deres Gaarde og Huse med Bindingsværk, Tavlmure [1]) til Gaderne og Stræderne samt med Tagstene overalt. Endelig skal enhver Nabo, hvor han haver sin fri Stolpe, til Ryg-Aasen opbygge sin Gavl med Tavlmur eller i det mindste med Ler ganske opklinet; og hvor de have halv Stolpe tilsammen, da bygge en god Gavl med Tavlmur.

Under det store Besvær, man havde med at faa den nedbrændte Del af Byen op igjen, maatte Magistraten, som ovenfor berørt, hjælpe sig som den kunde bedst uden noget Raadhus. Først i Foraaret 1735 var man naaet saavidt, at der kunde tænkes paa, hvorledes den forarmede By skulde faa Midler til at bygge sig et nyt Raadhus, og der var da intet andet for end igjennem Stiftsbefalingsmanden atter at henvende sig til Hs. Majestæts Naade, og det maa da siges, at Christian den 6te ogsaa ved denne Lejlighed var Roskilde huld og god. Vi skulle nedenfor komme tilbage til det nye Raadhus, som opførtes 1735, men som har maattet vige Pladsen for det nuværende 1883. —

Der skulde ikke hengaa meget over fire Aar, før Byen atter, i Efterhøsten 1735, hærgedes ved tre kort efter hverandre følgende Ildebrande, der, som det senere viste sig, vare paasatte af en »Mordbrænderbande«, hvis virksomste Medlem var en knap sytten Aar gammel Skorstensfejerdreng. Vi skulle senere komme tilbage til denne Bande.

Den største af disse Brande opstod den 4. Octbr. i Skomagergade, og snart stod hele Gaden i lys Lue. De gamle brøstfældige Bindingsværkshuse, hvis Tage vare tættede med Halmvisker, og hvis Baghuse havde Straatage, gave Ilden rigelig Næring. Brandvæsenet var slet og Slukningsforsøgene magtes-

---

[1]) Meningen er, at der skulde bruges brændte Mursten, ikke Ler.

løse. Der brændte da største Delen af Skomagergade og en betydelig Strækning af Algadens søndre Husrække. Endnu den Dag idag er der i Roskilde bevaret et lille Mindesmærke om hin Brand inde i Gaarden i Ejendommen Nr. 2 paa Algaden ved Hjørnet af Allehelgensstræde, nemlig en der indmuret Sten med følgende Indskrift:

JEG BLEV I ASKEN LAGT
VED GUDS RETFÆRDIG RIIS.
JEG BLEV IGJEN OPVAGT,
GUD SKE LOV, ÆRE OG PRIIS.
AIS. VND. ANNO 1736.[1])

Tilstanden efter Branden var meget sørgelig. En Del af de Brandlidte laa foreløbig lejrede med deres faa reddede Møbler og Sengklæder i Vænger og Tofter, indtil de blev venligt optagne og husede hos deres heldigere Medborgere. Da man var paa det rene med, at Ilden var paasat og efter disse gjentagne Ildsvaader ikke var sikker paa, hvad der paany kunde ske, og Vinteren tilmed stod for Døren, blev Borgerskabet af Øvrigheden befalet at møde 1ste Decbr. paa Torvet »i Gevehr«, hvor der da skulde blive anvist Borgerne deres Vagtposter, hvor de skulde staa for at hindre omløbende fremmede Betlere at komme ind eller ud af Byen, medens der holdtes »Inqvisition« der efter slige Folk. Iøvrigt klagede Borgerskabet snart over den fortsatte besværlige Tjeneste ved Vagtholdet og sendte alleslags ubrugelige Stedfortrædere, hvorfor Øvrigheden befalede, at de selv skulde møde eller dog i al Fald sende »dygtige Karle« under en Bøde af to Mark.

Man ser bedst, hvor ynkelig Tilstanden var af den Kjendsgjerning, at der af Byskatten 1735 ikke var indkommen mere end — 23 til 24 Rigsdaler! »Og som nu en stor Del af Byen er afbrændt,« hedder det i Raadstueprotokollen, »og de Afbrændte ei for Brand have betalt, spørger Kæmneren, hvorledes

---

[1]) Et uægte Sagn har ville sætte denne Sten i Forbindelse med Freden i Rosk. 1658, som siges at være underskrevet i dette Hus. Som et Curiosum fortælles, at hans svenske Majestæt Kong Gustav III i 1771, da han besøgte Rosk. for at se Domkirken, i højst egen Person skal have været oppe paa en Stige for selv at læse denne Indskrift. Samme Sten burde iøvrigt have været opsat igjen ud til Gaden, da Huset for c. 40 Aar siden blev ombygget.

han skal forholde sig.« Magistraten svarede, at der skulde gives Henstand, men ved Aarets Udgang indleveres en Restanceliste.

Den 30. Novbr. 1735 blev der for Borgerskabet oplæst en af Kongen approberet »Brandtordning« for Rosk. By, hvorved et bedre ordnet Brandkorps oprettedes. Der skulde herefter holdes Tønder i Beredskab f. Ex. ved Munkesø [1]), Højbrønd, Maglekilde, Kobbermøllen osv. Lister bleve optegnede over det til Sprøjterne hørende Mandskab samt over dem, der skulde skaffe Vand m. m.

Den 6te Februar 1736 sammenkaldtes de Borgere, som havde lidt Tab paa Ejendomme og Møbler under Branden, ialt 96 Personer, og for dem oplæste da Borgemesteren Hs. kgl. Majestæts Resolution af 30. Jan. angaaende den Hjælp, som Højstsamme lover de Brandlidte, idet han skænker dem 20,000 Rigsdaler. Det var ikke saalidt for hin knappe Tid, da Penge vare mere værd end nu, og atter et Bevis paa Christian d. 6tes gode Villie til at sørge for sine Undersaatters Vel. Raadstueprotokollen indeholder en Liste paa dem, der vare mødte og som nu skulde erklære, enhver især, hvor mange Fag Hus, de vilde bygge, hvorefter da deres Part af den kgl. Hjælp blev beregnet. Vi ville nævne nogle af de i Listen forekommende Personer: »Apotheker Stær vilde bygge 14 Fag, Raadmand Hartmann: 9, Anders Post: 11, Det danske Skolehus: 12, Musikant Møller: 8, Claus Lentz: 8, Anders Winther: 5, Andreas Almis: 8, Raadmand Hans Rasmussen Lange: 54 Fag og 7 »Tvister« paa Huset. Herunder ere indbegrebne Lejevaaningerne, som Organisten boede i, endvidere til de 6 Vaaninger i Damphusstræde (ɔ: Gullandsstræde): 24 Fag [2]), Amtsforvalter Fugl: 15 Fag, 6 Fag Lejeboliger, 4 Tvister, Hans Holst priviligeret Værtshusholder (i Hamborg Herberge): 20 Fag i en to Etages Bygning (den eneste 2 Etages i hele Listen), Niels Rasmussen Lange: 19 Fag, Jens Gudmundsen, Skomager: 15 Fag, Bager Boye: 12 Fag,

---

[1]) Munkesø, der nu kun er en liden Pyt bag Banegaarden, var endnu for 50 Aar siden en temmelig stor Sø, maaske en Levning af den fordums Bygrav, men havde senere faaet Navn efter det nærliggende Graabrødrekloster. Se Kortet.

[2]) Denne Ejendom er nu delt og tilhører Klædehandler Christensen og Proprietær A. Borch.

Ole Larsens Enke: 14 Fag. I Karen Olsdatter Stræde: Margrethe sal. Niels Bruuns: 20 Fag med 2 Tviste, Mette Peder Fischers: 4 Lejeboliger: 18 Fag, Peder Vagtmester: 12 Fag. Guldsmedstræde: Isac Maillon: 30 Fag, Birthe sal. Fischers Gaard og Lejehuse: 14 Fag osv.

Den 18. Febr. s. A. var Hs. Excell. Stiftsbefalingsmanden Baron v. Gersdorff i egen høje Person nærværende paa Raadstuen, og blev da for »de Afbrændte« læst Hs. Majestæts allernaadigste Resolution af 17. Febr. Magistraten erklærede da paa de Brandlidtes Vegne, at ingen af dem havde Evne til at opbygge deres Huse til Gaden af Grundmur, men derimod nok med Egetømmer og »Tavlværk«. Hs. Excellence lod hver af de Brandlidte fremkalde og gjennemgik den forhen forfattede Liste paa hvor mange Fag de vilde bygge samt foreholdt alle Vedkommende, at holde sig Hs. Majestæts allernaadigste Villie efterrettelig angaaende Bygningsmaaden. Kongen havde nu skænket de Brandlidte 20,000 Rdl. og vilde helst, at der byggedes Grundmur, men det tillodes dog ogsaa, at der opførtes Bindingsværk af Egetømmer og Tavlmur med Sten behængt men uden Halm. De Ejere, hvis Huse endnu vare tækkede med Halm eller i Stedet for Understrygning med Kalk havde Halmdukker (ɔ: Halmviske under Tagstenene) skulde tilholdes, aarligen nogle Fag at lade understryge. Bygningerne skulde gjøres »egale«, Gaderne reguleres, Vinduerne egale. Paa et Hus paa 3 Fag til Gaden bygges en Kvist paa 2 Fag, paa et 5—6 Fags Hus: en Kvist paa 3 Fag, paa 7 à 8 Fag: en Kvist paa 4 Fag, og over et Hus paa 8 Fag: en Kvist paa 5 Fag.

Det tarvelige Udseende, Byens Huse fik efter Branden 1735, bevarede den i lang Tid, ja næsten til vore Dage: de smaa lave Stuehuse med spidsgavlede Kviste, tæt siddende Vinduesfag med smaa Ruder, Stentrappen osv., og der findes, som allerede ovenfor berørt, enkelte Exemplarer tilbage fra hin Tid som Husene Nr. 12 og Nr. 40 i Skomagergade.

Et Held var det, at det nye Raadhus allerede var i det mindste for en stor Del opført i Foraaret og Sommeren 1735, førend den store Brand indtraf, og at det ikke berørtes af Ilden. Allerede efter Branden 1731, da Luerne fortærede det gamle Raadhus, var Byen overordentlig trykket i økonomisk Henseende, og der var intet andet for, end atter at ty til Landsfaderens Naade. Efter i fire Aar at have manglet Raadhus, gik

derfor Magistraten ind med et Bønskrift desangaaende til Stiftsbefalingsmanden, Hs. Excell. Gehejmeraad v. Holstein: Det vilde være Hs. Excellence bekjendt, at Byen højlig trængte til et Raadhus i Stedet for det, »som ved den ulykkelige Ildebrand Aar 1731 blev lagt i Aske,« men Hs. Excellence kjendte Indvaanernes slette Formuenhed. De kunde ved egen Hjælp ikke faa et nyt Raadhus med Bything og Arresthus tilvejebragt. Vi vide intet andet Middel end ved Deres Excellences Forbøn at anholde hos Hans Majestæt, hvis store Naade imod Byen vi ikke kunne beskrive eller fuldt takke for. I største Ydmyghed anholde vi om Deres Excellences kraftige Forbøn, som maatte have en naadig Bønhørelse til Følge &c. »Naadigste Herre, vi have da i dette Haab paa det nøjeste overvejet, hvad et nyt Raadhus samt Bything og Arresthus her i Byen vilde koste, hvilket ikke skal kunne bygges og indrettes for mindre en Summa end 2000 Rigsdaler. Om denne Hielp tilbede vi os underdanigst Deres Excellences højst formaaende Recommendation. Bekvemmere Sted til et Raadhus end ved St. Lauritz Taarn, som ligger midt i Byen og paa Torvet, vide vi ikke at gjøre underdanigst Forslag paa; ejheller tro vi, at det noget andetsteds for lettere Pris kan bygges. Skulde Deres Excellence naadigst finde for godt, at tilbede os oven bemeldte Summa, da forsikre vi underdanigst, saafremt Inspektionen ved Bygningen os betros, for enhver Skillings Udgift at aflægge saa vedbørlig Rigtighed, at Ingen med Billighed der imod skulde faa noget at erindre. Men udi dette saavelsom alt andet ville og bør vi være fornøjede med Deres Excellences egen naadige Foranstaltning. Og vi, som underdanigst tilbede os samt denne fattige Bys Indvaanere Deres Excellences bestandige Gunst- og Naade, forblive med største Soumission,

M. Munthe. A. Rasmussen Lange. P. M. Otzen.

Roskilde den 16. Febr. 1735.«

Forslaget blev approberet af Kongen, der skænkede 1800 Rdl. der til. Bygningen kom til at koste 3,536 Rdl. 2 Mrk. 3 Sk., og Magistraten ansøgte da paany Kongen om 1000 Rdl. af hans Kasse til at forrente og afdrage.

Ved det nye Raadhuses Opførelse maatte Borgerne som sædvanlig i hine Tider udføre Pligtarbejde. De, der havde Heste og Vogne, maatte kjøre med Sten, Grus osv., og de andre stille Arbejdere, Haandlangere. Fire paa den Tid her boende Tobaksplantører og Udlændinge, nemlig Isak Maillon, Abraham

de Hou, Jacob Formann og Jacob Feu, maatte ved denne Lejlighed betale Bøde for Opsætsighed imod Kongens Befaling vedrørende Pligtarbejde ved det nye Raadhus.

Som Plads for dette valgte Magistraten, som ovenfor omtalt, Torvet, hvor den gamle i 1531 nedbrudte St. Laurentii Kirke havde staaet. Hin Kirke omtales allerede 1253 i Biskop Jacob Erlandsens Stiftelsesbrev for Duebrødre Hospital. Undersøgelser have vist, at det har været en Bygning af Fraadstenskvadre og derfor rimeligvis en af de ældste Sognekirker i Roskilde; men imod Vest har den været forlænget i senere Tider rimeligvis omtrent 1450 med røde Mursten og med det smukke Taarn, som staar endnu og som paa sin østre Gavl har et i Kridtsten udført Billede af St. Laurentius, der holder sin Rist i Haanden. I Taarnet hænger en fortrinlig gammel Malmklokke, støbt i Aaret 1515 af den berømte Klokkestøber Johannes de Fastenoive. Indskriften paa Klokken lyder saaledes:

† O bone Laurenti, martyr venerande per orbem, renibus ex nostris exstingve libidinis ignem. Johannes de Fastenoive me fecit anno Domini MDXV.

Paa Dansk: »O gode Laurentius, Du Martyr, der dyrkes over al Jorden, sluk i vore Nyrer Vellystens Ild! Johannes de Fastenoive støbte mig i Herrens Aar 1515.« Næsten hver Dag siden Kong Christiern d. 2dens Tid har denne Klokke lydt over Roskilde, og endnu i forrige Aarhundrede kaldte den Borgerne sammen til Raadstueret hver Onsdag, ligesom den da, som nu, ved sin Klemten forkyndte, naar der var Ildløs.

Ifølge Resens Kort laa ved Torvet foran Taarnet det saakaldte Stenhus, som i 1731 efter det gamle Raadhuses Brand blev kjøbt af Magistraten, der rimeligvis allerede dengang har havt den Plan for Øje, at bygge det nye Raadhus her. Stenhuset synes at have været en Rest af den gamle Kirke, som man endnu beholdt et lille Stykke af ved den nye Bygnings Opførelse. Det underste af det nye Raadhuses nordre Mur, der var godt 13 Alen lang, viste sig nemlig ved Nedbrydningen 1883 at være over 1½ Alen tyk, opført af Munkesten i Munkeskifte og med en stor spidsbuet Nische med en mindre gl. Dør paa Midten. Det 1735 opførte Raadhus kom til at ligge paa Torvet op til Taarnets østre Mur. Det var en ret anselig to Etages Bygning med en høj Kjælder, Stentrappe paa Midten op til Hovedindgangen, hvorover saaes en Sten med Christian d. 6tes

Navnetræk og Indskrift: »Bygt ved Guds og Kongens Naade 1735 [1]). Forsiden var prydet med Lissener og en Frontespids, hvilke Prydelser bortfaldt, da der i 1839 blev sat endnu en Etage paa Bygningen. Traadte man ind i Raadhuset, fandtes »Bytinget«, ɔ: Tingstuen, tilvenstre og Vagtstuen med Fængsel tilhøjre. I første Stokværk var der et Par rummelige Værelser til Magistratens Brug. I Kjælderen boede Raadstuevagtmesteren og Taarnvægteren. I Bunden af Taarnet var der en uhyggelig Fængselskjælder, det saakaldte sorte Hul. I 1758 foreslog Øvrigheden Borgerskabet at anskaffe et nyt Uhrværk i Taarnet, men da kun nogle af Byens »bedste Borgere« vilde bidrage hertil og de øvrige ikke var at bevæge dertil, »saa blev dette for Byen saavel nyttige som zirlige Værk udsat i Henseende til disse dyre og vanskelige Tider, da Magistraten fandt det betænkeligt at paalægge eller pesuadere Borgerskabet, som ikke vilde godvillig dertil contribuere«. I 1772 forærede Kjøbmand Anders Borch Byen et »Seierværk, at opsætte udi Raadhustaarnet«, hvilken Gave blev modtaget af Magistraten og de deputerede Borgere[2]).

Man var i forrige Aarhundrede meget stolt af dette Raadhus. »Der blev«, skriver H. de Hoffmann i Danske Atlas, 6. Del, 147, »det smukke Raadhus bygt, som nu gjør saa herlig Parade paa Torvet, især naar Illuminationer ved Solenniteter forefalde;« men da Raadhuset i vore Dage trængte til en Udvidelse, foretrak Byraadet at lade et nyt opføre, og lod det gamle nedbryde i Foraaret 1883. Til dette Foretagende skænkede Agent Schmeltz Byen 21500 Kr. og Agent Carl Madsen 6500 Kr. Herved frembragtes en stor Forandring i Torvets Udseende, hvorved der vandtes Plads og Udsigt til Domkirken. Det gamle Laurentii Taarn med sine maleriske Gavle hæver sig nu frit og mægtigt frem over sine Omgivelser, og det nye Raadhus er holdt i Stil med Taarnet og frembringer et Indtryk, der passer vel til den gamle By med de store Fortidsminder. Saaledes forekommer det os, men det gaar altid saadan, at hvad den ene Tidsalder finder sig tiltalt af, det vrager den anden.

---

[1]) Denne Sten er nu indmuret i Forhallen under Taarnet.

[2]) Dette Uhr blev bevaret paa sin Plads til for nogle og 20 Aar siden, men blev da kasseret af Byraadet, hvorefter det blev kjøbt af Taarnuhrmager Bertram Larsen for godt Kjøb og blev derpaa restaureret, saa at det har fundet Anvendelse et andet Sted.

Den gamle Bispegaard og det kgl. Palais.

Endnu længe efter at den sidste katholske Bisp havde forladt Roskilde, og Bispegodset var blevet Kronens Ejendom, stod tilbage den gamle Gaard Øst for Domkirken, hvor alle hine katholske Prælater havde resideret i henimod syv hundred Aar og hvorfra de med mægtig Haand havde styret Stiftet og det halve af Roskilde By. Dette er dog ikke at forstaa saaledes, at der i 1733 skulde have været synderligt tilbage fra Sven Estridsens Tid, men der stod endnu anselige Bygninger fra den senere Middelalder, opførte af store røde Munkesten. Ved at kaste et Blik paa Resens Kort fra 1677 faa vi et Begreb om, hvordan den gamle Bispegaard har set ud i sine Hovedtræk. Den havde en lang Hovedbygning, der laa dér, hvor nu Palaiets Sidelænge ud mod Domkirken er. Fra denne Hovedbygning udgik Sidefløje mod Øst baade ved den nordre og den søndre Ende som det synes i tvende Stokværk. Den sydlige Fløj var forsynet med en Udbygning og et højt Taarn med Spir. Bygningen synes at have fortsat sig over »Kirkestræde«, hvilket sidste benævnedes »Bispegaardsgade«[1]), og som altsaa var lukket i vestre Ende. Bispegaarden stod fra gammel Tid i Forbindelse med Domkirken ved den nærmest denne værende Bue og Løngang. Bispegaarden med sine Udhuse, Gaarde og Haver maa antages i ældre Tider at have været indhegnet med en Mur. Imod Syd omtrent ved den nuværende Palaisport laa Bispeporten, et Taarn med takkede Gavle. Et gammelt Bibliothek fandtes her lige til 1579. (Se nedenfor.) Bispegaarden og Løngangen omtales i en Beskrivelse af Roskilde fra Aar 1654[2]) saaledes: »Siælands Sticts Lænsmænd residere paa Roeskilde fordum Bispe Gaard, hvilcken udi sin vide begrebne Bygning er ved Domkircken, fra hvilcken er en muret Gang ofver Kircke Gaarden, at mand kand gaa igjennem udi Kircken, som der hafver været i fordum Tid«. Bispegaarden benævnedes nu officielt »Kongens Gaard udi Roskilde« — for de Indfødte blev den ved at bære sit gamle Navn — og der boede Kongens Lensmænd, senere Stiftsbefalingsmanden, Amtmanden. Nogle af disse synes dog at have opholdt sig i Kbhvn, men endnu i Begyndelsen af vort Aarhundrede boede Amtmand Treschow paa Palaiet.

---

[1]) Justisprotokollen i Raadhusarchivet af 9. Jan. 1719.

[2]) Wolf: »Encomion Regni Daniæ« Kbnhfn 1654, Side 475.

Vi vide fra Rigsarchivet, at der i Christian d. 4.'s Tid blev foretagen Reparation af Hvælvingen paa »Kongens Sal« paa Bispegaarden, paa Taget og Renderne i Aaret 1604. Ogsaa i Aarene 1631, 1633 og 1634, 1635 foretoges nødvendige Udbedringer; thi det hedder, at Tagene vare da meget forfaldne. Ved sidstnævnte Aar paalagdes det Kongens Lensmand Sigvard Urne at »contrahere« med Jacob Madsen om Sparreværket over Hs. Majestæts og Dronningens Gemak paa Roskildegaard at forfærdige. Aar 1636 skrev Kongen fra Antvorskov til Rentemesteren om Skifersten til at tække det ny Trappehus, der er bygget til Kongens Værelse paa Roskildegaard. Maaske er det dette Trappehus, som ses tilligemed Spir paa Resens Kort. I 1638 anskaffes »Vingesten« (moderne Tagsten) til at tække det store Hus paa Kongens Gaard i Rosk. I 1641 bliver Porthuset, Bryggerhuset og Bagerset paa Roskildegaard repareret, og i 1641 faar Lensmanden Niels Trolle Befaling til at opbygge den Mur mellem Borggaarden og Staldgaarden[1]).

Ved de kongelige Ligbegængelser i Domkirken[2]) benyttedes den gamle Bispegaard af Kongen og Hoffet, som overnattede her, gik over Buen ind i Domkirken og senere spiste til Middag i Bispegaarden, hvor Borgerskabet holdt Æresvagt, men da der ikke fandtes tilstrækkelige Møbler og Senge paa Gaarden, maatte sligt laanes i Byen. Ved Dronning Louises Ligbegængelse i Domkirken d. 3. April 1721 boede saaledes Kong Frederik den 4de og Kronprinsen paa Bispegaarden tilligemed flere af Hoffets Herrer og en hel Mængde Hofbetjente, Kokken, Mundskænken, Livkarle, Kudske osv. Vi skulle senere komme nærmere tilbage til Kapitlet om disse Ligbegængelser, der spille en ikke uvigtig Rolle i Byens Historie.

Men den Omhu, hvormed Kong Christian d. 4. havde holdt den gamle Bispegaard paa Benene, skulde desværre ophøre under hans Efterfølgere. Allerede i Slutningen af Frederik d. 4.'s Tid var Bispegaarden bleven saa forfalden, at den efter kgl. Befaling endogsaa blev stillet til Auktion. Da der imidlertid kun blev budt 2000 Rigsdaler, en Spotpris for hele dette Komplex af Bygninger og denne store prægtige Grund, blev Buddet ikke approberet. Dog — Bispegaardens Dage var talte! Sans for

---

[1]) »Sjællandske Tegnelser« i Rigsarchivet.

[2]) Se nedenfor om Frederik d. 2dens Ligbegængelse fra Bispegaarden.

dens historiske og architektoniske Betydning fandtes ikke hos de Styrende. Den 24. Octbr 1732 resolverede Kong Christian d. 6. paa Fredensborg, at den gamle Bispegaard skulde rives ned, da den var for forfalden til at reparere. Et Palais skulde opføres, hvor Hs. Majestæt kunde aftræde, naar han var i Roskilde. Et Magasin skulde derhos bygges til Korns Bevarelse, og Konduktør Thura skulde fremkomme med en Tegning og et Overslag paa en slig Bygning, som dog ikke maatte koste over 10,000 Rdl. Materialet af de gamle Bygninger skulde saavidt mulig anvendes. Bygningen skal indrettes saaledes, at Kongen som tilforn kan indtræde i Kirken igjennem den gamle Løngang.

Saaledes faldt da Bispegaarden, hvor Oluf Mortensen, Lauge Urne samt alle de andre mægtige Roskilde Bisper, og efter dem Kongerne havde boet og hersket, og i Stedet for Middelalderens og Renaissancens maleriske Bygninger, der passede saa vel til den gamle Domkirke, kom nu dette tarvelige nøgterne Palais til at staa. Et Sagn vil, at Kongen var meget misfornøjet med sit nye Palais i Rosk. den første Gang, han kastede sine Øjne paa det[1]). Men det var jo ikke heller nogen stor Sum, Hs. Majestæt havde bevilliget dertil, og det var jo ogsaa kun opført af Brokkerne af det gamle. Imidlertid, som det nu er, bærer det sin Tids Præg, og Indkjørselsporten med sin runde Bue, sin Frontespids og Guirlander er ikke blottet for Skjønhed.

I Aaret 1733 blev i Henhold til den kgl. Befaling Bispegaarden nedbrudt, og Christian d. 6. nedlagde selv paa sin Gjennemrejse til Norge den første Sten til Palaiet[2]). Hvis Haandværkerne i Roskilde have ventet her at faa Arbejde, da blev det en Skuffelse, men man aner, at de ikke have set med venlige Øjne paa de Haandværkere, som blev sendte hid for at bygge; thi d. 11. Marts 1733 blev Borgerskabet af Magistraten i Rosk. formanet til »ikke at indlade sig i nogen Mund-Klammeri og Ordstrid med de fremmede Folk og Svende, som ere udsendte og befinde sig her i Byen at arbeide paa Hs. kgl. Majestæts Gaard ved Domkirken«.

I en Beskrivelse af Byen fra 1743 hedder det om det kgl. Palais: »I Længen ud til Kirkegaarden logere Hofdamerne, naar

---

[1]) Der haves endnu en gammel Radering af en vis Grønlund, forestillende det i 1736 nyopførte Palais 27. April, da Kongen kjører ind paa Gaarden i sin Karosse. Tilvenstre staar Borgercompagniet opstillet til Parade.

[2]) Hoffmann, Suppl. til »Danske Atlas«, VII.

det kgl. Herskab ligger paa Palaiet. Udi den østre Længe bor Slotsfogden, som haver en temmelig god Frugthave. Udi den søndre Ende, hvorigjennem Indkjørselen er, findes Værelser for en Del af »Embterne«, item Staldrum til 12 à 14 kgl. Heste og der ovenpaa et Magasin for Amptstuen«. Raadhusarch. Kopiprotok. D. 2.

Raadhusets Politiprotokol for 1735 indeholder en pudsig lille Historie, angaaende »en foregiven formastelig Skyden med Gevær ind udi det kgl. Palais Vinduer«. Ved Forhør i denne Anledning d. 29. Juni afhørtes Land-Fiskal Tausan, som forklarede, at Pintseaften hørte han tre Skud gaa ud af Palaiets Baggaard, og da han stod i sin Stue og saa over imod Plankeværket, kunde han se Røgen af Skuddene gaa i Vejret. Første Pintsedag efter Aftensang hørte han atter skyde samme Sted, gik saa op paa sit Loft for at se ud af Lydhullerne, hvem det kunde være, og saae der i Palaiets Baggaard nogle Personer staa oppe ved den østre Ende af Port-Længen. Den ene havde hvide Klæder paa og en Pung-Paryk paa Hovedet, den anden havde grønne eller blaa Klæder paa, den tredje havde røde Klæder paa (altsaa rimeligvis en Officer). Vidnet kjendte ingen af dem; den sidste gjorde ingen Skud, men de tvende første tilligemed Slotsfogden Hr. Raadmand Otzens tvende Døttre skød den Aften 9 Skud. Tredje Pintsedags Aften begyndte atter lige Skyden forbemeldte Sted, hvoraf det første Skud gik af just, da de begyndte at ringe 7 Aften, og continueredes dermed til Kl. henimod 11 slet, og under saadan Skyden saae Vidnet Raadmand Otzen saavelsom hans Kjæreste (ɔ: Kone) der hos dem, som skød een Gang. Han (Vidnet) havde ellers set Otzens forrykte Svoger Hophner være deriblandt; han havde Flint i Hænderne og lagde Fængkrudt derpaa to Gange, som brændte af for ham; men tredje Gang, han lagde Fængkrudt paa, kom en af de andre og annammede Flinten fra ham.

Det komiske var, at det var Slotsfogden Hr. Otzen selv, der efter den første Skydning havde sendt Klage ind til Byfogden, og saa viste det sig i Politiforhøret, at det var hans egne Døttre, der havde været med at skyde med de tre Herrer, Nu skyndte han sig at sende Byfogden en skriftlig Erklæring, som denne fandt utilfredsstillende. Han yttrede i Retten, at han havde ventet, at Hr. Otzen vilde have mødt og oplyst ham om Sagen. Denne synes derpaa at være skrinlagt.

Domkirken.

Domkirkegaarden udgjorde i forrige Aarhundrede mere end nu ligesom en lille Verden for sig selv, omgiven af sin gamle Ringmur og bedækket med mange Gravstene og Grave, imellem hvilke der af og til langsomt bevægede sig et Ligfølge, iført lange sorte Sørgekapper. Over denne Plads, omkring hvilken Prælater og Kanniker forhen havde havt deres Boliger for saameget bekvemere at kunne være tilstede i Domkirken ved Ottesang, Messe og daglige Bønner, hvilede endnu Fortidens Aand. Vel var den ældgamle Kongsgaard, Valdemarernes og Erikernes Bolig, der laa tæt Vest for Kirken[1]), forlængst jævnet med Jorden, men endnu stod jo, som vi ovenfor have set, den anselige Bispegaard der, og det gamle endnu bevarede Stykke af Stiftsbibliotheket. Endvidere laa mod Nord op imod Krogen ved Ringmuren en gammel Bygning, Conventhuset. Længere mod Vest laa »Regentsen« eller »Domus regia« fra Christian d. 4des Tid, og mod Vest, skraat foran Taarnene, den gamle Latinskole, en grundmuret Bygning fra Middelalderen. Imod Syd laa endnu til 1742 Duebrødre Hospitals gamle Bygninger, ved hvilke dog Frederik d. 2den havde foretaget Forandringer. Paa Ringmuren fandtes buede Porte og Døre, foran hvilke der fra gammel Tid var Fordybninger, dækkede med Jernrister, for at Kvæget ikke skulde gaa ind paa Kirkegaarden og græsse paa Gravene[2]).

Paa Domkirkens søndre Side lige for »Fundens Bro« laa endnu det gamle Vor Frue Kapel, stiftet i Aaret 1310 af Biskop Olaf I. Imellem dette Kapel og Kapitelhuset var en liden lukket Gaard paa c. 20 Alens Længde fra Ø. til V., den saakaldte Klokkergaard, tidligere »Erkedegnens Gaard«, som blev nedbrudt 1772.

Endnu i Aaret 1732 vare dog adskillige af de omkring Kirken liggende Bygninger kun forsynede med Straatag, men den store Brand Aaret forud havde aabnet Øjnene for den Fare,

---

[1]) Ifølge Dr. Henry Petersens Afhandling: »Hvor laa Kongsgaarden i Roskilde? Hist. Tidsskrift 1890. Det er i dette interessante Skrift godtgjort, at Kongsgaarden har ligget der, hvor Rectorboligen og Læge Schjøt's Hus nu ligge. Se Kortet.

[2]) Kirkerister skulde ifølge en ældgammel Bestemmelse anbringes ved alle Kirkegaarde.

Domkirken derved var udsat for. Kong Christian den 6te resolverede derfor 1732, »at en Del Straatage paa Huse, liggende omkring Domkirken, skulde aftages og Stentage igjen derfor paalægges. Hs. Majestæt gjør dertil selv allernaadigst en anselig Bekostning for de fattige Beboere i saa kostbar en Forandring at soulagere og Domkirken fra ulykkeligt Tilfælde, hvilket Gud i Naade afvende, saavidt muligt at conservere«. Vedkommende Husejere, hvoriblandt Præsten, Hr. Rasmus Øgler, maatte nu for Øvrigheden opgive, hvad de behøvede af Tagsten, Kalk og Lægter til denne Forandrings Udførelse, hvilket Materiale da blev dem udleveret.

Politiprotokollen for 1735 indeholder nogle Forhør, angaaende flere Tyverier i Domkirken. Byfoged Holmann havde foretaget en skarp Undersøgelse hos et Par mistænkte Folk, Jørgen Andersen og Anna Jørgensdatter, som boede i det oven omtalte »Stenhus« ved St. Laurentii Taarn, og der fundet Roskilde Domkirkes Stoleknapper[1]), hvilke han da tog i Forvaring og forseglede, indtil de efter Anmeldelse til Stiftsøvrigheden atter kunde afleveres.

I Aaret 1743 blev Klokkerens Karl, Christen Hansen, fængslet og dømt, fordi han, som havde Adgang til Domkirken, havde benyttet sig deraf til at stjæle Sølvplader af Ligkisterne i Fru Kirsten Munks Begravelse. Denne for Christian d. 4des og Fru Kirsten Munks Børn indrettede Gravkjælder er i St. Birgittes Kapel paa Kirkens nordre Side. Tyveriet gik ud over Grevinde Anna Catherinas Kiste († 1633). »I 1736,« siger Behrmann, »havde Kisten endnu sin Sølvplade, Inskription og Vaaben og tre af Sølv uddrevne Engle og paa Kanterne Sølvsøm, af hvilke de krusede Hoveder vare afbrækkede. Nu har Fanden taget det altsammen[2]).« Men Forfatteren kunde have erfaret, hvem der havde taget det, hvis han havde studeret Raadstuearchivet noget nærmere. I Raadstueprotokollen hedder det: »Christen Hansen, Klokkerens Tjener, som for det udi Domkirken begangne Tyveri i Fru Kirsten Munks Begravelse efter Sjællandsfare Landsthings Dom d. 16. Aug. 1743 skal pidskes til Kagen og derefter arbeide udi Fæstningen

---

[1]) Maaske menes hermed Kugler, som kunne have prydet Endestykkerne af Stolestaderne I vore Dage fandtes dog ikke længer saadanne.

[2]) Behrmanns Roskilde Beskrivelse fra 1832, Side 94.

Christianshavn sin Livstid, udstaar her den først dikterede Straf paa Løverdag og vorder næste Mandag til Citadellet indført« &c...

1773 d. 26. Maj holdtes Politiret over to anholdte Personer, Kobbersmed Niels Pedersen Fresløv og Hustru Karen Bollesdatter, angaaende et Ugen før i Domkirken begaaet (eller opdaget) Tyveri paa 5 Sølvplader af høisalig Kong Friederich den 2dens Ligkiste. Det oplystes i Forhøret, at Kobbersmedens Kone havde i Byen pantsat nogle Stykker smeltet Sølv. Ogsaa fandtes hos Manden smeltet Sølv. Han havde i 20 Aar arbejdet som Kobbersmed paa Domkirken og vidste god Besked baade i Kirken og »Begravelserne«. Joden Moses's Kone, Elia, havde kjøbt et nyt Sølv-Gehæng-Spænde af Kobbersmedens Kone. Christen Smeds Kone havde set Kobbersmeden i hans Hus med flere Stykker smeltet Sølv i Haanden. Hun tilstod, at hun for nogen Tid siden havde sagt disse Ord til Kobbersmeden: »Der er aldrig saa høi en Galge til, I jo har fortjent at hænge dér«. Christen Bang, der havde tjent ham som Daglejer, havde engang, da Kobbersmeden og hans Kone vare i Uenighed, hørt hende raabe: »Skal jeg i Børnehuset, saa skal din Tyveknægt i Galgen. Du kan gaa med Englene paa Ryggen«. Han, Vidnet, havde ofte set Niels arbejde i Sølv, smelte det i Digel og støbe Knapper deraf. Kobbersmeden vilde rigtignok nægte alt og forklarede, at de Engle, hans Kone havde ladet ham høre, ikke vare andet end nogle gamle forsølvede Blyengle, som Lars Ringer havde gravet op i Kirken ved salig Falsens Begravelse for 20—30 Aar siden og foræret ham, men hans Kone havde troet, at det var Sølvengle og talt derom i Byen, hvorfor der overalt i Kirken blev efterset, om noget var borttaget. Men Christen Bang forklarede, at i den første Tid, han tjente hos Kobbersmeden, havde en gammel nu afdød Mand, der hed Minche, spurgt ham, Vidnet, om han havde set de tvende Sølvengle hos Kobbersmeden samt yttret, at dersom Biskoppen og Stiftamtmanden fik det at vide, vilde det se ilde ud for Vedkommende. Det blev ogsaa bevist, at Niels havde stjaalet Kobberplader fra Domkirken.

Hvad det kirkelige Liv angaar, som knyttedes til Domkirken, da var dette jo i det forrige Aarhundrede, navnlig i dettes første Halvdel, saare forskjelligt fra vor Tids Frihed i Religionssager. Især under Kong Christian d. 6te, hvis personlige Tro vistnok var alvorlig og oprigtig, men tillige stræng orthodox, herskede den mørke Pietisme, der hvilede ligesom et

trykkende Aag paa Folket. Allerede under Frederik den 4de var Pietismen kommen ind i Landet, men mødte da stærk Modstand; men da Christian den 6te var kommen paa Tronen, havde denne Retning sejret. Den 7. Octbr. 1733 udstedte Kongen paa Frederiksberg Slot en Anordning, hvori »al Skjenden og Larmen paa Prædikestolen imod de saakaldte Pietister forbydes«. Det blev nu strængt paaset, i Henhold til en Anordning fra 1720, at Folk gik i Kirke tilligemed deres Børn og Tyende idet mindste een Gang hver Søndag, ligesom det paalagdes dem, ikke at tilstede deres Undergivne at gjøre nogen »Trældomsgjerning« paa Helligdage under Gudstjenesten. Domprovsten i Rosk., Mag. Buch, skriver 1735 til Magistraten for at minde om, at det ved Forordning af 24. Sept. 1708 var paalagt Borgerne, at de skulde lade deres Børn og Ungdom møde hver Søndag i Domkirken fra 12 til 1 for at lade sig informere af Præsterne og Skoleholderne i deres Christendom. Der blev holdt skarpt Øje med at Folk sad stille i Kirken for at høre Guds Ord. Magistraten forbød 1739 »den Spadseren ud og ind i Kirken under Tjenesten af unge Folk,« som havde fundet Sted, og satte Vagt ved Byens Porte om Søndagen. Det blev strængt paaset, at Folk uden for lange Mellemrum gik til »Guds Bord«. I Forordningen af 12. Marts 1735 hedder det: »Ingen maa under Straf af Helligbrøde efter Loven udeblive (fra Gudstjenesten), med mindre han ved Sygdom eller anden lovlig Aarsag forhindres«. I 1739 blev for Borgerne læst kgl. Forordning, at ingen Borgerfolk ved Barnedaab maa bede mere end 5 Personer af begge Kjøn. I 1740 klager Domprovst, Mag. Buch til Magistraten over, »at Niels Bødkers og Morten Plantørs Kone skulle have gaaet i Kirke efter deres Barsel uden at lade sig introducere, samt paastod, at disse skulde paalægges for deres Forseelse at erlægge, hvad de ved deres foregaaede Introduction pleiede at give, og at hele Borgerskabet maatte tilholdes, efterdags at vogte sig for Kongens Lov og Kirke Ritualets Overtrædelse«. Gejstlighedens Magt og Myndighed var derfor stor i hine Tider, og den vaagede med Nidkjærhed over at oppebære de Indtægter og Højtidsofre, som tilkom den. 1748 klagede Domkirkens to Kapellaner saaledes til Øvrigheden over, at en Del af Borgerskabet ikke ofrer paa de store Højtider efter Kongens Lov. Kirketugten eller »Kirkedisciplinen«, hvorved Synderen eller Synderinden fremstilledes for Menighedens Blikke, overholdtes endnu i al sin Strænghed og anvendtes ofte paa

Kvinder, der havde begaaet »Leiermaal«. Saaledes vare i al Korthed hine Tiders kirkelige Tilstande ogsaa i Roskilde, men efter Kong Christian den 6tes Død 1746 løstes jo efterhaanden disse strænge Baand.

Hvad Domkirken angaar, maa vi endnu berøre et stort Byggeforetagende, som fandt Sted 1772. I dette Aar blev det oven omtalte Vor Frue Kapel nedrevet tilligemed Klokkergaarden for at et nyt og prægtigt Kapel kunde opføres for Kongehuset, navnlig for Kong Frederik den 5te, hvis Lig siden 1766 havde henstaaet i Christian den 4des Kapel. Tegningen til det nye Kapel blev udført af den udmærkede Bygmester Harsdorf, men denne moderne Tilføjelse til Rosk. Domk. kom unægtelig til at gjøre en uheldig Virkning paa dens Ydre. Da alt var ryddet, blev i Sommeren 1774 Grundstenen lagt til det nye Kapel. Der blev nedlagt en Kobberplade med følgende højst underdanige Indskrift:

»For at ære og gjemme Støvet af de udødelige Monarcher, høisalig og høilovlig Ihukommelse, Christian den 5te og Friederich den 5te, lod den stormægtigste Konge og Herre, Christian den 7de, dette kongelige Begravelse opbygge, hvortil Grunden blev nedlagt d. 8. Juli 1774 udi hans høipriselige Regjerings 9de Aar«. I Slutningen af Aaret 1779 stod Kapellet færdigt udvendigt, og Stilladserne blev nedtagne; men Foretagendet gik saa istaa, formodentlig af Mangel paa Penge. Først d. 25. Septbr. 1825 blev Kapellet indviet af Biskop Münter.

Medens Kapellet stod under Bygning, forefaldt der nogle Optøjer i Roskilde af en Del Stenhuggere, Mursvende og Tømmersvende, som her vare sysselsatte ved denne Lejlighed og som med nogle af Byens Folk havde »forøvet Optog og Grasat Gang med Sang og Spil paa Gaderne tvende Søndage, d. 3. og 10. Septbr. 1775«. De i denne Anledning for Politiretten indstævnede Haandværkere tilstod deres Forseelse. Bygningskonduktør Mayn mødte i Retten paa Prof., kgl. Hofbygmester Harsdorfs Vegne og bad Magistraten i denne Sag henholde sig til Hr. Professoren. Byfoged Gierlev vilde ikke indlade sig derpaa, da Prof. Harsdorf var fraværende. Han foreslog Sagen ordnet saaledes, at hver af de deltagende i det ene Optog skulde bøde 2 Mrk., men de, der havde deltaget i begge Optog, 4 Mrk. Hr. Mayn vilde indhente Professorens Svar og betalte senere 3 Rdl. i Bøde og lovede at formane Arbejderne til at forholde sig rolige. Retten erklærede, at den i »Consideration« af Prof. Harsdorf

for denne Gang vilde finde sig i denne Afgjørelse, og formanede to Arbejdere, der vare mødte, til herefter at holde sig rolige.

Spor fra Fortiden. Gamle Gader. Byvolden m. m.

I forrige Aarhundrede fandtes endnu enkelte nu forsvundne Spor af det middelalderlige Roskilde. Baade Tiden og Menneskehaanden har arbejdet paa at udviske disse Spor. Det er derfor meget vanskeligt, tildels umuligt, med Sikkerhed at paavise, hvor Byens Vold og Grav har ligget, og hvor de gamle Kirker have staaet, f. Ex. St. Dionysii Kirke, hvilken Behrmann slet ikke omtaler i sin Bog, men hvis Tilværelse bevises af flere Dokumenter.[1]) Den synes at have ligget i Byens vestlige Del i Egnen ved Blaagaardsstræde. Endvidere véd man ikke bestemt, hvor St. Peders, St. Pouls og St. Mikkels Kirker have staaet, kun er det klart, at Pederskirken har ligget i den østre Kant ved St. Peders Stræde, nu Vagtstræde. Oplysningerne om de øvrige Kirkers Plads skylde vi nærmest Behrmanns Kort over Byen. Ogsaa »Danske Atlas« meddeler nogle Efterretninger desangaaende. Ved Udarbejdelsen af nærværende Grundrids har Forf. ogsaa benyttet egne Undersøgelser og Iagttagelser.

Det er sikkert, at de ældste Kirker i Roskilde, Bygninger, der hidrørte fra en Tid, da man endnu ikke kjendte til at brænde Mursten, have været opførte af Fraadsten, et Bygningsæmne, som i gamle Dage har været tilstede i større Mængde end nu og som fandtes i selve Byens Udkant, navnlig ved Maglekilde, hvor man den Dag idag kan grave det op i Masser i ringe Dybde. Gamle tilhuggede Kvadre af denne Slags Sten stikke endnu i Stengjærderne, men forsvinde efterhaanden tilligemed disse. Allerede Forfatteren af en Beskrivelse[2]) fra Aar 1654 beretter om Roskilde, at der har været mange Kirker og Klostre, »som med gamle Mure hafver været at bevise, hvilke Hs. Maj. højlovlig Ihukommelse (Chr. 4.) lod til Kiøbenhafn føre, der de vare nedbrudt oc deraf lod male Senent (sic) til at mure Proviantthuset, Tyghuset oc den Ny Haffn med udi Vandet.« Naar der kunde males Cement af disse Sten, maa det have været Fraad-

---

[1]) St. Dionysii Kirke var endnu til 1527. Da var Jep Olsen Præst og Anders Olsen Værge ved denne Kirke. Hoffmann: Suppl. til »Dansk Atlas«.

[2]) Wolf: »Encomion Regni Daniæ«. Side 475.

sten. Fra Christian d. 5tes Tid haves en Ordre til Borgemester og Raad i Roskilde om at sende 500 Læs Fraadsten til Kjøbenhavn til kgl. Majestæts Tjeneste til at brænde Kalk af. Bønderne i Roskilde og Holbeks Amt maatte kjøre disse Sten ind til Hovedstaden. I Aaret 1727 den 30. Juli mødte Sr, Caspar Schade (Forstander for Duebrødre Hosp.) for Raadstueretten og paastod Nedlæggelse af Strædet, »som gaar tvert igjennem hans tilhørende Vænge, ved Røde Port beliggende, der er til samme Vænge indlagt, hvilket og er sket af den Fornødenhed, at de mange Fraadsten, med hvilke Strædet paa begge Sider var aflukket, fra ommeldte Vænge ere bortførte til Kgl. Majestæts Tjeneste at brænde Kalk deraf, hvilken Paastand bevises ved Sal. Stiftsbefalingsmand Hr. Otto Krabbes Skrivelse til Magistraten af 27. April 1692, hvoraf Hr. Caspar Schade fremlagde en Kopi.« Magistraten bestemte da, at eftersom disse Sten vare bortførte, og Strædet var unyttigt og uden al Passage ind til Vænget, kunde det i samme inkorporeres. Den 3. Dcbr. s. A. approberede Stiftsbefalingsmanden Magistratens Bestemmelse. »Schades Vænge«, i hvilket Banegaarden ligger, existerer endnu, men Beliggenheden af det forsvundne Stræde, der gik tvers over det til Røde Port, kan nu ikke bestemmes. »Røde Port« laa tæt ved Hestetorvet, hvor Slusen gaar over Gaden, der ogsaa hedder »Uden Røde Port«.

Ifølge en Beskrivelse af Byen fra 1743 i Raadhusarchivet, var »Graabrødre Gaard«, rimeligvis en Del af Graabrødre Kloster, til hvis Nedbrydelse dog allerede Frederik d. 2den havde givet Tilladelse i Aaret 1574, brændt og afbrudt i Christian d. 4des Tid. Men ved Siden af den laa endnu en grundmuret Bygning, hvori Jacob Ulfeld til Kakbølle havde oprettet en Stiftelse for 6 Fattige. Endnu i Aaret 1726 stod betydelige Rester tilbage af det anselige gamle Kloster, maaske af Ringmuren. Det gik nu med dem, som med saa mange af vore Ruiner fra Middelalderen, Folk brød uden videre ned paa dem og bortførte Murstenene, naar de skulde bygge eller udbedre paa deres Huse. Magistraten i Roskilde havde havt de samme Hensigter, da den opdagede, at andre vare komne den i Forkjøbet. Ved 29. Maj 1726 indeholder Raadstueprotokollen følgende desangaaende: »Eftersom nogle slemme og skarnagtige Mennesker befindes at afbryde og bortrane en Del Mursten af Muren ved de Fattiges Huse paa Graabrødre, da man dog havde i Sinde, ved samme Murs Hjælp at opbygge flere Huse

for Fattige dér sammesteds, hvilket Forsæt ved slige liderlige Menneskers Skarnagtighed bliver hindret, foruden at de kan have sig Guds Straf at forvente for saadan Ugjerning, saa blev Borgerskabet ombedet at ville gjøre deres Flid til at efterspørge og udforske, hvem det er, der berøver denne gamle Mur, som med videre ved christelig Fundats er henlagt og helliget til nødtørftige Fattiges Brug; og dersom nogen kan skaffe Kundskab derom, vilde det enten hos Provsten eller Borgemesteren anmelde, da dem gjerne skal gives en liden Recompense for Umagen.«

Af det gamle St. Agnes Kloster stod endnu et lidet rigtignok straatækt Hus tilbage, men dets tykke Mure af Munkesten med en rundbuet Dør og smalle Buevinduer viste, at det var en Bygning fra Middelalderen. Uheldigvis brændte det circa 1825, og Murene blev nedbrudte. Angaaende det ved Siden af Klostret liggende St. Agnes Stræde havde Byen i 1723 en Strid med det adelige Jomfru Kloster. Klosterforvalteren Sr. Andersløf havde paastaaet, at Strædet var Klosterets Ejendom. Magistraten resolverede 15. Sept. s. A., at et Gjærde, som Borgeren Jens Pedersen, der havde Nabo Jorden tilleje af Byen, havde ladet opsætte, skulde fjernes; »men Byens Stræde, som gik der forbi, maatte i ingen Maade fornærmes, men skulde beholde sin Vidde og Størrelse, som den har havt fra gammel Tid.«

Roskilde havde i Middelalderen et betydeligt større Omfang end i forrige Aarhundrede og tildels ogsaa end nu, men under sin Tilbagegang og som en Følge af de mange Ildebrande, var Byen svunden betydelig ind paa alle Kanter. Selv midt i Byen var der Sædevænger. I den gamle oven omtalte Grundtaxt fra 1682 forekommer der derfor en Mængde øde Pladser, Steder, hvor der før havde været Huse. »Ved at omtale »Regentsens« Nedbrydelse 1753, bemærker H. de Hoffman[1]): »Nu er Pladsen udlagt til Pløjeland, og ser man med Bedrøvelse, at i denne ældgamle kongelige Residents Stad pløjer de nu Sønden og Norden for Domkirken lige ind til Kirkegaardens Mur.« [1])

I April 1723 lod Magistraten ved Auktion bortfæste for Livstid en Del Byen tilhørende Jorder, hvoriblandt følgende gamle Gader, der laa øde, men ere angivne paa mit Grundrids:

---

[1]) »Danske Atlas«, Suppl. 6. Bind 142.

1) Nicolai Stræde[1]) ved Erik Stubs Vænge, anslagen for 2 à 3 Skp. Sæd, blev tilslagen Raadmand Anders Rasmussen for aarlig Afgift: 1 Daler.

2) Vestre Ende af Store Høibrønd Stræde, opbuden for 8 Sk., blev tilslagen Jokum Pallman for 8 Sk. aarlig.

3) St. Ibs Stræde saa og St. Ibs Kirkestræde[2]) ved Lars Jensens Vænge, opbuden for 2 Mrk., tilslagen Lars Jensen paa Bjerget for 2 Mrk. 8 Sk.

4) Det Jordsmon imellem St. Agnes og Strædet for 1 Daler aarlig blev tilslagen Jens Peersen i St. Ibs Sogn for 5 Mrk. aarlig Afgift.

5) Rimors Møllestræde[3]) blev ansat for 1/2 Læs Foder, tilslagen Anders Jensen Møller for 7 Mrk. 8 Sk. aarlig Afgift.

6) St. Gertrud Stræde[4]), ansat for 3 Skp. Sæd, tilslagen Anders Rasmussen for aarlig Afgift 7 Mrk. 8 Sk.

7) St. Hans Stræde[5]) tilslagen Lars Rasmussen for 2 Mrk. aarlig Afgift.

8) Munkesøen opraabtes for 1 Daler. —

Efter Branden 1735 opstod der Strid imellem to Borgere, Claus Lentz Bager og Anders Winther om det imellem deres afbrændte Pladser værende Stræde, Lille Allehelgensstræde. Magistraten erklærede, at Strædet tilhørte Byen, og at Anders Winthers lange Brug af det ikke kunde give ham Hævd eller Adkomst til det. Borgerskabet blev sammenkaldt for at give sin Mening tilkjende, og erklærede, at Strædet var Byens, men havde ikke noget imod, at det blev afhændet og nedlagt. (Dette Stræde løb fra Raadhustorvet ved Agent Schmeltz's nuværende Ejendom og mod Syd til Bredgade, altsaa omtrent paralelt med Store Allehelgensstræde og var ligesom Sneversti og flere andre Sidegader meget smalt især ud mod Torvet, i Mundingen kun c. 2 1/2 Alen. I »Danske Atlas« 7. Del fra 1774 hedder det, at Lille Allehelgensstræde har ligget i Fru Fugls, nu Duebrødre Klosters, og Kjøbmand Kornerups, nu A. Borchs Haver.

---

[1]) Nicolaj Stræde gik fra Bredgade til Smedegade tæt ved Ringstedgades Port.

[2]) St. Ibs Kirkestræde gik Nord om Kirken.

[3]) Ved den gamle Sortebrødre Mølle. Den vestlige Del af Strædet er endnu til.

[4]) St. Gertruds Stræde laa i Pipers Vænge Vest for Gertruds Kilde og gik til Store Strandstræde ɔ: St. Olsgadens Forlængelse.

[5]) St. Hans Stræde ved St. Hans Kirke Nord for Domkirken, gik fra Provstestræde imod Nord til »Bellevue«.

Allehelgenskirke, som laa i Klosterets Have og synes at have været bygt af Fraadsten, maa da have været en lille Kirke circa 40 Alen lang.

I 1742 blev Duebrødre Hospitalets gamle Bygninger, der dog allerede i Frederik d. 2dens Tid havde undergaaet Forandringer, nedbrudte, og Aaret efter blev en ny Bygning opført paa Hjørnet af Fundens Bro (nedbrudt 1880).

Som et Minde om den gamle St. Mortens Kirke, der stod i Byens nordvestre Udkant, var endnu i Aaret 1740 St. Mortens Kirkegaard tilbage, hvor man havde begravet dem, der vare døde af Pesten 1711. Nu ansøgte Mølleren i St. Mortens Mølle, Jørgen Mogensen, med sin Husbonds, Domprovstens, Anbefaling om, at St. Mortens Kirkegaard maatte »perpetueres« til Møllen imod en Jordskyld til Byen, og at han uhindret maatte grave Kirkegaarden op for at udvide sin Mølledam. Magistraten gav sin Tilladelse hertil, imod at der aarlig til evig Tid svares Byen 1 Rdl. som Jordskyld, og at Mølleren og hans Efterkommere til evig Tid sætte et forsvarligt Dige om Mølledammen.

1749 den 5. Novbr. »Det gamle Nicolai Stræde, liggende Østen for det Vænge, som nu tilhører Forvalter Roested paa Bistrupgaard, maa afhændes til hans Ejendomsgaard i Ringstedgade imod en aarlig Jordskyld til Byen. Strædet ligger med Sønder Ende vest til Natmandshuset ud til Kongevejen og med Norder Enden ud til Bredgaden og skal være 265 Alen langt, 9 Alen bredt samt 3 Skjæpper Udsæd.« (Strædet laa i Agent H. J. Kornerups Have, og Vest for det med Indgang fra Ringstedgade laa den gl. St. Nicolai Kirke.)

Den østre Del af Rimors Møllestræde, som rimeligvis tidligere har heddet Sortebrødre Møllestræde, og som gik forbi Møllen, nu Rimors Mølle, imod Øst tvers over Klostermarken til Store Grønnegade, blev 1778 givet det adelige Jomfrukloster som Erstatning for nogen Jord udenfor Røde Port, som Klosteret havde overladt Byen i Anledning af den nye Landevejs Anlæg til Kjøbenhavn. Strædets østre Del blev da nedlagt, men dens vestre Del bestaar endnu.

Anno 1737 blev et gammelt Stræde, kaldet Dynen, nedlagt, da det var saa smalt, at to Vogne ikke kunde mødes der, og Strædet var bundløst paa Grund af Kildevæld og Sumpe. Dette Stræde havde tidligere været Vejen til Stranden, og gik

fra Olsgadens Nordvestside over »Pipers Vænge« i nordvestlig Retning, men nu havde man en anden god Kjørevej til Stranden.

Dette Stræde, »Dynen«, som ogsaa kaldtes »Dyndet«, fortjener Opmærksomhed; thi dets Beliggenhed, ligeoverfor »Kobbermøllen« og Nord for Spadserestien »Bellevue«, kunde synes at passe paa en Vej til Byen, som omtales i et gammelt Brev fra 1280 (Se Dokumentsamlingen). I hint Aar overlode Borgerne i Roskilde St. Clare Kloster et Stykke Jord, som grænsede op til Klosterets østre Side, og laa imellem det og den almindelige Vej til Byen. Nonnerne skulde til Gjengjæld holde Vejen vedlige med Træ- og Stenbro. Denne Vej, hedder det i Brevet fra 1280, begyndte ved Bygraven og gik til den Bæk, der flød fra det gamle Hospitals Mølle. I Jacob Erlandsens Gavebrev af 1253 til Duebrødre Hospital, der egentlig var en ældre Stiftelse, omtales, at han skænkede Hospitalet Møllen »nær ved Standen« ɔ. »Strandmøllen«, som jo er til endnu. St. Clare Klosters Beliggenhed til venstre for »Strandalléen« op til samme, i Hjørnet Nord for »Birkealléen«, blev for mange Aar siden konstateret, da Forf. saae de betydelige Grundvolde af røde Mursten, som da bleve opgravede. Det synes altsaa, som om der i Brevet fra 1280 er Tale om en Bro over Bygraven. Vi komme da her til at berøre det interessante Spørgsmaal om Bygravens Beliggenhed.

Som bekjendt beretter Saxe, at Roskilde i det 12te Aarhundrede blev omgiven af Volde og Grave paa Kong Sven Grathes Foranstaltning; men efterat Aarhundreder have udjævnet Jordsmonet, er det nutildags overordentlig vanskeligt at paavise, hvor hin Befæstningslinie har ligget, men det tør vistnok antages, at den i det 13de og 14de Aarhundrede er undergaaet Forandringer og udvidet noget. Paa en enkelt Strækning kunne vi dog med Vished angive Linien, nemlig langs det fra Ringstedgadens Port udgaaende »Blegstræde« eller »Blegdamsstræde« med det ældgamle Stengjærde, og det udenfor samme sig sænkende Jordsmon. Dette Stræde benævnes nemlig i gamle Breve flere Gange »Bordiget« eller »Burghæ Diget« ɔ: Byvolden. Gaa vi tvers over »Støden« og komme ind paa den gamle »Blegdam«, bemærke vi endnu en lang Jordforhøjning, som løber i Flugt med »Burghæ Diget« og krummer sig mod Nordost. Forfatteren kan bevidne, at for en Menneskealder siden stod denne Forhøjning, sóm nu desværre er meget udjævnet, endnu med en saa tydelig og skarp Rand til begge

Sider, at der ikke kunde være nogen Tvivl tilbage om, at det var et Stykke af Byens gamle Vold. Tilmed strækker sig udenfor mod Vest en bred og forholdsvis dyb Kløft, der breder sig mod Nordost og løber lige ned til Isefjorden. I denne Kløft var der for ikke langt tilbage en Række smaa Vandhuller. Her have vi tydeligt nok Roskildes gamle Vestgrændse og Levninger af Bygraven. Det ældste Duebrødre Kloster, som laa paa et højere Terrain Vest for Blegdammen og hin Side Kløften, nævnes ogsaa i Jacob Erlandsens Brev af 1253 som liggende udenfor Byvolden: »extra muros«.

Den nordvestre og nordre Side af Bygraven og Volden er vanskeligere at bestemme, men det naturlige Jordsmons Høider og Lavninger maa tages med i Betragtning. Det maa derefter antages, at Omkredsen har mod Nordvest været noget indhulet »konkav«, medens dog sikkert Maglekilde, den berømte Kilde, »Rosæfontana«, der havde givet Byen Navn, [1]) har været draget indenfor Voldene. Et andet Spørgsmaal er det, om St. Mortens Kirke (bygget 1273) og St. Agnes Kloster (bygget 1264) saavelsom den endnu ældre St. Ibs Kirke have ligget indenfor Byvolden. Det var ikke ualmindeligt ved Middelalderens Byer, at Kirker og Klostre kunde ligge udenfor deres Mure, saaledes, som det er Tilfældet med den gamle St. Jørgens Kirke i Visby. St. Jørgen paa Bjerget ved Roskilde har heller aldrig været indenfor Bybefæstningen.

Vi maa altsaa tænke os, at Byvolden i Roskilde fra Blegdammen og Maglekilde har strakt sig i Nordost, følgende Lavningen omtrent over »Birkealleen« og lidt nordligere end »Bellevue« over det saakaldte Pipers Vænge, hvor Strædet Dynen har gaaet, og hvor der endnu den Dag idag er meget sumpet. Men saa maa Bygraven og den omtalte Bro over den omtrent have været ved St. Gertruds Kilde og gaaet imod Øst imellem »Kobbermøllen« og »Trægaarden« ind i »Klostermarken«. Fortsættelsen af Bygraven synes at kunne spores tydelig i de dybe Indsnit i Jordsmonet Øst for Klostermarken udenfor den ovenomtalte forsvundne Store Grønnegade, og det bemærkes, at for en Del Aar siden vare Randene af disse Indsnit endnu ikke planerede ud med Ploven. Linien har da gaaet hen til den gamle Røde Port, som rimeligvis har været et af røde Mursten

---

[1]) Dr. Henry Petersen: »Hvor laa Kongsgaarden i Roskilde?« Hist. Tidsskrift. 1890.

bygget Porttaarn, saaledes som f. Ex. den endnu existerende »Mølleport« i Stege. Røde Port synes at have ligget tæt ved Hestetorvet, hvor der gaar en Sluse over Gaden; thi denne kaldes paa ældre Bykort i Raadhusarkivet: »Uden Røde Port«. Fra denne Port er Bygraven da gaaet imod Syd over »Schades Vænge«, hvor der tidligere har været et lidet Vand og henimod »Munkesø«, der har været temmelig stor og kan have forsynet Graven med Vand. Paa denne sidste Strækning skete der i 1846 en mærkelig Opdagelse. Ved Gravning til Jernbanen fandt man Øst for Hestetorvet et rundt Fundament af en Bygning, omtr. 10 Alen i Gjennemsnit (indvendig) og der omkring nogle Grave af Kridt- og Mursten i den i Middelalderen brugelige efter Legemet afpassede Form.[1]) Man kunde have formodet, at denne runde Bygning har været et Taarn, der har hørt til Befæstningen, hvis ikke de murede Ligkister viste hen til et lille Kapel eller Baptisterum. Desværre blev dette Fund ikke undersøgt af nogen Sagkyndig.

Bygraven har dernæst rimeligvis fortsat sig til Hersegadens Port og Sønden om Smedegade og en Del af »Gottrups Vænget« til Ringstedgades Port.

Øvrighed, Styrelse, Skatter m. m.

Der var ved forrige Aarhundredes Begyndelse ikke blevet meget tilbage af »Selvstyret« i Byen. Oprindelig havde Byens Borgere selv valgt Borgemestrene af deres Midte i hine Dage, da Brevskaberne havde den stolte Begyndelse: »Consules civesque roskildenses«. Allerede de gamle Konger havde dog begyndt at gjøre deres Magt gjældende i Spørgsmaalet om Øvrighedspersoner. Saaledes tiltog Kong Christoffer af Bayern sig Retten til at ansætte Borgemestere, men Raadmænd skulde ansættes af Borgemesterne og Raadet. I Enevældens Tid blev det naturligvis alene Kongen, der udnævnede Øvrighedspersoner. Byen beholdt endnu til henimod 1700 to Borgemestere, men efter den Tid bestod Magistraten kun af een Borgemester, to Raadmænd og en Raadstueskriver (»Secretarius senatus roskildensis«). Under Borgemesteren, dog i visse Sager som sideordnet, stod Byfogden ɔ: Politimesteren, der holdt Forhør i kriminelle Sager,

[1]) Adjunkt P. Dorph Broagers Indberetning af 10. April 1846 til Etatsraad Thomsen i antiqv. topogr. Archiv.

havde Fængselsvæsenet under sig og dømte i Tyvssager i Forbindelse med Magistraten. Byfogden var ofte tillige Raadmand. Over Magistraten stod Kongens Lehnsmand, der nu oftest benævnedes Stiftsbefalingsmanden.

Borgemesterne udvalgtes fra gammel Tid imellem Patricierne, det vil sige de Velhavende, nærmest Kjøbmændene. Allerede i gamle Dage, navnlig 1422, havde Erik af Pommern paabudt, at ingen Bager, Brygger, Guldsmed, Kræmmer, Skinder, Skrædder, Smed eller Suder (ɔ: Skomager) maatte vorde Borgemester eller Raadmand, men alene andre Borgere og Kjøbmænd. Borgemesterembedet var ogsaa tildels en Ærespost, der ikke var forbunden med store Indtægter. Disse bestod mest i Brugen af nogle af Byjorderne. der derefter benævnedes, som i Roskilde »Dommervænget«, »Raadmandshaven« osv., dernæst i visse Sportler, Frihed for Skatter, for Indkvartering m. m. Ved Siden af Borgemesteren stode to Raadmænd og Raadstueskriveren, der lønnedes paa lignende Vis. Da saaledes Raadmand Anders Rasmussen Lange d. 30. Marts 1746 tog sin Afsked, blev han af Kongen fritagen for Byens Skatter og for Indkvarteringsbyrde i sin Gaard.

Magistratens Forretninger vare af mangfoldige Art, og dens Myndighed tiltog efterhaanden som Borgerne, hvad Tilfældet blev hen i forrige Aarhundrede, helt overlode den at styre Byen, idet de ikke længer mødte i Raadstueretten for at hævde de svage Rester af Selvstyret, der endnu vare tilbage, men som rigtignok ogsaa syntes at være sunkne ned til en slet og ret Form i en Tid, da Embedsvælden og Pengemagten beherskede alt og kuede Smaaborgere og Haandværkere ned.

Hver Onsdag holdtes Raadstueret, og der ringedes da to Gange med St. Laurentii Klokke for at kalde Borgerne op paa Raadstuen, hvor Borgemesteren eller en af Raadmændene da forelagde Byens Sager og afhørte Borgernes Mening derom, læste Kongens Anordninger op eller gjorde andre Meddelelser og Paalæg, holdt Forhør osv. Da der ikke fandtes nogen Avis, brågte Magistraten paa andre Dage, naar det var fornødent, at lade Stadstambouren udraabe Anordninger under Trommeslag paa Byens Gader, eller ogsaa lod den Plakater opslaa paa Raadhusets Dør, f. Ex. med Brødtaxter, hvorefter Bagerne sig havde at rette. Den tog ogsaa lejlighedsvis Slagterne i Skole, naar Kjødet blev for dyrt, gav »Natmanden«, ɔ: Skorstensfejeren, en alvorlig Irettesættelse, naar Skorstenene ikke befandtes for-

svarlig rensede. Magistraten meddelte Folk Borgerskab, og modtog deres borgerlige Troskabsed, paalagde Byskat, naar Kæmneren, en til denne Bestilling udnævnt Borger, meldte, at der ingen Penge var i Kassen; den udnævnede Officerer ved Borgercompagniet, valgte Oldermænd for Laugene, modtog Klager om »Indpas« i Næring og Privilegium, stiftede Forlig, styrede Skifteväesenet, Formynderskabet for Børnegods, holdt Brandforhør, ordnede Indkvarteringer, Markeder, havde Tilsyn med Byens fælles Græsgang paa »Store Hede«. I Forening med Gejstligheden styrede Borgemesteren Fattig- og Skoleväesenet. Magistraten vaagede i det hele faderligt over Byen. Kan der end i Raadstuearchivet findes Exempler paa Misbrug af Magten, maa man dog ingenlunde tro, at hine gamle Borgemestre og Raadmænd vare forsømmelige i deres Pligter eller ligegyldige for Byens Vel. De hævdede i det hele med Nidkjærhed, hvad de ansaa for Byens Ret, værnede om dens Eiendom og vaagede over dens Privilegier.

I Begyndelsen af forrige Aarhundrede var Hr. Niels Lunde Borgemester, som var fulgt efter Hr. Hans Jakobsen Korlp. Lunde synes at have været en myndig Mand, der ikke var bange for at give sine Collegaer en Irettesættelse. En Søndag i April 1719 lod Borgemesteren Magistraten kalde sammen i sit Hus efter Højmessen og udtalte da, at det havde forbauset ham at se, at Markedskræmmere byggede Kramboder paa Torvet og udi Gaderne for at holde Marked, hvad der stred imod Kongens Lov om Sabbathens Hellighed. Han foreholdt Byfogden Niels Knudsen som Politimester at hindre slig Overtrædelse. Denne undskyldte sig med, at han intet havde erfaret derom førend igaar Aftes. Borgemesteren sendte da Bud efter Stadscapitajnen og befalede ham at lade Borgercompagniet ved Corporalskaber holde Vagt for at hindre Sabbathsovertrædelse af fremmede Markedsfolk.

Det var en trang Tid for Byen, i hvilken denne Borgemester regjerede. Den store nordiske Krig og Landets daarlige finansielle Tilstand foranledigede, at Regjeringen udpressede Kjøbstæderne ved Paalæg af en Mængde tunge Skatter; foruden Byskat, Kop Skat, Heste Skat, Karosse Skat, Paryk Skat, Krigs Skat, Indkvarterings Skat osv. I Aaret 1718 beløb Krigsstyr og Kop Skat for Roskilde sig til 2206 Rdl., hvorved maa tages i Betragtning, at Byen var lille, og Pengene adskilligt mere værd end nu. I 1719 var Byskattens 4de Qvartal 20 Rdl.

efter Skillingslæget [1]), i 1720: 16 Rdl. i et Kvartal, 20 Rdl. i næste, alt efter Skillingslæget. I 1721 steg Aarets sidste 5te Skat endogsaa til 64 Rigsdaler efter Skillingslæget. Skattepaalaget var uregelmæssigt og rettede sig efter Behovet. Naar der ingen Penge var i Byens Kasse, bad Kæmneren Magistraten om der maatte blive paalagt Byskat. Freden med Sverige 1720 lettede en Del paa Indkvarteringsbyrden, da Regimenterne blev indskrænkede, men i 1728 var den 5te og sidste Skat stegen til 80 Rdl. efter Skillinglæget, og dog blev i Raadstueretten 19. Dcbr. s. A. Samtykke givet af Magistraten og samtlige Borgerskab til »at Skattetaxten udi dette Aar vorder forhøiet for enhver Mand her i Byen til 8dobbelt mere, end han forrige Aar haver staaet for, saa at den, der efter forrige Taxt bør taxeres for 1 Otting, nu vorder ansat for 1 Skilling, 1/2 Otting bliver 1/2 Skilling, 1/8 Otting bliver 1 hel Otting, 1/16 Otting bliver 1/2 Otting.« I 1726 vare de største Skatteydere i Roskilde, tildels Kjøbmænd, følgende: Jacob Ibsen Ring, Claus Lentz, Bager, Hans Rasmussen Lange, Niels Rasmussen Lange, Raadmand Anders Rasmussen Lange, Peder Nielsen Schrem. Byskatten blev efterhaanden lettere, men den kgl. Regjering pressede dog ved enhver Lejlighed Byerne med Extra Skatter saa til det ene, saa til det andet. I 1726 ansættes Byen efter kgl. Forordning til at udrede »en godvillig Gave« til det grønlandske Compagni i Bergen. 1728 da Kjøbenhavn var brændt, opfordrede Kongen Byen til at komme Hovedstaden tilhjælp. Da Skatterne inddroges med Strænghed under Enevolds Regjeringen, kneb det haardt for mange ubemidlede Borgere. Kopskatten 1718 og Krigsstyret gik ud over alle og enhver; men hvor intet er, har Kejseren tabt sin Ret! 1720 var en sølle Vægter i Roskilde, Christen Madsen, taxeret udi Krigsstyr til 1 Rigsdaler, hvad der var mange Penge for ham. Magistraten maatte da lade ham slippe med den Bemærkning, at han »intet formaar at svare formedelst Armod og Alderdom«. Det var Enevældens Skyggeside, at den pressede Folket, som man presser en Citron, som en Følge af de ulyksalige Krige med Sverig og Brug for Penge til de kgl. Personer, der i hine Tider vare ligesom Guddomme.

Til at sætte Borgerne i Skat valgte disse 8 »Taxerborgere« (ɔ: Ligningsborgere), men Valget skulde rigtignok godkjendes af Magistraten, der saaledes fik en stor Indflydelse derpaa. I

---

[1]) ɔ: Skatteportion, senere benævnes denne Ottinger.

Juni 1721 havde en Del Borgere indsendt et Memoriale, hvori de raisonnerede over Byens Skattetaxt, men dette indbragte dem kun en drøj Irettesættelse af Borgemester og Raad, som udtalte: »at Magistraten holder det synderligt, at saadanne Folk, som ikke engang kan skrive deres Navn, endmindre forstaa sig paa Byens Constitutioner og Love, tør tage sig for at ville omdanne Byens Væsen efter deres Begreb, som om de ikke af Hans Majestæt vare forsynede med Øvrighedsmænd, som forstod sig paa deres Embede efter deres aflagte Ed. Saadanne af Borgerskabet maa nu vide, at Magistraten saavel i Skattetaxten som i andet Byen vedkommende kun har at rette sig efter Kongens Lov og ikke efter deres (Borgernes) Indfald. Magistraten, som finder det beklageligt, at nogle af disse selvkloge Hoveder, saalænge forføre andre enfoldige Stakler til at drikke med dem paa Byens Væsen at indrette, indtil nogle ere færdige at gaa baade fra deres Næring og Hus og Gaard, vil derfor give disse det Raad, at de tage vare paa deres fattige Næring og Haandværk, at de deraf kunne have Brødet for dem og deres, hellere end at spilde deres Tid og Omkostninger paa unyttige Sammenkomster, og overlade Resten til dem, som ere satte til at tage vare paa Byens Sager. Magistraten havde andraget hos Hs. Excell. Stiftsbefalingsmanden angaaende denne fattige Byes Nød, Trang og Anliggender og gjort Forslag til, hvorledes saadant kunde rettes og Byen hjælpes paa Fode.«

Bevægelsen imellem Borgerne synes dog ikke at være standset af denne Bandstraale; thi i Slutningen af samme Aar (21. Dcbr) formaner Stiftsbefalingsmanden dem til indbyrdes Enighed og tilbørlig Lydighed mod deres Øvrighed. I et Missive til »Edle og velvise Hr. Borgemester og Raad i Roskilde« udtaler han atter, »at dersom Magistraten maatte kunne udforske og bevisliggjøre om nogen Borger foranlediger Sammenrottelser og Vedtægter til Opsætsighed mod deres Øvrighed, skulle slige Sammenrottelser faa deres fortjente Straf.«

I Slutningen af denne Borgemesters Tid indtraf den slemme Brand, som 1731 ødelagde en Del af Byen og det gamle Raadhus. D. 9. Juli 1734 døde Borgemester Niels Lunde og blev begraven i Domkirken, hvis Godsforvalter og Stiftsskriver han havde været. Han boede først i en gammel Gaard fra Christian den 4des Tid paa Algade (nu tilhørende Hr. Wolfhechel), senere i den saakaldte Gotzians Gaard, som nu tilhører Hr. Intendant Crone, Nr. 14 paa Algaden, en stor Eiendom, som havde tilhørt

Landsdommer Ehm. I Skifteprotokollen, der blev optagen ved hans Død, nævnes Dagligstuen, den store Stue, Sengkammeret, det lange Kammer, Skriverstuen, den østre store Stue Vest for Porten m. fl. Registret nævner en betydelig Mængde Sølvtøj, Guld- og Sølvpenge, en Sølvkaarde, en Mængde smukke Møbler, som f. Ex. et »Tresur« af sort Eg, indlagt med Ibentræ, hvori en Del af Sølvtøiet forvaredes, Lænestole og høiryggede Stole med rødt, forgyldt Læder, 6 høiryggede Gyldenlæders Stole med Billedhuggerarbeide, 4 Gyldenlæders Stole, Lodbænke med Madras og Puder, 1 fransk Himmelseng med forgyldt Karnis og rød Taftes Omhæng, Speile, Lampetter, Taburetter med rødt Plysch, fint Porcellain og Glas m. m. Borgemesteren ejede ogsaa en liden Malerisamling: 1 sort Skilderi paa Træ med forgyldt Ramme, 1 do. paa Træ, 1 større do. paa Lærred, 1 mindre do., som er et sovende Fruentimmer, 1 do. paa Lærred, 1 mindre do. med »Landskov«, 1 do. Kongen til Hest, flere Skilderier paa Træ med dels sorte, dels forg. Rammer, 1 gl. do. med en gl. Mand, 1 do. med en Blomsterkurv, 1 Ansigt paa Træ, 2 smaa do., 1 do. med et Fruentimmer, 1 stort do. med et Mariebillede, 1 do.: Christus tornekrones, 1 lidet do.: en gammel Mand med et Dødningehoved, 1 ovalt do. med Kong Christian den 4de, 1 do. med en slagtet Hane, 1 do. i sort Ramme med et Landskab, 1 do.: Kong Christian den 4des Lig, 1 Kjøkkenstykke, et Jødeansigt paa Lærred, 2 Kobberstykker: Dronning Anna og Prins Jørgen, 5 do. med Biskop Svane, Vinstrup, Schellerup, Borneman, Testrup, 2 do.: Mag. Iver Brink og Joh. Adolf Borneman, 1 do. med et Dødningehoved. Endvidere ejede Borgemesteren et Bibliothek, som indeholdt 25 Folianter, 55 Kvarter, 69 Octaver og 47 Duodezer af juridisk, theologisk, historisk og æsthetisk Indhold. Af disse Bøger nævnes her kun følgende: Kongeloven, Arild Hvitfeldts Krønike, Frederik den 2dens Krønike, Holbergs danske Historie, Saxo Grammatticus ved A. Vedel, Meursii Historia Danica, Helvaderi Calendariagraphica sacra, Karen Brahes danske Bibliothek, Snorre Sturlesons norske Kongekrønike, Hugo Grotius: de jure belli, Holbergs evropæiske Historie, Natur- og Folkeret, Peder Paars, Epistler, Les oevres de Molière, Holbergs danske Comedier 1 og 2 Tome.

Man skulde saaledes formode, at Borgemester Lunde har været en velhavende Mand, men da Boets Gjæld var betalt, blev der kun 483 Rigsdaler tilbage i Kontanter, men der var flere

gode Ejendomme, den store Gaard paa Algade og et under Bygning værende Hus i Frue Kirkestræde.

To Aar efter Borgemester Niels Lundes Død blev der af en ildesindet Borger rejst en skammelig Beskyldning mod ham. Den 10. Octbr 1736 fremstod nemlig Isak Maillon, Tobaksplantør og reformert, paa Raadstuen og rejste i Borgerskabets Nærværelse en grov Beskyldning imod ham og den ligeledes afdøde Domprovst, Mag. Paulin, de forrige Fattiginspektører, for at de skulde have bortsolgt de Fattiges Jorder og Huse, stukket Pengene i deres egne »Tasker« samt udrevet Blade i Protokollen og hæftet andre ind. Maillon synes dog ikke at have kunnet bevise slige ærerørige Beskyldninger mod de »salige Mænd«. Magistraten lod derfor dette »brutale« Menneske, Isak Maillon, øieblikkelig fængsle i Raadstuevagten og der forvare, indtil den havde indhentet de Afdødes Enkers Erklæring om, hvorvidt de vilde tage sig af denne Sag. Isak Maillon havde siddet en halv Snes Dage i Fængslet, da han atter blev kaldt op for Magistraten. I Mellemtiden havde han imidlertid set Lejlighed til tilligemed de tre andre reformerte Tobaksplantører i Roskilde at indgive en Klage til Stiftsbefalingsmanden, Baron v. Gersdorff, og blev nu spurgt, om han kunde stille Borgen for sin Persons Nærværelse, da han i saa Fald foreløbig kunde slippe ud; men han svarede ikke et Ord herpaa, »viste alene nogle galne og haanlige Miner«. De tvende Borgere af Vagten, som vare kaldte ind, formanede ham til at bede Øvrigheden om Forladelse, men han vilde intet svare og viste endogsaa en meget usømmelig og uhøvisk Adfærd. I en Skrivelse af 4. Dcbr 1736 fra Magistraten i Roskilde til Stiftsbefalingsmanden og Biskoppen hedder det blandt andet, at Magistraten ikke havde tænkt det muligt, at nogen 2 Aar efter Borgemester Lundes Død havde kunnet beskylde en saa ærlig Mand som han for at have »fornærmet de Fattige, forkommet og forødt deres Midler; kun et ondt og skamløst Menneske som Anklageren Isac Maillon, kunde gjøre sligt. Retsindig Forvaltning af Embedet bør ikke kunne smittes af Løgn og Ondskab. Vi haabe, at Deres Excellence og Deres Høiærværdighed selv paa Raadstuen have undersøgt denne skamløse og ublu Klagers Beskyldninger« . . .

I Brevet vises derpaa Punkt for Punkt det ugrundede i alle Beskyldningerne. Magistraten ender med, at bede Stiftsøvrigheden om at skaffe sig Satisfaktion uden hvilken Embeds-

mændene vare uheldigt stillede«. Maatte helst denne Isac Maillon helt forvises her fra Byen. »At dette onde Menneske haver gjordt end mere ondt og formasteligt, bevises ved den hoslagte Dom in originali samt ved en Attest fra nogle af de bedste Borgere i Byen, hvilke tilligemed os undertegnede ønske, at Byen engang vorder skilt af med dette onde og desperate Menneske«.

Undertegnet: Munthe. And. Rasmussen Lange.
Otzen. Hartmann.

Den 17. Jan. 1737 indløb i denne Anledning til Magistraten en Missive fra Stiftsbefalingsmand, Baron v. Gersdorff og Hs. Højærværdighed, Biskop Worm, hvori de høje Herrer have »anset Maillons Andragende for ubevist, ugrundet og usandt. Men Isac Maillon fastholdt sin Klage med mange flere Angivelser om, at Byens Grund, de Fattiges Grund og Domkirkens Gods var bleven klippet paa alle Kanter ogsaa af den nuværende Øvrighed. Stiftsbefalingsmanden havde nu denne Klage i Hænde, som Maillon havde set sig nødt til at indgive, da Borgemester Munthe har handlet mod de reformerte Plantører tvert imod Hs. Majestæts Befaling.«

Det ses ikke af Raadstueprotokollerne, hvad det endelige Udfald af denne uhyggelige Sag blev, som synes at være gaaet Isac Maillon imod, thi det oplyses, at det var rene Ubetydeligheder, hvorom det drejede sig, som nogle gamle Træer paa Domkirkegaarden, der vare blevne fældede m. m. I 1743 døde dette urolige Hoved, og Magistraten fik saaledes sit Ønske opfyldt, at blive befriet for dette »desperate Menneske«. Nedenfor skulle vi komme tilbage til Maillon i Anledning af nogle Beskyldninger, han, som det synes ikke med Urette, rejste mod det i Byen i længere Tid indkvarterede kgl. Grenaderkorps. Ovenfor er det allerede berørt, at Maillon tilligemed de tre andre reformerte Tobaksplantører blev straffet med Bøder for Opsætsighed mod Øvrigheden under det nye Raadhuses Opførelse.

Efter Niels Lunde fulgte 1734 Morten Munthe som Borgemester i Roskilde. Han beklædte tillige Stillingen som »Kgl. Majestæts Landsdommer udi Sjælland og Møen« og var paa Grund heraf ofte fraværende fra Roskilde. Niels Lundes Arvinger »solgte og tilskødede den 7. Octbr. 1736 til velvise Hr. Borgemester Munthe bemeldte sl. Borgemester Niels Lundes Eiendomsgaard i Rosk. bestaaende af 4 Længer og 2 Etager høi

med Haveplads Sønden for, hvilken Gaard er beliggende i Nord ud til Algaden imellem Jacob Pedersen (Brønniche) Drejers iboende Hus, paa den østre, og Lars Hansen Vognmands Hus paa den vestre Side, strækkende sig i Sønder med Have og den endnu øde Plads lige ud til Vor Frue Tverstræde (ɔ: formodentlig »Læderstræde«) samt til Hersegaden paa den østre og Lars Vognmands Have paa den vestre Side med fri Indgang saavel til Brønden i Jacob Drejers Gaard som til Brønden i Lars Vognmands Gaard« . . . . Prisen var 1600 Rigsdaler. Denne Gaard, Nr. 14 paa Algade, staar endnu, men har i Tidens Løb undergaaet nogle Forandringer.

Borgemester Munthe regjerede til sin Død 1763. Efter ham fulgte Justitsraad Rasmus Lange, tidligere Raadmand, som Borgemester til 1787, hvorpaa kom Friis, der endnu ved forrige Aarhundredes Slutning beklædte Borgemesterembedet.

Af Byfogder i Roskilde nævnes Ludv. Knudsen, † 1722, hvorefter Arends Nagel blev Byfoged. I 1724 beklædte Christof Vilh. Hønnemann Embedet. 1730 var Niels Krag Byfoged. Efter ham fulgte 1733 Holmann, der var en brutal og voldsom Person.

I Sept. 1734 lod Byfoged Holmann en Borger, Johan Ottesen Koch, fængsle og sluttè i Jern. Kochs Venner klagede derfor til Stiftsbefalingsmand v. Holstein, hvorpaa Sagen kom for Raadstueretten, og da de imod Koch rejste Beskyldninger ikke kunde bevises, maatte Holmann erklære, »at den paa Koch lagte Arrest hermed skal være ophævet samt relaxeret og ikke i ringeste Maade præjudicere hannem paa ærlige Navn og Rygte. Desforuden lover og Byfogden strax at tilbagelevere Koch de fra hannem tagne Penge samt tilhørende Barbere Redskab og erstatte de af hans Venner paa denne Sag anvendte Bekostning m. m.«

I Febr. 1735 klagede Domprovsten, Mag. Hans Buch, til Magistraten over samme Byfoged Holmanns Forhold til hans Kjæreste (ɔ: Kone), hvem han havde begegnet med Skjældsord, Hug og Slag og jaget ud af Huset. Holmann maatte møde i Retten, protesterede der mod Sagens Undersøgelse og mente, at Domprovsten havde handlet meget urigtig; men Borgemester Munthe bevidnede, at han en Aften var bleven hentet hen til Byfogdens Kone hos Madame Berg i Værtshuset »Prindsen«, hvor hun da havde beklaget sig over hendes Mands haarde og ukjærlige Behandling især, naar han var beskjænket. Borge-

mesteren afhørte derpaa flere Vidner, og det oplystes da, at Byfogden og hans Kjæreste hin Aften havde været i Klammeri, hvorunder der var falden meget stygge Ord fra begge Sider. Han havde derpaa jaget hende ud af Huset og havde i Haanden havt en Trækande, som han svingede ligesom for at kaste hende den i Hovedet og havde derpaa kastet en Kniv efter hende. Dette uhyggelige Optrin blev bemærket af Sr. Andreas Almisses Søster, som stod ligeoverfor paa Raadhustorvet i hendes Port. Byfogdens Pige havde været Vidne til, at Ægtefællerne kom i Ordstrid om et Par Sko, hvorpaa Byfogden gav sin Kone en Ørefigen. Konen tog da et Krus og slog det i Gulvet, hvorpaa han atter slog hende paa Øret, hvorpaa hun flygtede ud i Gaarden med en Kniv, som hun holdt mod sit Bryst. Byfogden tog da Kniven fra hende og kastede den efter hende, da hun skrigende løb ud paa Gaden og hen til Madame Berg i »Prindsen«. Pigen blev derpaa tre Gange sendt derhen for at hente hende hjem, men hun svarede: »Nej, jeg kommer aldrig hjem!« Morgenen efter blev der atter sendt Bud; men Madame Berg og hendes Døttre yttrede, at Byfogden maatte selv komme skikkelig og hente Konen. Saa kom han endelig, hvorpaa hun strax efter gik hjem. Byfogden vilde rigtignok benægte Pigens Forklaring, men flere nye Vidner afhørtes og stemmede overens med de foregaaende i deres Udsagn. Tilsidst blev dog ved Magistratens Omsorg Parterne forligte.

Vi have meddelt dette lille Optrin, fordi det er saare betegnende for hin Tids Raahed, at en Byfoged i Fuldskab kunde forløbe sig i en slig Grad til Forargelse for Naboer og Gjenboer.

I Dcbr 1740 blev Holman afsat og Sr. Peter Herman Ham indsat som Byfoged. I 1762 var Birkedommer Dinesen Byfoged. Den 27. Aug. 1772 blev Gierlev Byfoged og var endnu i Embedet 1799.

At Byfogden ogsaa i forrige Aarhundrede kunde være udsat for Ubehageligheder af enkelte ustyrlige Borgere, derom vidner følgende lille Historie fra 1773. Borgeren Henrik Fürst, som midt om Dagen gjorde Spektakkel og Klammeri i sit Hus, var paa Byfoged Gierlevs Ordre af dennes Karl bleven advaret om at være stille, men foer da som rasende tvers over Gaden ind til Byfogden og skjældte ham for Hundsvot og Slyngel, hvorpaa Fürst blev anholdt og sat i Byens Varetægtsfængsel. Da han kom for Politiretten, var han atter grov og rebelsk og blev da igjen sat ind i Fængslet. Da han havde siddet der et

Par Dage, blev han dog blødgjort og bad om Tilgivelse. Han slap da ud, da hans Svoger, Maler Kass, og flere andre Borgere gik i Forbøn for ham.

I 1785 havde det været nødvendigt at foretage en betydelig Reparation af Roskilde Skibbro, som da var meget brøstfældig. Den 1787 udnævnte Borgemester Friis havde havt med den finantsielle Side af denne ligesom med andre Sager at gjøre, men der var kommen Uorden i hans Regnskaber. I Raadstueretten 22. Octbr 1788 saae derfor Raadmand Hansen sig foranlediget til tjenstlig at anmode ham om, snarest mulig at berigtige Byens Regnskaber og fremkomme med de i hans Værge værende Dokumenter, især Roskilde Skibbros Regnskaber. Borgemesteren synes dog ikke at have bragt denne Sag i Orden, men at have trukket den i Langdrag. Fem Aar efter kom der da, 22. Febr. 1790, et kgl. Reskript, der befalede, »at Magistraten i vor Kjøbstad Roskilde, navnlig Borgemester Friis samt Raadmændene Hansen og Møller formedelst deres Efterladenhed i at aflægge saavel Regnskab for de under deres Bestyrelse værende offentlige Midler som behørig Rede og Rigtighed for andre af deres Embedsforvaltning dependerende, skulle være suspenderede saalænge, indtil Borgemester Friis faar stillet antagelig Sikkerhed . . . Raadmændene Hansen og Møller forestaa indtil videre Magistraten«. Det lykkedes dog Borgemesteren at stille Kaution, og han fik da allerede den 10. Marts Lov til atter at tiltræde Embedet.

Under de elendige økonomiske Forhold især i første Halvdel af forrige Aarhundrede med de lidet tidsvarende trykkende Byrder voldte Skattevæsenet naturligvis Øvrigheden en Del Bryderi. Naar der ingen Penge var i Byens Kasse, meldte Kæmneren det til Magistraten og bad om, at den vilde paalægge Byskat, hvad der i Regelen skete 4 Gange om Aaret, undertiden 5, efter »Skillingslaget« eller »Ottingen«. Til at sætte Borgerne i Skat valgtes 8 Taxerborgere. Saaledes hedder det i Raadstueprotokollen af 3. Jan. 1721, at Magistraten var tilstede paa Raadhuset, »hvor ogsaa efter Advarsel den største Del af Borgerskabet indfandt sig for at udvælge Taxerborgere for Aar 1721. Der blev da valgt 8 velagte og velforstandige Dannemænd og Borgere til at forfærdige Skatte-Taxten for indeværende Aar i Forening med Kæmneren Christof Willing samt en ny Indkvarterings-Ligning, siden en Omdannelse er fornøden formedelst den skete Reduktion ved Regimenterne.« Da de 8 »Taxerborgere«

ikke maatte sætte sig selv i Skat, blev der i dette Øjemed valgt 4 særlige Taxerborgere, men det var naturligvis ikke nogen behagelig Opgave at sætte Folk i Skat, i Tider, da Skatteevnen var ringe. Ved 20. Febr. 1738 hedder det i Protokollen; »Saalænge mindes har Skatte Taxten (ɔ: Skatteevnen) aarlig formindskedes, dertil er og paa nogle Aars Tid kommen saa mange Ildebrande, som ikke lidet har gjort dertil og sat mange i Fattigdom. Derimod har de for Branden befriede igjen lidt i disse Aaringer ved at bære Tyngden baade for sig og den største Del af de andre. Her foruden ses, at manges Næring, Handel og Brug meget fragaar. Saadant med mere giver Aarsag nok til Forandring i Skatte Taxten«. Taxerborgerne vare udsatte for mange Ubehageligheder og Grovheder, og der indkom stadig Klager over dem til Magistraten. I Slutningen af Aarhundredet blev der for de 4 Taxerborgere oplæst en Klage fra Snedker Hans Johansen til Øvrigheden over, at disse Borgere ikke havde været ved Sands og Samling (ɔ: fulde), da Skatten blev sat, hvorover de fandt sig højlig krænkede. Ikkedestomindre blev der, formodentlig paa Magistratens Begjæring, tagen ½ Otting bort af Snedkerens Skat. Da Taxerborgerne forlangte »Satisfaktion«, blev Snedkeren irettesat for sine fornærmelige Skriverier, som han maatte tilbagekalde.

Som vi have berørt, blev endnu fra gammel Tid Borgerskabet kaldt op ved Laurentinsklokkens Ringning for at møde paa Raadhuset i Bythinget hver Onsdag, naar Magistraten holdt »Roskilde Raadstueret«, hvor Borgerne da bleve adspurgte af Borgemesteren, om de vilde give deres Samtykke til det eller det og hvor Kongens Anordninger blev læste op for dem m. m. Denne ældgamle Skik holdtes vedlige i hele det forrige Aarhundrede, men Borgerne tabte, som det synes, Interessen for de offentlige Anliggender og Lysten til at møde. De blev hjemme, enhver for at passe sine Forretninger, saa at man finder følgende Bemærkning tilført Raadstueprotokollen; »Da Magistraten havde erfaret, at Ingen indfinder sig ved Raadstueklokkens Ringen, havde den aparte tilsagt Byens »eligerede Borgere« og dens bedste Borgere at indfinde sig.

Disse »eligerede« eller som de tidligere kaldtes »deputerede Borgere«. eller »de 8 deputerede Mænd« vare en Institution, der blev indført 1768, rimeligvis for at bøde paa den omtalte Forsømmelighed. Den 14. Maj 1768, hedder det i Raadstueprotokollen, »blev Borgerskabet sammenkaldt for at vælge 8 Depu-

terede eller Formænd. Valgte blev: Sr. Peder Kornerup Kjøbmand, Sr. Anders Borch, Kjøbmand, Sr. Henning Struch, Tobaksspinder, Morten Thorsen, Snedker, Anders Olsen, Tømmermand, Anders Nielsen, Rebslager, Truels Ibsen, Vognmand, Anders Gennerup, Kobbersmed.

Øvrigheden i Roskilde bevarede naturligvis ligesom Borgerskabet et yderst loyalt Sindelag mod Kongen og Kongehuset; thi saaledes var jo Tidens Aand. Bestandig udhæver Magistraten Hs. kgl. Majestæts Lov og er paafærde, hver Gang Kongen ved Ligbegængelser i Domkirken eller ved anden Lejlighed færdes i Byen, for at vise sin dybeste Underdanighed. Hver Gang der fandt kgl. Ligbegængelser Sted, fik Øvrigheden frygtelig travlt med at udbedre Gader og Veje, som befandt sig i en ynkelig Tilstand, fylde en gammel Brønd, som laa ved Hjørnet af Raadstuetorvet og Palaisgaden osv. De kgl. Personer betragtedes som ophøjede Væsener, og alt, hvad der angik dem, behandledes som Sager af yderste Vigtighed. I 1757 forhandledes saaledes i Magistratsmødet en Sag, angaaende 2 Læst Østers, som ifølge Skrivelse fra Hofmarschalk Moltke afgik fra Rosk. til den kgl. Hofholdning (»Flensborger Østers«, som skulde transporteres igjennem Sjælland.) Ved Afleveringen havde der manglet 100 Stkr. Den ene af de to Karle, som havde kjørt med disse Østers til Kongens Bord, han tjente hos Kjøbmand Lange, blev kaldt op, forhørt og fik en ordentlig Afrøfling af Øvrigheden for sin Mangel paa Paapasselighed, hvorpaa han blev dømt til at bære den spanske Kappe udi to Timer fra Kl. 12 slet til 2 slet omkring paa Byens Gader.

I Aaret 1790 havde Kronprinsregenten (Fr. 6te) været i Roskilde med sin Gemalinde og var der bleven modtagen med Begejstring. Den 22. Sept. modtog Magistraten i denne Anledning en yderst behagelig »Promemoria« fra Stiftamtmand Knuth:

»Det Hans kgl. Høihed Kronprindsen og høistsammes Gemalinde, Hendes kgl. Høihed Kronprindsesse Marie Sophie Frederikke, med megen Velbehag har anset den Bestræbelse og Iver, hvormed Byens Indvaanere har udi sine Æresbevisninger for dette høje Par lagt sin Kjærlighed og Devotion for Dagen, det skulde jeg herved have Dennem tilmeldt med Anmodning derom at underrette Byens Indvaanere.

Den 18. Sept. 1790.

Knuth.«

Stiftsbefalingsmændene, der i Slutningen af Aar-

hundredet fik Navn af Stiftsamtmænd vare følgende: Gehejmeraad Adeler 1717, Baron Rudolf v. Gersdorff, Kammerherre v. Holstein, Geheimeraad Grev Holstein, Baron v. Gersdorff, Kammerherre v. der Lühe, Grev Reventlow, Geheimeraad Holger Scheel, 1787 blev Haxthausen Stiftsbefalingsmand, efter ham Konferentsraad Grev Knuth.

Borgerne. Kjøbmændene. Markederne. Havnen. Industri og Fabriker.

Den Tilværelse, som Borgerne i Roskilde førte i det forrige Aarhundrede, var i mange Henseender meget forskjellig fra Nutidens. En saadan lille By var tilligemed sin nærmeste Omegn en snæver Kreds for sig selv, næsten udelukket fra den øvrige Verden ved en højst besværlig Communikation. Vejene vare inden de nye gode Kongevejes Anlæg i Frederik d. 5tes Tid utrolig slette. Der fandtes da endnu formelige Heder, som Store Hede Øst for Roskilde om end af en frugtbarere Jordbund end Jyllands Heder og med gode Græsgange for Kvæget. Vejen til Kjøbenhavn var ifølge de gamle Traditioner omtrent ligesom visse gamle Hedeveje i Jylland, løbende i Slangebugter, det ene Hjulspor ved Siden af det andet og med Huller og Ujævnheder, som krævede Kudskens hele Opmærksomhed. Tilstanden var hovedsagelig endnu den samme som i Middelalderen. Man maatte derfor standse hvert Øjeblik for at »bede« i de mange Kroer ved Vejen, det vil sige, tage rigelig til sig af Snapse og Øl, medens de udmattede Heste fik et Foder. Midt imellem Roskilde og Kjøbenhavn stod paa en liden Høj ved Roskilde Kro et gammelt stort Stenkrucifix, som var oprejst i det 14de Aarhundrede af Ridder Eskil Hemmingsøn Snubbe til Minde om hans Hustrus lykkelige Nedkomst paa dette Sted.[1]) En Rejse til Kbhvn. var i hine Tider en hel Begivenhed og tog lang Tid. Efterretninger om, hvad der gik for sig ude i den store Verden, vare kun sparsomme, især da der ingen Aviser gaves førend lidt senere hen i Aarhundredet. (Roskilde ejede ikke nogen særlig Tidende førend 1829). De vigtigste og paalideligste Meddelelser modtog Borgerne paa Raadhuset af Øvrigheden, som, for kun at nævne et enkelt Exempel, i Novbr.

---

[1]) Dette interessante Mindesmærke blev desværre ødelagt 1817.

1719, da Borgermester Lunde for Borgerskabet oplæste Stiftsbefalingsmand Adelers Missive, dat. Dragsholm d. 6. Novbr. 1719, hvorved »alle og enhver tilkjendegives den Stilstand af Vaaben, som er sluttet med Kronen Sverige paa 6 Maaneder,« en glædelig Efterretning, thi den forkyndte, at Enden var nær paa den besværlige Krig med Karl d. 12te, der Aaret forud var bleven skudt ved Frederikssten.

Det var derfor en Begivenhed, naar Posten kom en Gang om Ugen og holdt ved Hamborg Herberge, og medbragte Brevene og de sidste Nyheder, som snart farvedes ved allehaande Udpyntninger og Tilføjelser.

Det var saaledes i en liden og indskrænket Kreds af Ideer, at vore Forfædre førte en tarvelig Tilværelse. Forretningerne og Familielivet optog dem helt, thi saadan noget som vor Tids Politik kjendte de ikke, men vel den Slags, som Holberg saa uforlignelig skildrer i »den politiske Kandestøber«: Ølhusbetragtninger, hvor man ikke skaanede Øvrigheden og diskede op med de vildeste Fantasier om Krigsbegivenheder m. m. Naar det følgende vil komme til at skildre meget af, hvad man kunde kalde Skyggesiden af Borgernes Liv i det forrige Aarhundrede og derfor kunde synes at give et noget vel mørkt Maleri deraf, bliver det nødvendigt at forudskikke den Bemærkning, at Stoffet i dette lille Skrift er for en Del hentet af gamle Politiprotokoller, der jo er som et Synderegister, men et sandt og paalideligt. Der kan dog ikke være Tvivl om, at hin Befolkning besad mange fortræffelige Egenskaber uagtet dens Fejl, som ere øjnefaldende nok. Der herskede Arbejdssomhed, Nøjsomhed og Sparsommelighed i vore Fædres Hjem. Gudsfrygten var uskrømtet. I Handel og Vandel herskede der en Paalidelighed, som kunde være et Exempel for vor Tid.

Den vigtigste Klasse af Borgerne var **Kjøbmændene,** navnlig de større Handlende, som tituleredes »Signeur«, f. Ex. Sr. Jacob Sørensen Randers 1727, en af de rigeste Kjøbmænd, Sr. Johan Fridr. Lange, Sr. Anders Borch, 1753. De fattige Borgere og Haandværkere benævnes f. Ex. kun Anders Skoflikker, Isak Snedker, Knud Hattemager osv. Titlen »Monsieur« brugtes ogsaa af de fornemmere Borgere, og Rangsygen, som Holberg skildrer i »den honette Ambition«, var jo Tidens Skavank. Kjøbmændene vare allerede fra ældre Tider i stor Anseelse, da Borgemestrene og Raadmændene valgtes iblandt dem. De vare ligesom en Slags Patriciere i Kjøbstadssamfundet.

Det, der gav dem denne Overlegenhed, var Besiddelsen af Formue og store Grundstykker. Til denne sociale Stilling knyttedes ogsaa noget finere Manerer og større Dannelse end de forarmede og raa Haandværkere vare i Besiddelse af. Men ganske vist var denne Dannelse tarvelig nok. I hine Tider var den latinske Skoledannelse, som disse Kjøbmænd ikke besad, den alt overlegne, thi Borgerskolerne vare ynkelig slette. Selv velhavende Borgere ejede dengang kun faa Bøger, blandt hvilke Postiller og Psalmebøger vare de fremherskende. Da den store Holberg fremstod, blev hans fortrinlige Værker en sand Skat for vore Forfædre. Hans Comedier kom ligesom et friskt, oplivende Pust i en kvalm og indestænget Verden.

Men i Begyndelsen af 17 Hundredtallet gik det kun daarligt med Kjøbmandshandelen i Roskilde for ikke at tale om Skibsfarten paa Fjorden, som var tilstoppet. Kjøbmændene ejede da ikke et eneste Skib. Handelen, som foruden den ubetydelige Byhandel nærmest var henvist til Landhandlen med Omegnen, blev hemmet ved Vanskeligheden ved at give de forarmede og forkuede Bønder Credit. Bønderne vare derfor afhængige af Kjøbmændenes Naade, og Prisen paa deres Kornvarer sattes af disse, dog i det hele ærligt og honet. Det var en trykkende, ogsaa for Handelen, skadelig Byrde for Byerne, at der ved flere kgl. Forordninger, senest af 31. Dcbr. 1700 var paalagt en Comsumptionsskat,[1]) en Afgift, der hvilede paa en Mængde Varer, som tilførtes Byen og forbrugtes i den, saavelsom en Formalingsskat samt en Skat paa alle Kreaturer, som holdtes i Byen. Denne Consumptionsskat var overordentlig forhadt og gav Anledning til en Mængde Rivninger imellem Toldbetjentene og Befolkningen ligesom ogsaa til Smuglerier, som man ikke ansaa det for nogen Skam at blive greben i. For at værne om Byens Handel var det ved kgl. Forordning paabudt, at der ikke maatte opkjøbes noget udenfor dens Grænser. I Juli 1718 havde Øvrigheden erfaret, »at en Del af Borgerskabet opkjøbte Varer, i Særdeleshed Brænde, som hidkommer til Roskilde, førend det paa Torvet er falholden, blandt hvilke Egensindige er angivet at være Hans Rasmussen Lange og Claus Lentz.« Borgemester Lunde lod da holde Politiforhør for at de skyldige kunde blive straffede. Det synes dog, som om det har været

---

[1]) Prof. Edv. Holm: »Danmarks og Norges Hist. fra 1670 til 1720.« S. 209.

vanskeligt nok i Tidens Løb at overholde disse Bestemmelser, thi d 23. Decbr. 1739 modtog Magistraten en Skrivelse fra Stiftsbefalingsmanden om at hindre »den skadelige Land- og Forprang.«

De gamle Kjøbmandsgaarde i Roskilde, af hvilke enkelte endnu vare bevarede til vore Dage, indeholdt en anselig Gaardsplads med Stalde. I Forhuset ud til Gaden var Kramboden med sin Bagbod, Varelager, Brændevinstønder m. m. I den forreste Bod forhandledes allehaande Kolonialvarer saavelsom ogsaa Manufakturvarer af den Slags, som Bønderne og især deres Kvinder behøvede. Bag Boden havde Kjøbmanden et lidet snævert Rum til Kontor. Som oftest var hos de større Kjøbmænd med Forretningen forbunden Bryggeri, Brændevinsbrænderi, Landvæsen og Stald med Fedestude. Forhuset deltes gjerne paa Midten ved en Gang med Kramboden ved den ene Side og »Kjælderstuen« paa den anden. Her regjerede »Kjælderpigen«, der udskænkede ifølge Privilegium Snapse og Øl til Bønderne, der bænkede sig ved lange Borde. Denne Stue, hvor ogsaa Kjøbmandens Arbejdskarle sade, var ofte Skuepladsen for bevægede Scener, naar Brændevinen var nydt i for rigeligt Maal. Paa Markedsdagene gik det varmt til med Slagsmaal og blodige Pander, og det var vanskeligt eller umuligt for Kjøbmanden at skaffe Fred. Da Kjøbmand A. Borch paa en Markedsdags Aften 1752 kastede sig ind imellem de stridende Parter, blev Parykken revet af Hovedet paa ham, og han blev skældt ud. En af de kæmpende blev ilde tilredt og bragtes blødende ind i Kjøbmandens Sengekammer for at forbindes.

Bag ved Skjænkestuen, som altsaa maatte passeres, laa Familiens Værelser: Dagligstuen, der ogsaa tjente til Spisestue, Storstuen, Sengkammeret og Ammestuen, et skummelt Rum, hvorhen Børnene vare forviste. Vinduerne i disse Stuer vare forsynede med mange smaa Ruder ofte endnu blyindfattede, og udenfor stod de grønne Linde pynteligt beskaarne. Der var lavt til Loftet under de svære Bjælker, som vare anstrøgne med rødbrune Farver. Et Hjørneskab med Sølvbægere og Klukflasker, et udbuet Chatol, et Slagbord, et Stueuhr, der hver Time spillede Psalmemelodier, højryggede Gyldenlæders Stole langs Væggene og nogle Portraiter af høje kgl. Personer udgjorde Møblementet. Iblandt disse Møbler var der mangt et gammelt Stykke, Skabe og Kister fra Chr. 4.s Tid eller i Rokokostil, som nu vilde have gjort Lykke. Dog hvilede der et Præg

af Tarvelighed over det hele, men en stor Renlighed herskede, og Gulvet var skuret blændende hvidt. Naar man endnu i Midten af vort Aarhundrede kunde finde enkelte saadanne nogenlunde bevarede gamle Stuer, hvor den dybe Stilhed kun afbrødes af Uhrets Tik-Tak, fik man en Følelse af, at Tiden havde staaet stille i disse Omgivelser, og at man ikke vilde blive overrasket ved at se Jeronimus og Magdelone træde ind.

Man faar af de gamle Skifteprotokoller et Begreb om Møblement og Garderobe i et roskildsk Kjøbmandshus i første Halvdel af forrige Aarhundrede. En af de rigeste Kjøbmænd Sr. Jacob Sørensen Randers havde i Juli 1727 mistet sin Hustru, Madame Elsebeth Claus Dotter Olrog, og der blev da foretaget en Vurdering af hans afdøde »Kjærestes« efterladte samt deres fælles Bo tilhørende og her udi Staden beliggende Hus, Stadt Hamburg kaldet« . . . Af Fortegnelsen anføres følgende Møbler: »6 højryggede Stole med væfvet Tøj over, 6 højryggede forgyldte Læderstole, 1 grøn Himmelseng med Karnis, 1 Krucifix, 1 Skilderi med Vor Herre paa Korset, 1 do. med Sancte Peder, Lampetter, Spejle, Tabuletter, 6 Ryslæders Stole, 1 gammeldags Bildthugger Skab med Bildtværk, Kong Olles Skilderi og et hist. Stykke af Bibelen, et gl. indlagt Bord med Gueridoner, en udtrukken Seng med Karnis og 3 Stk. gule hjemmegjorte Omhæng og Kapper, en gul Lod Bænk, et Spejl med forgyldt Ramme, to Postementer, 4 højryggede Stole med Guld Overtræk, 2 do. med Læder, 1 Taburet, 1 gl. Ege Dragkiste, 1 Nøddebaums Dragkiste, 1 Standseng med Himmel, 4 forgyldte Postementer, 2 Skilderier, det ene: Christus paa Korset, det andet med Døden. Gangklæder: en blaa stukken Atlaskes Kjole, et gult stukket Skjørt, en sort Chagrins Kaabe, 1 gammel Jakke, et sort Berlins Stoffes Skjørt, en sort Chagrins Trøje, en brun Sars de sois do., en brun Atlaskes Kaabe, et Stk. Forværk til en Kaabe, en rød silkebroderet Nattrøje m. m. Bøger: Johan Arends' Sande Christendom, Mag. Chr. Schreibers Herligkeit und Seligkeit, en tydsk Bibel, en tydsk Psalmebog, Dr. Lassenii bibelske Mirakler og bibelske Kjerne, Lassenii Trøstetale, Otto Weyses Gudelige Opmuntring m. fl.«

Den 18. Jan. 1736 blev Kjøbmændene i Roskilde opkaldte i Raadstueretten, hvor da Borgemesteren læste for dem Kong Christian d. 6tes Befaling, at der i hver Kjøbstad skulde indrettes et »Commerce Collegium«, bestaaende af Magistraten og visse af de Handlende. Kjøbmændene her i Byen bleve da an-

modede om imellem sig selv at udvælge 4 Personer, og indberette dette til Hs. Majestæts Approbation. Forhenværende Raadmand Hans Rasmussen Lange, Peder Sørensen, Christoffer Birch og Johan Nielsen Lange erklærede sig villige til at indtræde i et saadant Commerce Collegium.

Blandt de mest ansete Kjøbmandsfamilier i Roskilde maa især nævnes Langerne, som ejede betydelige Gaarde og Grunde, endvidere Familierne Borch, Bruun, Brønniche, Kornerup og Aarestrup samt Kbmd. Boas Larsen. Den 7. Marts 1742 fik Anders Andersen Borch, født i Frederiksborg, som havde staaet i Handelslære hos Joh. Nielsen Lange, Borgerskab. Den 9. Juli 1749 fik Peter Christensen Kornerup, født i Allesløv, som i 10 Aar havde staaet i Tjeneste hos Kjøbmand Sr. Johan Nielsen Lange, Borgerskab som Kjøbmand. Den 26. April 1752 indfandt sig i Raadstueretten »Sr. Ebbe Andersen Borch, født udi Friederichsborg her i Sjælland, og som i 9 Aar har tjent ved det islandske Compagni for Bødker indtil nu sidstafvigte Michaelis, da han er bleven demitteret efter foreviste Pas fra islandsk Ober Kjøbmand Monsr. Ole Petersen Holm af Dato 18. April nu sidst. Og som han nu havde kjøbt og nedsat sig paa den saakaldede Nye Børs ved St. Jørgensbjerg, saa anholdt han nu at maatte vinde Borgerskab paa borgerlig Næring der at bruge, ligesom hans Formand ved Stedet det tilforn havt haver, hvilket hannem og blev tilladt ifølge den derom erhvervede Landsthings Dom under Dato dend 19de July Anno 1693.« [1]) Flere af disse her nævnte overtoge som Consumptionsforpagtere paa 5 Aar ad Gangen at svare den kgl. Regjering en vis aarlig Afgift af Consumptionen.

Naar Talen er om Kjøbmændene, maa **Markederne i Roskilde** i forrige Aarhundrede omtales, thi de havde den Gang en ganske anderledes Betydning for Kjøbstaden end nu omstunder. Markederne vare en hel middelalderlig Indretning, som havde saa meget mere at sige, som Kommunikationerne i hine Tider vare saare ufuldkomne. Jo længere man gaar tilbage, jo vigtigere synes Handelen paa Markedsdagene at have været. Wolf skriver saaledes 1654 i sin »Encomion Regni Daniæ« S. 477:

---

[1]) Kjøbmand Ebbe Borch, der senere blev Officer ved Borgercompagniet, var Broder til Anders Andersen Borch. Ebbe B. døde 1767 og ligger begraven i St. Jørgensbjergs Kirke-

»Udi fordums Tid hafver de tvende Markeder, nemlig det, som holdes tre Uger efter Paaske, oc det, som staar St. Dionysii Dag udi Roskild, været de fornemste og største, som er holden udi Sjælland, til hvilket er kommen Kiøbmænd oc Kremmere fra de berømmeligste Kjøbstæder udi det Romerske Rige med deres dyrebare Vahre oc Kramgods dér at forhandle, for hvilket de igjen udførde skjønne Penge her fra; oc hvilke Vahre de icke finge forhandlet, dennem lod de staa til et andet Marcket, de igjen kom; saadan en Kjøbstad oc Marckets Handel var der udi Roskild i de Dage«. Naar det her berettes, at Sjællands to største Markeder holdtes i Roskilde i sin Tid, gaar deres Oprindelse ganske sikkert tilbage til Middelalderen, da Byen endnu stod i sin Blomstring og da Tilstrømning af Folk paa de katholske Helgen- og Festdage trak allehaande Kræmmere til Byen, hvilke medbragte Varer, som ikke ellers vare tilstede. Paa St. Dionysii Dag, den 9. Octbr, samledes det andægtige Folk i og omkring dennes Helgens[1]) Kirke. I Roskilde laa forhen en St. Dionysii Kirke tæt ved »Kongens Hærstræde«, ɔ: Hovedgaden. St. Dionysii Sogn synes at have stødt op til St. Budolfi. Her har Centrumet for Markedet været rundt om den gamle Kirke, og man kan være vis paa, at ogsaa Tiggermunkene have været paafærde for at sælge smaa Helgenbilleder og indviede Skuepenge med en liden Kjæde til at bære om Halsen[2]).

Dionysii Marked var endnu i det forrige Aarhundrede en saare vigtig aarlig Begivenhed, som satte alle Kræfter i Bevægelse i Byen og bragte den stor Fortjeneste, men ogsaa medførte allehaande Ulemper ved Tilstrømning af alskens Pak og Omløbere, ligesom det ogsaa paa en saa bevæget Dag var vanskeligt at haandhæve Orden og Privilegier. Der vrimlede af fulde Folk og Tiggere, hvorfor der her som i andre Byer var ansat en »Stodderfoged« eller »Stodderkonge«, der tilligemed Vægterne, der som oftest selv vare perialiserede, skulde anholde Løsgængere. Paa et Marked 1787 »havde Stodderfogden truffet en lurvet halvblind Person, som lededes af et Fruentimmer, efter Sigende hans Forlovede. De solgte Viser, Knapper, Naale m. m.

---

[1]) St. Dionysius var Biskop af Athen; han blev omvendt af selve Apostlen Paulus. Apostl. Gjern. XVII, 34. Hedningerne halshuggede ham, hvorfor han afbildes med sit afhuggede Hoved i Haanden.

[2]) Forf. er i Besiddelse af to saadanne, fundne i Jorden i Roskilde.

Stodderfogden kunde ikke anse ham for andet end en Betler og havde forment ham at tigge paa Markedet og vilde føre ham ud af Byen, og da han viste Modstand, havde han givet ham et Par Rap med Stokken, men Personen tog dette ilde op og slog Stodderfogden igjen i Hovedet med sin Stok. Saa blev Personen arresteret; Fruentimmeret var løbet sin Vei«.

Den 5. Octbr 1718 bekjendtgjorde Borgemester og Raad, at: »Da det tilstundende Dionysii Marked, den 9. Octbr, indfalder paa en Søndag, lod Hs. Kgl. Majestæt befale, at Markedet skal holdes næste Dag efter, eftersom ingen Kramboder maa opslaas ej heller noget sælges eller kjøbes om Søn- og Helligdage . , . Det er ubrødelig forbuden i Loven, at hvor Marked med Kvæg og deslige holdes uden for Byen, der maa dog hverken Mad eller Øl eller nogen Slags Drik paa Marken falholdes; men alt sligt skal i Byen søges . . . Det er og alle bekjendt, hvad Indpas[1]) Kjøbstæderne udi deres Privilegier lider af Landprangere, omløbende Kræmmere, Fuskere og Bønhaser, som hverken ere Borgere eller i noget Laug indskrevne; og som Magistraten her i Roskilde ved, da den om denne Sag med andre Kjøbstæders Magistrater havde korresponderet, saa blev de af Borgerskabet (ɔ; Borgerne) i Roskilde tilholden, at naar de Markeder udi andre Kjøbstæder ville besøge, de da skal forsiune sig med et Bevis her fra Raadstuen, at de ere edsvorne kgl. Borgere her i Byen, hvilket Bevis de til disse forestaaende Markeder kunne erholde her fra Raadstuen uden nogen Betaling« . . . .

Under 2. Octbr 1726 hedder det i Raadstueprotokollen: »En Del Borgere særdeles paa Hestemarket og udi Hissegaden beklagede, at en Del Folk, som sælger Øl og Brændevin i Markedstiderne, under aaben Himmel gjør Ild paa hos sig saavel paa Hestemarkets Torv som uden for Byen nær ved Huse, som ligge til Udsiden, ja at deslige Folk ej engang slukke Ilden, naar de gaa derfra, hvorved en Ulykke, særdeles i Storm, snart kunde foraarsagis. De (Borgerne) var begjerende, at saadan ond Sædvane maatte afskaffes for almindelig Fare at forekomme, hvilket Magistraten eragtede billigt og besluttede, sligt ved Plakater, paa passende Steder opslagne, at lade forbyde sampt og at befale Vagtmesteren Peder Vedelef ved ordinerede Vagter at hafve Indseende med, at aldeles ingen Ild gjøris under aaben

---

[1]) ɔ: Indgreb i Næringen.

Himmel hverken inde i Byen, hvor det endog monne være, ei heller udenfor Byen enten ved almindelige Veje, som gaar uden om Byen, saasom Vejen forbi Callmers, forbi Lygten[1]) eller paa Møgbakken udenfor Hissegades Port, ej heller nær ved samme Veje — alt under vedbørlig Straf. Og afhenter Raadstuebuddet Plakater herom under Raadstuens Segl hos Raadstueskriveren og opslaar samme førstkommende Løverdag Aften paa Kirkedørene, paa Raadstuen og de fornemste Hjørner til Alles Efterretning«.

Under 5. Octbr 1736 bestemmer Magistraten følgende: »Til det forestaaende Dionysii Marked vorder efterskrevne Handlende anvist Bostæder og Plads, som herefter følger, nemlig:

1) Alle Pottemagere og Snedkere udi Raadmand Anders Rasmussen (Langes) Vænge i Hæssegaden ved Graabrødre.

2) Bødkere og Drejere alle i Niels Ovesens Vænge ved Hestemarket.

3) Kramboderne samt Skomagerne, Hatte- og Handskemagerne staa paa begge Sider af Gaderne langs igjennem Byen, dog saa nær ind paa Husenes Fortouge, at trende Vogne kan have Rum at kjøre midt igjennem Gaden imellem dem.

4) Ingen anden end de virkelige Borgere her i Byen, som staa udi Skattetaxten, maa sælge Øl og Brændevin, og maa Ingen falholde det udenfor Byen, med mindre de der paa søge og faa en af Magistratens Midte, nemlig Raadmand Hartmanns skriftlige Seddel.

5) Bagerne maa staa, hvor de selv lyster, dog herinde i Byen og inden for Byens Porte.

6) Bønderne med Tørv og Brænde henvises til Bondethinget.

7) Vognredskab og Træsko anvises Plads udi Raadmand Hans Rasmussen (Langes) Vænge ved Peter Vagtmester.

8) Alle Heste og Kvæg samt Lamme-Vogne anvises Plads paa Hestemarket og langs Nord-Digerne i Olsgade.

9) De med fersk Kjød, Gæs, Gryn, Ærter, Nødder og anden Frugt samt deslige blive paa Fruens Jord og Møgbanke[2]).

10) Rebslagere og Amagere blive i Børre Vognmands Vænge i Hæssegade.

Stadslieutenanten og Vagtmesteren skulle forestaa Inspektionen.«

---

[1]) »Lygten«, et Værtshus, laa ved Hersegades Port.

[2]) Formodentlig ved Vor Frue Kirke.

Aar 1748 den 1. April bestemmer Magistraten: »Det til 14. Mai berammede Marked skal opsættes til den 16de, formedelst Hs. Majestæt (Frederik den 5te) just den førstbenævnte Dag paa sin Reise til Holstein kommer her til Byen og er Natten over allernaadigst sindet her at forblive[1]).

Skibsfarten paa Roskilde Fjord var i forrige Aarhundrede højst ubetydelig, og Kjøbmændene ejede, som ovenfor berørt, ikke et eneste Skib. I en Indberetning af 1743 fra Magistraten til Stiftsbefalingamanden, Baron Gersdorff hedder det rigtignok: »Her ved Byen er en god Havn nok for smaa Jagter, som her kan ankomme«. Dog tilføjes: »Men det er uheldigt, at udi Indløbet 1 Mil herfra ved Selsø og Eskilsø er de fleste Tider neppe 3 Fod Vand. Dog kunde her let gjøres dybere, hvis nogen Bekostning derpaa blev anvendt; thi efter Sigelse skal denne Rende i Dronning Margrethes Tid for Sørøvere at hemme være opfyldt med Tømmer og Sten«[2]). Fra en endnu ældre Tid foreligge Efterretninger om, at Fjorden var usejlbar for andre Fartøjer end meget fladbundede. I Roskilde Domkirkes Regnskaber for Aarene 1634—35 hedder det i Anledning af Kongeportens[3]) Opførelse, at tvende Skippere, som førte de tilhugne Sandsten til Portalet hid, ikke kunde komme ind i Havnen, men maatte have en norsk Skipper til at »losse dem 6 Læster Gods fra uden for Grunden[4]). Da derfor Christian den 4de samme Aar lod de to endnu staaende Spire sætte paa Domkirken, hvortil Tømmeret var kjøbt i Visby paa Gulland, den Gang en dansk Provins, maatte Tømmeret udlosses i Kjøge, hvorpaa Domkirkens Bønder med stort Besvær maatte kjøre det til Roskilde.

I Aaret 1699 strandede et Skib i Isefjorden, hvorom følgende Dokument vidner: »Jeg underskrevne Salve Andersen, Skipper af Kiøbenhafn, boende udi Vingaardsstræde, kjendes, at som jeg Anno 1699 om Efterhøst strandede med mit ejende Skibsrum udi Roskilde Fjord ved Store Hagelse By[5]), som af Guds haarde Veierlig blev drevet paa Land, og som jeg ikke er

---

[1]) Paa det kgl. Palais.

[2]) Først fra 1830 til 35 blev Fjorden opmudret og Løbet ved Eskilsø udd ybet for Sejladsen. Man fandt da foruden en uhyre Mængde Østersskaller adskillige gamle Bjælker som af en Bro over til Øen.

[3]) Dette Portal staar nu paa Holmens Kirke i Kjøbenhavn.

[4]) Ved Uddybning i Havnen 1882 fandtes Rester af en fladbundet stor Dæksbaad, hvori Aarstallet 1615 var indskaaret.

[5]) ɔ: Havelse.

magtfærdig af min egne Efne at gjøre den Bekostning at faa den til Flods igjen, hvorudover jeg var foraarsaget den halfve Part til Sr. Jacob Sørensen (Randers), Handelsmand udi Roskilde at afhænde, som til hannem ved Kjøb af 2. April 1700 blef ofverdraget. Og som fordne Skibsrum endnu staar paa Landet, foraarsages jeg iligemaade at sælge den anden halfve Part, som jeg og hermed med min frie Villie samt med min Hustrus Raad og Samtykke saa vel og med min Reders gifne Consens, sælger og afhænder fra mig, min Hustru og begge vores Arfvingər til ærlig Ungkarl Oluf Larssøn Oddevald, boende udi Roskilde, bemeldte sidste min Halfpart udi forde Skibsrum, kaldet Sanct Jørgen« . . . (Oluf L. Oddevald solgte senere sin Halvpart til Jacob Søfrensen Randers.)

Skibbroen ved Fjorden var i en elendig Tilstand, indtil man endelig i 1764 bestemte sig til at lade foretage en Ombygning af den ved Skibsbygmester Sr. Halkiær. Paa begge Sider af den nye Bro op imod Landet blev der rejst Stendiger og anbragt Opfyldning; men i Aaret 1785 var Broen atter bleven brøstfældig, og det blev da af Øvrigheden overdraget Tømmermester Zimmer at forbedre den. I 1791 omtales den igjen som forfalden. Den 1. Octbr 1791 indgav Kjøbmændene en Erklæring om, at det vilde være heldigst, om Broen kunde afhændes, og 8 af de mest ansete af Handelsstanden tilbød at ville kjøbe den, naar de herefter blev berettigede til at oppebære Bropengene. De vilde da udrede den »publique Kapital«, som stod i Broen, omtr. 800 Rigsdaler. De vilde selvfølgelig istandsætte og vedligeholde Broen, saaledes at den kunde blive til Nytte for enhver, som her udskibede Varer.

Dette Tilbud blev modtaget, og Broen var i disse Kjøbmænds Besiddelse lige til 1830, da det blev besluttet at uddybe Fjorden, i hvilken Anledning Arvingerne efter hine Kjøbmænd skjænkede Broen til Byen[1]).

Som bekjendt stod Danmark langt tilbage i forrige Aarhundrede med Hensyn til *Fabrik-* og *Industrivirksomhed*, men dog søgte den kgl. Regjering efter fattig Lejlighed at ophjælpe sligt og at lette dets Fremkomst paa forskjellig Maade ved Beskyttelse, Privilegier. Saaledes tillodes det henimod Midten af Aarhundredet flere *reformerte Tobaksplantører* at nedsætte sig i Roskilde, hvor de i de smaa Vænger og øde Pladser i Byen av-

---

[1]) Behrmann: Beskrivelse af Roskilde 1832. S. 330.

lede en Del Tobak, som de saa »spandt«, ɔ: bearbejdede, til Forhandling. I Aaret 1742 kjøbte Christoffer Dehn, reformert Plantør, en Gaard i Roskilde og fik Borgerskab; ligeledes samme Aar en anden reformert Tobaksplantør, Johan Liebenau fra Brandenburg. Den ovenfor omtalte Plantør Isac Maillon var en Krakiler, der voldte Magistraten meget Bryderi. At dette ogsaa var Tilfældet med tre andre Udlændinge og Plantører, Abraham de How, Jacob Forman og Jacob Feu, fremgaar af den ovenfor omtalte Episode, da de alle 4 bleve kaldte op paa Raadhuset og fik en alvorlig Irettesættelse og bleve idømte Bøder for deres Opsætsighed imod den kgl. Befaling, vedrørende Pligtarbejde ved det nye Raadhus.

Raadstueprotokollen meddeler, at der i Aaret 1743 var blevet avlet 14,400 Pund Tobak i Byen. Plantagerne gik dog snart overstyr, efterat der var oprettet et kgl. Tobaksmagasin.

En anden Industri i Roskilde var *Papirfabriken ved Maglekilde.* Efterat den gamle Vandmølle var bleven ødelagt ved en Brand i April 1731, oprettedes her 1737 en Papirfabrik med en stor høj grundmuret Bygning, der stod til omtr. 1840. Den første Papirmøller var Ole Petersen Schiøtz, som kom i Strid med Byen om Kilden og Mølledammen.

1738 den 20. Sept. lod Magistraten nogle Borgere kalde op til et Møde paa Raadstuen i Anledning af Spørgsmaalet om Maglekilde. Det hedder herom i Protokollen: »Da Ole Schiøtz ej vil lade sig betyde, at Byen hverken kunde miste dens ældgamle Frihed til Vanding af Kreaturerne eller Vaskested for Indvaanerne, saa vedtog Magistraten og Borgerskabet paany at indfinde sig ved Kilden. Da det befandtes, at Ole Schiøtz paa egen Haand uden Tilladelse havde med Plankeværk omkring besat Kilden og saaledes intenderet at betage Byen sin ældgamle Rettighed til Vaskestedet, og blev ved sin Paastand, at Byen ej maatte lade sit Kvæg vade udi Mølledammen[1]), saa vedtog Magistraten og Borgerskabet, at Vaskestedet strax skulde indrettes paa Byens Bekostning lige ved den indelukkede Kilde. Hvad Vandingen angaar, forbeholder Byen sig sin ældgamle Frihed, paa begge Sider af Mølledammen at lade vande deres Kvæg samt i paakommende Ulykkestilfælde at lade hente Vand.

---

[1]) Denne Mølledam laa lige til 1840 dér, hver den forhenværende Maglekilde Vandkuranstalts Bygninger nu staa. Ved Kilden var et offentlig Bassin eller Vaskested.

Thi blev Ole Schiøtz advaret, at entholde sig fra noget Indelukke at indrette, hvor aldrig Indelukke været haver, hvilket bevises deraf, at det ses, at der paa begge Sider af Dammen findes endnu Vej og Gade. Men for at facilitere Schiøtz, saasom det kunde hænde sig, at Vandet iblandt, naar mange Kreaturer paa een Gang kom udi Mølledammen, blev rørt og kunde foraarsage hans Papirfabrik Skade, saa vedtog Magistraten samt Borgerne at komme ham til Hjælp i den Bekostning, som han, for alletider at have rent Vand, kunde komme i« . . . . .

Blandt industrielle Foretagender i hin Tid kan endnu omtales et Uldspinderi og et Sukkerrafinaderi. Den 23. April 1763 fik et Interessentskab Privilegium paa at oprette et Sukkerraffinaderi i Roskilde, som dog faa Aar efter blev solgt til Overkrigskommissær Kerding og Kjøbmand Wasserfall og bestod til 1783[1]). Den gamle Bygning »Sukkerhuset«, nu et Pakhus, staar endnu paa Hjørnet af St. Olsgade og St. Olsstræde.

I Septbr 1767 fik Jøden Pinkus Moses fra Kbhvn. Borgerskab og Tilladelse til at anlægge et Uldspinderi i Henhold til kgl. Privilegium.

Borgerne. Haandværkerne. Laugsvæsenet m. m.

Naar vi skulle til at kaste et Blik paa den Del af Borgerskabet, der var Haandværkere, møder der os ganske vist et lidet tiltalende Billede. Haandværkernes Stilling i Samfundet i forrige Aarhundrede var ringe og nedtrykt. Officerer og Embedsmænd stode i Rang og Magt øverst og saae haanligt ned paa andre Stænder. Efter dem fulgte de priviligerede Personer som Apothekere, Gjæstgivere m. fl. og de velhavende Kjøbmænd, hvilke ofte bleve Øvrighedspersoner og Officerer i Borgercompagniet og, som ovenfor omtalt, udgjorde en Slags Patriciere. Haandværkerne vare Plebeierne, en foragtet Kaste, der var trykket ned i Kampen for Tilværelsen, af Trang og Fattigdom og deraf følgende Afhængighed af Kreditorerne. I April 1719 beklagede Skomagerne i Rosk. sig ynkelig over »deres slette Næring i disse Tider og bad Borgemesteren anbefale dem til General Krigskomissariatet, naar noget til Hs. Majestæts Armé skal forfærdiges, at de fattige Borgere, som svare Kontribution med Indkvartering til Hs. Majestæts Tjeneste, maatte faa Lejlighed til at fortjene noget til deres Ophold«. I en Indberetning til Stifts-

---

[1]) Behrmann: Roskildes Beskrivelse 1832, S. 327.

befalingsmanden Baron v. Gersdorff i Octbr 1721 hedder det: »I de sidste 4 Aar er her ikke bleven 4 Borgere«. Om der end fandtes mange brave og skikkelige Haandværkere, saa var dog Uvidenhed og Raahed almindelig hos en stor Del af dem, og ofte vare de forfaldne til Drukkenskab og tilbøilige til Voldsomhed, Slagsmaal og Optøjer. Allerede den Gang viste der sig Spor af Misfornøjelse og Mistænksomhed mod de Styrende, som da Isac Maillon fremstod paa Raadstuen og anklagede den afdøde Borgemester og Domprovsten for at de skulde have bedraget de Fattige og stukket deres Penge i Lommen.

Imidlertid var der dog een Ting, der i Haandværkernes Øjne gav dem Betydning og en Slags Værdighed, de lagde stor Vægt paa, nemlig Besiddelse af Borgerskab og de dermed følgende Rettigheder. »Kongelige Borgere« kaldtes de den Gang, og deres Optagelse i Borgerskabet, der kun kunde ske, naar de vare indskrevne i et eller andet Laug, skete paa Raadstuen, hvor de da overfor Øvrigheden maatte aflægge Ed paa at være Hs. Majestæts lydige og tro Borgere. Den 15. Febr. 1719 meddeler Raadstueprotokollen for at nævne et Exempel paa Formularen:

»Monsr. Werner Dippenbroch, barnefød udi Liffland udi Birtzen, som nyligen her i Roskilde havde nedsat sig at bruge Farfver Professionen, indfandt sig i Dag for Raadstueretten og begjærede at maatte vinde sit Borgerskab her i Roskilde, saasom hand agter her at forblive og nære sig af benæfnde Farfver Profession, hvilken hans Begjæring hannem bevilligedes, hvorpaa han aflagde sin Ed, at være Hs. Kgl. Majestæt vor allernaadidste Arfve Herre og Konge huld og tro, Borgemester og Raad, Byfoged sampt andre foresat Øvrighed hørig og lydig og ellers efter Hs. Kgl. Majestæts Lov og Forordning, saavidt hannem vedkommer, skikke og forholde sig, som det en ærekjær Borger vel egner og anstaar, og ellers i allerunderdanigst Følge af Hs. Majestæts Forordning her udi 12 Aar bestandig at forblive; hvorpaa Borgemester Niels Lunde beskikkede og erkjendte hannem for en edsvoren ret kgl. Borger her i Rosk. udi den hellige Trefoldigheds Navn.«

Laugsvæsenet bestod jo den Gang i sin fulde Kraft. Laugene vare Foreninger af Haandværkere af samme Profession, som skulde drive deres Næring efter visse bestemte Regler, Laugsartiklerne, og under selvvalgte, men af Magistraten anerkjendte Oldermænd. Roskilde havde allerede fra Middelalderen været Sædet for Haandværkere, blandt hvilke der efter Saxes

Vidnesbyrd i det 12te Aarhundrede fandtes mange Saxere, ɔ: Tydskere. Navne som Skomagergaden og Smedegaden vidne endnu om Strøg i Byen, hvor Haandværkere boede. De gamle Gilder i Roskilde som Sct. Lucii, hellig Tredfoldigheds og Sct. Knuds vare Broderskaber, der vel overvejende havde et religiøst katholsk Præg, som det sømmede sig i Bispestaden, men derfra udviklede Laugsvæsenet sig. Smedelauget i Roskilde, der endnu bestaar om end i Følge nyere Love ikke i sin oprindelige Strænghed, bevarer endnu i sin »Lade« en »Smedeskraa« eller Laugsartikler, som i Aaret 1491 af Byens Byfoged, Borgemester og Raad ere givne Smedelauget og som den 28. Dcbr 1492 stadfæstedes af Kong Hans.[1]) Lauget bestod den Gang af 3 Slags Smede, Bolsmede (ɔ: Grovsmede), Kleinsmede og Kjedelsmede. Hver Uge Aaret rundt skulde de Roskilde Smede lade holde en Messe til St. Leos Ære.[2]) To Raadmænd skulde altid være tilstede ved Laugets Sammenkomster for at hjælpe enhver Broder til Ret og Skjæl og ikke alene deltage i Laugets alvorligere Forsamlinger, men ogsaa i dets Gilder. Hvert Aar inden St. Olafs Dag (den 29. Juli) skulde Lauget yde Byfogden og Borgemestrene et vist Antal Leer og Segle. Laugets Medlemmer havde Eneret til at øve Smedehaandværket i Roskilde, som det hedder i § 12:

„Item ſkicke wi, at ænghen ſmedh, ſom kommer till thenne ſtadh, maa owe hanſs æmbidhe, før en han haffver thet meth byfoghdenſs, borgemeſters och raadenſs och alle brødreſs villie och ſamtycke.“

Handlede Nogen herimod, kunde Lauget skride ind og konfiskere de paagjældende Gjenstande. Oldermanden og »Stolsbrødrene« kunde »hente saadan Smedegjærning« (§§ 35, 37). I gamle Dage solgte Haandværkerne deres Varer fra et Vindue, der kunde lukkes med en Trælem, og det hedder derfor i gamle Bestemmelser, at ingen maa have »aabent Vindue«, førend han har vundet sit Borgerskab. Christian den 4de havde 1613 ophævet alle Laug men igjen tilladt dem 1621. Under 23. Febr. 1623 fik som en Følge heraf Smedelauget i Rosk. nye Artikler, hvori det hedder, at Byens menige Grovsmede, Kleinsmede, Knivsmede, Sporemagere, Bøssemagere, Sværdfegere, Sejermagere (ɔ: Uhrmagere), Filehuggere og Nøglesmede havde ansøgt Magistraten om at fra Artikler for at kunne sammentræde i et Laug.

---

[1]) Prof. C. Nyrop: »Fra Roskilde Smedelavs Lade«, Kbhvn 1886.

[2]) Kirkelæreren Pave Leo den Store † 461. Smedenes sædvanlige Helgen var iøvrigt St. Eligius.

I 1749 klagede Byens Smede sig ynkelig for Stiftsbefalingsmand Gersdorff og nævne ved denne Lejlighed, at Lauget tidligere havde talt 7 Grovsmede og 7 Kleinsmede, men at det nu var svundet ind til 3 i hver Profession. Igjennem hele forrige Aarhundrede klagede Lauget til Øvrigheden over, at Byens Borgere henvendte sig til de omboende Grovsmede paa Landet. »Vi stakkels fattige Smede i Roskilde fornærmes i allerstørste Præjudice og se ikke Udsigt til at kunne betale vore Skatter og Consumption«.[1])

I en Indberetning til Stiftsbefalingsmanden, Baron v. Gersdorff, i Octbr 1721 hedder det; »I Roskilde ere efteskrefne Laug:

Vognmænd, Skomagere, Smidde, Snedkere, Handskemagere, Skrædere og Væfvere foruden Brandt-Lauget. Magistraten haandhæver dem saavidt muligt, men formedelst den Pas af Landsby og aftakkede Folk lider Laugene slet.«

Man ser heraf, at der var mange Professioner, der paa den Tid savnede Laug i Roskilde, men saadanne Professionister kunde dog opnaa Borgerskab, naar de fremlagde Bevis for at være indskrevne i deres respektive Laug andetsteds, f. Ex i Kjøbenhavn.

Oldermænd for Laugene valgtes i paakommende Tilfælde af Laugsmestrene, men Valget skulde bekræftes af Øvrigheden. For kun at nævne et Exempel, anføres her et Uddrag af Raadstueprotokollen af 20. Jan. 1723: »Samptlige Mestere af Snedker Lauget mødte paa Raadstuen og var begjærende, at dennem af Magistraten en Oldermand maatte beskikkes; og som Knud Hansen Snedker efter den forrige Oldermand Lars Andersens Dødsfald havde betjent Embedel indtil nu, saa indstillede Laugsbrødrene til Magistraten, om hand ikke fremdeles til Oldermand for Lauget maatte beskikkes udi efterfølgende næste tvende Aar. Magistraten bifaldt det.«

I Henhold til Laugsartiklernes Bestemmelse kunde ingen Haandværker blive Mester uden at aflægge en Prøve paa sin Færdighed, »et Mesterstykke«, som skulde godkjendes af de andre Mestere samt forevises for Øvrigheden og approberes af den. Saaledes hedder det, for at nævne et Par Exempler, i Raadstueprotokollen af 1. Maj 1743: »Indfandt sig hele det vel-

---

[1]) Prof. C. Nyrop: »Fra Roskilde Smedelavs Lade«, S. 24.

lovlige Snedkerlaug her i Byen og fremstillede for Raadstueretten Snedkersvend Anders Larsen, som fremviste lovligt Lærebrev fra Kjøbenhavn samt sit her i Staden under Laugets Opsigt forfærdigede Mesterstykke: en ordentlig Afrids til et Tresur samt et Brætspil ind- og udvendig behørig indlagt, hvilket Oldermanden og Laugsmestrene kjendte forsvarlig gjort. Anders Larsen begjærede da ærbødig, at Magistraten vilde tillade ham at nedsætte sig som Snedkermester og Borger. Hans Begjæring blev ham tilstaaet, og han blev derpaa tagen i borgerlig Ed efter Loven.«

Den 13. Juli 1754: »Indfandt sig for den tilstedeværende Magistrat Parykmager Johan Jonæsen Falch og tilkjendegav, at han havde søgt hos Oldermanden for Parykmager-Lauget i Kjøbenhavn at antages som Mester udi samme Laug og at hannem var paalagt at fremvise for Magistraten her sit Mesterstykke, hvorfor han nu foreviste det. Det bestod i »en halv spansk Peruque«, om hvilken Magistraten i en Attest erklærede, at det var en god og forsvarlig spansk Peruque.

Blandt Haandværkerne fandtes ogsaa nogle Tydskere, som havde nedsat sig i Roskilde og taget Borgerskab. De vare de Danske overlegne i deres Fag, men medbragte ogsaa den hos Tydskerne sædvanlige Selvtillid. Dog synes Forholdet mellem dem og de andre Borgere i det hele at have været godt, og flere af disse indvandrede Folk kom til at beklæde Tillidsposter, som f. Ex. Farveren Werner Dippenbroch, der i længere Tid var Kæmner. I Septbr 1736 fik Jørgen Haberlau fra Eisleben i Saxen Borgerskab som Tømmermand og Christian Kyhn fra Magdeborg som Murmester, 1737 Johan Baltzer Mackholt, født i Ahrenstadt i Dyringen (sic) som Tømmermand, 1738 Abraham Liebenau fra Brandenburg Tobaksplantør, 1746 Daniel Fornes fra Berlin, Tobaksplantør, 1785 Johan Hefner Grant fra Hamborg, Kobbersmed, m. fl.

I det forrige Aarhundrede indkom der idelig Klager fra Haandværkerne over Folk udenfor Laugene, som gjorde »Indpas«, ɔ: Indgreb i deres Næring. De vaagede med stor Nidkjærhed for ikke at sige med smaalig Brødnid over dette Punkt. En Lørdag Aften i Septbr 1719 sad en stakkels aftakket tydsk Soldat, forhenværende Kyrasser Conrad Leberecht Scherling i sit lille Hus i Olsgaden. Ifølge Kongens Anordning af 30. April 1698 mente Scherling, at det var ham tilladt at ernære sig ved sine Hænders Gjerning. Han sad nu og syede paa et Par pene

Kvindetøfler og formodentlig var der intet Gardin for Vinduet. Under alle Omstændigheder mærkede han ikke, at en hel Del Personer stod udenfor i Olsgaden paa Lur og spejdede ind ad Vinduet. Pludselig styrtede Oldermanden for Skomagerlauget tilligemed en Del Mestre ind i Stuen og fratog Scherling noget Læder og den ene af de nye Kvindetøfler. Derpaa klagede de næste Retsdag over Kyrasseren og fremlagde for Øvrigheden corpus delicti: Læderet og Tøflen. Oldermanden mente, at han ifølge Laugsartiklerne havde været berettiget til at fratage Manden disse Sager. Magistraten resolverede dog, at der skulde vises den kgl. Anordning og Stiftsbefalingsmandens dito tilbørlig Respekt og Læderet og Tøflen leveres tilbage til Conrad Scherling; dog maatte denne ikke holde nogen Skomagerdreng eller gjøre nyt Arbeide.

1718 i Septbr besværede Byens Slagtere sig for Magistraten over, »at en Del Borgere kjøbe Kjød af Marketenteren ved Rytteriet, som her i Byen slagter, hvad der gik ud over Byens egne Slagtere, som sidde her og svare Skatter til Kongen saavel som til Byen.« Borgerne bleve nu advarede imod at kjøbe Kjød af Garnisonens Marketentere. Den ene Borger skulde leve af den anden. Slagterne befaledes af Magistraten at holde godt Kjød.

I Dcbr 1721 klagede Eilert Glarmester over, at »Mestermandens (ɔ: Skarpretterens) Tjener foretager sig at gjøre ved Vinduer for Adskillige«. Magistraten advarede Skarpretteren Monsr. Jørgen Conrad »at tilholde sin Tjener, at hand ikke her i Byen eller inden Byens Distrikt forfærdiger noget Glarmesterarbejde«.

1752, den 19. April maatte Stadstrommeslageren Joh. Gotfred Kruse, med Angst og Bæven møde paa Raadstuen for den høje Magistrat, da han var »opsagt at skulle kvittere sin Tjeneste formedelst adskillige af Borgerofficererne paaklagede Forseelser, samt ogsaa fordi han havde forrettet Barbering hos hvem, som dertil havde villet bruge ham og derved givet Stadens Chirurgus Indpas udi hans derpaa alene havende kgl. allernaadigst Privilegium, som for Magistraten var paaanket«. Trommeslageren lovede Bod og Bedring og herefter at »entholde« sig fra Barbering, naar han kun maatte blive i sin Tjeneste og den høje Øvrighed gunstigt vilde tillade, at han, siden han nu maatte flytte ud af Vagthuset, hvorudi han hidtil havde havt sin Vaaning, til Paasketid maatte nyde i Hjælp til Husleje 4 Rigsdaler,

saasom han ellers ingen Soutien kunde have af sin aarlige Løn, som var — 10 Rigsdaler. Magistraten var saa naadig at tilgive Synderen, men skulde »hans Brøst« (formodentlig Drukkenskab) igjen i noget ytre sig, vilde han strax, uden Opsigelse, blive afsat.

Raadhusprotollerne vrimle af Exempler paa Haandværkernes og Deres Folks Udskejelser, Svir, Slagsmaal, Spil osv. 1718 den 14. Septbr. hedder det saaledes: »Haandværkssvende og Drenge sidde om Søndagen og andre Helligdage og drikke ud paa Natten og holde derefter fri Mandag og indfinde sig ikke om Aftenen i deres Mesteres Huse inden den Hs. Majestæt foreskrefne Tid, hvilket Oldermændene og Laugene selv lade upaatalt. De advares at holde Kongens Anordning«.

1717 den 25. Septbr.: Dom: »Ole Olsen, Hendrik Bager og Nicolaj Skomager, som i Forhøret mest graveres og haver været udi Action ved Natteallarm, bøde 2 Rigsdaler. Ole Olsen, som gik udi sin Mesters Hus og hentede sin Kaarde og til Klammeri fordrede Hendrik Bager ud for Porten, vil straffes med Fængsel paa Vand og Brød udi 8 Dage og for dragen Kaarde og tilføjet Saar paa Nicolai Skomagersvend bøde efter Loven trende tre Gange Lod Sølv. Hendrik Bager og Nicolai Skomagersvend, som med Skjældord har irriteret Ole Olsen, hver desuden bøde 1 Rigsdaler, altsammen at bøde inde trende Solemærker eller for hver resterende Rigsdaler at sidde tre Dage udi Fængsel paa Vand og Brød &c. Undertegnet F. C. Adeler, Dragsholm, 25. Septbr. 1717.«

1721 den 25. Jan. »Borgere og Haandværks Bursche og andre Tjenere lade sig finde i Kro- og Ølhuse efter Kl. 9—10 Aften tvert imod kgl. Anordning og indlade sig med Ryttere og Underofficerer af den her liggende Garnison[1]) udi Klammeri og Slagsmaal. Alle og enhver advares at holde sig Hs. Majestæts Befaling efterrettelig.«

1722 den 27. Aug. kom Niels Andersen, Møller udenfor Ringstedgades Port, i Klammeri med Kromanden fra Merløse, som bankede ham med en Pidsk inde hos hans Nabo, hvorpaa Møllerен tog Flugten. Den rasende Kromand gik nu hen foran Møllerens Hus tilligemed 2 andre Personer og skjældte Møllerkonen ud for Hore og Karnaille, trak sin Kaarde, stak ind ad

---

[1]) Nemlig 2 »Compagnier« (ɔ: Eskadroner) af General Major v. Donops Kyrasser Regiment, som indkvarteredes her i Octbr. 1720.

Vinduet efter hende og raabte, at han vilde ind. Da Døren lidt efter blev aabnet for en Logerende, Slagtermester Rosendal fra Kbhvn., slap Kromanden med ind, trak sin Kaarde og vilde slaa Møllerkonen i Hovedet med Fæstet. I det samme sprang Niels Møller ud af et Kammer med en liden Manglestok udi Haanden for at frelse sin Kone; men paa samme Tid kom en anden Person, som var i Følge med Kromanden, ind og vilde ligeledes overfalde Niels Møller og Hustru, og havde sin Kaarde løftet for at slaa Konen med den, men Balgen var paa. Niels Møller sprang til, greb efter Kaarden og fik Balgen i Haanden, hvilken Balg blev fremlagt i Retten. Da Mølleren nu greb efter den andens (Kromandens) Kaarde, hug Kromanden efter Møllerkonen, men Rosendal tog Hugget af med sin Spanskrørstok, saa der blev hugget en stor Flænge i Røret, som Vidnet (Rosendal) fremviste for Retten. Men da Kromanden ikke kunde faa Ram paa Konen, sagde han til Manden: »Niels Møller, nu skal Du faa en Ulykke«, hug saa til hannem, saa Blodet løb af hans Hoved og han fik 3 Blessurer. Hans Hustru havde tilforn faaet et slemt Slag over Øjet af den Person, som var i Følge med Kromanden, saa at hendes Øje blev ganske blaat og opsvulmet. Saa foer de begge ud af Døren, sprang paa deres Vogn og kjørte bort.

Kromanden blev dømt til at betale Mølleren en betydelig Skadeserstatning.

1732 den 1. Octbr. Forvalteren paa Svenstrup klagede over Lorenz Thega Snedkers Læredreng Paul, for at have voldet Ufred paa Torvet sidste Søndag, idet nogle Æbler vare revne af en Vogn, hvilke Æbler en Havekarl fra Svenstrup havde hidført at sælge. Paul blev opkaldt paa Raadstuen tilligemed hans Mester. Paa Formaning om at udsige Sandheden, svarede Paul: »at da han samme Tid havde bestilt et Ærinde for sin Mester i Byen og kom tilbage over »Fonditsbro« og vilde gaa hjem, saae han en fremmed Karl slaa en liden Dreng, Knud Kukkenbagers Søn, saa han skreg og raabte om Hjælp, hvorpaa forsamlede sig en Hoben Drenge. Karlen gik hen til en Vogn, hvorpaa han havde Frugt i Tønder, som han solgte. En aaben Tønde med Æbler faldt nu af Vognen ned paa Torvet, hvorpaa der samlede sig nogle Grenaderer og Drenge og tog nogle af Æblerne. Men Paul forsikrede, at han tog ikke noget af Frugten, ejheller gjorde han denne Havekarl noget imod, aleneste, da han saae Karlen med sin Hesselstok ilde slaa en liden Dreng, nemlig

Kukkenbagerens Søn paa »Fonditsbro«, som meldt er, trinede han, Paul, frem til Karlen og sagde ham i Øjnene, at han ikke saa skulde handle med et stakkels Barn. Saa saae Paul ogsaa, at denne Havekarl, efterat hans Æbler vare væltede paa Torvet, ligeledes med sin Stok pryglede og ilde tilredte en Dreng fra Bondethinget, navnlig Lars Christensen, som han havde stødt omkuld paa Torvet og vilde ej slippe, førend en Borgermand stødte ham fra Drengen. Paul vilde gjøre sin Ed paa, at han ikke havde kuldkastet Tønden.« Magistraten formanede ham efterdags at afholde fra saadant, som han og lovede.

Da Taarnvægteren 3die Pintsedags Nat 1737 sad oppe i Laurentiustaarnet, og Klokken var slaaet 12, hørte han Allarm nedenfor paa Gaden med Skjælden, Smelden og Klammeri. »Han aabnede da den nordre Luge, men kunde ikke se, hvem det var, der gjorde Allarm, men Gadevægteren Algot Bentsen forklarede, at Kl. 2 tredie Pintsedags Nat kom ud fra Henrik Clerques Hus: Peder Steffensen Feldbereder, Christian Villing Klejnsmed, Philip Skræder og Zindel Snedker, hvorpaa Peder Steffensen og Kleinsmeden sloges og laa med hinanden paa Jorden. Og da Pastor Frank (Capellan ved Domkirken) som bor næst derved, da denne Allarm skete, raabte ud til dennem og sagde, at de maatte skamme sig for saadant Levnet at holde, blev hannem svaret, at han kunde passe sin Bog; men hvo der gav dette Svar, kunde Vægteren ikke sige. Og derpaa blev de skilte fra hinanden og løb bort. Steffensen saavelsom Klejnsmeden var blodig i Ansigtet.«

Den 23. Juli 1738 »indgav velærværdige Hr. Søren Frank en Klage over Murmester Christian Hansen, at have opført sig meget utilbørlig mod ham med grove og nærgaaende Skjældsord og Raab i hans Hus. Murmesteren blev kaldt op i Retten og tilstod, at han havde brugt saadanne Ord, men udi Drukkenskab og Ubesindighed og bad derfor Hr. Frank om Forladelse. Han maatte bøde med 2 Mark til de Fattige. Mons. Ryge (Cantor) som paa Franks Vegne var tilstede, fandt sig fornøjet med denne Afgjørelse.

1738 den 3. Maj: Vægterne Ditlev og Algot meldte, at der Onsdag Nat Kl. 11 i Jens Madsens Hus havde været Slagsmaal. Zindel Larsen Snedker, Niels Jørgensen Bager, Caspar Villing Bager samt Chr. Villing Klejnsmed kom ind i Værtens Hus og forlangte hver en Pægel Vin og Øl. Saa gik de, da dette var drukket, men kom snart igjen og forlangte mere Vin, hvor-

paa de kom i Klammeri med en fremmed der logerende Kjøbmandssvend, Joh. Henrik Martners Karl fra Nykjøbing paa F. og gav sig til at mørbanke ham. Imidlertid sad Kjøbmand Martner selv inde i Værtens Stue, hvor ogsaa Lars Frost fra Jomfru-Klosteret var tilstede tilligemed en gammel Fodgarder, der spillede Fiol. De morede dem godt. Martner, Jens Frost, Værtens Kone og Pige dandsede til Fiolen, indtil Fornøjelsen blev afbrudt ved Slagsmaalet og der blev sendt Bud efter Byvagten, som paa Martners Klage anholdt de 4 Borgere. Disse blev tilligemed Værten dømt til en Bøde af 2 Rigsdaler hver til Byens Fattige.

1740 den 21. Jan.: Slagsmaal i et Værtshus paa Bondethinget, kaldet Braband. Jens Bødker blev saa ilde tilredt af Dines Murmester, at han maatte begive sig om Natten hen til Chirurgus Seiferts Hus uden Paryk, blodig i Ansigtet og med et Par blaa Øjne. I Panden havde han et dybt Saar af et Knivstik. De Paagjældende havde siddet i »Braband« og drukket Brændevin og vare komne i Strid om rene Ubetydeligheder.

1742 den 10. Jan.: Nogle Dage for Jule Helligdag havde Knud Christensen paa Bondethinget indbudt nogle godt Folk til at kaste med Tærninger paa noget i hans Hus, men om Aftenen Kl. 10 kom Søren Rytter og Tjenestekarl Chrst. Pedersen ind i Stuen. Rytteren havde en hvid Skjorte paa og var sværtet i Ansigtet, og den anden havde en omvendt Trøje og en Kabuds. De løb nogle Gange omkring i Stuen, gik saa ud og kom saa ind igjen nogen Tid efter og vare ret klædte paa. Endvidere kom Christian Villing Klejnsmed og Anders Snedkersvend ind tilligemed en Mand fra Byen og skyldte de forhen forklædte Personer for at have løbet paa Gaden og banket paa deres Vinduesskodder. Anders Snedkersvend greb fat paa Henrich Tobaksspinders Søn Reinholt, men de blev strax skilte ad. Derpaa gik de 3 sidstnævnte Personer, og Henrik Clerque fulgte efter dem. En Del Gadedrenge kom nu løbende og berettede, at der var Klammeri paa Gaden og en Dreng havde faaet Hug. Clerque kom atter ind og sagde ligesom Folk i Huset, at de turde ikke gaa hjem den Vej, som Allarmen var. Da sagde den gamle Jens Ibsen, Møllersvend i Clare Mølle, at han turde nok, der var Ingen, der vilde gjøre ham noget ondt. Han gik da hen i Skomagergade, men lidt efter kom atter nogle Drenge løbende og sagde, at nu slog de den gamle Ibsen, hvorpaa hans Husbond, Møller Ole Skaaning, samt fler løb derhen

og saae da udenfor Steffen Feldtbereders Christian Villing og Anders Snedkersvend slaas. Villing havde en Kaarde i Haanden og Snedkeren en Prygl. De andre havde ogsaa noget i Hænderne. Henrik Clerque var der ogsaa og holdt med Villing. Det var Midnat, da Knud Christensen endelig fik dem skilt ad. Derefter gik de ind til ham og blev forligte, ɔ: drak Forlig. . . . Møllersvend Ibsen laa i Rendestenen, slagen af Snedkeren . . .

1743 i Jan., Kl. 2 om Natten — altsaa imod Anordningerne mod »Nattesæde« — var et Selskab, bestaaende af Abraham Skomager, Philip Skomager, Ole Klejnsmed, David Pottemagersvend, Christian Pottemagersvend og flere baade Mænd og Kvinder forsamlede i Værtshuset Gulland i Bredgaden for Enden af Damphusstræde (nu Gullandsstræde). Værten hed Peder Vagtmester. Man var i fuld Gang med Spil, da »en Skoleperson« (ɔ: en Discipel), som logerede i Huset, pludselig sagde, at der var Nogen udenfor, som lurede ved Vinduet, hvorpaa Abraham, fulgt af de andre Svende, styrtede rasende ud imod Lurerne, Skrædersvend Schemmer og Michael Staal, og gav den sidste et kladskende Ørefigen. Hertil svarede Michael: »I gode Venner skal have Tak for Eders Skænk«. Han og Schemmer løb derpaa hen til Byfogden, Sr. Ham, for at klage og bankede paa, men der blev ikke lukket op paa denne Tid af Natten. De gik da videre hen ad Gaden, men mødte der igjen Philip, Abraham og Smedesvend Hans Fr. Aarhus. Philip havde hos Vægteren laant en »Morgenstjerne« og slog dermed Schemmer over Armen, idet han raabte: »din Hundsvot, kom hid med Stokken,« hvilken Schemmer da slængte paa Gaden. Abraham tog den op og pryglede ham igjennem med den. Ogsaa Smedesvenden gav ham nogle Rap af en Spanskrørsstok, hvorpaa Schemmer raabte »Gevalt«, hvilket havde til Følge, at en Mand kom ud af sin Dør, hvorpaa de Andre rendte.

1744, 25. Novbr.: Borgeren Saxe Jensen, som Vært i Olsgade, Jørgen Nicolajsen Skomagersvend, Henrik Jokumsen Bager, Ole Dideriksen Snedkersvend, Jørgen Rasmussen Snedkersvend, Jakobus Madsen Hugger og Anders Larsen Snedker, havde ved Politiets Inkvisition sidstafvigte Søndag Aften Kl. 12 slet ladet sig finde ved Dobbel, Kortspil og Drik i Saxes Værtshus. Saxe var en ung Mand, der nylig som Borger havde

nedsat sig. Han slap med en liden Mulkt paa 24 Skilling og en Advarsel. Gjæsterne betalte det samme.

1746 den 8. Decbr.: Smedelaugets Oldermand klagede til Bygfogden over, at Smedenes Laugs Skilt om Natten imellem den 4. og 5. af liderlige Folk og »Grasatgængere« var borttaget fra Laugshuset og henført udi Borgeren Niels Hansen Bødkers Forstue, hvor det om Morgenen skal være fundet. Det viste sig, at det var nogle beskænkede Haandværkssvende, der havde udført denne Bedrift.

1747 den 6. Septbr.: Slagsbroderen Jørgen Nicolaisen Skomagersvend havde paa Gaden slaget en Karl fordærvet, saa at han laa som død og maatte bæres bevidstløs og blodig ind i et Hus, hvor Stadens »Chirurgus«, Seifert, forbandt ham og forklarede for Retten, at Karlens Liv svævede i Fare. Da Jørgen Nicolaisen, som var stævnet, eftersøgtes, var han gaaet bort, og der blev sendt Folk ud efter ham.

1749 den 30. Juli: Pottemager Joh. Herman Borch klager til Byfogden over at Hattemagersvend Knud Villing voldelig havde slaget hans Skilt ned paa hans Hus.

1755 den 12. Marts: Medens Vognmandslauget var forsamlet ved den sædvanlige Laugssamling udi Magistratens Nærværelse om Aftenen, havde alle 12 Vognmandskarle uden deres Husbonders Tilladelse gaaet »Grassatgang« paa Byens Gader om Natten med Instrumentalmusik. De endte i Kjøbmand Marcus Suhms Hus, hvor de blev beværtede. De 6 Vognmandskarle, som ikke var mødte, skjønt de vare stævnede, blev dømte til at betale 2 Lod Sølv hver for Gjenstridighed, og 4 Mrk. hver til Byens Fattige. Sr. Suhm. maatte ogsaa betale Bøde.

1757 den 11. Maj: Svend Malmborg Pottemager, Christen Pottemagersvend og Rasmus Nicolaisen Hattemagersvend maatte lide Dom for den af dennem sidstafvigte Helligtrekongers Aften forøvede Grassatgang her paa Byens Gader udi Fruentimmer Klæder. De skulde betale 2 Mark til de Fattiges Kasse og 4 Mrk. i Stævningspenge. Kan de ikke betale, skal de lide Straf paa Kroppen.

1763 den 30. Juni: Jøden Nathan David klagede til Byfogeden over, at han var bleven overfalden. Ved Forhøret oplystes det, at Jøden havde siddet hele Dagen fra 11 til 6 i Lorenz Søfrensens Hus og spillet Kort med Bødkersvend Peter Johan; først havde de spillet »Polskpas«, derpaa »Imperial«, saa »Højeste Trumf« og tilsidst »Hypken«. Kl. 6 rejste

de sig fra Bordet, og da havde Bødkeren slaaet Jøden i Hovedet, saa Hatten fløj af og sagt til ham: »Du Sluppert, nu har Du vundet mine Penge og vil ej spille mere.«

1767 den 9de Decbr.: Værterne i »Jylland« og »Gulland« var indstevnede for Politiretten i Anledning af, at der i Søndags Nat havde været Slagsmaal paa Gaden. Byfoged Dinesen spurgte Værten i Gulland, hvad Gjæster han havde havt i sit Hus Søndag Nat, efterat Klokken var slagen 10? Der havde været de to Blytækkersvende, som arbejde her ved Domkirken, V. Lindberg, Christian Snedkersvend, Lars Dragon, Hansen Feldtskjær Svend, Niels Rytter, Peder Bornholm, Søren Arbejdskarl, Jacob Lenner, Børge Slagter, Niels Møllersvend, Rasmus Bødker, Rasmus Hattemager, Haagen Skræder, Rasmus Skoflikker og 2—3 Arbejdskarle her fra Byen. Hvad havde de bestilt? De gik paa Gulvet og lejede Jul samt drak Øl og Brændevin, men Klokken 1—2 begyndte der Klammeri og Slagsmaal, og da Værten kom ind i Stuen, saae han, at Jacob Lenner slog Christian Snedker i Gulvet, hvorover alle Gjæsterne kom i Klammeri og Slagsmaal, men saa kom Rodemesteren Peder Kieldsen og jog de Personer, der gjorde Allarm, ud af Huset.

1777 den 9. Decbr.: I Anledning af de overhaandtagende Spillegilder om Vinternætterne af Tjenestefolk, Daglejere og Andre og de derved passerede Uordener lod Magistraten alle Værtshusholdere tilsige at møde paa Raadstuen og tilholdt da baade dem og andre Borgere paa Grund af de kgl. Politianordninger, ikke at tillade disse skadelige Spillegilder i deres Huse. Siden paa et Par Aar Liderlighed og Nattesvir i Værtshusene er bleven saa almindelig, at baade hellige og søgne Nætter hendrives i Svir og Drukkenskab, hvorved Borgerne blive forarmede og Haandværkssvende og Drenge forføres til Liderlighed og andre Ondskaber Mestrene til Skade og Forsømmelse i deres Arbejde — tilholdt Magistraten Værtshusholderne ikke at skjænke Øl om Aftenen længere end til Klokken 10, under Mulkt &c. . . .

1783 den 15. Septbr.: I Aftes Kl. 10 havde nogle Skomagerdrenge overtjæret Kjøbmand Søren Brønniches Sted i Ringstedgade, som nylig var malet med Oliefarve. Drengene blev anholdte paa Raadstuen, og det oplystes i Forhøret, at Skomagerdrengen Jørgen i Mørkningen havde taget en Tjære-

kost af en Tjærekande i en Bondevogn*) som holdt udenfor Kjøbmandens Gaard i Ringstedgaden og fik en lille 12aars Dreng, Jens Jensen, til at oversmøre Væggen paa den nymalede Gaard. Han havde først vægret sig for at paatage sig dette Stykke Arbejde, men da Skomagerdrengen havde lovet ham 1 Skilling for Ulejligheden, tog Jens imod Tjærekosten og satte 9 Pletter under Vinduerne. Drengene havde tillige dyppet Tjærekosten i Rendestenen og dermed overslaaet de Forbigaaende, samt kastet Kosten efter en Bonde, der kjørte forbi. Jenses Fader maatte love Retten at afstraffe sin Søn tilstrækkelig med Ris i Morges tidlig paa Skomagerlaugets Hus i de to andre Drenges Overværelse. Læredrengen Jørgen blev overantvordet til sin Mester (der nok har behandlet ham alvorlig med Spandremmen) og Mesteren maatte betale Bøder og Omkostninger. —

Det her anførte Synderegister, som kunde forøges med endnu flere Numre, skildre Haandværkernes daværende ringe Dannelse og mindre heldige Tilbøjligheder. Der var hos disse haandfaste Folk ligesom endnu en Rest tilbage af Forfædrenes ubændige Kamplyst og uudslukkelige Tørst; men man faar det Indtryk, at en Forandring til det bedre indtraadte i sidste Fjerdedel af Aarhundredet; Borgerne blev tammere og — Politiprotokollen mindre interessant.

Overtrædelser af Helligdagsanordningen. Brylluper. Klædedragt. Forlystelser m. m.

Ovenfor i Kapitlet om Domkirken og Gudstjenesten dér have vi allerede omtalt Sabbath- og Helligdagslovene, som i Frederik den 4des og især i Christian den 6tes Dage, ja lige til Struensees Dage overholdtes med stor Strenghed og smaalig Pedanteri. De roskildske Borgere i forrige Aarhundrede vare dog i det hele, trods det baade aandelige og materielle Tryk, der hvilede paa dem, et saa livslystens og livsglad Folkefærd, at det faldt dem vanskeligt at bøje sig for disse strenge Anordninger. Vi finde i Archivet en Række Exempler, af hvilke flere give livlige Billeder af Tidsalderen.

1730 den 17. Maj hedder det i Raadstueprotokollen:

---

[1]) I gamle Dage hang der altid en Tjærekande og dinglede under Bagsmækken paa Bøndernes Vogne.

»Som Magistraten sidste Løverdag maatte fornemme, at en Del af Borgerskabet for Politiret var indstævnet for Sabbathens Overtrædelse, saa blev menige Mand alvorligen formanet, med al Flid og Skyldighed først at iagttage deres Samvittighed for Gud og lade deres Folk og Hus-Gesinde flitteligen søge Fro-prædiken, selv nemblig Husbond eller Hustru eller begge, om de fra Husets Tilsyn kunne undværes, med Familie at indfinde sig i Høimesse og Aftensang, stille give Agt paa Guds Ords Prædiken, siunge med Menigheden yndelige Psalmer til Guds-tjenesten er til Ende; intet paa Gaderne at sælge og falho de eller dermed at lade omløbe, før Aftensang er til Ende; ingen Drik at udskjænke før Klokken 5 om Aftenen undtagen til Syge og de sædvanlige Spisegjæster; flitteligen at lade deres Børn og Ungdom møde til Katekisation i Kirken med videre; og for det andet at betænke hver sine Vilkaar og vogte sig for de Bøder, Forordningen dikterer. Naar Præsterne maatte indfinde sig i deres Huse, dennem om Sabbathens Helligholdelse eller andet at advare, ville de dem med Høflighed og Ærbødighed antage og anhøre. De Militære, som Borgerne paa de urette Tider maatte besøge og Skjænken forlange, ville de med Beskedenhed advare om Forordningen, men ei sig med dem i nogen Mund- eller Haand-Gemenskab indlade, og sig ellers i dette og andet saaledes forholde, som gudfrygtige og ærkjære kgl. Borgere egner og anstaar.« —

1730 den 7. Juni. Da Byfogden Niels Krag ikke kunde holde de fornødne Betjente til at paase Sabbathens Helligholdelse, saa blev af Magistraten udnævnt nogle af Byens Mænd til at assistere Byfogden hver Helligdag. —

1737 den 13. Juni. Hs. Velærværdighed Hr. Søren Frank havde klaget til Borgemester Munthe over, at sidste Pintse-helligdage havde en Del Borgere forsét sig imod Hs. Majestæts Forordning om Helligdage. Vagtmesteren Peter Nielsen tilligemed hans Pintseaften havte Patroll (sic) 4 Borgere forklarede, at 1ste Pintsedags Nat efter Kl. 12 fandtes hos Simon Bentsen i Ringstedgade 5 Personer, som sad og drak Øl, skjønt »Patrollen« havde været der Kl. 10½ og forbudt Simon at skjænke. Ligeledes traf de samme Nat efter Kl. 12 hos Hans Pedersen udi »Løgten« følgende Personer siddende: Børge Børgesen Vognmand og hans Søn, Christen Sadelmager, Ole Tømmermand, Hans Jørgen Schmit, Villum Bager og Johan Møllersvend, uagtet de mod Kl. 11 forhen havde forbudt Husværten at skjænke Øl

og Brændevin. 2den Pintsedags Aften, da de (Patroullen) havde gaaet rundt i Byen, gik de igjen ind i Lygten, og da de havde været der lidt, kom Zindel Larsen Snedker udenfor Vinduerne paa Lur, og da gik en af Vagten til Døren for at se, hvem det var, hvorpaa Zindel kom ind i Stuen og begjærede et Glas Øl, men da Værten svarede, han ikke turde gjøre saadant (ɔ: skjænke) paa denne Tid efter Kl. 12, sagde Zindel: »jo, jeg vil have Øl, jeg gaar lige saa vel Patrolle som de dér.« Ole Hersted berettede, at Zindel havde sagt til Vagtmesteren, at han nok skulde passe op hannem. Da de gik fra »Løgten«, fulgte Zindel bag efter og saa gik han endelig ind til Andreas Almiss, som samme Aften tilligemed hans Kone og en Del Venner var kommen hjem fra Jylland.) 3die Pintsedags Aften efter at Klokken var slagen 12, fandt de hos Henrik Clerque Chr. Villing Kleinsmed siddende med et Glas Øl for sig«. —

1741 den 6. Novbr: Begge Byens Vægtere havde Allehelgens Aften tilligemed Vagtmesteren gjort Inkvisition i Hans Nielsens Værtshus i Ringstedgade Kl. 10 slet, og de havde da fundet i Stuen siddende 3 Borgere: Morten Thorsen, Niels Bager og Christian Villing Kleinsmed.[1]) Vagtmesteren erindrede dem om, at Klokken var slagen 10. Men da den var 3 Kvarter til 12 kom Inkvisitionen igjen og fandt endnu de 3 Borgere, og der stod Kruse med Øl samt Brændevin paa Bordet. De svarede Vagtmesteren paa Opfordring, at de vilde gaa strax. De 3 Mænd maatte saa møde i Raadstueretten og bad der om at blive befriede med en liden Mulkt og lovede efterdags paa Søn- og Helligdage at ville holde sig fra saadan Forseelse. Magistraten og Byfogden lod dem for denne Sinde passere mod at betale 3 Mrk til de Fattiges Bøsse. —

1743 den 20. Marts: Madame Berg (Værtinde i »Prindsen«) blev indkaldt at møde i Politiretten at lide Dom, angaaende den hos hende sidstafvigte Løverdag Aften tilladte Musik. Begge Byens Vægtere mødte, men nogle indstævnede Soldater, som paa samme Tid og Sted med Musik havde opvartet, havde nu forladt Byen. Mad. Berg med Laugværge mødte selv i Retten og forklarede, at den Musik, som i hendes Hus Løverdag Aften blev indbragt, var hende aldeles ikke med, men skete ved nogle hos hende samme Tid logerende Officerer,

---

[1]) Denne Mand træffes stadig paa Værtshusene og ved Slagsmaal.

som aleneste, medens de drak The lod disse Soldater en Timestid spille paa Instrument til deres Fornøielse, uagtet hun bad dem entholde sig fra slig Musik; men da der hverken blev danset eller doblet, bad hun om at slippe med en Kjendelse paa 2 Mrk til de Fattige. Byfoged v. Ham var hermed fornøiet. —

1744 den 29. Juli: Snedker Ahrent Thomasen havde Løverdag Aften den 25. indtil Søndag Morgen Kl. 3 med en Del af hans **Bryllupsgjæster** overtraadt Sabbaths Forordningen med brugt Drik, Dobbel, Dans og Musik under Stadens Instrumentist Sr. Møller og hans Folk. Instrumentisten bad Magistraten om Forladelse, talte om sine fattige Kaar og betalte 1 Rdl. 3 Mrk. i Bøde. Ahrent Snedker sagde, »han havde ikke gjort nogen Ulykke eller Uskikkelighed, men han haver holdt sit Bryllup med sin Brud eller Kone nu skal være, og dertil haver hans Folk ikke gjort værre end de fremmede Gjæster &c.«

Ved næste Politiforhør vare indstævnede følgende: Andreas Holm og Niels Madsen begge Musikantersvende, saavelsom Ahrent Snedkers 4 Tjenestefolk: Svendene Jørgen og Ole, Pigerne Birthe og Mette. Musikantersvendene forklarede, at de havde været nødte til at følge deres Husbond, og Andreas maatte med Ed bekræfte, at følgende Personer havde været tilstede hos Snedkeren bemeldte Nat: Fr. Thorsen Snedker og Hustru, Ped. Nielsen Tømmermand, Maren Thomsdaatter, Chr. Villing Kleinsmed og Hustru, Hans Jensen Slagter og Hustru, Ped. Berthelsen Tømmermand, Niels Rasmussen Pottemager og Hustru samt Niels Hanten Bødker og Hustru. Der blev spillet og danset. Byfogden spurgte Andreas, om Skomager Jens Gudmundsen, Hattemager Caspar Villing og Søren Hellebæk Skræder ikke ogsaa havde været med. Jo, de havde været med og vare gaaede bort med de øvrige over Midnat. Om der ikke blev spillet paa Gaden langs ad Byen for Bryllupsgjæsterne, som fulgte efter Musiken? Jo, da de andre gik bort, blæste de (Musikanterne) efter Sædvane nogle Stykker foran Bryllupshuset og siden paa Gaden, hvor da nogle af Gjæsterne fulgte med.

Da Snedker Ahrent saaledes overbevistes om at have overtraadt den kgl. Forordning om Sabbathen, især den 6te Artikel og den 8de, hvor udi plat forbydes Bryllups Holdelse paa Søn- og Helligdage, og der Aftenen før disse efter Kl. 9 ingen Spil, Drik, Assemblée eller anden deslige Leg og Tidsfordriv maa øves, maatte han betale 3 Rdl. i Bøde og 2 Rdl. i Procesomkostninger. —

1748 den 14. Decbr: Sr. Johan Fridrich Lange og Musikant Ditlefsen blev anklagede, førstnævnte fordi han havde tilladt Spil og Dans udi sit Hus en Søndag Aften, sidstnævnte fordi han havde opvartet med Musik med sine Folk. Joh. Fr. Lange mødte og tilstod, »at sidste Søndag Aften Kl. lidt over 5, uden hans Begjæring og Forvidende, indfandt sig i hans Hus Musikant Ditlefsen med tvende Folk, som begyndte at spille nogle Arier, hvorpaa nogle faa Personer dansede en liden Stund, men da Klokken var lidt over 9, holdt de op baade at spille og danse. Aarsagen hertil var egentlig, at det var hans Datters Velkomst, som Torsdagen tilforn havde Bryllup, og at ingen anden var nærværende end hans nærmeste Slægt og Svogerskab. Han haabede derfor, at den mod hans Villie skete Forseelse for denne Gang med en liden Kjendelse til de Fattige kunde afsones.« Han maatte betale 9 Mrk i Bøde, Musikant Ditlefsen det samme. —

1749 den 8. Jan.: Søren Terkelsens[1]) Hustru Salome var anklaget med flere her i Byen for Lystighed med Drik og Juleleg samt Musik og Dans udi bemeldte Kones Hus Søndag Aften den 29. Decbr langt ud paa Natten. Samtlige Deltagere i denne Lystighed betalte 9 Mrk i Bøde.

1756 den 10. Jan.: Sr. Johan Fridrich Lange, Søren Terkelsens Hustru, Jørgen Mortensen og Stadsmusikant Ditlefsen vare indstævnede, de 3 første for Søndagen den 4. Jan. at have tilladt sig at holde Julestue med Dans og Musik, den sidste for at have tilladt sine Folk at opvarte med Musik. —

1777 den 18. Aug.: Da der var Bryllup hos Smed Christen Hansen Berg, hvis Datter blev gift med Skarpretteren i Rosk. Ingermann, havde nogle Læredrenge besmurt Huset og Karreterne med Tjære. Der var stor Trængsel af Folk, Karle, Piger og Haandværksdrenge for at se ind paa Stadsen ad de efter gammel Skik utildækkede Vinduer i Stuen. Parykmagerens lille Dreng havde faaet for meget at drikke i Bryllupshuset og fik nu Hug af Læredrengene og blev smurt ind i Tjære. I Trængselen blev en Pige trykket ind af de bagved staaende, saa at en Rude gik ud. Kl. 11 holdt Kjøbmand Peder Kornerups Karret for Døren. Et Par Dage efter blev Tromme-

---

[1]) 1740 var Søren Terkelsen i Møllehusene bleven gal, hvorfor han blev arresteret paa Raadstuen, hvor han sad over et Aar, men kom da atter hjem paa Konens Begjæring.

ślageren sendt ud paa Gaderne for offentlig at bekjendtgjøre, at en Douceur af 4 Rdl. med Fortielse af Angiverens Navn lovedes for Opdagelsen af »den nedrige og slette Gjærning med det omtalte Tjære-Smøreri«. Bødkerdrengen Svend var mistænkt. Han var set med en Tjærebøtte og Kost og blev arresteret, men vilde intet tilstaa. —

Ved Barnedaab havde det tidligere været Skik at bede en urimelig Mængde Faddere; men 1739 den 11. Novbr blev paa Raadstuen for Borgerskabet læst kgl. Forordning om, at ingen Borgerfolk til Vidnesbyrd ved Daaben maa bede flere end 5 af begge Kjøn tilsammen.

1755 den 24. Decbr: Kleinsmed Mikkel Hansen blev stævnet for Politiretten »formedelst han Søndagen den 14. hujus her i Domkirken haver havt ved sit Barns Daab flere Faddere, end Loven tillader.«

1753 den 14. Marts: Sidstforgangne Søndag efter Aftensang havde Byfogden v. Ham tilligemed flere dertil beordrede Borgere stillet sig udenfor Domkirkens forskjellige Døre for at se, om nogen af Kirkegængerne bare i deres Klædedragt de i Forordningen af 19. Febr. sidstleden forbudne Varer. De 2 paa Nordsiden ud for Provsteresidentsen fik da Øje paa Tjenestepigen Sidsel Jensdaatter, som havde et Sølvbaand fæstet med Knappenaale paa sin Hue. De befalede hende at tage samme Baand af, da hun ikke maatte bære sligt. Hun sagde, at hendes Husbond havde givet hende Lov til at bære det Baand i to Aar. De gik nu hen til Raadmand v. Ham med Pigen ved søndre Dør, hvor han stod for at syne Folk. Da han havde forklaret Pigen hendes Forseelse, tog hun Baandet af og leverede ham det. Baandet blev fremlagt i Retten. Det var et 3 Kvarter langt silkeblommet Baand, indvirket med uægte Sølv og meget slidt, saa det kunde ei vurderes højere end til 1 Mrk. — Anders Larsen og Torsten Skaaning, der havde Post ved nordvestre Dør ud mod Jomfru Mejers Enkehus (ɔ: Meierkrones Stiftelse) vare saa heldige at gribe Rector Mag. Schnabels Pige, Marie Larsdaatter, der havde nogle Straaperler paa sin Hue. Da de to Mænd sagde, hun ikke maatte bære disse Straaperler, mente hun, at det ikke var deres Alvor. »Jo, hun skulde øieblikkelig gaa hjem og skære Perlerne af Huen.« Nu mødte hun i Retten og indleverede denne Straaperletakke, som var meget forslidt, saa at man turde ikke vurdere den til mere end 2 Skilling. — I en Skrivelse fra Stiftsbefalingsmanden, angaaende denne vig-

tige Sag, var Hs. Excellence saa naadig, at lade Pigerne slippe for videre Tiltale. —

1784 den 24. Febr. udkom en kgl. Forordning om, hvad Dragt enhver, som ikke hører til Bondestanden, uden Forskjel i Danmark og Norge maa give deres Døtre, den Dag, de staa til Confirmation. —

Klædedragten, som bares i hine Tider og som holdt sig længe temmelig uforandret og langt mindre paavirket af Modens Omskiftninger end Nutidens, indtil der i sidste Halvdel af Aarhundredet indtraadte nogle Forandringer især med Kjolernes Snit, Hattenes og Parykkernes Form, prangede med livlige Farver om end en Del af Borgerne, navnlig de, der stode i Borgercompagniet, synes ogsaa at have været i Besiddelse af sorte Klædninger, som skulde bæres ved de kgl. Ligbegængelser i Roskilde. De forskjellige Rangklasser skilte sig dog kjendelig ud fra hverandre i Dragten især ved mer eller mindre kostbare Stoffer og Besætning af Guld- og Sølvtresser. Mændene bare til hen over Midten af Aarhundredet de bekjendte Alongeparykker, smaa trekantede Hatte, langskødet Vest med Ærmer og derover en Frakke eller Kofte med strittende Skøder, uden Krave, men med store Opslag ved Hænderne og Sølvknapper, hvide Halsklude med nedhængende Ender, Knæbenklæder og sølvspændte Sko. Ved Siden bares Kaarde, af de velhavende med Sølvfæste, og i Haanden en lang Spanskrørstok med Sølvknap. De Militæres Uniform var rød med forskjelligt farvede Opslag efter de forskjellige Regimenter. Kvinderne bare langlivede Kjoler med struttende Skjørter og Adrienner. Som Overstykker bare de mere velhavende Graaværks Kaaber med Silke og Atlask, paa Fødderne højhælede Sko. Damerne ejede prægtige Hals- og Armsmykker af Guld med indfattede ædle Stene, uagtet der 16. April 1736 udkom en kgl. Forordnig imod at bære Juveler, Guld og Sølv. Gifte Kvinder bare paa Hovedet hvide Sæt.

De gamle Skifteprotokoller give os rig Lejlighed til at kigge ind i Forfædrenes Garderober. Det kunde jo synes noget smaat og ubetydeligt at efterse sligt, men disse Undersøgelser bidrage unægtelig til at gjøre Billedet af Fortiden mere levende. Vi have allerede ovenfor omtalt en rig Kjøbmandskones efterladte Møbler og Gangklæder fra 1727. Her følger nu nogle Lister paa efterladte Klæder af baade Rige og Fattige, Militære og Civile. —

1732 døde i Roskilde Capitain Grimm af nordre sjæl-

landske national Infanteriregiment. Hans synes tidligere at have staaet i Fodgarden. Blandt hans Efterladenskaber findes registreret:

1 Sølvkaarde, 1 Hirschfænger af Messing med forgyldt Gehæng, en Ringkrave[1]) med Kongens Ciffre, en Munderingsklædning, saa god som ny, en Klædes Vest med Sølvgalloner og Sølvknapper, en graa foret Rejsekjole, en ny Munderingshat, en Hat med Guld Point d'Espagne, et Par nye Munderingsstrømper, en forgyldt Messingkaarde, 2 Sølvspænder, et Par Pistoler, en graa Klædesklædning med Guldtraadsknapper og rødt Underfoer, en rød fin Klædeskjortel af Gardernes Mundering med Sølvknapper, en blaa Rejsekappe med Sølvgallon. —

1733. Afskediget Grenader Anders August Peitsch's efterladte Klæder: en rød Kamisol med blaat Underfoer, en gammel dito, et Par røde Buxer, et Par gamle dito, en Hat med hvid Snor,

1732 den 13. Maj: Afgangne Fuldmægtig hos Raadstueskriveren Lars Wulf's Efterladenskaber: en Paryk med Pidsk, en Dyreskinds Vest med Metalknapper og dito Buxer, en Kaarde med Sølvgreb og Gehæng, et lidet Spanskrør med Messingknap, en brun Klædeskjortel og Vest, en sort Kjole og gammel Vest, et Par Skindbuxer. —

1737 den 6. Febr.: Skifte efter sal. Jens Pedersen, Borger, boende i St. Ibs Sogn. Den sal. Mands Gangklæder: en grov graa Klædes Kjortel, en sort Vadmels Kjortel, en graa Vadmels Vest, en brun Vest, et Par gamle Skindbuxer, et Par Lærreds dito, en Hat, en Klædes Kabuds og en blaa Nathue. —

1740 den 13. Juni: Skifte efter Henrik von Acken Guldsmeds afdøde Hustru, hendes Gangklæder: en blommet Damaskes Adrienne, en hjemmegjort stribet Kantusse og Skjørt, en blaastribet hjemmegjort Ærmekaabe, en gammel Kantus dito, en gammel sort Damaskes Modest og Fløjels Smække, et Par hvide Vaskeskinds Handsker, Kniplingshatte (ɔ: Sæt), Nathatte (ɔ: Natkapper):

1742 den 4. Jan.: Skifte efter afd. By- og Raadstueskriver Olaus Holst. Hans efterladte Klæder: en hvid Klædes Klædning, Kjole, Vest, Buxer, en sort Klædes Vest, en graa Klædes Kjortel, et Par graa flossede Strømper, en gammel Hat,

---

[1]) Officersmærke, et Skilt til at bære om Halsen for Vagtcommandeuren.

4 ubrugelige Skjorter, 3 Halsklude, 2 gl. Halskraver, 3 Lommetørklæder, en spansk Rør-Stok, en ny Paryk, en gl. dito. —

1742 den 4. Aug: Jørgen Mogensen Møllers afdøde Hustru Marie Iversdaatter, hendes Klæder: en Kattuns Trøje, et hjemmegjort stribet Skjørt, en blaastribet Kantusse, et dito Skjørt, en blaastribet Trøje, en Sarses Trøje, en smalstribet Silkekaabe med Sølvhager, en rød Pappelins Kantusse, et grønstribet Skjørt, et Sarses dito, en hvid Damaskes »Sachejak«, en brun Stoffes Kjortel, en sort Chagrins Kaabe, en sort Klædes Kjole. —

1742 den 20. Septbr: Michel Hansen, Borger og Remmesnider i Rosk., hans efterladte Klæder: en brun Klædes Klædning, en sort vendt Klædning, en hjemmegjort stribet Kasseking med 2½ Dusin Sølvknapper, en gammel Kallemankes Vest med 1½ Dusin Sølvknapper udi, en gl. hvid Klædeskjortel, et Par Sko med Messingspænder udi, en Hirschfænger med Messing Beslag og Gehæng, et Spanskrør med Messing Beslag, en Hat.

1751: Christoffer Frederiksen Dehm, Borger og Plantør, hans efterladte Garderobe: den sal. Mands Klæder, en brun Klædes Kjortel med rødt Underfor, en blaastribet Vest, en gammel rød Klædes Surtout, et Par Skindbuxer. —

1751: Lauritz Leth, forhen Ridefoged ved Duebrødre Kloster, hans efterladte Garderobe; en Parykblok med 4 af den sal. Mands Parykker, 1 Sølvkaarde med Lædergehæng, en blaa Klædes Klædning med Taftes Underfor, en gl. grøn Kjortel med Vest, et Par grønne Plysches Buxer, en sort gl. Klædning, en graa Reise-Surtout, en gl. Bjørneskinds Muffe, en sort Fløils Kasket, et Spanskrør med Sølv, en Hirschfænger, sølvbeslagen med Gehæng. —

1753: Skifte efter Conferentsraad Rasm. Rasmussen (Godsejer) død i Roskilde 18. Jan. 1753. Den sal. Mands Gangklæder: en hvid Klædes Kjortel, broderet med sort Silke, en rød Klædning med rød Damaskes Underkjole og Vest, en blaa Sarse de sois Vest, broderet med Couleurer, en rød Surtout med sort Underfor, en gul blommet Sarses Kaseking med rødt Multum til Underfor, et Par sorte sviklede Strømper.

1774: Skifte efter Commandeurinde Plato (Platow?) sluttet 21. Sept. Denne Dame boede hos sin Svigersøn Pastor Thestrup, Sognepræst til Vor Frue Kirke i Roskilde. Hun havde 1ste Gang været gift med Oberst Harboe. Hendes efterladte Garderobe: en Væderskinds Taftes Frakke med Skjørt og Livstykke, en Ziertz Kattuns Kofte og Skjørt, en ny Kofte, en sort

Fløiels Visit Kaabe med Hermelin, en sort Atlaskes Chaloppe med blaat Silkefor, en perlefarvet brocheret Silkestofs Adrienne, en hvid Silkemors dito med Smække, en sort Silke Gros de Tours dito, en sort Fløiels Kaabe med Graaværk og Pose, et Blondine Sæt, et Merlins dito m. m. —

Forlystelser som Nutidens, kjendte man i det hele ikke noget til i Roskilde, dog have vi set, at Forfædrene kunde være lystige ved Musik og Dands, f. Ex. ved Bryllupsgilder. I den pietistiske Tid under Christian den 6te 1730—46 blev det ligefrem anset for syndigt at more sig.

1738 den 2. April blev for Borgerskabet læst Hs. Majestæts Forordning, dat. Fredericksberg den 24. Marts 1738: »at ingen Comediant, Spillere, Liniedandsere, Taskespillere eller de, der holde de saakaldte Lykkepotter, sig udi Danmark eller Norge maa indfinde eller deres Spil og Excercitser, der nogensteds forestille og øve«. Det var en kummerlig Tid for de stakkels Gøglere. Borgernes eneste tarvelige Fornøielse var at gaa paa Værtshusene, sommetider fra det ene til det andet, og ved et Glas Brændevin, et Krus Øl og en Pibe Tobak drøfte Byens Nyheder, og det synes, som om Tidens noget skinhellige Retning netop har fremmet Værtshusbesøgene og dermed ogsaa Udskeielserne, paa hvilke vi ovenfor have givet Exempler nok. Efter Christian den 6tes Død indtraadte der efterhaanden nogen Forandring, og Kong Frederik den 5te var som bekjendt selv en saare livsglad Herre; men de strænge Forordninger om Helligdage vedblev dog længe at være i Kraft.

Vi vide om Holbergs Komedier, at disse spilledes med stort Held i Frederik den 4des Tid og at Kongen selv yndede dem. Der fandtes ogsaa allerede den Gang rejsende Skuespillerselskaber, som rimeligvis dog have været af en maadelig Beskaffenhed. Der nævnes i Archivet et saadant, som rimeligvis har spillet i den store Sal paa den gamle Raadstue, som brændte 1731.

1722 den 2. Sept.: »Indfandt sig (i Raadstueretten) Monsr. Salomon Paulsen von Qvoten og begjærede Magistratens Tilladelse til med sine Consorter her i Byen at anstille sømmelige og ærbare Comoedier og fremviste Hs. kgl. Majestæts allernaadigste Brev af 31. Jan. 1716 om Courser udi sin Profession at maatte foretage saavel som hans Supplic til Hs. kgl. Majestæt om at maatte med sine tiltagne Membra af Comoedianter aabne sit Theatrum og offentlig agere Comoedie med Hs. Majestæts Paategning:

Wi haver dette indtil videre allernaadigst bevilget, hvorefter de Vedkommende sig haver allerunderdanigst at rette.

Kjøbenhavns Slot, den 18. Novbr. 1718.

Friederich. R.

D. Wibe.«

Von Qvotens Begjæring blev følgelig bevilget af Magistraten, men det paalagdes ham til Byens Kæmner at betale en billig Leje[1]) saalænge, han her sit Theatrum haver, og før han bortrejser at give noget til de Fattige.

Denne Salomon von Qvoten var en Tydsker og Plattenslager, der i 1715 søgte Privilegium i Kjøbenhavn som »Okulist Sten- og Broksnider, Tandbrækker og Comediant.« Saadanne omrejsende Kvaksalvere førte ofte en Hans Wurst med sig, der paa Markederne ved sine Abekunster henvendte Folks Opmærksomhed paa de rejsende Lægers Bod. I 1718 fik han, som vi have set, Tilladelse af Kong Frederik den 4de til at »anstille Comoedier« og spillede i Kjøbenhavn tydsk Comedie rimeligvis i en Fjælebod paa Kongens Nytorv. Af Holbergs Stykke »Hexeri og blind Allarm« 4de Act ses det, at den danske Comedie helt ødelagde hans Forestillinger. Apelone siger deri: »Serviteur min Hr. von Qvoten! Han seer saa glad og fornøjet ud.« (Nu mener han, at hans Comedier og Marionetter komme paa Fode igjen[2])). Man savner Efterretninger om, hvorledes det er gaaet v. Qvoten med hans Comedier i Roskilde.

1754 den 20. Marts var Borgeren Peder Møller indstævnet af Byfogden Raadmand von Ham for Politiretten »fordi han sidstafvigte Løverdag Aften imod Kgl. Anordning udi sit Hus under Musik havde ladet spille en Slags Comedie eller Skuespil med en fremmed Omløber«. I Forhøret forklarede Vidnerne, »at sidstafvigte Løverdag Eftermiddag havde de set en Person ride paa Gaderne, iklædt den sædvanlige Herleqvinsdragt og sværtet i Ansigtet, som raabte og støjede meget højt og inviterede til Comedie samme Aften at holdes ude til Peder Møllers. Derved blev stor Opsigt af Folk, som kom i Dørene og saae, hvad det var«. Byfogden befalede begge Vidner at gaa ud til Mølleren og forbyde ham at spille Comedie i sit Hus; men Peder var ikke hjemme, og hans Kone mente, at

---

[1]) Maaske af Raadhussalen.

[2]) Dr. O. Nielsen: »Kjøbenhavn i Holbergs Tid«. S. 246—247.

Raadmand v. Ham kunde ej forbyde, at der blev spillet Comedie i et Hus udenfor Byen [1]). Narren sad samme Tid inde i Stuen og snakkede med Konen. Samme Aften vare Vidnerne atter efter Bygfogdens Anmodning gaaet ud for at observere, og da de ungefær Kl. 3 Kvarter til 10 kom ind i Møllerens Hus, fandt de der i en Bagstue ind til Gaarden 10 til 12 Mennesker samlede foruden Narren eller Herleqvinten, som agerede med Dukker, samt Natmandens Dreng her af Byen, som spillede paa Viol. Peder Møllers Kone sagde, at Manden ej var hjemme. — Da han kom hjem, maatte han betale for Helligbrøde 9 Rigsdaler.

I Slutningen af Aarhundredet, navnlig Aar 1787, stiftedes et endnu bestaaende Fugleskydningsselskab, som først havde sin Skydebane ved Haraldsborg, senere ved »Børsen«, hvor denne Idræt dreves til vore Dage. Fugleskydningsdagen var en hel Begivenhed, en formelig Folkefest, som satte baade Store og Smaa i Bevægelse, ogsaa Kvinderne, som om Eftermiddagen begav sig i fuld Puds til Festpladsen eller den nærliggende Have, hvor Sølvgevinsterne vare udstillede. Tidlig om Morgenen afhentedes Fuglekongen af Selskabets Dommere og drog eller kjørte i Procession til Skydebanen, hvor han modtoges med Kanonskud. Under Skydninger blæste et Musikkorps, og naar Fuglen henad Aften var skudt ned, drog Brødrene med den nye Fuglekonge i Spidsen ind paa Børsens store Sal, hvor da et vældigt Gilde holdtes lige til den lyse Morgen. Enhver Fuglekonge skulde levere en malet Skive. Af saadanne findes endnu adskillige, lige fra Selskabets ældste Tid. Af og til afholdt Brødrene Skiveskydning.

Raadstueprotokollen af 9. Novbr. 1791 indeholder Stiftamtmand Grev Knuths Skrivelse til Magistraten, angaaende en af Postmester Zimmer ansøgt Bevilling paa at bruge den i hans Have (i Hamborg Herberge) anlagte Skydebane til Skiveskydning for Byens Indvaanere. Bevillingen gives, dog med den Indskrænkning, at der paa denne Skydebane ikke maa bruges Kanoner, (formentlig de smaa Salutkanoner, som brugtes nede ved Børsen).

1792 den 14. Marts: Brev fra Stiftsbefalingsmanden, »at som den hidtil brugte Skydebane paa den saakaldte

---

[1]) Formodentlig var det i »Møllehusene«.

Børs ved St. Jørgensbjerg ligger iblandt Halmtage, hvoraf maatte befrygtes Fare (for Ild) skal samme undersøges.« — Undersøgelsen ledede dog kun til, at Selskabet fik Lov til at blive ved Børsen.

Borgercompagniet.

De, der boede indenfor »Borgens« Mure, »Borgerne«, havde fra Arilds Tid Forpligtelsen til i paakommende Tilfælde at forsvare den og værne om deres Arne. I Aaret 1566 skriver Christian den 3die, at han tilligemed Rigets Raad havde bestemt, at Kjøbstadmændene over hele Danmark skulde hvert Aar mønstres 8 Dage efter St. Philippi og Jacobi Dag (1. Maj). »Thi bede vi Eder og ville, at I med Eders Harnisk og gode Værge gjøre Eder færdige«, hedder det i Kongens Brev.

At Borgerne endnu hundrede Aar derefter kunde komme i Nødvendigheden, at maatte forsvare deres By, og at de kunde give glimrende Beviser paa Tapperhed og Udholdenhed, vide vi jo af Begivenheder i Svenskekrigens Tid: Kjøbenhavns og Nakskovs Belejring.

Dog — efterhaanden blev Borgerstanden mindre og mindre oplagt til det Militaire, og hvorvel Borgercompagnierne vedblev at bestaa, anvendtes de nu kun til Vagt eller Parade og synes at have lagt Skydeøvelserne paa Hylden, vel ogsaa fordi deres Geværer i Almindelighed ikke duede stort.

Det gik Borgervæbningen i Roskilde ligesom andetsteds. Den var i Begyndelsen af forrige Aarhundrede kommen i Forfald og bleven en Byrde, som Borgerne vare lede og kjede af; men man maa tage i Betragtning, at de rolige Aar, der fulgte efter den store nordiske Krig, under Christian den 6tes fredelige Scepter, havde begyndt at tæmme disse roskildske Efterkommere af den tapre Vetheman, der i det 12te Aarhundrede stiftede hint krigeriske Broderskab, for at værne Byen imod Sørøverne. Tilmed trykkedes Borgerne især i første Halvdel af forrige Aarhundrede af Næringssorg, og havde al deres Tid fornøden, for at erhverve Livets Udkomme. I 1735, da en Trediedel af Roskilde By var ødelagt ved Ildebrand, fandt de det meget besværligt at maatte holde Politivagt. Underofficererne klagede over, at mange Borgere i deres Sted sendte Drenge og gamle udlevede Folk. Magistraten lod dem da vide, at herefter vilde hverken

Drenge eller Løsgængere blive modtagne paa Vagten; men naar Borgerne vare lovlig forhindrede i selv at møde, skulde de sende »dygtige Karle og bekjendte Folk«. Ligeledes blev Borgerne kjede af at yde Politiopsyn ved at gaa omkring Søndag og Helligaftener for at efterse, om Anordningen om Helligdagen overholdtes. Borgerskabet foreslog da, at man herefter skulde bruge 16 afskedigede Soldater hertil, hvad Magistraten gik ind paa.

Den 1. October 1738 stod Borgercompagniet opstillet til Parade paa Torvet foran Raadhuset i Magistratens Nærværelse. Den nye Stadscapitajn, Byfoged Holmann, blev fremstillet for Compagniet. Da den gamle Borgerfane var brændt med Raadhuset 1731, blev det ved samme Lejlighed bestemt, at en ny skulde anskaffes. Hans de Hofmann siger i Supplement til »Danske Atlas«, at denne Fane var af hvidt Atlask med en sort Ørn i.

En særlig Opgave paahvilede jævnlig Borgercompagniet i Roskilde, nemlig at afgive Æresvagt ved de kongelige Ligbegængelser og Bisættelser i Domkirken, saaledes 1721 ved Dronning Louises, 1729 ved Prins Carls, 1730 ved Frederik den 4des, 1746 ved Christian den 6tes Bisættelse. Borgerne skulde ved slig Lejlighed møde i sorte Klæder; thi Uniform blev kun baaren af Officerer og Underofficerer; de Menige nøjedes med en trekantet Hat, hvorpaa var heftet en rød og gul Kokarde, Kongehusets Farver. Armaturen bestod i Gevær, Patrontaske og Kaarde. Underofficererne bare Korsgevær (ɔ: Hellebard). I Borgercompagniets Reglement fra 1766 hedder det i 3die Post: »Naar Borgerskabet bliver tilsagt til Mønstring, Exercits eller anden Parade, skal Enhver indfinde sig skikkelig paaklædt efter Stand og Formue, og ingen maa møde i Cassequin eller bar Vest«.

Førend 1762 var Officerernes Dragt grøn med Sølvbesætning og trekantet Hat med Sølvgallon, og da det i dette Aar blev paalagt dem at anskaffe højrød Uniform med Guldgalloner, bad hele Officerscorpset om sin Afsked med den Bemærkning, at de ikke havde Evne til slig Bekostning. Magistraten udnævnede da en ny Stadscapitajn og nye Officerer, idet den synes at have lagt en særlig Vægt paa Uniformerne, thi den udtalte: »at der fandtes Borgere i Byen, som havde Raad og Evne til slig Bekostning«. Der blev da udnævnt fire af de rigeste Kjøbmænd, som rimeligvis havde mere Lyst til at glimre i den statelige Mundering, end Indsigt i militaire Sager. Den 1. Juli

1762 rykkede Borgercompagniet op paa Pladsen foran Raadhuset med Fane og blev af Adjudanten opstillet til Parade. Derpaa meldte Adjudanten den i Raadstuen forsamlede Magistrat, at alt var beredt. Medens Compagniet præsenterede Gevær, og Stadsmusikanten »opvartede med Musik«, steg Øvrigheden højtidelig ned ad den høje Stentrappe, ledsaget af den nye Stadscapitajn og de fire Officerer i deres straalende, højrøde Uniformer, hvorpaa Borgemesteren holdt en Tale til Compagniet og indsatte de nye Officerer i deres Embede. At denne Højtidelighed er bleven paafulgt af et dygtigt Gilde med de obligate Skaaler for Kongen, Øvrigheden osv., kan ikke betvivles.

En fremtrædende Skikkelse i Borgervæbningen var Stadstambouren med sin Messingtromme, sin røde Kjole og gallonerede Hat. For det meste blev en eller anden gammel Trommeslager, der havde tjent ved de hvervede Tropper eller staaet i Militsen, antagen, naar Posten var ledig; men forinden han fik denne lidet misundelsesværdige Stilling, maatte han møde paa Raadhuset for den høje Magistrat og aflægge en Prøve paa sin Færdighed paa Trommen, saa det rungede i Salen. Da den aarlige Lønning for Tambouren var 10 Rigsdaler, maatte Staklen være om sig for paa andre Maader at skaffe sig Livets Ophold og kom derved oftere i Strid med Privilegier og Laug.

Ved Kong Frederik den 5tes Ligbegængelse, 1766 den 19. Marts, havde det hæderlige roskildske Borgerkorps en lille Fatalitet. En Timestid efterat Ligbegængelsen var endt, og Hs. Majestæt var rejst fra Roskilde, marcherede Compagniet, 96 Mand stærkt, fra Raadhustorvet op til Capitajnens Sgr. Brønniches Gaard paa Algade, »Herbergerstedet« Prinsen, for at aflevere Fanen og afløse Borgerne. Der var stor Trængsel af Mennesker og Vogne, og en Afdeling af Livgarden til Hest holdt paa Gaden. Overfor alle disse Tilskuere gjaldt det at vise militair Holdning; men Uheldet vilde, at der paa Fortouget udenfor Capitajnens Gaard holdt en med Kufferter belæsset Bondevogn, hvorhos stod en Person i en laadden Pels. Da Borgerne ikke kunde komme frem for denne Vogn, kommanderede Capitajnen »Halt« og bad i al Høflighed Personen om at kjøre tilside, at Compagniet kunde faa Plads til at stille; men han svarede i en uforskammet grov Tone, at han veg ikke af Pletten, om han saa skulde blive holdende i 14 Dage. Capitajnen bad ham have Respekt for Kongens Fane og pegede paa den, men lige lidt hjalp det. I det samme stejlede Hestene, og for frem

med Vognen, saa hele Compagniet kom i en sørgelig Uorden, og da en Borger-Underofficer vilde gribe Hestenes Tøjler, greb Manden i Pelsen ham i Brystet og stødte ham ind imod Muren. Dog lykkedes det at berolige Hestene, og nu spurgte Fændriken højtidelig atter Personen, om han ikke vilde respektere Kongens Fane, men han svarede: »I skal vide at respectere en kongelig Lakaj«, hvorpaa han knappede et Par Knapper op af Pelsen og viste det skarlagenrøde Livré med de brede Sølvgalloner. Endelig lykkedes det at faa Fanen ind og afløse Compagniet; men den rasende Lakaj ilede bort for at klage til Byfogden over Borgercapitajnen. Han har neppe faaet Medhold, men vi se, hvor stor en kgl. Lakaj følte sig i hine Dage.

I Aaret 1798 fik J. J. Aarestrup det vanskelige Hverv at være Borgercompagniets Chef. Den nye Capitajn søgte at rette Manglerne og at øve Borgerne i Excercits i Palaisgaarden. Ved de fastsatte Bøders Opkrævning søgte han at tvinge dem til punktlig at møde; men det kunde ikke nægtes, at Forfædrenes Tapperhed var vegen for en stærk Afsmag for det militaire Væsen. Ved en Mønstring i Palaisgaarden udeblev saaledes flere Borgere af mærkelige Grunde: én skulde slagte Svin, en anden var ikke hjemme, da Underofficeren sagde ham til at møde; Pasbjerg var kjørt paa Landet at kjøbe Skind, Mester Ole Simonsen gik til Skrifte, Mester Kruse Feldbereder var i Stampen, Mendel Israel var til Marked, Magnus Møller havde Ingen, der kunde passe hans Krambod, Værtshusmand Jørgen sagde, at han havde Værk i Benene og var for tyk til at gaa med de Andre. Mendel Levin Pinkus havde ikke Tid, da han skulde til Marked i Storeheddinge osv. — Man kan slutte sig til Resten. Selv en Underofficer, som burde foregaa de Andre med et godt Exempel, udeblev uden videre, og da han fik en Visker af Capitajnen, skrev han meget naivt til denne, »at det var ingen Aarstid at holde Øvelser paa; thi var der nogen Tid af Aaret, at han, der var Kjøbmand, havde noget at bestille, da var det i Ugen før Mikkelsdag. Skulde jeg som Kjøbmand forlade min Bod, hvor min Nærværelse saa meget udfordres? Nej, derom er jeg af en modsat Mening af Hr. Capitajnen og møder heller ikke i Morgen til Exercering, hvor gjærne jeg saa vilde opfylde min Pligt.« Man skulde synes, at denne Skrivelse maatte foranledige, at denne Borger-Underofficer blev i det allermindste degraderet m. m., men han slap mærkelig nok med

en Bøde paa 2 Rigsdaler. Det var det hele; men rigtignok var han en af Byens rigeste Kjøbmænd.

Capitajn Aarestrup ansøgte Regjeringen om at maatte faa udleveret 100 brugelige Geværer til sit Compagni; men dette lykkedes ham ikke, og det var ikke noget opbyggeligt Syn, at se de gode Borgere, iførte Frakker i alle mulige Farver, med mægtig store Patrontasker og Geværer af alle mulige Størrelser trække op til Palaisgaarden og øve sig i Geværgreb samt March under Trommeslag rundt og rundt i den firkantede Gaard. Vi kunne være vis paa, at de stolte Husarofficerer, af den i Roskilde siden 1777 garnisonerede Esqvadron, have betragtet disse Øvelser med et haanligt Grin. Capitajnen gjorde imidlertid sit Bedste. Hver Gang han ved Slutningen af en Øvelse selv havde overtaget Kommandoen og øvet Borgerskabet i Parademarch og dito Opstilling, søgte han at opmuntre sine Folk og takkede dem for deres Bestræbelser; men at Mulkterne blev ordentlig indkasserede, passede han paa.

Aarhundredets Skifte stundede til, der maatte gjøres noget ved denne Lejlighed for at hæve Korpsets militaire Følelse og indgyde det mere Ærgjerrighed. Da faldt Capitajnens Tanke paa Tilvejebringelsen af en ny Fane, thi den gamle fra 1738 var nu, uagtet den ganske vist ingensinde havde hørt Kuglerne pibe, i een Las, saa at, som Capt. Aarestrup skriver, »man ikke med nogen Honneur ved kgl. Parade kan med samme salutere«. Ved frivillige Bidrag af forhenværende og nuværende Borgerofficerer lykkedes det at tilvejebringe de nødvendige Midler: 70 Rigsdaler. Capitajnen samlede sine Officerer, da Fanen var færdig, for med dem at aftale, hvorledes dens Indvielse bedst skulde foregaa, hvem der skulde indbydes, hvad Forfriskning der skulde indtages m. m. Det blev bestemt at tilsige hele Compagniet til at stille fuldt bevæbnet og smukt paaklædt paa Torvet Kl. 4 foran Raadhuset. Stadsmusikanten skulde møde med sine Spillemænd og blæsende Instrumenter samt holde sig færdig med Pauker og Trompeter, naar Fanen blev indviet og Kongens Skaal drukken. Trommeslageren skulde trække i sin røde Mundering og møde med sin Messingtromme m. m.

Endelig kom den store Dag. Torsdagen den 26. Juni 1800 Kl. 4 rykkede Borgercompagniet op til Parade paa Raadhustorvet. Capitajnen kommanderede »Gevær ved Foden« og begav sig tilligemed sine Officerer op i Raadstuesalen, hvor de indbudte Honoratiores samt Magistraten befandt sig, og hvor den

nye Fane var henbragt. Det første Søm blev slaaet i af gamle Borgemester Friis, det andet af Raadmand Hansen, det tredie af Raadmand Müller, det fjerde af Generaladjudant v. Rantzow, det femte af Hs. Højærværdighed Professor Dr. Birck, det sjette af Pastor Baagø, det syvende af forhenværende Stadscapitajn S. Brønniche, det ottende af Capt. Aarestrup, de øvrige Søm af Officererne og Underofficerer ved Compagniet.

Da denne Ceremoni var færdig, steg Capitajnen og Officererne ned til Paraden, og efter dem fulgte Fændriken med den nye Fane, som nu under fuld Musik og præsenteret Gevær blev overleveret til Compagniet. Da Fændriken havde indtaget sin Plads, traadte Capitajn Aarestrup frem for Fronten og holdt følgende Tale:

»Ædle og kjære Medborgere! Ved idag at fremstille den nye Fane, som herefter skal bruges af Roskilde Borgerskab, naar vi samles for i Freden at hædre Kongen og Kongehuset, eller, hvis Fædrelandets Forsvar skulde æske os til Kamp, vil jeg minde Eder om vor Fanes Paaskrift. Lader os samtlige i Fred vise Hengivenhed for vor Konge og, naar Nøden kræver det, Mod og Sindighed til Forsvar for vort Fædreland og Landets Konge. Leve Kongen, Held vort Fædreland!«

Derpaa afmarcheredes til Capitajnens Gaard, hvor Fanen afleveredes under den sædvanlige Honneur, hvorpaa man atter begav sig op paa Torvet og ind i Raadhuset, hvor der blev beværtet med Vin og Forfriskninger. I den fornemste Sal, hvor Honoratiores vare samlede, blev Hs. Majestæts, Kronprinsens og hele Kongehusets Skaal drukken under Paukers og Trompeters Lyd, dernæst Generaladjudant v. Rantzows, de tvende Gejstliges, Magistratens, Borgerofficerernes tilligemed de hele Borgercompagniets Velgaaende. Det var, som man ser, en for hine Tider betegnende yderst loyal og meget vellykket Fest, og da Regningen kom bagefter, kunde man af de her anførte mange sønderslagne Glas se, at det var gaaet helt lystigt til.

Capitajnens Protokol indeholder følgende Forklaring over Fanen: »Roskilde Bys Signet eller Vaaben er en udstrakt Ørn, som derfor er anbragt paa Borgercompagniets Fane. Det tagne Valgsprog, Mod og Sindighed, har for det første Hensyn til Krigsmandens Egenskaber; og Borgernes Krigsøvelse er at øve sig i Freden for at kunne, i paagjældende Tilfælde, gjøre Tjeneste ved at forsvare Kongen og Landet. For det andet er det tagne Valgsprog passende paa Ørnens Egenskaber; thi den er bekjendt

for den modigste Rovfugl og at den griber sit Bytte vist, fordi den er sindig«. (Denne Fane bevares endnu paa Raadhuset).

Naar Stadscapitajn Aarestrup ved Fanefesten talte til Borgerne i Roskilde om, at de i paakommende Tilfælde skulde deltage i Fædrelandets Forsvar, maa man nærmest kalde det en rhetorisk Vending, henkastet i Læ af Freden; thi i Virkeligheden vilde det have været umuligt at sende et saa lidt kampdygtigt Korps i Ilden mod regulaire Tropper. Uden al Tvivl havde adskillige af Borgerne — med Undtagelse af dem, der vare Medlemmer af det i 1787 oprettede Fugleskydningsselskab — aldrig affyret et Gevær. Der er i Capitajnens Protokol aldrig Tale om Skydeøvelser, kun om Geværgreb, March og Parade, ligesom han ogsaa i sin Skrivelse af Novbr. 1798 til Stiftsbefalingsmanden Grev Knuth, hvori han beder Regjeringen om 100 Geværer, fremhæver, »at der desværre var en stor Uorden i Borgercompagniets Bevæbning, da kun faa Borgere selv ejede Geværer, men de fleste maatte laane sig frem og til Brug ved Øvelserne sende Bud paa Landet for at faa nogle til Laans. Geværerne, som de mødte med, vare derfor højst ulige, store, middelstore og smaa, ja nogle næsten usynlige«. De fleste Bøsser lignede rimeligvis hin berømte fra Lægdsgaarden i Ølsebymagle.

Men snart skulde der indtræde Begivenheder, som truede med at forvandle denne Leg til Alvor: Krigen med England, og Stadscapitajnen i Roskilde tilskriver da i Febr. 1801 Stiftsbefalingsmanden, »at Rygtet var kommet ham for Øre, at Borgerskabet i Korsør, Slagelse og Ringsted indøvede sig i Vaaben, for i paakommende Tilfælde at vise sin Skyldighed til Fædrelandets Forsvar. Som Roskilde Bys Borgercapitajn, havde han ikke kunnet høre dette uden Opmærksomhed, men han vilde underdanigst forespørge hos Hs. Excellence, om ikke ogsaa Borgerskabet i Roskilde skal øves i alle de Dele, som udfordres til at forsvare Konge og Fædreland. Naar han fik Befaling derom, skulde han som Højstkommanderende for Borger-Militairet udvise den yderste Nidkjærhed« osv. Samtidig modtog Capitajnen gjennem Magistraten Ordre fra Stiftsbefalingsmanden om uopholdelig, »da Conjuncturerne synes at fordre saadant«, at give Indberetning om Tilstanden i det borgerlige Militair i Særdeleshed med Hensyn til Armatur. Den 18. Febr. s. A. indberetter da Capt. Aarestrup, at Borgercompagniet i Roskilde bestaar af 1 Capitajn, 3 Lieutenanter, 1 Adjudant, 1 Fændrik,

1 Tambour og 100 Borgere, men naar de unge Borgere (Rekrutterne) regnedes med, ialt 120. De vare hidtil kun blevne øvede nogle faa Gange om Aaret. I Juni 1800 havde man indviet en ny Fane. Han tillod sig at erindre om, at han havde ansøgt om at erholde duelige Geværer, hvad han dog ikke havde været saa lykkelig at opnaa. De Geværer, man havde, duede ikke til Skydning, hvorfor han nu paany underdanigst ansøger om, at der fra Tøjhuset maatte udleveres ham 100 lette, gode Geværer med Bajonetter, jo før jo heller, endvidere 100 Patrontasker, da de, man havde, vel vare pyntelige, men ikke skikkede til at gjemme Patroner i. Iøvrigt kunde Compagniet forstærkes med nogle Borgere, som under Paaskud af Privilegier og Bevillinger formente at være fri, men burde bære Byrden personlig lige med andre Medborgere. »Roskilde Borgercompagni har altid udvist den allerstørste Underdanighed og Ærefrygt for Kongen og det kgl. Hus ved forefaldne Lejligheder. Besjælet af Nidkjærhed og Hengivenhed for Konge og Fædreland, er det villigt til at forsvare alt til det yderste, og, naar Nøden kræver det, udvise Mod og Trofasthed, hvortil jeg, som for Tiden er dets Anfører, skal af yderste Kræfter medvirke. Forventende Regjeringens allernaadigste Understøttelse til Compagniets Orden og varige Medhold.

Roskilde, den 18. Februar 1801.

Aarestrup.«

Der er ingen Grund til at tvivle om den brave Capitajns Alvor og Pligtfølelse, naar han taler om at forsvare alt (ɔ: Byen) til det yderste, og det maa erindres, at i 1801 var hele det danske Folk, hvad den 2. April udviste, da der kjæmpedes med mange uøvede Folk, greben af en mægtig Begejstring for Landets Forsvar. Til al Held kom dog Borgerskabet i Roskilde ikke til at aflægge nogen Ildprøve, og Regjeringen var saa fornuftig at indse, at man ikke burde sende ældre ukampdygtige Kjøbstadborgere mod Fjenden. Der blev ingen nye Geværer sendt dem; men derimod fastsatte det kgl. danske Cancelli under 28. Febr. s. A. en ny Organisation for det borgerlige Militair i Kjøbstæderne i Danmark, hvorved de egentlige Borgere for Fremtiden fritoges for at gaa imod Fjenden. Det hedder nemlig i 4de Post af dette Reglement, hvorved Væbningen deltes i to Afdelinger, »at 1ste Afdeling, som indbefatter Borgerne, har den Pligt, at vedligeholde god Orden og Skik i deres Kjøbstad«. Borgerne skulde altsaa fra nu

af kun danne et Politikorps, hvad de jo forøvrigt faktisk allerede længe havde gjort. Men 2den Afdeling, »som indbefatter alle de i Byen sig opholdende, som ikke have taget Borgerskab eller ere i noget Embede, der befrier dem for denne Pligt, paahviler det under Borgerofficerers Anførsel at afværge fjendtlig Vold og Magt mod Kjøbstaden.« Det var altsaa nærmest unge, raske Mennesker, der skulde danne denne Afdeling, og at de virkelig, naar de kun blev indøvede, kunde med Anstand føres mod Fjenden, erfarede man i Kjøbenhavn 1807 ved Livjægernes kjække Udfald. I 1803 blev 2den Afdeling af Borgervæbningen i Roskilde, det saakaldte grønne Corps, forandret til et Jægercorps, men det udgjorde kun en ringe Styrke: 24 Mand, 1 Premierlieutenant og 2 Underofficerer.

Den 15. Juni 1807 tog Capitajn Aarestrup sin Afsked paa Grund af sin fremskredne Alder og fulgtes af J. Brønniche som Stadscapitajn. Man anede da ikke, hvad der snart vilde ske og at det lille Roskilde, som ikke havde set nogen fjendtlig Soldat siden Svenskerne var der 1658—59, i Eftersommeren 1807 skulde blive besat af Englænderne og inden sine Mure komme til at huse Sir Arthur Wellesley, den senere berømte Hertug af Wellington. Som et Lyn udbredte den 16. Aug. det Rygte sig, at Englænderne vare gaaede i Land i Vedbæk, og kun fire Dage efter saae de fredelige Indvaanere i Roskilde en liden Trop engelske Husarer ride i rask Trav igjennem Hovedgaden med Pistolen i højre Haand og spejdende ængstelig ind i alle Sidegader og Stræder; men der var ikke Spor af nogen dansk Soldat! Husarerne red igjennem hele Byen og ud ad Ringstedgadens Port, alt syntes fredeligt, og de naaede ud til Møllehusene, da der pludselig knaldede en skarp Salve løs fra et Gjærde, og to Husarer styrtede livløse af Hestene. Englænderne toge ilsomt Flugten tilbage igjennem Byen, medens Kuglerne peb om Ørene paa dem. Det var nogle faa Mand af de raske Herregaardsskytter, der udførte denne Bedrift. I største Hast kastede Skytterne de to døde engelske Husarer ned i en nærliggende Grusgrav og væltede Grus og Jord ned over dem, men da Englænderne kom tilbage i større Antal, vare de forsvundne. Saaledes har jeg i det mindste hørt denne Begivenhed berette i Traditionen i Byen; men »det grønne Corps« hører man ikke Tale om. — For en Del Aar siden skal to Benrade være fundne i den omtalte Grusgrav, formodentlig Levningerne af de to engelske Husarer.

Kongelige Ligbegængelser.

I Enevældens Dage var kgl. Personers og fremfor alt Souverænens Død en Begivenhed af største Betydning for Landet i Almindelighed og for Roskilde i Særdeleshed; thi den gamle Domkirke var jo Kongeslægtens Hvilested fra ældre Tider. Fra Christian den 3dies Tid var der ikke Tale om, at noget andet Sted i Danmark kunde vælges hertil. Det lille Roskilde blev ved slige Lejligheder saa at sige sat paa den anden Ende. Borgemester og Raad fik travlt med at efterse og lade istandsætte den elendige Brolægning og de daarlige Veje. Borgerne maatte aabne deres tarvelige Huse for og indrette alt til den store Indkvartering, laane Møbler og Senge til Montering af Bispegaarden, hvor Kongen med sit store Følge boede, førend Palaiet blev bygget 1733. Der maatte skaffes Staldrum til de kgl. Heste, til Livgarden osv. Borgerne maatte sætte Lys i Vinduerne, strø Sand paa Gaden, Compagniet maatte stille til Æresvagt, og Alle maatte klæde sig i Sorg. Under alle disse travle Tilberedelser lød næsten uophørlig Domkirkens dybe Klokkeklang.

Raadstueprotokollen indeholder om dette Kapitel ganske interessante Meddelelser, som i mange Smaatræk male Tidens Billede.

1721 den 28. Marts: »Borgemester Niels Lunde, Raadmand Anders Rasmussen Lange og Joh. Fridr. Brandt var tilstede paa Raadstuen og meddelte Borgerskabet adskillige Anstalter, som vare befalede at iagttages ved Hendes Majestæt den høisalige Dronning Louises Ligbegængelse her i Roskilde Domkirke, Torsdagen den 3. April førstkommende, hvorom Magistraten er forevist Ober Hofmarschal von Munks Ordre.

1) Eftersom det kgl. høje Herskab med en ånselig Svite bivaaner Ligprocessionen, hvilke alle skulle have Logement her i Byen, skal Borgerskabet tilholdes, dertil at indrette deres Huse med de fleste Logementer og Værelser, som de formaa, med opredt Seng, Varme, Bord, Stole osv. hver efter deres Evne og Vilkaar, saa at slige Logementer ere rene og ryddelige til førstkommende Onsdag Middag, da Sviten ankommer med Magistratens Billetter. De skal da tage imod dem og medhandle dem paa høfligste Maade.

2) Da en Del Heste, foruden hvad i Bispegaardens Stald kan rummes, med Sviten ankommer, skal Borgerskabet holde

deres Stalde ryddelige og rene for at skaffe Plads til disse Heste.

3) Alle og enhver skal paa sit Fortoug og sin Gadepart afføre alle Dynger af Skarn, som ligger der, inden førstkommende Mandag Aften. Torsdag Morgen Kl. 6 skulle Gaderne være aldeles rene, ellers foranstalter Byens Kæmner dem rensede.

4) Da der ogsaa behøves en Del Senge, Borde og Stole til Bispegaarden til de Personer, som der skulle blive, skal Borgerskabet levere sligt derind mod Amtsskriverens Kvittering.

5) Vognmandslauget skal til Svitens Retourreise til Kbhvn skaffe 3 Par Heste og 8 Vogne efter Marchallens Ordre.

6) Borgerskabet skal holde Vagt ved Ligprocessionen, og de andre Borgere, navnlig de, der bo i Gaderne, hvor Toget passerer, skulle skaffe sig sorte Klæder og strø for deres Døre med hvidt Sand og hænge hvide Gardiner for deres Vinduer. De Borgere, som ordineres til Vagt at gjøre, møde uden nogen Undskyldning til den Tid og Klokkeslet, som de blive bestilt, ellers kunne de vente at blive straffede, om de sidde overhørig.« —

Af Hofmarchal v. Munks Skrivelse af 25. Marts 1721, angaaende Foranstaltninger ved Dronning Louises Bisættelse, meddeles her det vigtigste:

»Hos Amtskriveren i Roskilde bestilles Borde, Stole, Fourage til Hestene, item: Kul og Brændevéd at holde i Beredskab og at Værelserne overalt paa Bispegaarden bliver holden rene og Bordene opsat paa behørige Steder med sine Stole, saasom:

1) Kongens Taffel paa 12 Personer.

2) Marchals Taffel paa 16 Personer,

3) Et Cavalier Taffel paa 30 Personer, eller og 2 Tafler paa 15 Personer.

4) Nok et Cavalier Taffel paa 14 Personer.

5) Endnu et Par Bi-Tafler paa 8 a 10 Personer.

6) Hos Amtskriveren bestilles og Heste og Vogne at holde i Reserve den 3. April til Svitens Retourreise fra Roskilde til Kjøbenhavn efter den derhos medgivne Vognrulles videre Indhold.

7) Desligeste tilsiges Magistraten at forskaffe de efter hosfølgende Liste forordnede Borger-Heste og Vogne til samme Retourreise.

8) Roskilde Domkirke overalt at lade feje og rengjøre.

9) Alteret med Disken og Lysestagerne paa Alteret samt Prædikestolen og Orgelværket at betrække med sort Tøi som

sædvanligt. Item Skammelen, hvorpaa Liget skal staa, at lade forfærdige med Tøi at betrække og et Stykke Tøi at underlægge som et Dækken, samt Begravelsen og »Gewølbt« at betrække og Trapperne med sort Tøi at belægge.

10) Naar Liget om Morgenen til Roskilde ankommer, skal alle Klokker sammesteds begynde at ringe og dermed continuere, indtil Kongen med de følgende Herrer er kommen fra Kirken paa Bispegaarden.

11) Kirkeristen med ny Bro at belægge ligesom før er sket.

12) Staldrum at bestille for Kongens Heste paa Klosteret, saa og i Byen for Garde-Hestene.

Designation

paa de kgl. Ministre, Hofcavalierer, Officerer samt andre Hof- og Staldbetjente, som følger med høisalig Dronning Louises Lig til Roskilde den 2. April 1721 og der sammesteds vil indkvarteres:

1) Hs. kgl. Majestæt paa.....	Bispegaarden.
2) Hs. kgl. Høih. Kronprindsen	Bispegaarden.
3) Hs. Høihed Prinds Carl hos	Hr. Rasmus Øgler.
4) Greve Holst.....	Caspar Schade.
5) Greve Laurvig.....	Niels Lunde.
6) General Scholten.....	Christof Berg.
7) Geheimeraad Wibe.....	Mag. P. Paulin.
8) Geheimeraad Sehested paa....	Apotheket.
9) Geheimeraad Holstein hos....	Nicolai Lyngby.
10) Geheimeraad Krag.....	Jesper Schade.
11) Geheimeraad Adeler hos	Caspar Schade.
12) Geheimeraad Lerche.....	Christian . . . . . (?)
13) Geheimeraad Rosenkrantz....	Niels Lunde.
14) Geheimeraad Monch.....	Bispegaarden.
15) Grev Danneschiold.....	Christ. Joh. Schwartz.
16) Grev Friedr. Danneschiold.	Joh. Schwartz.
17) Grev Knuth.....	Hans Holst.
18) Grev Wedel.....	Hans Holst.
19) Grev Rantzau.....	Hans Rasmussen Lange.
20) Kammerherre Holst.....	Christof Jørgens.
21) Ober Kammerherre Pless.....	Bispegaarden.
22) Baron Rantzau.....	Hans Rasmussen Lange.
23) Admiral Rabe.....	Hr. Meiercrone.
24) Kammerherre Gabel.....	Johan Schiøtt.

25) Generalmajor Numsen..... Meiercrones Hus.
26) Baron Gyldencron ..... Madam Lyches dito.
27) Baron Gersdorff ..... bliver Natten over hos Chr. Zegha.

28) Marchal Gersdorff paa ..... Bispegaarden.
29) Etatsraad, Staldmester Viereck bliver Natten over hos Christ. Knudsen.

De 24 Obrister og Schovbynachter,

som bare Himmelen over Liget, ere følgende:

30) Franck hos Jesper Schade, 31) Zepelin hos Aage Olsen, 32) Heimson hos Aage Olsen, 33) Barner hos Peder Post, 34) Suhm hos Hans Holst, 35) Korbitz hos Christof Berg, 37) Beenfeld hos Jacob Sørensen, 37) Harboe hos Peder Sørensen, 38) Mushart hos Peder Sørensen, 39) Numsen paa Apotheket, 40) Schach hos Christof Berg, 41) Samnitz hos Steph. Andersen, 42) Galgowsiky hos Steph. Andersen, 43) Walter hos Jacob Sørensen, 44) Schovbynacht Bille hos Joh. Isachsen, 45) Obrist Selmer hos Joh. Seiffart, 46) Schovbynacht Paulsen hos Anders Rasmussen Lange, 47) Obrist Landsberg hos Peder Adkiel, 48) Haxthausen paa Apotheket, 49) Reventlow hos Peder Bager, 50) Lerche hos Peder Bager, 51) Eldernn hos Peder Post, 52) Schovbynacht Knop hos Anders Rasmussen Lange.

Kammerjunkere:

53) Pforten hos Jacob Ibsen, 54) Holst hos Jacob Ibsen, 55) Massau hos Jacob Ibsen, 56) Bendsen hos Jacob Ibsen, 57) Juul hos Christof Berg, 58) Lützow hos Bodil Skade, 59) Perchentin hos Cantor Ryge, 60) Raben hos Bodil Skade, 61) (?) Perchentin hos Cantor Ryge, 62) Mesebuch hos Jens Jordt, 63) Pless hos Schmell, 64) Linstau hos Schmell, 65) Hofjunker Heilsberg hos Hans Holst.

66) Kongens Livkarl paa Bispegaarden, 67) Kronprindsens Livkarl paa Bispegaarden, 68) Prinds Carls Livkarl hos Rasmus Øgler, 69 & 70) Tvende commanderede Capitainer som Marchaller hos Madam Tausant, 71) 8 Capitainer, som føre Hestene for Ligvognen, hos Jacob Christoffer, hos Schwartz, Eilert Glarmester og Thor Lindher, 79) To Hoffourerer hos Musikantens Enke, 81) Tolv Drabanter med en Officer hos Christen Smed, Hans Bødker, Jep Feldbereder, 93) Tre Pager hos Lars Buss.

Tolv kgl. og prindselige Laquaier. Teltmageren med hans Svend. To Husgeraadskarle og én Arbeidskarl. Nogle Staldbetjente. Tvende Oberofficerer med 50 Mand af Livgarden til Hest.

Hofamterne:

Kokken, Inspecteuren med 4 Betjente . . 4 af disse paa Bispegaarden, Mundskjænken med 6 Kjælderbetjente — hvoraf 2 paa Bispegaarden, 8 a 10 Personer ved Sølvkammeret — hvoraf 2 paa Bispegaarden, 10 a 12 Personer ved Kjøkkenet — hvoraf 3 paa Bispegaarden, 4 Personer af Conditoriet, 3 Personer af Bageriet, 60 kgl. Karosse og Rideheste, Ministres, Officerers og Cavaliers Heste, Livgarden: 50 Heste. —

Datum Kjøbenhavns Slot den 25. Marts 1721. —«

Denne Liste, som er den eneste i sit Slags, som jeg har kunnet finde i Archivet paa Raadhuset, giver en god Forestilling om det store Apparat, der sattes i Bevægelse ved de kgl. Ligbegængelser og om det Besvær, det maa have været for den lille By, at skaffe nogenlunde taalelige Kvarterer for denne Masse høifornemme og fordringsfulde Herrer, som dog uden Tvivl har holdt de mindre velhavende Borgere skadesløse med gode Drikkepenge. Embedsmændene og de Velhavende ansaa det naturligvis for en stor Ære at modtage Hoffets Herrer, og kun deres Tyende have oppebaaret Douceurer. —

Den 28. Juli 1729 blev Prins Carl, Kong Frederik den 4des Broder, som var død paa Vemmetofte, bisat i Domkirken. Atter indfandt sig et anseligt Følge af Ministre, Hofherrer osv., som fik Kvarter i Byen; men Listen over dem fattes i Archivet. Borgerskabet blev den 20. Juli advaret af Øvrigheden om at lade Gaderne gjøre rene og gjøre Kvartererne istand til at modtage den kgl. Svite &c. »Som muligt og kan ventes Ordre, at Borgerskabet skal møde i Gevehr at gjøre nogen Tjeneste, saa bliver de og advarede at holde deres Gevehr rent og i smuk Stand, samt være beredt paa sorte Klæder, naar de maatte tilsiges ved denne Solennité at gjøre Opvartning.« Chefen for Garnisonen, Hr. Major Reichau, havde tilladt, at de indkvarterede Soldater i paakommende Tilfælde skulde afstaa deres Senge. —

Den 12. Octbr. 1730 døde Kong Frederik den 4de paa Odense Slot, og der udstedtes da som sædvanlig en kgl. Forordning, angaaende Ringen med Klokkerne overalt i Danmark

og Norge samt Forbud mod Spil og Leg i Kirkerne og udenfor. Endvidere paalagdes det at bære Sørgeklæder.

1730 den 4. Decbr udstedte Magistraten i Roskilde følgende Brev: »Som vores høisalige Konges Friederick den 4des Lig den 12. i denne Maaned bør føres fra Odense og derefter med kgl. Ceremonier bliver her igjennem Byen indført i den kgl. Begravelse udi Domkirken, saa blev for samtlige Borgerskab kundgjort Hs. Excellence Hr. Stiftsbefalingsmandens Skrivelse til Magistraten, angaaende, at Borgerskabet ved høistbemældte Ligs Ankomst her til Byen skulde ordentlig staa i Gevehr, saa og at Gaderne overalt blive uden Huller og sat i forsvarlig Stand samt rensede og fejede det nøieste, muligt er. Af velb. Hr. Major Solubhuts Memorial er det bekjendt, at de her i Byen indkvarterede Underofficerer og Grenaderer skulle nøjes med de Leiligheder i Ligbegængelsens Tid, som af Værterne dennem anvises. Dog have Værterne ingenlunde at henlægge dem paa saadanne Steder, hvor der er Halm og Straa ved Haanden eller Hør og Hamp eller deslige hastig brændende Sager i Nærværelsen; og i hvorhen de Indkvarterede blive beordrede, ikke at røge Tobak paa de Steder, hvor de henligge, især om Natten. Værten skulde selv have Indseende med, at Soldaterne ikke røge Tobak paa saadanne Steder; eiheller maa Værten levere de Indkvarterede Lys om Aften eller Morgen &c.

For det andet, som en stor Mængde saavel Folk som Heste ventes her til Byen til denne Leilighed, saa blev samtlige Borgere og Indvaanere advarede ej alene at indknibe dem selv og deres Familie og Folk, det mest mulige er, i et lidet Sted i deres Huse, men endog gjøre saamange Staldrum og Spiltouge ledige, som allermest kan ske endog ved at udsende paa Landet hos bekjendte Bønder, Heste og Fæ, undtagen de, som Vognmændene til Svitens og Reisendes Befordring nødvendigst behøve. De fleste Stuer, Kamre og Logementer, som da i Borgernes Huse blive tilovers, dem lader Husbonden smukt rense og møblere efter Enhvers yderste Vilkaar og Leilighed især med Senge, Borde, Stole og Bænke, alt til den kgl. Svites og Fremmedes Tjeneste. Staldene lade de og rense og reparere . . . . .

Ifald det skulde vorde befalet at sætte Lys i Vinduerne, saa vilde Enhver i Tide forsyne sig med det Forraad af slige Lys, som dertil behøves . . . .«

1735 den 23. Marts: »Publiceret Generalcommissariatets Skrivelse til Magistraten, angaaende Kvarter til en Commando

af Livgarden til Hest, som til høisalig Prindsessens Ligbegængelse vorder udcommanderet.« Den her omtalte »høisalige« Prinsesse var Sophie Hedevig, Frederik den 4des Søster.

1746 den 10. Aug.: Den paa Byens Gade, lige for Indkjørselen fra Adelgaden til det kgl. Palais, staaende gamle forfaldne Brønd, som i nogle Aar ikke haver været i Brug, skulde jo før jo hellere opfyldes, helst da Færdslen her i Henseende til det indfaldne høi kgl. Dødsfald (Christian den 6tes) vil blive stærk, og Farligheden af denne forfaldne Brønd var at befrygte . . .

1746 den 7. Septbr.: Borgerskabet skal gjøre Vagt ved det høi kgl. Ligs Fremførsel her til Domkirken, men da der ingen Capitain har været, siden Borgemester Holmann ved Døden afgik, blev Sr. Chr. Ulrich Bech i Hamborg Herberg beskikket til Capitain. Der skulde gjøres Liste over Mandskabet til Vagten, som bedst er at udvælge og med sort Dragt sig kan forsyne til bemeldte Sørgefærd . . .

Onsdagen den 5. Octbr 1746 var ingen Raadstuesamling, formedelst det høi kgl. Lig, sal. og høilovlig Ihukommelse Kong Christian den 6te, da her blev begraven. Inddelingen til Kvarter for den Svite, som fulgte den høi kgl. Ligprocession, findes nedlagt i Raadstueskabet[1].) Det høi kgl. Lig ankom her om Formiddagen imod Klokken 10 slet og under Instrumental- og Vocalmusik blev hensat i sit behørige Kapel; men Hs. kgl. Majestæt Kong Friederick den Femte kom forud om Natten Kl. 2 slet tilligemed Ministrene og de Fornemste af Rangen . . .

1782 den 19. Novbr.: Natten imellem 18. og 19. Novbr. forefaldt der i Anledning af Prindsesse Charlotte Amalies Bisættelse forskjellige Uheld. Om Natten ankom sex Snedkersvende, som skulde assistere ved denne Leilighed, formodentlig bære Kisten. Ved Indgangen til Byen udgav de sig for 6 kongelige Pager og fik de for disse bestemte Kvarterbilletter. Da de vare sortklædte og bare »Roquelaurer«, fattede deres Vært ingen Mistanke, førend de virkelige Pager ankom, ligeledes sortklædte og med »Roquelaurer«, men kjendelige paa Skulderbaand. Pagerne blev rasende ved at træffe Kvarteret optaget af Snedkerne, der allerede laa og snorkede i de til dem bestemte Senge,

---

[1]) Det har ikke været muligt at finde denne Liste.

ilede til Øvrigheden og beklagede sig. Politiet maatte nu jage Snedkerne ud af de varme Senge og skaffe dem andet Kvarter.

Om Mandagen, da en af de kgl. Acteurs (der formodentlig skulde synge i Kirken) var kommen til Roskilde med sin Kjæreste, fandt han det Værelse, der var anvist ham hos en af Borgerne, endnu skident og uryddeligt, hvorfor han og Kjæresten selv maatte søge sig Logis i Byen, som de med megen Møje bekom paa Hamborg Herberg. Borgeren blev kaldt op for Raadstueretten og maatte bøde.

1796 den 12. Novbr.: I Anledning af Dronning Juliane Maries Bisættelse i Roskilde Domkirke, beordredes en Afdeling af det sjællandske Rytterregiment fra Næstved at afgaa til Fredensborg og Roskilde. Af Infanteriet beordredes 1 Capitain, 3 Lieutenanter og 130 Mand at møde i Roskilde den 11. November.

»Til forestaaende Ligprocession ved Hendes Majestæt Dronningens Ligs Udførelse fra Fredensborg til Roskilde udfordres efterskrevne Vogne, Heste og Staldfolk: 1 Ligvogn, 7 kgl. Herskabs Stadskarosser og 8 à 9 andre Carreter, 12 à 16 Calesche-, Garderobe- og Arbejdsvogne, c. 70 kgl. Heste, c. 60 kgl. Staldfolk, hvorfor maa gjøres Anstalter til Vognremiser, Staldrum og Kvarterer.

Den 5. Novbr. 1796.

Knuth.«

Landvæsenet. Vejes og Gaders Tilstand.

Landvæsenet spillede i forrige Aarhundrede en større Rolle i Byen end nu. I en Indberetning til Stiftsbefalingsmanden i 1748 hedder det: »Borgerne have mest Inclination til Avling, og giver den bedst Næring til Byen.«

Fra Arilds Tid var Roskilde omgivet af et bredt Bælte af Byjorder, der navnlig mod Øst strækker sig næsten en Mil langs Kjøbenhavnsvejen. Her laa »Store Hede« og »Lille Vang«, og Vest for Byen laa »Lille Hede«. Efter ældgammel Skik blev Byens Køer Morgen og Aften drevne igjennem Gaderne ud for at græsse i Fællesskab. Naar de om Aftenen kom tilbage, lød Luren igjennem Byen, og forkyndte Kvægets Hjemkomst, og Enhver kom da ud af sin Port, for at føre sine Køer ind i Stalden. Det var landlige idylliske Tilstande. 1720 foreslog Magistraten, at søndre Del af Store Hede, strækkende

sig langs Kongevejen i Nord, og i Sønder op til Reerslevs, samt Lille Vangs Marker, skal med Dige indelukkes til en særdeles Græsgang for Byens Køer og Heste. Og som man mener, at der her kan græsse 100 Høveder, skal Rodemesteren optegne, hvad enhver af Indbyggerne forlanger af Græsning. For ethvert Høved skal betales visse Penge til den Omkostning, som anvendes paa Digerne og deres aarlige Vedligeholdelse, samt til Ledde og til Hyrdens Kost, Løn og Hyrdehus. Det, der bliver tilovers, skal beregnes Byen til Indtægt, hvorved den synes at kunne indvinde omtr. 100 Sletdaler aarlig. — Borgerskabet bifaldt dette Forslag. Nu kunde altsaa Bykvæget græsse her i den gode Aarstid uden at drives hjem om Natten. En fælles Tyr holdtes, den saakaldte Bytyr. Forøvrigt havde nogle af Borgerne ogsaa hjemme Stude til Fedning. I 1739 havde saaledes Raadmand Anders Rasmussen Lange 40 Fedestude.

Med Hensyn til Kornpriserne meddeles det, at 28. Januar 1723 blev Capitelstaxten sat saaledes, at en Tønde Rug blev vurderet til 7 Mrk. 8 Sk., en Tønde Byg 6 Mrk. 8 Sk. og en Tønde Havre, nyt Maal, 3 Mrk. 4 Sk. I 1745 kostede Hvede 3 Rdl. Tønden, Byg 2 Rdl. I dette Aar var der en slem Kvægsyge i Roskilde. Ifølge Rentekammerets Ordre blev det døde Kvæg gravet 3 Alen ned i Jorden. I 1748 blev Græsningen paa Store Hede, imellem Nyvangs og Flyngs Part, anslaaet som tilstrækkelig for 350 Høveder, Halen, Jordsmonet Sønden Landevejen fra Dommervænget: 180 dito.

I Aaret 1737 kom Byen i en langvarig Proces med de ved Store Hede boende Bønder, som tilegnede sig noget af Byjorden. I en Indberetning 1743 af Magistraten til Stiftsbefalingsmanden Baron v. Gersdorff omtales denne Sag: »Lige fra Roskilde til Hedehusene over $^3/_4$ Mil ligger den saakaldte Storehede, hvilken Roskilde By tilhører og er sat i Matriklen for 21 Tdr. 1 Skp. Hartkorn, hvoraf Byen i den Tid, den svarede Matricul- og Saltskat, haver skattet; men nu tilegner fast hver Bonde i de omkring liggende Sogne sig Rettigheder over den. Derfor have vi og for 6 Aar siden, efter Borgerskabets Paastand, rejst Proces imod Vedkommende, men den er endnu ikke kommen til Endskab. Bemeldte Storehede kan gjærne bruges til Agerland og følgelig være Kongen og denne fattige By til stor Nytte, hvis man ved Processens Endelighed kunde faa de Uberettigede derfra. Thi Borgerskabet agter da baade at pløje og saa derpaa, samt at indelukke noget til Græsning for Byens eget Kvæg.

Desforuden findes ved Roskilde den saakaldte Lillehede, hvilken er under Storehedes Hartkorn, kan være omtrent af 20 til 30 Tdr Kornsæd, som Byen tilhører og hvoraf den nyder 8 Rdl. aarlig Afgift. Samme Hede, som ligger et Kanonskud Vesten for Byen, bruges nu baade til Sædeland og Høslet« . . . Man ser, at Borgemester og Raad her udtale sig helt diplomatisk angaaende Processen. Denne varede dog flere Aar endnu, men fik da et for Borgerne heldigt Udfald. Ved Høiesterets Dom af 19. Juli 1747 blev Roskilde By tilkjendt Store og Lille Hede; man tog da strax fat paa at udstykke og inddele Ny Vangs Jorderne paa Store Hede og ved Lodtrækning fordele dem til Borgerne i Fæste. —

Først i Slutningen af Aarhundredet fandt Udskiftning Sted af Byens Jorder i »Lille Halen« og »Lidtgodt Vangen«. —

Gadernes Tilstand i Roskilde var i 1700 Tallet kun maadelig. Rendestenen laa i Midten af Gaden, der var brolagt med smaa toppede Sten, frygtelig ujævn og fuld af Huller. Vi have allerede ovenfor set, at hver Gang en kgl. Ligbegængelse skulde finde Sted, paalagdes det Borgerne at bortføre Snavs fra Gaderne, udbedre Fortougene og jævne Hullerne. Naar større Arbejder i Retning af Brolægningens Forbedring blev paatrængende nødvendige, var det atter selve Borgerne, der ligesom deres Forfædre havde gjort fra umindelige Tider, skulde levere den fornødne Arbejdskraft og lægge Heste og Vogne til. Arbejdet blev naturligvis billigere end Nutidens dyre Brolæggerarbejde med dets overordentlig sindige fire Mand om een »Jomfru«, men det kan ikke nægtes, det blev ikke godt eller holdbart.

I Juli 1719 meddeler Raadstueprotokollen følgende: Olsgaden, som er forfalden og inpassabel, skal repareres. Borgemester Niels Lunde skulde sørge for at skaffe Arbeidere til at grave, føre Sand, bære Sten til Brolægning og Fyld. Borgerskabet blev befalet at yde Bistand. Enhver, der har Heste og Vogne, skal føre visse Læs Sand til Gaden. De, der ikke have det, skal skaffe Arbeidsfolk visse Dage. Borgemesteren vilde ikke tvivle om Enhvers Villighed, men dersom Nogen forsømmer sin Pligt, bliver han strax pantet og maa betale Bøde.

1720 den 13. April: Saasom Gader og Stræder her i Byen, saavel som Veje og Pladser udenfor, meget opfyldes med Grus, Skarn og Møg og derved gjøres næsten inpassable, saa befaler Magistraten alvorligen, at hvad Grus, som en og anden

fra deres Gaard og Hus maatte udføre, skulle de lade bringe ned i Olsgaden og lægge det nedenfor den nylagte Stenbro. Hvad Møg og andet Skarn, som udføres, det skal lægges paa de Pladser, hvor Byfogden Ludvig Knudsen beskikker og ingen anden Steds. Befindes nogen derimod at handle, da bøde han for hvert Læs til de Fattige 2 Mrk. Danske, som strax hos de skyldige udpantes. Hvo, som allerede paa Byens Pladser haver udført deres Møgdynger, dem forelægges af Byfogden en vis Tid, inden hvilken at føre dem derfra igjen under Straf.

1722 den 4. Aug.: Stiftbefalingsmanden skrev til Magistraten om med Byfogden at overlægge, hvorledes Gaderne her i Byen og Landevejene paa alle Sider snart kunde repareres. Magistraten og Byfogden befalede da Borgerskabet, at enhver af dennem sin tilhørende Gadepart lader reparere. Rodemesteren skal paase, at Arbeidet bliver gjort.

1737 den 28. Aug.: Vejen udi Strædet til Byen ind ad Ringstedgades Port findes nu udi saa aldeles slet Stand, at de fremmede Reisende, saavel som Byens egne Indvaanere. fast ikke uden Fare og Fortrædelighed kan med Hestè og Vogne passere der igjennem. Kæmneren var anbefalet med en af Byens Brolæggere at lade i hans Hosværelse gjøre Overslag, hvorledes samme Bro eller Vei bedst kunde repareres og hvad Materiale dertil fordres kan . . . Materialet skal in natura af Borgerskabet tilkjøres, og anskaffes af de 4 (Borgere), som ere i Vognmandslauget, paa hver af de derudi værende 24 Vogne 4 forsvarlige Læs Brostene. 2 Læs Grus og 2 Læs Sand . . . Da og udenfor den Stenbro, som saaledes skal lægges, befindes et stort Hul, som næsten altid staar opfyldt med Vand og Mudder[1]), saa skal samme Hul opfyldes og forsvarlig dybe og brede Grøfter opkastes paa begge Sider . . . . Alle de øvrige af Byens Borgerskab, som have Heste og Vogne, skal ogsaa kjøre Grus til dette, som dennem skal blive anvist paa rette Sted at tage. Item til at jævne og udtrille Jord ved Siden af Vejen, hvor Banken er, og ellers med Spader og Skuffer at komme til Hjælp, anordnes alle Byens Haandværksfolk, Kjældermænd, Dagleiere og andre, som af Borgerstanden ingen Heste og Vogne haver, efter Tilsigelse af Rodemesteren og Vagtmesteren, som derudi komme Kæmneren til Hjælp. Skulde nogen af de Beordrede findes uvillige til at indfinde sig og arbeide forsvarlig,

---

[1]) Her har maaske været en Levning af den gamle Bygrav.

har Kæmneren at indgive en Opskrift til Magistraten hver Aften, da de saa strax Dagen efter skal vorde udpantede for saa meget, som Andre i deres Sted til deres Arbeide kan bydes for.

1740 den 2. Juli: Det indkaldte Borgerskab blev advaret, at som deres Fortouge paa adskillige Steder ere ganske miserable, at de uden Ophold foretage saadan Reparation, hver paa sit Fortog omkring udi Byens almindelige Gader, saa at i det mindste i dette Aar derved gjøres en god Begyndelse helst i Ringstedgade, Hersegade, Adelgade og Skomagergade og Resten ufeilbarligen fuldføres i tilkommende Aar. Desforuden blev Kæmneren tilholdt ogsaa at lade Fortoget omlægge for den Danske Skoles Hus[1]) ud til Torvet.

1772 den 13. April: Møller Caspar Feigh (i Hedemøllen) havde indgivet en Ansøgning til Magistraten om, at siden han ved den nye Landevejs Anlæg havde lidt et større Tab, ved det han, som tillige er Værtshusmand, ikke som tilforn kan blive besøgt af Reisende, da hans Gaard og Mølle er beliggende ved den forhenværende gamle Landevej[2]) og kan ikke heller har nogen Møllevej, saa anholdt han om at maatte af Storehede faa anvist en ny Plads, hvor han kan henflytte sine Bygninger og have Haveplads, og om at maatte erholde Vei til sin Mølle, som han i forrige Situation vil lade forblive, samt beholde den Omkreds og Plads, som hans nuværende Bygninger og Have indtager.

1778 blev den nye Landevej til Ringsted anlagt over en Del af Byens Jorder.

1778 den 23. Mai: Stiftamtmanden skriver, at Vejen fra Kbhvn til Rosk. udenfor Byen skal være opfyldt med Hestemøg, som de der i Garnison liggende Husarer havde udkastet af Stalden, hvorved Vejen meget kan blive bedærvet, hvorfor han tilholder Magistraten at forebygge slig Uorden.

1783 blev Kalundborg Landevej istandsat. —

Consumptionsvæsenet.

Ved flere kgl. Forordninger, navnlig en af 31. Decbr 1700, var der paalagt Kjøbstæderne en Consumptionsskat, som det an-

---

[1]) Den danske Skole, ɔ: Communens Skole, laa dengang paa Torvet ved Hjørnet af Store Allehelgensstræde, Garver Winthers nuværende Ejendom.

[2]) Man ser heraf, at den gamle Landevej til Kjøbenhavn har ligget Syd for den nuværende.

tages, fordi disse den Gang vare fritagne for Værnepligt. Det var en Afgift paa en Mængde Varer, især Fødevarer, som tilførtes Byen, saavelsom en Formalingsskat. Byerne vare derfor indhegnede saa godt som muligt, og der var ved alle Porte anbragt Bomme, der ved en Modvægt kunde slippes op og lades ned. Ved Siden af Bommene laa »Accisebodern«, hvor de vagthavende Toldbetjente opholdt sig for at indkræve Afgiften. Saadanne Bomme fandtes i Roskilde ved alle Hovedindkjørseler, ved Røde Port, Hersegadesporten, Olsgades Port, Ringstedgades Port samt ved Maglekilde. Naar Folk kom kjørende til Byen, maatte de gjøre Holdt ved Bommene, hvorpaa Betjenten kom ud med en lang Søger for dermed at undersøge Halmen i Vognen, om noget toldpligtigt dér maatte findes skjult. Betjentenes Virksomhed indskrænkede sig dog ikke hertil. Naar de fik Nys om noget Smugleri, gik de om i Byen og trængte ind i Folks Huse for at foretage »Inqvisition« efter Varer, paa hvilke man ikke havde nogen Toldseddel. Hvor meget end Borgerne vare Hs. Majestæts lydige og tro Undersaatter, hadede de dog af Hjertens Grund den kgl. Forordning om Consumption og især dens Haandhævere, og selv ansete Mænd regnede det ikke for nogen Skam at smugle, hvad der ikke var særdeles vanskeligt at udføre om Natten, naar man kjendte Localiteterne. »Consumptionssvigen« ligesom ogsaa Inqvisitionen gav idelige Anledninger til Bryderier, og Archivet indeholder en Mængde Historier herom. Vi ville dog her, for at undgaa Gjentagelser, indskrænke os til at meddele nogle af de for Tidsalderen mest betegnende.

1719 den 22. April: Consumptionsforvalteren Sr. Hans Rasmussen Lange gav tilkjende, at en stor Del Vænger og Pladser ligge øde, som uforbiganglig og uden Ophold vil indhegnes og tilkommer Efterskrevne, nemlig: Sr. Caspar Schades Vænge[1]) ved Røde Port, Jomfru Klosterets Marker og Eiendommen ved St. Agnes, Sr. Niels Anderløfs Eiendom ved Vandhuls Mølle, Peder Postes i Fæste havende saakaldte Bondegaard, Erik Stub for begge hans Vænger, Villads Vævers Vænge, Christen Colmers og Hans Mathiesens Vænger, som han begjærede Magistraten vilde tilholde at indhegne forsvarligen, begjærende ogsaa, at som Peder Søfrensen, Søfren Madsen og alle de paa den vestre Side udi Ringstedgade boende, som haver Baglænger og Bagporte, maa tilholdes efter Hs. Majestæts aller-

---

[1]) Vænget bærer endnu dette Navn.

naadigste Foranstaltning at afskaffes. — Magistraten lovede at lade Vedkommende advare sligt at efterkomme under Straf som vedbør. —

1737 den 4. Septbr: Sr. Ole Pedersen Schiøtz, Møller paa Maglekilde Mølle, var befunden i sit Hus, uden Consumptions Erlæggelse eller Angivelse, at have havt en Brygning til Øl. Han mødte i Retten og skjøndt han erklærede sig uskyldig, vilde han dog tilbyde 5 Rdl. i Mulkt for at faa Sagen bilagt, men Raadstueretten vilde ikke gaa ind her paa, men erklærede, at Sagen maatte have sin videre Gang og udsættes i 14 Dage, da der næste Onsdag ikke kunde afholdes Raadstueret i Henseende det er bekjendt, at i Dag 8 Dage forefalder vigtige Forretninger for Magistraten ved det høie kongelige Ligs Nedsættelse her i Domkirken[1].) —

1740 den 7. Jan.: I Henhold til Consumptionsforordningen blev det Borgerne foreholdt at indhegne, afskaffe og lukke alle deres Baglaager eller andre ulovlige aabne Steder.

Consumptionsforpagteren Mr. David Lange og begge Vægterne mødte (i Raadstueretten) og klagede over afgangne Lorentz Slagters Enke Inger Aagesdatter, at hun har nægtet og opholdt Consumptionsbetjentenes Inqvisition i hendes Hus og har begegnet Betjentene meget uhøfligt, og at der i Huset var befunden nogle Victualier, som ikke kan af hende være accisede, altsaa Consumptionssvig . . . Da David Lange og Betjentene kom at inqvirere, var Konen ikke hjemme, men hendes ældste Datter. De eftersaa Bryggerset, men da de kom ind i Spisekammeret, fandt de der grønsaltet Flæsk, som nylig var saltet, samt fersk Svineryg, item sort og hvid Svinepølse, samt nylig saltet Medister. De spurgte da Datteren, om hun havde Seddel at forevise paa, at dette var angivet, men hun sagde, at hun kunde ingen Rede gjøre derfor, førend hendes Moder kom hjem. De forlangte da at komme ind i Sengkammeret, og endelig kom Datteren med Nøglen hertil, og dér laa da Lorentz Slagters Enke i Sengen, hvorpaa hun stod op og gik ind til dem i Stuen. Hun kunde ikke vise Seddel, den havde hun ikke passet paa, men vel angivet Svinekjøddet. De vilde nu ind igjen i Spisekammeret, men nu var Nøglen ikke at finde; men en fremmed Mandsperson kom strax efter ud af Spisekamret og spurgte dem, hvad de vilde.

---

[1]) Sophie Christiane, Markgrevinde af Brandenburg Culmbach, Dronningens Moder.

Dér laa Flæsket, og da de spurgte Inger om Accisesedelen, svarede hun, at hun gav dem med samt deres Seddel Djævelen: »I kan gaa derom til Ringstedgades Portbog«. Hun gik derpaa ind i Kammeret og kom ud med en Seddel, som her i Retten forevistes og er dateret 21. Novbr 1739, hvorudi staar, at Consumption er betalt for 2 Svin; den smed hun til dennem og spurgte, om de nu havde nok, hvortil de svarede: de havde nok. Hun svarede: de havde Frihed til at se sig om overalt, om de vilde se hendes Bag. Derpaa gik de bort. — Den 10. Febr. blev Inger Aagesdatter dømt til med Ed at bekræfte, at det hos hende fundne Flæsk var af de to den 21. Novbr rigtig klarerede Svin. Dog skulde hun for de 2 Svin betale 3 Rdl. og i Procesomkostning 2 Rdl. —

1740 den 28. Sept.: Birgitte Sørensdatter blev overbevist om at have givet Consumptionsbetjent Jacob Nielsen et Slag paa hans Mund og udskjældt hannem for en Carnaille. Hun maatte bøde 2 Rdl. —

1741 den 13. Sept.: Consumptionsforpagteren Sr. David Lange fremstillede i Raadstueretten begge Vægterne, som anklagede Hr. Raadmand, Postmester og Palaisfoged Peter Margvard Otzen, samt Tobaksspinder Bernt Thomæsen, boende i Kildehuset[1]), for Brænde udi Favne og Læssevis at have indført i Byen uden Consumptions Erlæggelse og især sidstnævnte uden Angivelse. Begge Vægterne gjorde Ed herpaa, og de to Indstævnede blev 3 Gange lydelig opraabte, men Raadmand Otzen mødte ikke. Bernt Thomæsen derimod indfandt sig og anmeldte, at det af ham hjemskovede Brænde er hannem givet af Kongen, og altsaa formodede han, at det burde være fri for Consumption. Han slap, men Otzen maatte betale Bøde. —

1742 var Kammerraad Ziervogel Consumptionsforvalter. Den 28. Dcbr. forlangte han af Magistraten, at Byens Indhegning strax maatte besørges. Magistraten proponerede, at

---

[1]) Ved Hellig Korses Kilde. I en Indberetning fra Magistraten til Stiftsbefalingsmanden af 1. Aug. 1743 hedder det: »Helligkors Kilde er den bedste, fra hvilken Hs. kgl. Majestæt ugentlig lader hente Vand og hvor Kongen for 3—4 Aar siden haver ladet bygge et kjønt Hus, samt indhegne Kilden. Udi Kildehuset bor en Borger, som foruden Hus og Have nyder 40 Rdl. aarlig Løn for at passe paa, at ingen Urenlighed kommer i Kilden«. Det er rimeligvis det omtalte Hus, som staar endnu og som har en smuk gammeldags Veirfløi. I ældre Tider droge Borgerne St. Hans Aften ud til Helligkorses Kilde.

som det formedelst Byens »Vidtløbtighed in Circumference« og de mange aabne Pladser, som derudi fidnes, fast var umuligt, eller Byen til utaalig Bekostning saadan Indhegning at befordre, vilde Magistraten tilbyde Consumptionsforvalteren 40 Rdl. om Aaret for at besørge den, hvilket han gik ind paa.

1742: Consumptionsforpagteren svarer aarlig 4,205 Rdl. Courant at betale paa Roskilde Amtstue. —

Kammerraad Ziervogel synes at have været meget nidkjær i sit Embede som Forvalter af Consumptionen og derfor ilde lidt af Borgerne. I Politiprotokollen af 27. Aug. 1743 hedder det:

Løverdag Morgen var et Skrift eller en Pasquil tilligemed en Peruque befunden opslagen paa Kagen, som staar paa Byens Torv[1]). Paa Magistratens Ordre blev Skriftet strax ved Natmanden nedtagen, da just samme Morgen en Tyv efter overgangen Dom skulde pidskes. Taarnvægteren, Ditlev Gadevægter og mange paa Torvet boende Folk blev examinerede, men Ingen vidste, hvem der havde sat Skriftet og Peruquen op. Fogedsvenden blev straffet, fordi han ikke havde passet bedre paa Peruquen. Han havde imod Byfoged v. Hams Ordre lagt den gamle Allongeparyk hen i et Vindue i Arresthuset, hvorfra den var bleven stjaalen bort, og maatte til Straf bære den spanske Kappe igjennem Byens Gader udi en Time.

Kammerraaden, der følte, at denne Spot var møntet paa ham, klagede til Stiftsbefalingsmanden, og Byfoged v. Ham maatte da give en Erklæring i Sagen. Han melder heri, at det ikke havde været muligt at opdage Ophavsmanden eller Forfateren af Pasquilen. »Det falder os ellers ubegribeligt«, tilføjer han, »hvorfor Hr. Kammerraaden vil applicere dette lumpne Skrift paa sig, og end mere forunderligt er det, at han ligesom beskylder os ej at have gjort vort Embede. Om Kammerraaden ellers maa tillades at armere sine Consumptionsbetjente, beroer paa Deres Excellences høigunstige Resolution; dog have vi ikke forhen hørt eller set sligt og vide ej, hvortil saadant er nyttigt.« —

1743 den 7. Juni: Jens Calmers Hustru, Mette Poulsdaatter, forklarede i Retten, at hun 3die Pintsedags Aften Kl. 6 kom gaaende op til »Lygten« ved Hersegades Bom og saae en Bonde holde udenfor Bommen, efterat han var kommen der igjennem fra Byen. Betjenten Jørgen Berendtsen stod og vilde

---

[1]) Raadhustorvet.

lukke Bommen til. I det samme vendte Bonden sig tilbage og skjældte Betjenten med disse Ord: »Du er en Skjælm og en Carnaille dér, Du staar!« og i det samme pidskede Bonden paa sine Heste og kjørte. Jørgen Bendtsen tiede stille, men løb efter Bondevognen saalangt, Vidnet kunde se.

Bonden, som hørte under Vallø Stift, klagede over, at Betjenten havde slaget ham.

1743, 21. Juni: Sidste Løverdag Eftermiddag gik Consumptionsbetjenten ind i Farver Werner (Dippenbrochs) Enkes Hus for at inqvirere. Enken sagde: »Vi har intet ulovligt, hverken af Tyveri eller Andet«. Betjenten blev fornærmet og sagde, at de var ikke komne for at inqvirere efter Tyveri, men efter consumptionspligtigt Forraad, dertil vare de befalede. Enken tog da Nøglerne og sagde: »kom Thomas (den ene Betjent), jeg veed ikke, om jeg vil have Brix (den anden Betjent) derud, dog kan det være ligemeget.« De gik ned i Kjælderen: »Der ligger Øllet, jeg havde Seddel paa forleden Dag, kom Anna (Pigen). Der har Du Nøglen, gak hen og vis dem nede i Gaarden, hvor vores Kjød og Flæsk findes og lad dem saa se sig for allevegne undtagen i Farverhuset, dér«, svoer hun, »skal de blive fra.« De kom nu med Pigen ned i Kjælderen, hvor de fandt Kjød og Flæsk. Anna sagde, det var slagtet før Nytaar i sal. David Langes Tid. De gik saa ind i Stuen og forlangte at se sig om paa Loftet, og var da Henrik Werner og en Farversvend i Stuen. Henrik svor, at havde han været tilstede, skulde de ikke faaet Lov at inqvirere, især saalænge Brix Rasmussen den Skjælm, var med. Han skjældte Brix ud med flere Skjældsord, tog ham i Brystet, og ude paa Gaden, da de samtidig vare gaaede ud af Huset, kaldte han ham en Hundsvot. Madme Werner stod da i Gadedøren og sagde til Brix: »I Skarn, vil I bede min Søn gaa ind og passe paa sin Moder«? Henrik stod paa Gaden og truede Brix med Haand og Mund, men Moderen sagde til ham: »gaa ind og skjøt Dig selv.«

Betjenten gik strax op til Kammerraad Ziervogel, Consumptionsforpagteren, og klagede over det passerede. Denne befalede dem at tage en Kammerat med, og de tog da Friederich Hjort og Niels Nielsen Consumptionsbetjente med, og de gik saa alle fire ind igjen til Werner Farvers Enke, hvor Christen Holm, Enkens Svigersøn, kom dem imøde, da de begjærede at inqvirere. Holm gik ind i et Kammer og berettede dette, men Enken svarede,

at det var ikke hendes Lejlighed i Aften. De kunde komme igjen en anden Gang, hvorpaa Datteren, som laa i sin Seng, spurgte Moderen, hvad der var paafærde. Moderen svarede: »kjer Dig ikke derom, min Datter, det er de Kjæltringers egen Digt«. Thomas Jensen, Betjenten, gik da nærmere til Døren og sagde: »Vi er ingen Kjæltringer, vi er Consumptionsbetjente«, hvorpaa Enken sagde, »han kunde lukke Døren, hun talte ikke med ham«. Derpaa gik alle 4 Betjente bort. Klokken slog 8.

Enken Werner Dippenbroch og hendes Søn blev dømte til at betale Kammerraaden 5 Rdl. og 2 Rdl. til Byens Fattige.

1781 den 3. Novbr. holdtes Politiret i Anledning af en Klage over Consumptionsbetjentene Berthel Kløen, Claus Nielsen og Lars Clausen, deres mislige Opførsel i adskillige Tider imod de passerende til og fra Byen ved Ringstedgades Port, i Særdeleshed ved det sidste Dionysii Marked udi forrige Uge den 22.—23. Octbr., da de ikke aleneste har gjort adskillige Forhindringer imod de Byen og Markedet søgende Personer ved at nægte Bommens Opladelse, men ogsaa forhindret Byfogdens udsendte Betjent i at oppebære den hans Embede pro officio tilliggende Port-Skilling, samt med ærerørige og ukvems Ord angrebet Byens Vagtmester Rasmus Wederlin. — Betjentene lovede herefter at entholde sig fra sligt og betalte 2 Rdl. i Mulkt.

Herberger og Værtshuse.

I Forhold til Byens Størrelse fandtes der et ikke ringe Antal Værtshuse, simple Kipper, hvor Haandværkere, Soldater, Tjenestekarle og Arbejdsmænd søgte hen, især om Aftenen, for at drikke en Kande Øl og et Glas Brændevin — til en Begyndelse. Vi have allerede ovenfor omtalt Værtshuset »Gulland« i Bredgaden for Enden af det nu saakaldte Gullandsstræde, det tidligere »Dampestræde« eller »Damphusstræde«, hvor der rimeligvis i Middelalderen har ligget en Badstue. Endvidere laa paa Munkebro Anders Jydes Hus »Jylland«, senere kaldet Gl. Jylland; paa Bondethinget »Braband« og udenfor Hersegades Port ved Bommen: »Lygten«, i Ringstedgaden »Trappen«; men foruden disse var der endnu adskillige andre Ølkipper, som skiftede Navne efter de forskjellige Værter, f. Ex. 1718 Jacob Rings Værtshus, 1737 Niels Bødkers Hus, 1744 Saxes Værtshus paa Bondethinget, 1772 Jørgen Mortensens Værts-

hus i Olsgade m. fl. Vi skulle nedenfor komme tilbage til flere af disse Værtshuse i Anledning af Scener, der foregik her.

Paa et højere Trin stod de to Gjæstgivergaarde, Hamborg Herberg, den senere »Gl. Postgaard« paa Skomagergade og Herbergerstedet »Prindsen«, nuværende »Hotel« Prinsen, begge to kgl. priviligerede Gjæstgiversteder, hvad der vil sige saameget som, at de havde Eneret paa at huse Gjæster, hvad følgende Begivenhed nærmere vil oplyse.

I 1741 var den priviligerede Vært Sr. Bech i Hamborg Herberg rasende over, at Apotheker Stær paany havde modtaget fremmede Rejsende til Logement i hans Hus, skjøndt han (Bech) tidligere havde ladet sligt forbyde. Han anklagede derfor Sr. Stær for Byfogden. Apothekerens Dreng kom i Forhør og forklarede, at Tid efter anden havde følgende Personer logeret paa Apotheket: Conferentsraad Bjerregaard og hans Søn Justitsraad Bjerregaard, Conferentsraadinde Branth, Cancelliraadinde Holst, Etatsraad Løvenskjold, Landsdommer Luxdorph m. fl., som han ikke kjendte, hvoriblandt Hertugen af Pløen med sine Domestikker, Major Arentholt. De havde faaet noget Aqvavit paa Apotheket og betalt det; men ellers havde han nok set, at de betalte Penge til hans Husbond. Det havde været Skik fra gammel Tid at modtage Rejsende paa Apotheket. Apothekerdrengen forklarede endvidere, at efterat Mr. Bech havde ladet Apothekeren forbyde at tage imod Rejsende, havde Sr. Stær afvist mange. Han havde ogsaa hørt, at Apothekeren nægtede Major Arentholt og Amtsforvalter Bruun fra Antvorskov Logement, men havde dog omsider modtaget dem som Bekjendte. Vidnet blev spurgt, om han havde hørt, at de høje Herskaber og andre fornemme Herrer absolut ej vilde lade sig tvinge til at tage Logement paa de ordinaire Værtshuse? Ja, Conferentsraad Bjerregaard og Justitsraad Bruun havde svaret Apothekeren, som forklarede, at han ikke kunde modtage dem, at de vilde logere der og han skulde lade Porten op . . . Sr. Bech gjorde Fordring paa, at Apothekeren skulde betale ham 200 Rigsdaler i Skadeserstatning, men Sr. Stær mente ikke at have logeret andre, end han efter sit allernaadigste Bevillingsbrev havde Ret til. — Dommeren frikjendte ham.

1721 ejede Christof Berg Herbergerstedet »Prindsen«. Vi have allerede ovenfor omtalt hans Enke, Madame Berg, som 1746 tog imod Byfoged Holmanns Kone, der flygtede hen

til hende for at undgaa Mandens Voldsomheder. Senere kom Stedet i Monsr. Niels Andersen Blichs Besiddelse. I Aaret 1750 lejede han Gjæstgiveriet til Sr. Marcus Wohnsen. 1752 kjøbte Sr. Peder Steenstrup det. I 1765 var Sr. Peder Brønniche priviligeret Gjæstgiver i »Prindsen«. Efter ham ejede Rosted det til sin Død 1787. Efter Mandens Død styrede Enken Madame Rosted det med stor Dygtighed. Hun døde 1825.

I 1728 ejede Hans Holst Hamborg Herberg. Han havde 1724 faaet kgl. Privilegium som Gjæstgiver, benævnedes »Hamborg Værten«. I den store Ildebrand 1735 brændte Herberget, men Holst byggede det op med 20 Fag i to Etager. Aar 1738 solgte han Ejendommen til Sr. Christian Ulrich Bech. I 1755 nævnes Madame Leth i Hamborg Herberg som en af Byens største Skatteydere. 1767 var Sr. Krarup Vært i Herberget og tillige Vognmester, 1781: Sr. Zimmer, Postmester. Allerede af det foregaaende vil man have set, i hvilken Grad Værtshusene vare Skuepladsen for Klammeri og Slagsmaal, som en Følge af overdreven Nydelse af Drikkevarene, og der vil i det følgende, særlig under Kapitlet om Indkvarteringer, blive meddelt endnu flere af disse Værtshus-»Interieurer«, thi de gamle Politiprotokoller male disse Smaabilleder meget levende og give en troværdig Skildring af hin Tids Mennesker, men rigtignok mest af det lavere Samfundslag. Vi ville nu indføre Læseren i Jørgen Mortensens Værtshus i Olsgaden en Søndag Aften i Aaret 1772, men just ikke i det fineste Selskab.

1772 den 3. Septbr.: Claus Vægter klagede for Retten over, at i Søndags Aftes Kl. 11, da han gik paa sin Post i Olsgaden, hørte han udenfor Værtshusmand Jørgen Mortensen, at der var Klammeri. Han gik indenfor for at styre tilfreds imellem Gjæsterne og fandt da 7 à 8 Personer, hvoriblandt Mathias Rytter, Lars Rhode, gevorben Soldat, Andreas Husfelt dito, Ole Vilmar dito, samt Troels Ibsens to Karle tilligemed en Husmand. En tre fire Stykker stod paa Gulvet og klamredes, og da Vægteren sagde, de skulde forliges, gik Rytteren hen til ham med de Ord: »Du har intet herinde i Stuen at gjøre, men skal blive paa Gaden, som din Art er.« Da Vægteren gjorde Indvendinger, sagde Rytteren, at han snart skulde feje ham ud og tog ham i Brystet, hvorpaa Vægteren forføjede sig ud paa Gaden; men Rytteren trak sin Pallask og huggede ham over

venstre Skulder, hvorpaa Vægteren slog fra sig med sin Morgenstjerne og traf Mathias over Nakken. Rytteren stak efter ham med sin Pallask, men blev forhindret af de Tilstedeværende. Vægteren havde faaet Lejlighed til at fratage ham den blanke Pallask og overleverede den til Rodemester Kjeldsen, som imidlertid kom til.

Den gevorbne Soldat Andreas Husfelt forklarede for Retten, at han havde været tilstede hos Værtshusmand Jørgen samme Aften med de omtalte Personer. Der havde været Uenighed og Ordkrig imellem Truels Ibsens to Karle. Rytteren havde lagt sig imellem, da Vægteren tiltalte dem, at de skulde være stille, hvad der gav Anledning til Uenighed imellem Rytteren og Vægteren. Men indtil den Tid havde Vægteren siddet en Time eller mere inde i Stuen og drukket baade Øl og Brændevin og var ganske beskjænket, hvilket han (Andreas) jo ikke kunde nægte, at ogsaa han og det øvrige Selskab var. Da han lidt efter gik ud paa Gaden for at se, hvorledes det gik til, fandt han Rytteren liggende i Rendestenen. Vægteren kom hen til ham og sagde, han var ikke bedre end de Andre, slog efter ham og ramte ham i Tindingen, (Andreas viste her Retten Saaret i Tindingen), saa gik han ind igjen, men da han omsider gik hjem over Torvet forbi Sr. Struchs, sad Vægteren dér og sov, og hans Morgenstjerne laa noget derfra, den tog Andreas med sig og lod sin Kone saadant melde til Rodemesteren, da Byfogden ikke var hjemme. — Retten tog Pallasken og Morgenstjernen i Forvaring.

I næste Forhør forklarede Skomager Johan Schiøtz i Olsgaden, at han var opvaagnet af sin Søvn imellem 11 og 12 ved stærkt Bulder, Allarm, Piben af Vægteren og »Gevalt« Raaben udenfor hans Bolig. Han stod op, kiggede ud af Vinduet og bemærkede da, at der var Slagsmaal imellem flere Personer, og han kunde paa Maalet kjende Rodemesteren og Claus Vægter, som klagede og raabte om Hjælp. Han (Skomageren) havde bedt Peder Knudsen om at assistere Vægteren med at skaffe de urolige Personer i Forvaring, at Folk kunde have Ro ved Nattetider. Skomager Roseners tvende Svende vare tilstede paa Gaden, den ene i sin bare Skjorte.

Værten Jørgen blev dømt til at betale 2 Lod Sølv for Helligbrøde, samt 4 Rdl. til Politikassen. Vægteren, der havde forladt sin Post og drukket sig fuld: 2 Lod Sølv sam 2 Rdl. 2 Mrk. til Politikassen og dernæst bære den spanske Kappe i

alle Byens Gader. Mathias Rytter bøder 2 Lod Sølv, fordi han har draget sin Pallask mod Vægteren, Truels's Karle: 2 Lod Sølv hver og som Ophavsmænd til Klammeriet, desuden 1 Rdl. 3 Mrk. hver, de øvrige 2 Lod Sølv hver.

I April 1767 tildrog sig følgende Begivenhed paa Hamborg Herberg. En Markeds Dags Formiddag Kl. 10 kom en Vogn fra Kjøbenhavn til Værtshuset. Vognen var i Fragt for en Officer, som angav sig at være Lieutenant og havde en Tjener med sig. Efter omtr. 1½ Times Ophold blev de befordrede videre til Ringsted. Officerern var iført rød Kjole med Sølvknapper og hvid Vest. Paa Kjolen var Sølvepauletter og paa Vesten smalle Snore af Sølv. Tjeneren var i grøn Kjole eller Surtout. Officeren var mageragtig i Ansigtet og lod temmelig talende. Udi hans Kaarde var Porte-epée, og Hatten havde en smal Sølvgallon om. I Haanden havde han en Stok. Tjeneren havde sort Hat paa Hovedet, var mager i Ansigtet, men talte ikke meget. Begge lod til at være Tydskere. Den kjøbenhavnske Vognmandskarl sagde, at Officeren skulde være en Baron Flemming. I den Tid, de vare paa Hamborg Herberg, fortærede de kun en halv Flaske rød Vin, som Officeren drak, siddende i Lænestolen ved Kakkelovnen. Han skjænkede et Glas til Tjeneren. Foruden en hvid eller lysegraa Kappe, der blev liggende i Vognen, havde de ikke andet med end en liden gammel, trekantet Sælskinds Rejsekuffert, som var temmelig tung at løfte paa. Strax de kom til Værtshuset, forlangte Officeren Befordring til Ringsted. Fra Ringsted rejste de videre til Slagelse.

Det faldt ikke Værten, Sr. Krarup, ind, at der kunde være noget mistænkeligt ved disse Personer. Neppe vare de borte, førend der til Magistraten indløb en Skrivelse fra Kammerherre Oberst ved det Delmenhorstiske Infanteriregiment v. Trolle, om en deserteret for Mord sigtet Underofficer, og der blev udsendt en Underofficer og 2 Soldater, som skulde paagribe Morderen og hans Ledsager. Rodemester Kieldsen forklarede i Retten, at den fra det Delmenhorstiske Regiment udsendte Underofficer med to »Gemene« havde sagt ham, at de skulde eftersøge to undvegne Mordere. Aftenen i Forvejen var en Capitajn funden død, og en Underofficer tilligemed Capitajnens Tjener skulde have myrdet ham og derpaa være echaperet, efterat de havde borttaget Capitajnens Penge, Mondur m. m. Peder Kieldsen havde ikke tænkt sig,

at de Undvegne paa en Markedsdag turde vise sig paa »publique« Steder som Hamborg Herberg, og han forledte Underofficeren til at lede omkring i Krogene og Byens nærmeste Omegn. Fuglene vare fløine og en kostbar Tid gaaet tabt. Hvorledes det siden gik med denne Sag, erfares ikke af Protokollen. —

Den 19. Juli 1781 holdt en Reisevogn med 4 Heste uden for Hamborg Herberg. Kl. var ikke mere end halv 7 Morgen. Ud steg en elegant Herre. Det var ingen ringere end Grev Gomez, den spanske Minister hos Kongen af Sverige. Greven var nu paa Vejen til Kjøbenhavn og videre og forlangte strax af Værten, Hr. Zimmer, der tillige var Vogn- og Postmester, 4 Par Heste til sig og Domestikker at møde Kl. 8 præcis, hvorpaa han behagede at indtage en let Frokost, som beløb sig til 6 a 7 Mark. Imidlertid ankom Vognmandskarlene med Hestene paa Postgaarden ved Herberget til den bestemte Tid, men Hs. Excellence befandt sig saa vel ved Frokosten, at nu vilde han ikke afsted førend Kl. 9, hvorfor Vognmandskarlene knurrede og sagde, de vilde fordre Betaling for Opholdet, men Sr. Zimmer overtalte dem til at lade være med det. Endelig steg Hs. Excellence ind i Vognen, men han var ikke naaet længere end til op paa Torvet, da han fik et nyt Indfald og befalede at gjøre Holdt, hvorpaa han steg ud og begav sig hen i Domkirken for at tage de kgl. Begravelser i Øjesyn. Dette varede en rum Tid til henad Kl. 11. Vognmandskarlene havde imidlertid tabt Taalmodigheden og synes at have gjort et længere Ophold i Roskilde Kro for at »bede«. Maaske have de ogsaa fordret extra Drikkepenge, hvad der ikke var ubilligt. Factum er, at Hs. spanske Excellence følte sig høilig fornærmet i sin Værdighed som Gesandt og klagede til Stiftsbefalingsmand Brochenhuus over den slette Behandling, der var mødt ham paa hans Rejse, hvorpaa Brochenhuus befalede Magistraten i Rosk. at holde Forhør over Værten i Hamborg Herberg og de 3 Vognmandskarle. Disse sidste erklærede sig uskyldige, hvorpaa Magistraten indsendte en Afskrift af Forhøret, og der kom intet videre ud af det hele. Den stolte Spanier var formentlig nu afrejst til Sverige. —

Latinskolen. Regentsen. Conventhuset. Det danske Skolehus.

Vi have allerede ovenfor omtalt de gamle Bygninger, der endnu i det forrige Aarhundrede gav Pladsen omkring Domkir-

ken et saa middelalderligt Præg: Latinskolen, Regentsen, Conventhuset, »Stiftsbibliotheket« og Bispegaarden. Kirkegaarden var som en Verden for sig selv, der helt rundt indesluttedes af sine gamle røde Ringmure med Porte, Laager og Kirkeriste. Begravelser fandt endnu Sted paa den græsbegroede Kirkegaard, der var oversaaet af gamle Ligstene. Det var, som om Historiens Aand endnu svævede over denne Plads, hvor ogsaa Resterne af gammel Videnskabelighed havde sit Sæde, saa at man kunde kalde den Roskildes latinske Kvarter.

Nord for Domkirken i Domprovstens nuværende Have og i Krogen op til Friskolen laa Conventhuset, og et Stykke af Ringmuren er endnu en Levning af det. Bygningen synes ifølge de fladbuede Døre og Vinduer, som endnu skjælnes i Ringmuren, at stamme fra den senere Middelalder og har maaske fordum været Bolig for Domprovsten eller en af Domherrerne. I Christian den 4des Tid 1635 blev denne Bygning indrettet til et Gymnasium, hvor de unge Studerende skulde undervises i Theologi, Philosofi og de gamle Sprog. Huset var 25 Al. langt, 14 Al. dybt foruden 3 Fag Bindingsværk med Forstue og Trappe med to ypperlige hvælvede Kjældere. Ovenpaa var en eneste stor og høj Sal, hvor Professorerne holdt Forelæsninger. Dette Gymnasium varede dog kun 63 Aar. Da det var ophævet, blev Bygningen overladt Gejstligheden, der her holdt Conventer og Landemode. Stiftsbibliotheket stod her, og Biskoppernes Portraiter — nu i Domkirken — hang her. Beklagelsesvis blev denne ikke uanselige gamle Bygning solgt 1810 og nedbrudt Aaret efter[1]).

Længere imod Vest i Domprovstens Have, Øst for Meiercrones Stiftelse, laa Regentsen eller »Domus regia«, en stor grundmuret Bygning paa 2 Etager, opført under Christian den 4de i Aaret 1642. Biskop Brochmann med flere gav Capitlet godvillige Gaver til Hjælp til Husets Bygning. Domprovst Enevold Randulf paatog sig Inspectionen og Past. Augustinus Sandt gav 1000 Rdl. til Bygningens Vedligeholdelse, hvorom en Tavle med Indskrift paa Regentsens vestre Ende bevarede Mindet. Her var Værelser for Conrector og frit Logement for 20 Disciple, hvilke i en Bygning i Regentsgaarden holdt Morgen- og Aftenbøn og Lovsang. »Denne skjønne Bygning og Stiftelse

---

[1]) Rector, Dr. S. Bloch: »Bidrag til Roskilde Domskoles Historie«. S. 20.

vedvarede lidt over 100 Aar, saa blev den ved Auction solgt til Nedbrydelse. Nu (1774] er der Pløieland.«[1]) Ved kgl. Resolution af 14. Sept. 1753 blev Stiftelsen ophævet og Bygningen solgt, fordi Domkirken, som havde faaet dens Midler, havde ladet den forfalde. Pastor Abildgaard ved Vor Frue Kirke kjøbte Bygningen for 300 Rdl. og Vænget for 100.[2]) Nu ligger Huset med Domkirkens Varmeapparat paa en Del af Regentsens Plads. Dennes nederste Etage var af Grundmur, den øverste af Bindingsværk.

Latinskolen. Oprindelsen til Roskilde Latinskole ligger langt tilbage i Tiden; thi der fandtes ved alle Domcapitler fra ældste Tid Domskoler, hvor unge Mennesker lærte Latin for at uddanne sig til Præster ved Kirken. Saxo Grammaticus omtaler en »Scholasticus« (ɔ: Rector) ved Navn Arnfast, som var med at aabne Biskop Vilhelms Grav i Aaret 1158, da Biskop Asker var død, hvad der kom ham dyrt at staa. Man antager, at der allerede i Absalons Tid har været et betydeligt Antal Disciple i denne Skole.[3]) Jeg formoder, at Stedet for Undervisningen har været det Stenkloster, »Claustrum lapideum«, som Biskop Sven Norbagge, ifølge de ældste historiske Efterretninger, byggede op til sin Domkirke. Det bliver nedenfor i Aarbogen omtalt, at Biskop Jacob Erlandsen i Aaret 1253, ved sin Fornyelse og Flytning af Duebrødre Hospital, satte dette i Forbindelse med et Stipendium til 12 »Scholares« eller latinske Skolediscipler, som skulde have frit Ophold i Hospitalet og »være i Nærheden af den store Kirke,[4]) hvori de ved særlige festlige Vigilier, Ottesange, Messer og Vespere skulle være tilstede,« som det i Biskoppens Stiftelsesbrev hedder. — I Aaret 1405 tilstod Biskoppen af Roskilde, Peder Jensen Lodehat, Dronning Margrethes Kantsler, Rectoren ved Skolen nogle Huse paa St. Lucii Kirkegaard til en fast Bolig: »certa habitatio«, og man tør antage, at den gamle Latinskoles Bygning stammede fra denne Tid.[5])

---

[1]) Danske Atlas Tome VI, 117.

[2]) Rector, Dr. S. Bloch: Bidrag til Rosk. Domskoles Hist.

[3]) Ibidem.

[4]) Ved dette Aar, 1253, stod formentlig den nuværende Domkirke færdig med Undtagelse af Taarnene og Midtskibets Hvælvinger.

[5]) I et Gavebrev fra 1620 omtales »Skolerøsten« og et Skjøde for forrige Aarhundrede siger, at denne »Skolerøst« eller Skolerist laa lige overfor Violstræde.

Den gamle Latinskoles Bygning laa indtil 1842, da den nuværende blev tagen i Brug, paa Domkirkegaarden skraat foran Taarnfacaden med Længderetning fra N. til S. Den var 40 Alen lang med to Etager og forneden 3 Alen tykke Mure af Munkesten. Da den blev brudt ned 1843, og den tykke graa Kalkpuds, som dækkede den, fjernedes, opdagede man, at den tidligere havde havt takkede Gavle og to Rækker smukt profilerede Vinduer med flade Buer og derover spidsbuede Felter ligesom de to Vinduer paa Domkirkens Sacristi og Skriftestue. Ved Nedbrydelsen opdagede man, at der i nederste Etager ingen Vinduer har været ud til Kirkegaarden, men kun en Række Nicher i Muren; men paa den anden Side ud til Skolestrædet fandtes en Række Vinduer. Hele anden Etage, som indtil 1806 var indrettet til Kamre for Hørerne, saaes i den ældste Tid at have udgjort en eneste stor Sal, hvori uden Tvivl alle Klasserne, hver paa sit Sted, blev underviste. I Midten paa vestre Side fandtes Spor af en stor Kamin til Opvarming af den store Sal. Opgangen til denne har været udefra i søndre Endegavl, hvor der fandtes to smukke Døraabninger, hvortil en udvendig Trappe fra Kirkegaarden har ført. I nordre Endegavl var der en smal Dør. Ifølge Resens Kort laa tidligere en indhegnet Gaard, »Hørernes Gaard« eller »Skolegaarden« Norden for Skolen. Det uheldige ved denne anselige middelalderlige Bygning var dens Beliggenhed alt for nær ved Domkirken, hvad der skæmmede dennes storslaaede Taarnfacade, hvorfor den maatte falde.

Det er ikke Hensigten her at skildre Roskilde Latinskoles Historie, hvad allerede den fortjenstfulde Rector Dr. Søren Bloch har gjort i sit ovenfor citerede interessante Skrift. Vi ville her meddele efter Raadhusarchivet et Par betegnende Historier om Skolediscipline. En af dem var af en ret alvorlig Natur.

Natten imellem 10. og 11. Marts 1737 Kl. halv 12 meldte Vægteren til Byens Vagtmester Peder Nielsen, at der var Klammeri paa Algaden i Niels Bødkers Hus. Han og Vægteren gik da strax ind i Stuen, hvor de fandt Niels's Kone, Salome Thomasdaatter grædende: »Her var sket en Ulykke, Skolediscipel Lars Frost var bleven stukken med en Kniv af en anden Skolediscipel Johan Høyer!« Der var flere andre Disciple i Stuen, og Stadschirurgus Monsr. Seifert, der var bleven hentet, var nu ifærd med at forbinde den Saarede. Chirurgus sagde, han troede knap, den Blesserede levede. Vagtmesteren meldte

strax det passerede til Byfogden, som befalede at Høyer skulde fængsles, og denne blev da bragt op i Byfængslet, hvor han nu sad under Bevogtning af 4 Borgere.

De nærmere Omstændigheder ved denne uhyggelige Sag oplystes ved Forhørene:

Den omtalte Søndag Aften Kl. 8—9 vare følgende Disciple forsamlede i Borgeren Melchior Mortensens Hus: Lars Frost, 22 Aar gl., Christoffer Engsberg, 21 Aar, Morten Reenberg, Lars Grønberg, Hercules Schov, Joh. Chr. Wetschen, Lars Lyche, Paul Lassen, Friedr. Starup og Peder Sidemann, 17 Aar. De drak Øl og Brændevin. Da Klokken var 9, forlod de Huset og vilde gaa hjem, men saa bad Wetschen og Lars Frost dem, om de vilde følge med ind i deres Logement paa Algade hos Niels Bødker, hvor de da ogsaa gik ind og morede dem i nogen Tid med at drikke 2 Kander Øl og 1 Pægel Brændevin samt med at fægte med Fleuretter. Lars Frost klædte sig nu om og tog Slaaprok og Nathue paa, men spændte sin Kaarde ved Siden og sagde, han vilde følge med Kammeraterne, hvorpaa de alle begav dem ned paa Domkirkegaarden, og da de kom til Kirkeristen (formentlig paa Fundensbro) udfor Madame Halds, istemte de »Studentermarschen«. Ved »Klostermuren« (den gl. Mur, som indhegnede Kirkegaarden mod Vest ved Latinskolen) mødte de Discipel Johan Høyer, der kom fra Christen Larsens Værtshus paa Bondethinget, hvor han pralede af at have banket en Mursvend. Lars, der var overstadig lystig, gik nu hen til Klokker Morups Hus paa Hjørnet af Maglekildestræde, bankede stærkt paa Porten og løb saa derfra. Formodentlig smurte de andre ogsaa Haser og naaede alle hen til Regentsen.[1]) Imidlertid lykkedes det Poul Lassen at løfte en af Kirkegaardens Stakitporte af sine Stabler, men Engsberg og Høyer fik den hængt op igjen. Saa gik de atter til Regentsen, men da Lars Frost var meget beskjænket, besluttede de andre at følge ham hjem og gik nu igjennem Buen forbi Palaiet. Her fik Lars Frost et nyt Indfald, greb en stor Sten og dundrede løs paa Døren, som fører fra Palaiet ind til Kirkegaarden. Klokken slog 11 paa Dom-

---

[1]) Rimeligvis boede nogle af Disciplene paa Regentsen og havde altsaa syndet imod de for Alumnerne gjældende Love, hvori det hedder i § 14:

»Cauponæ et tabernæ publicæ similiaque loca, qvæ potendi causa freqventantur, severissime omnibus et singulis interdicta sunt sub poena relegationis«. Rector Dr. S. Bloch: Rosk. Domskoles Hist.

kirken. Joh. Høyer foreslog nu: »Skulle vi ikke allesammen gaa ned til Monsr. Holst paa Hamborg Herberg og drikke en Bouteille Vin?« Lars bemærkede hertil: »Du lader altid saa stor i Munden, vi andre have ikke Penge dertil men vel til et Glas Øl og for en Skilling Brændevin«. Efter nogen Forhandling paa Domkirkegaarden imellem Disciplene, angaaende dette vigtige Spørgsmaal, sagde Høyer, at den, der marscherede derfra og ikke vilde være med, var en Hundsvot, hvorpaa Frost skjældte ham ud og vilde slaa baade ham og Engsberg med sin Kaarde, som Balgen dog var paa; men pludselig kastede han baade Slaaprok og Kaarde, fór løs paa Engsberg og bibragte ham et dygtigt Næveslag paa Munden. Engsberg slog igjen og stødte voldsomt til Frost, saa at han faldt over en af de mange Ligstene paa Kirkegaarden. Under Kampen bed Frost Engsberg i Fingeren, saa Blodet randt, men blev selv, medens han laa paa Ligstenen, sparket i Ansigtet af Høyer. Med Besvær fik de andre Disciple dem skilte ad. Da Frost var kommen paa Benene, sagde han: »Der var En, der traadte mig udi Ansigtet«. »Ja, det var Høyer«, sagde Wetschen, hvorpaa Frost gav sig til at forfølge Høyer med Kaarden i Haanden; dog havde han ikke trukket blank, men ved Risten traf han ham i Hovedet med Kaarden. »Av mit Hoved«, raabte Høyer og løb fra ham. De andre Disciple bad Lars Frost endelig være fornuftig og gaa hjem. Han sagde da: »Lad os faa fat paa Høyer, han har rigtignok traadt mig i Ansigtet, men nu vil jeg drikke Forlig med ham«. Engsberg gik saa hen til Høyer og bad ham komme med og forliges med Frost, men han svarede: »Nei, Frost var ikke hans Ligemand, han var ikke en saadan Nar som Engsberg at ville lade sig slaa af ham. Frost kom nu atter hen og skjældte Høyer ud og greb ham i Haaret, men de andre Disciple fik dem dog skilte ad og paastod, de skulde forliges. Engsberg, Grønberg, Peder Sidemann, Poul Lassen og Starup gik nu med Frost til hans Hjem hos Bødkeren, og strax efter kom Joh. Wetschen ogsaa derhen med Høyer. Da de vare komne ind i Niels Bødkers Hus, tog Discipel Wetschen Glas og Flaske frem, skjænkede Brændevin og sagde: »Nu skal I drikke Forlig«. Dette blev dog ikke til noget, og Lars Frost tog Lyset, gik hen til Speilet, besaae sig i Ansigt og sagde: »Jo de har kjønt tilredet mit Ansigt. Hvor er det Blod kommet fra paa min Halskrave?« »Det er kommet fra min Finger«, sagde Engsberg. Konen i Huset, Salome, stod da op af sin Seng og gav Engsberg

en Klud til at forbinde Fingeren med. Frost og Høyer, som sad ved Bordet, disputerede imidlertid om den Skade, Førstnævnte havde faaet i Ansigtet, hvorpaa de kom i Ordstrid om en Lommebog, som Lars Frost brugte i Domkirken efter Rectors Ordre til at optegne Disciplenes Navne, naar nogen af dem forsømte Choret.[1]) Høyer sagde, at Frost havde handlet som en Hundsvot og Skjælm, da han paatog sig den Forretning, hvorpaa Frost gav ham et Ørefigen og greb ham i Haaret, men i det samme sprang Høyer op, lagde den ene Haand paa hans Skulder og stødte med den anden en Kniv i hans venstre Side. Lars Frost raabte: »O, jeg er ilde bleven stukken med en Kniv udi min Side!« hvorpaa han løste sine Klæder op, og man saae da Blodet rinde af et dybt Saar. Dog kunde han endnu gribe Høyer i Haaret, men de andre Disciple lagde sig imellem. Frost blev ledet hen til den syge Niels Bødkers Seng, og Barberen, Chirurgus Seifert, kom strax efter tilstede og forbandt ham. »Døer han«, sagde Høyer, »saa er det ej andet end Liv for Liv!« (Saa bliver jeg dømt fra Livet, mente han.) Arent Snedker, Salomes Broder, der var bleven hentet Kl. 12 om Natten, tog Mordvaabenet op fra Gulvet, en stor Foldekniv, som var blodig lige ind til Skaftet, og spurgte Høyer, om det var hans Kniv, hvad denne tilstod, idet han sagde: »Gud forlade Frost, havde han drukket Forlig med mig, var Ulykken ikke sket!« Brændevinsglassene stod endnu urørte paa Bordet. Derpaa blev Høyer ført til Raadstuefængslet af Politiet og bevogtet der af 4 Borgere, medens Forhørene stode paa.

Skolens Rector, Mag. Schnabel, blev af Byfogden anmodet om at overvære Forhørene, men svarede først, at han formedelst Svaghed ej kunde møde, senere, at han havde intet paa Raadstuen at gjøre. Der blev da sendt Bud til Conrector, Mag. Ring, som mødte i hans Sted. Forhørene blev afskrevne og sendte til Stiftsbefalingsmanden Baron v. Gersdorff.

Til al Held kom Lars Frost sig. Den 2den April meldte Chirurgus Seifert Byfogden, at han nu var uden Livsfare. Høyer maatte møde i Retten og slap med naadig Straf. Han skulde betale i alt 110 Rigsdaler, hvoraf Chirurgus skulde have de 50 og Lars Frost for Svie, Tidsspilde, Opvartning og Logement med Fortæring 60 Rdl. Men Høyer erklærede, at hans Midler

---

[1]) Fra den gamle katholske Tid var det Disciplenes Pligt at udføre Kirkesangen.

vare ikke tilstrækkelige til at udrede denne Sum, han var forældreløs og bad den høje Øvrighed naadigt at overveje dette. Han vilde betale Mr. Seifert, hvis Fordring var for stor, 33 Rdl. 2 Mrk. til førstkommende Termin, hvormed ogsaa Mons. Seifert erklærede sig fornøjet. Ogsaa med Frost blev han enig om at slippe med at betale ham 33 Rdl. 2 Mrk. til 11. Juni. Conrectoren, Mag. Ring, som var nærværende i Retten, forsikkrede Retten at ville være ansvarlig for disse Penges Betaling. Og herved blev det.

1775 den 1. Novbr: Sr. Ludvig Krog og Rytteren Jens Jensen i Forvalter Krausbergs Tjeneste vare indstevnede for Politiretten angaaende Overfald paa Skovbomarkedet den 3. Octbr. mod nogle Skolediscipler. Rector Saxtorf var mødt for at anhøre det passerede. Rectoren samt Amtsforvalter Rosted havde indsendt Missiver, og Skolediscipene Jens Lund, Johan Paludan, Ferdinand Thura, Ebbe Sletting og Johan Irgens havde indsendt en Anmeldelse. Ligeledes blev af Rectoren indleveret en Indberetning af Discipel Falk Horrebov, denne Affaire betræffende. En Del Disciple fra Latinskolen havde om Eftermiddagen den 3. Octbr. imellem Kl. 3½ og 6½ været paa Skovbomarkedet og kom der i Klammeri med Ludvig Krog og bombarderede ham med Æbler — efter Krogs Sigende med Sten. Krog bad Rytteren Jens Jensen følge sig ind til Byen, og da de nu atter blev bombarderede, trak Jens sin Pallask, som han havde paa, og huggede løs (formodentlig med den flade Klinge) og ramte da en Discipel over Armen og en anden over Panden, hvorpaa Disciplene flygtede ind i Acciseboden ved Ringstedgades Port under Raabet: »Krausbergs den store Rytter har slaget os med dragen Pallask!« Mørket var faldet paa, og de bad om Ledsagelse ind til Byen. —

»Det danske Skolehus« laa paa Hjørnet af Torvet og Store Allehelgensstræde, men den Skole, der her holdtes, nød kun ringe Anseelse; dog gik de Borgeres Børn, som ikke skulde studere, her. Magistraten fik i sin Sparsommelighed gjærne fat paa en eller anden forulykket Student til at forrette det trælsomme og slet lønnede Arbejde at være Enelærer ved »den danske Skole«, hvor der til Nødtørft skulde læres lidt Læsning, Skrivning, Regning og Religion. To Gange om Ugen skulde Læreren møde i Domkirken med Børnene til Katechisation. Resultatet af Skolens Undervisning var ynkeligt, og dog varede

denne Tilstand som bekjendt i lange Tider. Vi meddele her nogle enkelte Efterretninger, som oplyse Forholdene.

1721 den 1. Juli: Den forrige danske Skoleholder her i Byen, Peder Pedersen Bierring, var kaldet til at være Klokker, Skoleholder og Bedemand i Korsør, hvorefter hæderlig Studiosus Peder Tidsted blev ansat af Magistraten til at forestaa Ungdommens Undervisning. Han skulde inden 25de hujus aabne en dansk Regne-, Læse- og Skriveskole ikke alene for 16 fattige Børn her af Byen, som efter sal. Niels Trolles Stiftelse skulde nyde fri Undervisning, men og i Særdeleshed for andre godt Folks Børn her i Byen baade rige og fattige, som behøver udi deres Børnelærdom samt Skrivning og Regning at oplæres. —

1723 den 21. April: Eftersom det ved høje Øvrigheds christelige Anstalt er saaledes anrettet, at Byens Ungdom tvende Gange om Ugen, nemlig om Søndagen fra 12 til 1 og om Fredagen paa samme Tid skal ved den danske Skolemester her i Byen offentlig i Domkirken cathechiseres, da, paa det Forældre og Husfædre her i Byen kunne vide, hvad Skyldighed dennem paaligger i at tilholde deres Børn og Tyende flitteligen at lade sig undervise udi deres Børnelærdom og Saligheds Kundskab efter Kongens Lov og Befaling, saa blev oplæst for samtlige Borgerskab Hs. kgl. Majestæts Lov 2den Bogs 6te Capitel 2den Artikel p. 245. —

1735 den 18. Mai mødte for Raadstueretten Natmanden Hans Hansen og begjærede, at hans Børn ved Magistratens Foranstaltning maatte sættes udi den danske Skole paa det, at de i Gudsfrygt og Christendom kunde oplæres. Magistraten lod den danske Skoleholder, Sr. Tidsted, opkalde og paalagde ham at antage sig Natmandens Børn; men paa det at Ingen sig derover skulde støde og unddrage deres Børn fra Skolen, skal Natmandens Børn aleneste møde hos hannem hver Onsdag og Løverdag Eftermiddag Kl. 3 til 5 a 6 og om Fredagen den ganske Formiddag. Dog bør disse Børn ikke være blandt de andre, hvorfor Monsr. Tidsted nok finder et andet Sted. For denne hans extra Møje tillægges hannem til videre aarlig af Byen 2 Rigsdaler«. (Til Forklaring maa det bemærkes, at Natmanden, ɔ: Rakkeren og Skorstenfejeren, ansaaes for uærlig, saa at han og hans Børn skyedes som Pesten.) —

1738 den 20. Febr.: »Skoleholderen ved den danske Skole, Lindberg, klager til Magistraten over, at han siden Ildebranden

1735 (i hvilken »den danske Skole brændte) foruden de ordinaire fattige Børn har i Skolen havt en Del fattige og ruinerede Borgeres Børn, hvorfor han ingen Lærepenge eller Belønning haver nydt. Han sender en liden Specifikation paa dem, som endnu af den Slags ere tilbage i Skolen, og ansøger om nogen Belønning for saadant Arbeide i Betragtning af sit ringe Brød«. Han fik bevilget 6 Rdl., men skulde saa holde en Hører lil Hjælp. Samme Aar klagede Lindberg og hans Hører til Magistraten over Tobaksspindersvend Chr. Simonsen, logerende hos Caspar Danielsens Enke, og Zidsel Boms, fordi den første holder Skole for Børn i sit Logement og den andens Datter, Anna, i Jyllands Strædet ved Jomfru Klosteret (ɔ: Munkebro) tager imod Piger og Drenge paa samme Maade at lære. De 2 Personer blev advarede imod uberettiget Skolehold, som blev dem strængt forbudt. —

1742 den 6. Juni: Skoleholderen i den danske Skole var død. En Del af Ringstedgades og Skomagergades Beboere syntes, at det var for langt for deres Børn at gaa til den danske Skole i Byens Skolehus paa Adelgade, og de havde endog understaaet sig imod kgl. Anordning at antage en uexamineret og utilladt Skoleholder. Nu blev de kaldt op paa Raadstuen, og Magistraten lod dem vide, at sligt kunde kun taales, naar de selv betalte Skolehuset og lod fattige Børn faa Undervisning. Læreren kunde nyde en Trediedel af de visse Indkomster. Borgerne erklærede dog nu, at de fandt det tjenligst, at Børnene, som vare blevne større, søgte Byens Skole igjen og at man blev ved een Skoleholder. Dog fandt de det fornødent, »at den Skoleholder, som nu beskikkedes, skulde holde en bekvem Karl stadig hos sig, som kunde assistere til Ungdommens Information i Henseende til den Mængde, der da maatte søge Skolen. De tvivlede ikke om, at Øvrigheden vilde forsyne Byen med en studeret og i sin Christendom vel grundet skikkelig Person, hvortil de vilde recommandere Monsr. Kaarup, hvis han det vilde modtage og dertil vorder kjendt dygtig, saasom han er en bekjendt skikkelig Karl.« —

1787 den 28. Febr.: Skoleholder Tjørnelund klagede til Magistraten over to Haandværksdrenge, som havde indfundet sig ved Skolehusets Vinduer og foraarsaget Allarm og Uro under Undervisningen. Drengenes Mestre blev kaldte op paa Raadstuen og maatte betale 2 Mrk. i Bøde.

1794 den 5. Novbr. blev der holdt Politiforhør i Anled-

ning af en fra Skoleholder Tjørnelund indkommen Klage over nogen ham i Skolen tilføiet Gevalt og Overlast af nogle Haandværksdrenge i Mandags Aftes saavelsom til adskillige andre Tider. Disse Haandværksdrenge, som blev kaldte op, tilstod, at de havde banket paa Skoledøren om Aftenen og slaaet Vinduerne ind, strittet med Sten ind ad Skolevinduerne, lukket Døren til Skolen op og brølet derind, medens Skoleholderen læste med Confirmanderne, gaaet ind i Skolen om Middagen, medens Skoleholderen spiste, og revet alle Bøgerne ned, samt banket nogle af de mindre Skolebørn. For denne »Skarnagtighed« blev deres Mestre kaldt op og maatte betale Bøde; men af Forældrene til Drengene nægtede een at betale, og blev da vedkommende Haandværksdreng til Advarsel sat i Gabestokken i Halsjern 1 Time. —

Indkvarteringer og Garnison.

Under den store Krig med Sverige fra 1700 til 1720 og endnu en Tid lang derefter var Roskilde jævnlig belagt med stærk Indkvartering, snart Rytteri, snart Fodfolk, hvad der gav Anledning til idelige Bryderier. De hvervede Soldater, hvoraf Hæren den Gang bestod, indeholdt meget brogede Bestanddele, mange Tydskere og mange forsorne Karle, raa og voldsomme i deres Optræden. Raadstueprotokollerne vrimle af Klager over de Indkvarterede, men de indeholde ogsaa en saadan Mængde Beretninger, som livligt skildre Datidens Militaire, Officerernes fornemme Overlegenhed overfor Borgerne og Mandskabets Voldsomheder, Tyverier osv., at dette Afsnit utvivlsomt er et af de interessanteste i Byens Historie i hint Aarhundrede. Atter her var Værtshuse og Ølkipper Scenen for mange tidsskildrende Optrin.

I 1717 og 1718 laa 5 Compagnier af Generalmajor v. Donops Kyrasserregiment i Garnison i Roskilde. Denne Styrke formindskedes dog i Vinteren 1718 til 2 Compagnier, som skulde have Standkvarter i Byen. I Decbr. 1718 en Aften silde, da nogle Borgere og Bønder sad og sang og svirede i Jacob Rings Værtshus sammen med en af Vægterne, der fik sig en Pot Øl, kom Rytterv agten derind efter Partrouillen. »Hvem var det, der skjældte Kongens Vagt?« spurgte en af Vagten og stødte ublidt til Henrik Bager med sin Karabin. Henrik vilde sætte sig til Modværge med sin Stok, men Vagten rev den fra ham, og der opstod et formeligt Slagsmaal. Regimentscomman-

deuren, Oberst Schaffalitzky de Mukadel lod afholde et Krigsforhør desangaaende, hvoraf fremgik det nærmere, der afviger lidt fra den første Fremstilling. Efter Værten Jacob Rings Beretning sad der for Enden af Bordet en Skrædersvend Herman og sang, da en Corporal med Vagten kom ind og sagde, at den var indsendt af Majoren for at bede, om han maatte faa Lov til at sove; men Skrædersvenden blev ved at synge. En af Vagten sagde da til ham: »Var det Dig, der skjældte os?« og stødte i det samme til Skræderen med Enden af Karabinen, saa at han maatte retirere ind imellem Bordet og Bænken og flygte ud ad en Dør. Henrik Bager og Rasmus Danielsen stod nu op og brugte Mund og sagde: »Vi er ingen Hundsvotter, vi er Borgere.« Jochum Bager søgte nu at lægge sig imellem og sagde til Vagten: »I maa bruge Raison«, dog slog en af Soldaterne Henrik Bager i hans Side, saa han segnede om i Pigernes Seng. Ved denne Tumult kom Værtens Kone i en Fart op af Sengen og hjalp Jochum at lukke Døren op, for at Borgerne kunde flygte ind i en liden Bagstue og holdt saa tilligemed Pigerne og Vægteren paa Døren, hvorpaa alt blev roligt, og Vagten forføiede sig bort. Corporalen havde havt dragen Kaarde i Haanden. — Dommen i denne Sag faldt fra Stiftsbefalingsmanden Adeler saaledes: »at formedelst, at Borgerne havde ladet sig finde i Værtshus saa langt ud paa Natten, skal hver af de tvende Personer betale 2 Lod Sølv i Bøde til de Fattige og 4 Rdl. i Processomkortning. Adeler tvivler ikke om, at Corporalen med de to Ryttere vorder straffet.

5. April 1718. F. C. Adeler.«

1718: Ritmester Bugge af Generalmajor v. Donops Regiment, som blev indkvarteret i Octbr. 1717 i Roskilde, medførte til sit Kvarter hos Rodemester Niels Christensen en stor sort Jagthund, i Anledning af hvilken han kom op at skjændes med Rodemesterens Kone, hvorpaa Ritmesteren indgav en Klage til Borgemester og Raad. Niels Christensen erklærede paa Bythinget, at han var en fattig Mand, der ikke havde Ævne til at begynde en Proces med Ritmesteren, han beder derfor ydmygst den velbaarne Ritmester, at han vilde afstaa den begyndte Sag, saasom han lever i den Tanke, at Hr. Ritmesteren er en Cavallier, der ikke vil ruinere Hs. Majestæts ærlige Undersaatter med Processer. Han beder om Forladelse.

I Forhøret i Sagen om Ritmester Bugges Hund forklarede Rodemesterens Kone, Helvig Nielsdatter, »at næst forleden i

Octbr, da de fik Indkvartering af de her endnu liggende Ryttere af Generalmajor v. Donops Regiment, kom en Karl med Indkvarteringssedel og en Ritmester Bugge tilhørende Hund og lukkede den ind i sit Kammer. Hunden flyede Sengklæderne ilde til, hvorover hun beklagede sig til Ritmesteren, som logerede hos Raadmand v. Essen. Raadmandens Hustru varede hende ad, da Ritmesteren var en hastig Mand, men hun gik ned i Gaarden, hvor Bugge stod med nogle Ryttere, der vejede Hø, og sagde: »God Dag, Monsieur!« Men da han intet vilde svare, sagde hun: »God Dag, gode Herre!« hvortil han sagde: »Tak«, og nikkede ad hende, at hun skulde komme ind til ham i Porten, men hun var bange. Saa sagde Bugge: »Jeg ved vel, hvad I vil, det er om den Hund. Det er min, og den skal I beholde, og hvis I ikke vil det, saa skal I have Mand, Kone og Børn. (Det vil sige: en gift Soldat med Kone og Børn, som dengang fulgte med de hvervede Tropper.) Hun svarede: »Det kan ikke komme mig til, jeg har ikkun Billet paa een Karl, hvem vil lægge mig det paa?« Ritmesteren: »Det vil jeg«. Konen: Hvad Navn han havde? Ritm.: »Jeg hedder Ritmester Bugge«. Konen: »Gud bevare Eder«. Ritm.: »Ja, jeg tror det nok. Gaa kun hjem lille Kone. Hunden skal I beholde, men den skal ikke ligge paa Eders Sengklæder«. Konen: »Ja saa vil jeg være saa god imod den, som imod et Barn«. — Helvig gik hjem, hvor den indkvarterede Rytter sagde, at Ritmesteren vilde ikke miste den Hund for 10 Rigsdaler. Naar Hunden kom ud paa Gaden, skulde Konen og Børnene gjøre sig den største Flid for at faa den ind igjen. — Men Helvig kunde ikke nære sig i sit Hus for Hundens Urenlighed.

Rodemesterens Datter Dorthe Nielsdatter forklarede, at da hendes Moder var hos Ritmesteren, kom den indkvarterede Rytter ind til hende og sagde: »Jeg hører, Eders Moder er hos Ritmesteren for at forklage mig«. Han slog i Bordet og bad Djævelen partere sig, om de ikke skulde have Hunden. De skulde beholde den, ellers fik de Mand, Kone og tre Børn. Dorthe forklarede, at Hunden gjorde sig uren hver Dag i Stuen, og der kunde ikke komme et Menneske ind til dem, uden at de maatte staa og passe paa, at den ikke løb bort. Rytteren sad hver Dag og sagde, at dersom den kom bort, saa skulde det koste 10 Rdl. »Du alte Pulverhex, wenn Du den Hund ausgehen lassen hättest, köntest Du den Hund nicht bezahlen mit 10 Reichsthaler.« Helvig sagde: »Gud give, jeg havde Pengene.«

Da sagde Rytteren: »Du Carnaille, der Tenfel soll Dich heraus führen, Du sollst hier von ab bleiben,« sprang op som vilde han slaget hende. Helvig foer ud af Døren. —

Ritmester Bugge blev dømt til at betale Niels Christensen 6 Rdl. for unødvendig Klage.

1718 den 14. Octbr.: Villads Vævers Hustru Bodil bevidner, at forleden Onsdag i Middagslaget siger den ene af deres Indkvartering til hende, at han behøvede noget varmt Vand til at vaske sin Køllert[1]) og Gehæng udi, som Vidnet lovede ham, han skulde faa, saasnart hun fik Gryden paa Ilden. Hun viste Kyrasseren, Henrik Petersen, som var kommen hjem fra Byen, at hun havde sat en Gryde med omtrent en Spand Vand i over Ilden; men han sagde, han vilde have under Bryggerkjedelen. »Ja, sagde Konen, men det koster saa megen Ildebrand,« men Kyrasseren sagde: »Det faar intet hjælpe, det skal snart være bestilt,« og gjorde Ild under Kjedelen og bar Vand der udi. Saa gik han ud i Gaarden og tog nogle gamle Løsholter af Fyr, som havde siddet i deres Hus, huggede dem i Stykker og lagde under Bryggerkjedelen saa meget, som kunde faa Rum, uagtet der stod andet Brænde i Gaarden. I det samme kom hendes Mand hjem, og da han fornam, at det knagede og bragede udi Kjøkkenet, spurgte han, hvad det var, tog saa Træet, der laa og brændte under Bryggerkjedelen ud, slukkede af det, hvad han kunde og sagde til Kyrasseren: »Det skal ikke gaa vel, at I tager saa mit Tømmer og brænder.« Kyrasseren svarede: »Der er intet Brænde hugget. I skal hugge noget.« Væveren sagde: »Er I tvende Karle, kan I da ikke selv hugge saa meget Brænde, I kan bruge? Her har ligget andre Karle i Huset tilforn, de har selv hugget det Brænde, de har brugt. Saadan en Karl har jeg ikke tilforn set under Øine.« Men saa tog Kyrasseren en Spand fuld af hedt Vand af Kjedelen, løb til og stødte Villads Væver for Brystet med Spanden, saa en Del af det hede Vand fløi op i hans Ansigt, og saa træder Henrik Petersen et Skridt tilbage og slaar alt det Vand, der var tilbage, paa Væverens Hoved. Konen gik strax imellem og fik dem fra hverandre. Kyrasseren gik ud i Gaarden, Væveren ind i Stuen, og Konen op til Borgemester Niels Lunde og klagede. — Lieutenant Thamsen, der var tilstede i Retten, spurgte Vidnet, om ikke

---

[1]) Kyrasserne bare Kollerter af gult Hjorteskind under Kyrasset og dito Bandoler.

hendes Mand, da han kom hjem, tog en Ildtang i Kjøkkenet og truede Kyrasseren med. »Jo, hendes Mand, saae hun rigtignok, havde en Ildtang i Haanden for at tage Fyrrebrændet ud med, men han havde ikke truet eller slaget.« Lieutenanten spurgte, om Henrik ikke havde sagt til Væveren: »Lad mig være, jeg kunde ikke faa de Knuder i Stykker, der ligger i Gaarden.« Hun havde ikke hørt det. —

1718: Den befalede Visitation i Kvarterne, for at se, om Rytterne vare hjemme om Natten, var bleven noget slappet, hvad der havde til Følge, at der blev stjaalet Lam, Faar, Underklæder osv. Det indskjærpes nu ifølge Stiftsbefalingsmandens Ordre paany at holde Visitation ved Stadscorporalerne. Borgerne skulde med Villighed efterkomme Øvrighedens Befaling til deres egen Sikkerhed. —

1720 den 31. Jan. fremkom paa Bythinget en Del af Borgerskabet, som paa egne samt deres Medborgeres Vegne begjærede, at Magistraten vilde anholde paa vedkommende Steder om Udvisning (af Brænde) for Byen i Henseende til den her indlagte Indkvartering, eftersom andre Kjøbstæder, hvor Ridderiet var indlagt, dog af Hs. Majestæt nyder den Naade, at de faa Udvisning, og Brændeved paa denne Orth er kostbarere end noget andet Sted i Landet.« — Magistraten tilskrev Rentekammeret og Stiftsbefalingsmanden desangaaende. —

1720 den 24. Juni kaldtes Borgerne op for Magistraten, som anbefalede dem at holde sig færdige med Brænde og Folk til at bage Brød mod vedbørlig Betaling til et Compagni af Hr. Zepelins (Grenadér) Regiment, som efter Hs. Majestæts Befaling skal her indkvarteres. Melet til denne Bagning skal af Hr. Proviantforvalter Ottesen leveres.

1720 den 21. Octbr.: Fra den kgl. Landetats General Commissariat var indløben Ordre, at fra 26. Octbr. skulde endnu ligesom forhen tvende Compagnier Cavalleri af Hr. Generalmajor v. Donops Regiment, nemlig Livcompagniet og Major Fosgravs Compagni her i Byen indkvarteres. Magistraten lod befale Borgerskabet at vælge 6 Borgere, som i Forening med Magistraten skulde forfærdige Indkvarteringsligningen. (Aaret efter blev Indkvarteringslisten omdannet paa Grund af Regimenternes Reduction, efter at Krigen med Sverige var endt.) —

1723 den 14. Aug.: Christoffer Due blev opkaldt paa Bythinget i Anledning af, at der hos ham logerede 3 Soldater, nemlig Johan Kunst af Fodgarden, Friedr. Graff af Grenadér

Livcompagniet og Cort af dito Zepelinske, hvilke alle vare anklagede for at drive ulovligt Fiskeri om Natten. Soldaterne vare mødte og fremlagde deres Passer. De erklærede, at de fangede Fisk i Aaer og Tørvemoser, men ikke i Parke og Damme. De fiskede om Natten, fordi Fiskene da ikke kunde se dem. Magistraten vilde gjøre Anstalt til at disse tre Personer. forføiede sig her fra Byen. —

1725 den 28. Juli blev to Compagnier Ryttere af Oberst Schachs Regiment indkvarterede i Roskilde og blev i nogen Tid der. I Octbr. leverede Lieutenant Evers ved Ritmester Brochs Compagni en Klage fra en indkvarteret Rytter over at hans Vært, Skomager Jochum Karsk, havde skjældt ham ud. Jochum blev kaldt op i Bythinget, men oplyste, at Rytteren skjød i hans Gaard, saa Kuglerne peb om Ørene paa ham, hvorfor Magistraten bad Lieutenanten sørge for, at Rytteren lod sin Vært være i Ro og forbyde ham at skyde i hans Gaard. —

Rytterne forsvinde nu fra Skuepladsen, men 1728 den 28. Octbr. ankom i Stedet for dem den ene Bataillon af det kgl. Grenadér Corps til Roskilde. En stor Del af Kjøbenhavn var ødelagt ved den store Ildebrand 20. Octbr. 1728, hvad der maaske var Grunden til, at disse Tropper blev forlagte til Roskilde. Da Indkvarteringslisterne paa Grund af knap Tid ikke vare færdige, blev Soldaterne indlagte i Fleng hos Borgerne. Der udnævnedes 6 Borgere til at affatte Listerne, hvorefter Fordelingen fandt Sted. Ingen af Borgerne maatte creditere de indkvarterede Grenaderer noget uden paa egen Risiko eller udtappe nogen Slags Drik til dem, efter at Tappenstreg om Aftenen var slagen. Udeblev Soldaterne efter den Tid i deres Kvarterer, skulde Værterne melde dem for Compagnichefen. Disse Grenaderer laa nu i flere Aar i Garnison i Roskilde og blandt andet under den store Ildebrand, men der var, som man af det følgende vil se, ikke den bedste Forstaaelse imellem dem og Borgerne. En stor Del af dem vare Tydskere, og de sædvanlige Soldaterspektakler paa Værtshusene tog nu strax deres Begyndelse.

1729 den 1. Juni mødte paa Bythinget Lieutenant v. Donop og klagede til Magistraten over, at Underofficer Berg var bleven usømmelig behandlet i afgangne Anders Jydes Hus paa Munkebro af Ander's Enke, Birthe, og Søn. Omstændighederne vare følgende:

En Aften efter Tappenstreg kom der en Grenader, der hed Peder Hansen, ind i Birthe Jydes omtalte Hus og forlangte et Krus Øl, men kort efter indkom Underofficer Joh. Christof Berg og sagde til Grenaderen, at han skulde gaa hjem i sit Kvarter. »Ja nu vil jeg gaa«, sagde denne og gik ud i Kjøkkenet for at tænde sin Pibe. Da han kom ind igjen, sagde Birthe til ham: »Dersom I har noget i Eders Krus, saa sæt Jer ned og drik det af og gaa saa bort med Corporalen«. Men Berg gik da frem i Stuen til Berthe Jydes, der sad for sin Bordende og sagde til hende: »Junge Frau, lieg mir in meiner M . . .« Derpaa stod Birthe op ved Bordet og sagde: »Din Oxe, det er ikke smukt af Dig saaledes at udskjælde en gammel Kone. Der staar en Dør, der kan I gaa ud af«, tog ham ved Ærmet og vendte ham ned ad Gulvet. Samtidig sprang begge Birthes Sønner op og skjældte Underofficeren ud, som saa forføiede sig bort tilligemed Grenaderen. — 1730 d. 31. April afmarcherede Bataillonen, men efter højere Ordre kun for at afløses af 4 andre Compagnier af samme Regiment. Det blev paalagt Borgerne ikke at tillade nogen Omkvartering, de Indkvarteredes Navne vare tegnede paa hver Billet. Borgerskabet formanedes til Rolighed og god Forligelse med deres Indkvartering. Skete dem Uret, kunde de klage til Magistraten. —

1732 d. 18de Januar: Stiftsbefalingsmanden skrev til Borgemester og Raad i Roskilde, at Hs. Excellence, Kammerherre og Brigadér, Grev Jarlsberg havde indgivet en Klage over Isac Maillon, Planteur i Roskilde, sóm for Krigsretten i Kjøbenhavn haver beskyldt den her liggende Commando af Grenadér Regimentet udi adskillige Maader. Lieutenant Reinberg, Major Solubhut og Lieutenant Restorph havde besværet sig derover. — Isac Maillon blev kaldt op i Retten og spurgt, om han for Krigsretten havde sagt, at han vilde klage til Hs. kgl. Majestæt: »thi paa det sidste vilde der blive Mord og Dødsslag af i Roskilde«. Maillon skulde dernæst have sagt, »at det var ingen Manér, at en Karl, naar han blev anklaget, blev afgivet fra et Compagni til et andet. Endvidere skulde han have ladet sig forlyde med, at ved Hr. Grevens Compagni vare de fleste Tyve, de andre gik ikkun dennem til Haande; at de om Aftenen bandt Dørene til for Folk og stillede sig udenfor med store Prygle. — Isac Maillon svarede: at han ei endnu havde faaet Regiments Straf over Grenadér Hardenfeld. Hans Mening var denne, at dersom Hardenfeld ikke blev straffet efter

Krigsartiklerne for begangne Tyverier i hans, Maillons, Hus, vilde han klage det for Kongen. Han havde Aarsag til at sige, at det vilde udfalde til Mord og Dødsslag. Hardenfeld havde i hans Hus havt en stor Prygl, som han satte ved Døren og en Øxe, som han lagde paa Bordet, efterat han havde tændt Lys i Stuen, hvad der jo saae mistænkeligt ud. Hardenfeld havde tilstaaet dette for Majoren, men var saa bleven afgivet til et andet Compagni, førend han havde faaet sin Straf, og Maillon havde saaledes ikke faaet Satisfaction. Hvad det angik, at de fleste Tyverier vare begaaede under Grev Jarlsbergs Compagni, da erindrede han 4 Grenaderer, som havde øvet Tyveri mod Folk i Byen, hvoraf dog nogle havde lidt Straf. Folkene i Kobbermøllen vare blevne bestjaalne for Sengklæder, og han begjærede, at Mølleren og hans Hustru maatte blive fremkaldte for at sige Sandheden. — Ved næste Forhør blev Christen Nielsen i Kobbermøllen fremkaldt, som forklarede, at adskillige Gange var der bortstjaalet Tøi udi hans Mølle og flere Gange fornummet, at Tyve have været der, som dog ikke 'noget har bekommet. En Aften silde, da Tyve vare indenfor og vilde have gjort Skade, dersom ikke Folkene havde været oppe, var en Dør fra Kjøkkenet ud til Mølledammen med Hyssing bleven stærkt tilbunden, saa de indefra ikke kunde komme der igjennem; men senere, da Folkene vare gaaede til Sengs, blev der bortstjaalen en Dyne, Hovedpude og Lagen, hvoraf Lagenet var blevet tabt i Vænget, da Mølleren, der var vaagnet, kom ud og løste sin Bøsse efter dem. Han vidste just ikke, hvem der havde begaaet disse Tyverier, men engang er det set, at en Grenadér har slaget et Vindue ind i hans Hus nemlig til Spisekammeret, hvor Grenaderen stod og rakte sin blotte Pallask ind gjennem Vinduet og søgte at faa noget Tøj fat, hvorfra han dog maatte echappere, saasom Møllersvenden kom og truede ham. En anden Gang havde Folkene set Spor af brednæsede Sko i Vænget. Mølleren var mest bleven bestjaalen, naar hans Indkvartering havde havt Vagt. Han kunde ikke navngive Tyvene.

1732 d. 27de Juni: Søren Andersen, Værtshusmand paa Munkebro klagede over tvende Grenaderer af Vagten, som i Onsdags Aftes Kl. 5 indkom i hans Hus og fordrede en Kande Øl, som Værtens Kone saa havde givet dem. De satte sig ned i Stuen og brugte da haarde og gruelige Ord om Borgerskabet og om Byen. De tvende Grenaderer vare af Oberstlieutenant Bauernfeindts Compagni, og Lieutenant Wind, der

kom ind, kjendte samme Grenaderer og befalede dem at gaa til deres Vagt. — Christen Lyder, Kleinsmed, der havde været tilstede, forklarede, at den ene af Grenadererne var en høi Karl med en Knup udvoxet ved venstre Øie, den anden var mindre. Da de havde sat sig ved deres Øl, begyndte de strax at smælde paa Borgerskabet og skjældte Borgerne for Skjælmer, Hundsvotter og Carnaillier. »Naar der kom Ild igjen, vilde de ikke redde noget, men i Steden for en Spand Vand tage en Spand fuld af Ild og slaa paa Tagene. Lad det brænde nach den Teufel.« Natke, Urtegaardsmand paa det adelige Jomfrukloster, havde hørt dem sige: »Vi have brændt vore Sko ved Ildebranden for Klosterets Skyld [1]), hvem giver os noget for det? Vi have ikke faaet saa meget som en Drik Øl for det.« Da Værtinden bad dem drikke deres Øl og ikke bruge saadanne slemme Ord om Ildebranden, men gaa til deres Vagt, sagde de, at de vilde tage en Spand af Ild og slaa den paa hendes Bag. »Naar vi tage bort, faar Roskilde By først en Ulykke, saa brænder hele Byen af.« —

Desværre skulde denne Spaadom gaa i Opfyldelse, da Byen 1735 hærgedes paany ved den store Ildebrand, saa at den havde liden Leilighed til at huse en Garnison. Det synes som om Grenadererne ere dragne bort 1732. Men allerede 1736 skrev Stiftsbefalingsmanden til Magistrateu og forespurgte, om Byen vilde modtage nogle af de i Ringsted liggende uberedne Ryttere i Indkvartering. Borgerne blev kaldt op paa Raadstuen og spurgte herom, men de erklærede enstemmig, »at de hverken skjøttede om Indkvartering eller kunde skaffe Husrum, efterdi Enhver, som haver nogen Leilighed, haver maattet tage til sig de fattige og afbrændte (sic) Medborgere«.

1737 d. 31te Oktbr.: Lieutenant Johan Viibe von der Osten begjærede skriftlig Forhør, angaaende en Snedkersvend her i Byen, Erich Ahlqvist, som velvillig (c. frivillig) lader sig hverve til Grenader ved Livcompagniet under det kgl. Grenadercorps. I afskediget Grenader Rasmus Vedelefs Hus havde sidste Søndag Eftermiddag været følgende Personer samlede: Erich Ahlqvist og en anden Snedkersvend, Ole Rytter, der nu er Snedkersvend, og Grenader Haagen Rønneberg. De

---

[1]) Under Branden 1731 brændte nogle af Klosterets Udhuse, men Hovedbygningen blev frelst.

røg deres Piber og drak tæt baade Øl og Brændevin. Den afskedigede Grenader klagede og sagde, han vilde drage ind til Kjøbenhavn og tage 20 Rigsdaler paa Haanden af sin Greve (hans forrige Compagnichef), saa kunde han gjøre sit Hus istand. Erich sagde, at kunde han faa 20 Rdl., saa vilde han ogsaa lade sig hverve til Grenader, men han vilde dog hellere være Hestgarder. Rasmus Vedelef tog da nogle Penge op af Lommen og leverede ham og sagde, han vilde desuden betale, hvad Erich havde drukket. Resten af de 20 Rdl. skulde han faa senere. Vedelef skrev en Seddel herom, som Vidnerne undertegnede undtagen Glarmester Simonsen, som vægrede sig. »Ja, lad os saa strax komme afsted til Kjøbenhavn«, sagde Rasmus Vedelef, »min Vogn holder forspændt for Døren«. — »Ja lad os det«, sagde Erich og dinglede ud paa Gaden, men bad endnu om for 2 Sklg. Brændevin, og saa kjørte de med ham.

Snedkerlauget i Roskilde mente, at Erich ved Drukkenskab var forført til dette, som Erich selv for Retten vidner; men Lieutenanten forlangte Karlen udleveret, og Magistrat og Byfoged vovede ikke i Betragtning af Hs. Majestæts Befaling af 22de Februar 1737 at nægte hans Udlevering. —

1742 den 9de Maj. Bagerne blev opkaldte i Bythinget, og der blev æsket en Erklæring af dem, om hvor mange Compagnier af de tvende Garderegimenter, som her skal ankomme, (formodentlig paa Gjennemmarch) de kunde bage Brød til. De lovede at bage til 4 Compagnier. General Dombrocks Regiment, skulde komme d. 9de Juni.

1743 den 6te Juni: Joh. Buschow Skræders Hustru, Marie Pedersdaatter, havde skjældt en Rytter af Generalmajor Kaas's Regiment og Ritmester Wulfraths Compagni, navnlig Henrich Schumann, for Tyv, Skjælm og Carnaille, han hende igjen for Rufferske. Da saa Schumann Onsdagen derefter kom ind i Skræderens Hus i Bredgaden, kom han op at skjændes med hans Datter, Barbara, og stødte hende for Brystet, saa hun faldt om paa Gulvet. Imidlertid kom Skræderens Kone til med et Kosteskaft og slog Rytteren dermed i Hovedet og tilføjede ham et Hul ved det højre Øie, saa Blodet flød ud. Rytteren greb da Konen og Datteren i Haaret og trak dem begge ned paa Gulvet, men da de igjen var opstaaede, gik Skræderens Kone hen og tog en Øxe og sagde til Rytteren, at hvis han ikke gik ud af Huset, skulde Fanden føre ham ud. Barbara stod imidlertid med en Kniv i Haanden i den øverste Stue og

sagde til Rytteren, at hvis han kom ind til hende, vilde hun stikke Kniven i ham. Nu kom dog Ole Smeds Kone til og styrede tilfreds og formaaede tilligemed Franz Schemmer og flere Andre Rytteren Henrich til at forføje sig bort. — Skræderen mødte ved næste Bything og indgik Forlig med Rytteren.

1743 den 31te October skrev Magistraten til Overhofmarschal Reussenstein, »at da Byen har en langt stærkere Indkvartering end nogensinde forhen, nemlig 5 Compagnier med Staben foruden Heste, Kudske og Rustvogne, er man i stor Forlegenhed, hvis vor allernaadigste Kronprinds (Frederik 5te) med sin høje Gemal samt Svite, paa deres Hidreise skulde faa i Sinde at blive her en Nat. Borgerskabet har ingen Leilighed til at huse Betjente og Domestiker, selv om nogle af Magistraten for at soulagere Borgerskabet paatog sig at logere en Del af Officererne. Vel findes der en Del geistlige og verdslige Priviligerede, som ere fritagne for Indkvarteringsbyrden og som i slige Tilfælde baade kunne og burde komme os til Hjælp; men uden speciel Ordre tør vi ikke anmode dem herom eller om at levere Sengklæder til det kgl. Palais. Præster og Degne paa Landet maa andetsteds ved slig Lejlighed levere Sengklæder. De fleste Borgere have, selv naar de ere fri for den militaire Indkvartering, daarlig Leilighed til at modtage kgl. Domestiker, og kun faa af dem have Sengklæder.«

1744 d. 5te Febr. Chefen for den i Roskilde indkvarterede Milits[1]), Oberst Dietrich skrev til Magistraten og forlangte, at Borgerskabet ikke maatte tillade Spil om Penge i deres Huse og at ingen Soldat efter Tappenstreg maatte blive derinde eller de Indkvarterede efter den Tid gaa ud. Hvis nogen Soldat satte sig derimod, skulde det meldes til den nærmeste Officer eller Underofficer. Ingen Borger maa betro Soldaterne noget eller handle med dem om Munderings Sager, — Den 1ste April hedder det i Bythingsprotokollen: »Efterdi Indkvarteringen i disse sidste Dage er begyndt at blive temmelig urolig og balstyrisk, tilholdes Kæmneren at leje 4 dygtige Karle, som hver Nat indtil i Morgen 8 Dage tilligemed Vagtmesteren skulle patrouillere paa Gaderne og se hemmet Klammeri samt anden Uorden«.—

1747 den 29de Juni: Borgeren Chr. Villing var ind-

---

[1]) Kong Frederik den 4de oprettede 1701 en Landmilits, (nationale Tropper) paa 18000 Mand.

stævnet for Bythinget, angaaende en svensk Mondur, som han sig af en svensk Deserteur skal have tilforhandlet. V. forklarede for Retten: »at udi Efterhøst var i hans Hus indkommen en tydsk Karl, som angav sig for »Gläser« (Glarmester) og havde en gammel blaa Kjortel paa og en Jernkaarde i Gehæng og fortærede Mad og Drikke hos ham for 25 Skilling og lod sig saa hverve til Rytter af en dansk Rytter, som afførte ham hans blaa Kjortel og gav ham en Lærredskittel paa. Saa gik de bort og lod den blaa Kjortel med Kaarde og Gehæng blive i V.s Hus med den Aftale, at Rytteren vilde komme tilbage og hente det fremmede Tøi og betale de skyldige 25 Skilling. Siden den Tid er dog Tøiet blevet liggende. Villing forklarede, at han ikke vidste, at ommeldte tydske Person var en svensk Deserteur. Han var villig til at levere Kjolen fra sig. Her var den. Den var af grovt blaat Klæde med gult Underfor, flade Tinknapper, samt en lang Kaarde med Jernfæste og Messingtraad om Grebet, saavelsom et gult Lædergehæng med Messingspænde. — Villing maatte udlevere denne Mundering og betale Sagens Omkostninger. Det viste sig, at Deserteuren tidligere var rømt af dansk Tjeneste. —

1764 den 4. Febr.: I Stadens Arresthus blev indsat en Person, der kaldte sig Joh. Christian Balandt, født i Hanover, staaende ved det Falsterske Regiment, hvortil han var hvervet for 14 Aar siden ved Oberstlieutenant Gelerts Compagni. Sidst havde han ligget i Garnison i Kbhvn. Det viste sig, at han var undveget fra Regimentet. Ugen før Michaelis en Søndag Morgen Kl. 4½ var han gaaet ud fra Kbhvn. til Frederiksberg. Mandag Morgen gik han til Roskilde. Han var iført en gl. rød Munderingskjole, en paillegul Vest og dito Buxer, et Par gl. hvide Strømper og Sko, item en sort Hat uden Tresse. Han paastod, han var en gammel aftakket Soldat, men havde ikke sit Pas hos sig, fordi dette var sat i Pant for 2 Sletdaler hos en Kjældermand. —

I 1777 fik Roskilde for lange Tider (omtrent til 1842) fast Garnison af Husarer. En Novemberdag i hint Aar skingrede Trompeterne igjennem Byens Gader. Børnene og de unge Piger glædede sig uden Tvivl ved Synet af de flotte Ryttere, men de gamle erfarne Borgere rystede paa Hovedet. Det viste sig kun altfor snart, hvad man kunde vente sig af disse raa Krigere og deres hovmodige Officerer.

1777 den 10. Decbr.: I Anledning af flere Borgeres

Klage over Lieutenant v. Schreeb og de her i Byen garnisonerende Husarer for Overfald og Mishandling holdtes Politiret. Chefen for Eskadronen, Major v. Winther, søgte at ordne Sagen i Mindelighed, hvad ikke lykkedes.

I Forhøret forklarede Handskemager Villumsen, at han Mandagen den 8. Dcbr. Kl. 8 Aften var kommen ind til Chirurgus Law, hos hvem Lieutenant von Schreeb boede. Der havde været nogen Misforstaaelse imellem Law og Lieutenanten, der ønskede, at hans Oppasser skulde bo i Huset, hvad Værten sagde, han ikke havde Plads til. Ligesom nu Handskemageren sad inde i Laws Stue og talte med ham, kom Lieutenantens Tjener og bad Law komme ind til ham, hvortil Law svarede, han havde intet med ham at tale, Lieutenanten kunde søge Magistraten. Da Tjeneren var gaaet, slog de Skodden for Døren, men strax efter blev der banket stærkt paa, og da Law lukkede op, kom en Corporal, som var en Normand, ind. »Vil Du ikke komme ind til min Lieutenant?« sagde Corporalen og tog Law ved Armen og trak ham igjennem Gangen og Kjøkkenet ind til Lieutenanten, hvor Normanden skød ham ind med Knæet. Law skreg og raabte »Gewalt«. Handskemageren listede sig sagte bort, dog hørte han, at Law blev ved at skrige og raabe, som om han fik mange Hug. Han hørte, at det kladskede og saae, at Lystet blev slukket i Lieutenantens Stue. Lidt efter kom Law ind til Handskemageren og beklagede sig, hvorledes han ilde var slagen af Lieutenanten og Corporalen. Han var blodig i Ansigtet, som blev tørret af Handskemagerens Kone, hvorpaa denne sidste fulgte Law hen til Raadmand Friis for at klage over det passerede; men Raadmanden var ikke hjemme. Lidt efter kom ifølge Raadmandens Ordre Skomager Lars Rasmussen ind tilligemed Handskemageren for at syne Law. Denne var blodig i Ansigtet, den ene Læbe var hoven, der var en Knude i Nakken og et Kneb i det tykke af Kjødet paa venstre Arm, en stor blaa »Blase« paa det tykke af høire Laar. Handskemageren fulgte derefter Law hjem, hvor de fandt Thomas Nielsen Snedker og Christoffer Hinch Skræder. Paa Laws Vegne var Handskemageren nu just ifærd med at skjænke for disse Gjæster, da der kom Bud fra Lieutenanten, at han vilde have Ro, de skulde være stille; men strax derefter kom Lieutenanten selv tilligemed Corporalen. Denne havde dragen Sabel og slog efter Lieutenantens Ordre omkring sig med Fladen først paa Mester Hinch og saa paa Thomas Snedker, af hvis Haand han huggede Glasset.

Skræderen sagde: »Hvorfor gjøre De det, mine Venner? Vi have jo ikke gjort Dem det ringeste,« hvortil Lieutenanten ikke svarede andet end: »Hug zu.« Han og Corporalen gik nu lidt bort men vendte tilbage med 6—7 Husarer, hvilke efter Lieutenantens Ordre huggede med de blanke Sabler rundt omkring i Laws Stue. Mester Hinch havde rigtignok først prøvet paa at holde Døren lukket ved at stemme Ryggen imod, men da Døren stod paa halv, stak Lieutenanten sin Kaardeklinge igjennem, hvilken Skræderen tog fat i med Haanden, men skar sig derved i Fingeren. Husarerne drev nu Skræder Hinch og Thomas Snedker ud af Huset, nogle Husarer tog dem fat og andre slog dem, og Lieutenanten commanderede: »Træk dem ud de Hunde, de skal paa Raadstuen, de skal vide, at der er Garnison i Byen.« Da Handskemageren saae, at Skræderen og Snedkeren blev pryglede ud, listede han sig sagte bort. — Skomager Lars Rasmussen havde været med at syne Laws Saar, som omtalt. Han gik derpaa hjem og i Seng og havde ligget en halv Time, da han hørte Allarm paa Gaden. Det var maaneklart, og da Skomageren aabnede Vinduet, saae han en Sværm paa Gaden med blanke Sabler. Han raabte ud: »Hvem er det?« Da svarede Thomas Snedker: »Min søde Bro'r Lars, hjælp mig, de slaa mig ihjel!« Lars saae, at to Husarer holdt Thomas under Armen, og to andre pryglede paa ham Slag i Slag med deres Sabler. Der blev commanderet: »Slaa paa den Hund, paa Raadstuen med ham!« Saavidt Skomageren kunde skjønne, var det Lieutenant Schreeb, som commanderede. Lars Rasmussen raabte da ud af Vinduet: »Gud bevar os, hvad er det, I tager Eder for? Slaa dog ikke Folk ihjel!« Men de blev ved. Lars tog Klæder paa og gik tilligemed sin Søn op til Raadstuen, hvor han udenfor Døren fandt to Husarer staaende med blanke Sabler, og paa hans Spørgsmaal svarede de, at de havde arresteret en Borger. Han fik dog Lov til at gaa ind til Niels Rasmussen for at stille ham tilfreds. Da han gik derfra, mødte han Raadmand Friis, som spurgte ham, hvad der var paafærde. »Husarerne havde nær slaget Thomas Nielsen ihjel, og nu havde de bragt ham op paa Raadstuen.« Skomageren saae, at Lieutenant Klaba var tilstede ved Raadstuen og at der strax efter ifølge Raadmandens Ordre ankom 4 Borgere med Gevær der til. Raadmanden havde imidlertid villet tale Lieutenant Schreeb tilrette, men denne svarede med en grov Haan. Men nu kom endelig Chefen, Major Winther, tilstede, og derpaa blev alt roligt.

Dagen efter gav Majoren »en Declaration« for at berolige Indvaanerne og lovede, at Byen ikke skulde have noget at befrygte af den indkvarterede Eskadron eller dens Officerer og Underofficerer. Borgervagten blev derpaa efter Borgercapitajnens Forslag inddragen. Lieutenant Schreeb blev arresteret og stillet for en Krigsret, men saae Leilighed til at flygte. Hvorledes det videre gik ham vides ikke. Først længe efter faldt der Dom i denne Sag. Der skulde betales Erstatning til de to mishandlede Borgere — men da vare disse døde. —

Uagtet Major Winther havde lovet Bedring, vedblev dog disse Husarspektakler i flere Aar. 1781 overfaldt nogle Husarer et Par fredelige Gaardmænd, der kom kjørende ved Haraldsborg Mølle, og Aaret efter kom Husar Lundqvist og Svend Vægter i Klammeri paa et Værtshus. Husaren trak blank og huggede Vægteren. I Kampens Hede tumlede de omkuld i Bredgaden, da der i det samme kom to Husarer løbende fra den der værende Barakke med dragne Sabler; men Værtshusmanden, der ikke var forknyt, søgte at skille de stridende ad, og da tilfældigvis Lieutenant Freiesleben kom gaaende i Gaden, overleverede han Husar Lundqvist til ham. Vægteren, der ligesom Husaren var fuld, reiste sig og gik hen til Byfogden, Raadmand Gierlev, for at klage. Blodet løb ned ad Svend Vægter, og hans Morgenstjerne var borte. I Forhøret forklarede Lieutn. Freiesleben, at Husaren laa paa Sygestuen og spurgte paa Eskadronchefens, Oberstlieutenant Bergers Vegne, om Sagen ikke kunde ordnes i Mindelighed, da Lundqvist skulde blive straffet. Fuldmægtig Fischer svarede paa Byfogdens Vegne, at han ikke kunde gaa ind herpaa. Der maatte være Ro og Sikkerhed i Byen ved Nattetider. Desuden havde denne Lundqvist tidligere begaaet en slem Forbrydelse her. Svend Vægter var i næste Forhør endelig kommen sig og vilde nok gaa ind paa en Afslutning, naar der blev betalt ham 5 Rdl. og Oberstlieutenanten vilde lade Lundqvist ordentlig afstraffe.

En anden Husar havde udenfor Røde Port stjaalet og slagtet et Faar og han havde tidligere ved Hjælp af sin Staldkammerat slaaet et Svin ihjel, der til sin Ulykke var kommen ind i Stalden om Morgenen. De to Husarer lukkede og laasede for Stalden og slagtede Svinet. Niels Husar havde i Morten Rasmussens Stald ved Hedegaarden stjaalet et Lam og to Gjæs, af hvilke man fandt Fjerene m. m.

Saadan var Datidens Husarer, som det synes en særlig forsoren Afdeling af Hæren, der lignede Marodeurerne i Trediveaarskrigen. —

Politiet. Straffene. En Mordbrænderbande. Byfængslet. Udbrudte Fanger.

Politiet i Roskilde styredes i forrige Aarhundrede — som ovenfor omtalt — af Byfogden, men de Kræfter, der stode til hans Raadighed til Ordenens Opretholdelse og Forbryderes Anholdelse vare kun ringe: en Vagtmester (ɔ: Politibetjent), en Fogedsvend eller Arrestforvarer og tre Vægtere, hvoraf den ene sad om Natten i Taarnet og kukkelurede, det var det hele! (Først 1788 fik Byen 4 Vægtere). Men saa maatte rigtignok Borgerne af Compagniet gjøre en besværlig Tjeneste som Gensdarmer ved at yde Politiet Bistand ved enhver Lejlighed, ved at efterspore og anholde Forbrydere, vaage over Delinkventer i Vagtstuen foran Fængslet paa Raadstuen m. m. Da Søren Therkelsen i Møllehusene 1740 var bleven gal, anmodede hans Kone Magistraten om, at Borgerskabet maatte holde Vagt over ham. Han blev da bragt op i Stadens Civilarrest paa Raadstuen og bevogtet der. Det var den Tids Maade at helbrede Sindssyge paa. Vagtmesteren fik ved denne Lejlighed Befaling til at tilsige Vagten og have Tilsyn ikke alene med Søren Therkelsen, men ogsaa med Vagten. Man kan være vis paa, at det er gaaet lystigt til i Vagtstuen, og vi skulle nedenfor se, at den ene Fange efter den anden brød ud og var borte, naar Vagt eller Vagtmester kiggede ind i Buret.

Taarnvægteren. Fra ældgammel Tid har det været Skik i Byer og paa Borge at stille en Vægter paa Udkig i et Taarn, for at han kunde itide advare Beboerne, om noget usædvanligt eller fjendtligt skulde vise sig. Han skulde ved Raab forkynde Tidens Flugt, undertiden, navnlig i Søstæderne, ogsaa Vindens Retning. I Roskilde havde Taarnvægteren sit Stade i det gamle Taarn, der stod tilbage fra den c. 1531 nedbrudte Laurentiuskirke, midt i Byen. Det var en besværlig Tjeneste at tilbringe Natten i Taarnet, og Følgen var, at Vægterne, den ene efter den anden, trøstede sig med Brændevinsflasken, saa at Borgemester og Raad fra Tid til anden maatte afsætte Taarnvægteren og indsætte en ny. 1734 blev Peder Aarentsen saa-

ledes antagen i Stedet for »den kasserede Mogens«. Vi lære Taarnvægterens Pligter bedst at kjende af Raadstueprotokollen af 23. April 1755, hvori det hedder:

»Og som den for kort Tid siden indsatte Vægter udi Laurits Taarnet dertil nu er befunden ei bekvem, særdeles da han ved et Nedfald af Taarnet (maaske i den snævre Vindeltrappe) er kommen til Skade, saa blev han derfra demitteret, og i hans Sted igjen antagen fra Dato at være Taarnvægter Niels Andersen Bornholm her af Byen, som tilforpligtede sig at iagttage alt, hvad ske bør: forføje sig op i Taarnet hver Sommeraften Kl. 9 slet og Vinteraften Kl. 6 a 7 slet, ligesom Dagen tager af, og dér ligge og forblive hele Natten igjennem for i rette Tid at udraabe af alle Taarnets Sider Klokkeslet hver halve og hele Time og ligesaa forrette de sædvanlige Ringninger, saasom hver Aften hele Aaret igjennem Kl. 9 slet og om Morgenen Kl. 3 om Sommeren, Kl. 4 om Vinteren, samt ellers enten til Raadstuesamling eller til Ligfærd, men og ved nøje at paaagte ved bestandig Udsigt af Taarnet, om nogen Ildebrand skulde opstaa enten i Byen eller paa Landet, som kunde skjønnes at være ej over 2 Mil herfra, udi hvilket Tilfælde han, naar det skulde ske i Byen, strax giver Advarsel til Gadevægteren og klemter med Klokken, og naar det ses udenbys, da bekjendtgjør det for En af Magistraten til nærmere Foranstaltning om Sprøiternes Udsendelse; hvorimod han skal nyde til Løn, saavel som til Klokkens Smørelse, alt, hvad hans Formænd nydt haver, som hannem af Byens Kæmner betales. Raadstuekjælderen, som vender ud til sønder Side, faar han strax til Beboelse imod aarlig Leje 10 Rdl., som sædvanlig at afkortes udi Lønnen; hvorved han og maa bruge en sømmelig borgerlig Næring af Øl og Brændevins Salg samt med smaa Høkerier, dog at han ingen Fremmede huser i det høieste over een Nat« osv.

Den uforsigtige Tilladelse til at sælge Øl og Brændevin havde naturligvis til Følge, at Kjælderen ved Taarnets Fod blev til en slem Kippe. Niels Bornholm var ikke længe i Besiddelse af sit nye Embede; thi allerede 1. Octbr s. A. erklærede Magistraten, at han maatte kasseres, thi han »duer ikke«; men da Ingen vilde paatage sig Tjenesten for den ringe Løn, foreslog Magistraten Borgerskabet at forhøie Lønnen med 10 Rdl., da saa Jens Gadevægter, som var en ædruelig Mand, nok vilde være Taarnvægter. Jens blev da antagen.

1765 var Haagen Jacobsen Taarnvægter og bukkede under

for de samme Fristelser som hans Formænd. Han begik en Aften den Forseelse at lade Klokken lyde paa en usædvanlig Tid imellem 7 og 8, »hvorved Byens Indvaanere blev sat udi Skræk og Frygt for Ildsvaade, og Brandfolket sattes udi Allarm«. Haagen maatte møde for Byfogden i Politiretten og forklarede, »at han igaar Eftermiddags var bleven noget beskjænket og som sædvanlig var gaaet hen og lagt sig til at sove. Da han vaagnede, var hans Hustru ikke tilstede, saa gik han ud paa Gaden og spurgte Folk, hvad Klokken var. Skjøndt ham blev sagt et Kvarter til 8, saa forstod han, at det var et Kvarter til 10 og af Frygt for at have forsovet sig gik han ind i sin Stue og formaaede en fremmed Mand fra Bistrupgaard at følge med sig udi Taarnet for at hjælpe at ringe Klokken. Han bad ydmygst den høie Øvrighed om Mildhed, og om, at den fremmede Person, der havde hjulpet ham, maatte slippe med den udstaaede Arrest.« Byfogden dømte ham til at bære den spanske Kappe fra Raadstuen til Røde Port og dernæst fra Raadstuen og til Ringstedgades Port og tilbage. Den Fremmede slap med Arresten. —

Vægteren er jo en Skikkelse, der allerede i det Foregaaende har spillet en fremtrædende, ofte komisk, Rolle under de natlige Optrin, der ere skildrede. Vægterne vare fra gammel Tid bevæbnede med et Spyd, som endte i en Kugle, besat med en Mængde Jernpikker: »Morgenstjernen«. Dette Vaaben var Vægterens Attribut og Værdighedstegn, som følgende viser: I 1726 anklagede Byfogden i Roskilde Stadens tvende Vægtere, fordi de vare efterladne med deres Raab og Vagt om Natten, vægrede sig ved at rense Fangekjælderen og ved at være tilstede paa Domkirkegaarden under Gudstjenesten, »for at afstyre al Ugudelighed, som uden og inden Kirken kunde passere« og ikke vilde følge Byfogdens Tjener (Politibetjenten) paa Helligdage for at hindre utilladelig Drik og Arbeide eller møde paa Torvedage paa Torvet eller ved Porten for at hindre skadelig Forprang. — Vægterne blev afsatte og maatte aflevere deres Morgenstjerner i Byfogdens Hus. — 1738 klagede Byens Vagtmester over Vægteren Algot Bentzen, som et Par Gange var befunden udi sin Vagttid paa Gaden drukken og ubeskeden. Vægteren blev opkaldt paa Raadstuen og tilstod, at han engang ved Skjænk af en Vært, hvor da Bryllup holdtes, var bleven noget beskjænket. Han bad om Forladelse og lovede, ikke mere at lade sig finde i sligt, samt betalte 1 Mrk. til de Fattige i Bøde.

Han blev da pardonneret men advaret, om han atter befandtes drukken, skulde han have sin Tjeneste forbrudt. —

En af Vægternes Forretninger bestod i at besørge Straffen med den spanske Kappe udført. Naar Magistraten havde fældet Dommen, blev Synderen puttet ind i en Tønde, af hvilken den ene Bund var tagen ud, medens der var en Aabning til Hovedet i den anden og Huller til Hænderne i Siderne. Naar Vedkommende var iført denne Tønde og Hatten var tagen af Hovedet paa ham, stillede Vægterne med skuldrede Morgenstjerner sig ved hver Side af Manden med den spanske Kappe, og i dette Optog marcherede man op og ned ad Gaderne, fulgt af en hujende Skare af Gadedrenge. En anden Straf var Gabestokken, som bestod deri, at Synderen fik et Halsjern paa, som blev lukket med en Laas. Halsjernet var ved en lang Lænke befæstet til Raadhusets Mur. Der stod da Forbryderen i Timevis som en Gjenstand for Forhaanelse.

Men der existerede langt frygteligere Ting, middelalderlige barbariske Straffe, af hvilke nogle til vor Skam endnu bevaredes langt ind i vort Aarhundrede. I Roskilde boede i hine Tider en Embedsmand, der havde en særlig uhyggelig Stilling, nemlig Skarpretteren, en vigtig Person, hvis Virksomhed ikke indskrænkedes til at haandtere Øxen eller Sværdet ved Dødsdommes Fuldbyrdelse, men som ogsaa skulde brændemærke Forbrydere eller »kagstryge« dem, ja lægge Henrettede paa Steile og Hjul. Desværre fandt disse umenneskelige Straffe ikke sjældent Sted. Paa Raadstuetorvet stod »Kagen«, en muret Forhøining med en Pæl. Her foregik Brændemærkning, idet Skarpretteren med et gloende Jern stemplede Forbryderen i Panden. Ved Kagstrygningen blev Vedkommende bunden til den omtalte Pæl og pidsket af Skarpretteren paa den nøgne Ryg, saa Blodet randt ned. Natmanden eller Rakkeren fungerede som Skarpretterens Hjælper og var anset som uærlig, medens den førstnævnte derimod omgikkes Byens Folk. Chr. Ernst Puhan, der i 1725 havde faaet Bestalling som Skarpretter i Roskilde og Kronborg Amter, klagede i 1748 til Magistraten over, at Snedker Zindel Larsen utilbørlig havde overfaldet og fornærmet ham i Sr. Blichs Hus (i »Prindsen«) med uanstændige Skjældsord og Trusler. Zindel erklærede i Retten, at han havde været beskjænket, fortrød det passerede og bad Skarpretteren om Forladelse.

I 1720 blev tvende »vanartige Kvindemennesker«, Anne Larsdaatter og Anne Carlsdaatter for Tyveri dømte af Magistraten og

Byfogden til at kagstryges og brændemærkes samt den første til derefter at arbeide i Spindehuset, den anden til at sættes i Byens Halsjern 3 Gange, to Timer hver Gang og derefter at udvises af Byen.

1731 hedder det: »Som de Steiler, paa hvilken de for begangne Mord paa sal. Hr. Hofjægermester Svanes Gods[1]) af Skarpretteren i Roskilde henrettede Misdædere blev lagte, skal være nedfaldne, og Skarpretteren, som for samme Excecution bekom 100 Rdl., ei efter Forlangende skal være at formaa, samme Steiler igjen uden Betaling at istandsætte — saa efterdi det er endnu ikke et halvt Aar siden, Excecutionen skete, og det var hans Pligt, samme Steiler saaledes at fastsætte, at de udi mange Aar, andre ligesindede ugudelige Mennesker til Forskrækkelse kunde staa — vilde Magistraten tilholde bemeldte Skarpretter, at han strax og uden Ophold, samt uden ringeste Betalings Fordring lader Steilerne igjen forsvarligen opsætte. —

Det maa antages, at disse Steiler havde staaet udenfor Byen. Det hedder, at i ældre Tider førtes Forbrydere, som skulde henrettes, ud af Byen igjennem »Lammegade«, som var en Fortsættelse af »Damphusstræde«, det nuværende »Gullandsstræde«, men i forrige Aarhundrede foregik der ogsaa Henrettelser paa Byens gamle Hovedtorv, »Hestemarket«, som følgende oplyser.

1728 den 16de Juni: »Mette Iversdaatter, hvad havde født et Barn i Dølgsmaal og været Aarsag i dets Ombringelse, blev dømt til Døden af Hs. Majestæts højeste Ret den 28de April 1728. Hun sad nu i Fængslet i Roskilde, men havde, uagtet hun jævnlig blev besøgt af Præsterne, vist sig ubodfærdig og beskyldt alle Retterne for Uretfærdighed. Den 16de Juni blev hun ført op i Retten, og det blev hende af Magistraten kundgjort, at efter Overlæggelse med de Guds Mænd, Præsterne her paa Stedet, var hendes Døds og Excecutions Tid berammet til Tirsdagen førstkommende den 29de Juni imellem 6 og 7 slet, da hun skal blive ført fra sit Fængsel hen paa Hestemarks Torv her i Byen, for dér ved Skarpretterens Haand og Sværd at miste sit Hoved og Liv for sin begangne Misgjerning. Og blev Mester Christian Ernst Puhan, beskikket Skarpretter her i Byen, som i Dag ogsaa her paa Raadstuen mødte, af Magistraten advaret, paa fornævnte Tid og Sted sig at ind-

---

[1]) Sventsrup.

finde, Excecutionen over bemeldte Kvinde efter sit Embeds Pligt at forrette og udføre; hvorefter da Kvinden Mette Iversdaatter blev advaret og formanet, at give Gud Æren, udvise Lydighed imod den christne Øvrighed, forlade sit Hjertes Haardhed, angre sine Synder og den grove Synd, hun er dømt for, bede Gud om Naade, tage sin Sjæls evige Velfærd i Agt og berede sig til sin Død. Og dersom hun saaledes med tilbørlig Lydighed, et bodfærdigt Hjerte som en bedrøvet og troende Synderinde underkaster sig sin Dødsdom, da blev hende ydermere kundgjort, at Hs. kgl. Majestæt paa Domprovstens og hans Medtjeners allerunderdanigste Forestilling allernaadigst af særdeles kgl. medfødt Mildhed og Naade saaledes har modereret den Straf, denne Delinqvent i Hs. Maj.s Høieste Rets Dom er tilfunden at lide — at naar hendes Hoved med Sværdet er blevet afhugget, hendes Krop da tilligemed Hovedet udi Kirkegaarden i al Stilhed og uden Ceremonier maa begraves«. Efterat dette var lydelig oplæst for Mette Iversdaatter, blev hun igjen bragt i Fængslet for at afvente sin Henrettelse. Det maa have været en knusende Skuffelse for hende, da den med saa megen Lovprisning berømmede kgl. Mildhed og Naade faldt ud til — at hendes Lig maatte begraves paa Kirkegaarden! (De Henrettede bleve ellers begravede i uindviet Jord.) Det varede ikke mere end to Aar, da en ny Henrettelse fandt Sted paa Grund af samme Forbrydelse. 1730 31te Mai fremførtes for Raadstueretten den for Barnefødsel i Dølgsmaal anholdte Anna Jensdaatter »for at anhøre den over hende ved Sjællandsfar Landsthing fældede Dom af 10de Mai. Det blev hende tilkjendegivet, at hun med Præsternes Samtykke skulde henrettes Tirsdagen den 6te Juni om Morgenen Kl. 5 à 6. Hun blev formanet alvorligen at fortryde hendes begangne Synder og især den Ugjerning, som hun er dømt for, holde sig hjertelig til Gud med en stadig Tro, at han for Frelserens Skyld vil være hende naadig, og med ivrig Bøn og Dag og Nat tilbede den værdige Helligaand, at han vil kraftig staa hende bi med sin Oplysning, samt berede sig til en christelig Død og en salig Afsked fra Verden.« —

Den 10de Januar 1737 blev en »Natmandsdreng« (c. Skorstensfejerdreng) Christian Nicolai, der havde stukket Ild paa Byen 1735, hvorom mere nedenfor, henrettet i Roskilde. I den sidste Halvdel af Aarhundredet synes der ikke at have fundet mange Henrettelser Sted; men Kagstrygninger og Brændemærker vare hyppige.

Politiet havde ikke lidet Besvær med at paagribe Forbrydere og Eventyrere, der efterlystes med Stikbreve, og det mislykkedes som oftest at faa fat i dem. Det forrige Aarhundrede var en uoplyst og ganske anderledes naiv Tid end vor, en Tumleplads for allehaande Eventyrere og dristige Forbrydere. Communikationen var vanskelig og langsom, og det var en let Sag at vinde Forspring og undkomme; ingen Telegraf- eller Telefondepecher kunde ile forud og stoppe Synderen. Raadstueprotokollen indeholder flere ret mærkelige Stikbreve, Signalementer, tegnede efter Naturen af Skikkelsen, der høre en svunden Tid til. Vi have allerede ovenfor, S. 113, skildret de to Mordere og Deserteurer, som toge ind i Hamborg Herberg og skulle nu tilføje et Par andre Signalementer.

1730 den 1ste Februar skrev Stiftsbefalingsmanden til Magistraten i Roskilde, angaaende et Mord, som var begaaet Natten imellem 2den og 3die Januar paa Velb. Hr. Jægermester Svanes Gods, og at de Skyldige[1]) allevegne skulde eftersøges, især en Landsoldat under Capitajn Grims[2]) Compagni, navnlig Jens Olsen, glat og hvid af Ansigt, ikke ret høi, før af Lemmer, undersætsig, har et gulagtigt Haar. Med Skrivelsen fulgte en Beskrivelse af Mordet. Alle og Enhver skulde paaagte, om bemeldte Jens Olsen dennem kunde forekomme og da holde hannem fast, indtil det bliver Øvrigheden tilkjendegivet, at han vorder fængslet og henført til Svenstrupgaard. —

1739 den 1. Juni: Baron v. Gersdorffs Skrivelse, angaaende en Person, navnlig Grillot, som af en Franzos ved Navn Moreau beskyldes for at have myrdet hans Hustru, hendes Søn, 7½ Aar gl., og en Tjener, saa og røvet og sat Ild paa Huset. Samme Person er imellem 25 og 30 Aar gammel, 5 Fod 5½ Tom., haver kastaniebrunt Haar, er sort, brun og gul af Ansigt, haver bred og temmelig firkantet Pande, noget lange Tænder, gule og angrebne, af hvilke han feiler een i det øverste Kindben, sorte og stærke Øienbryn, smaa og skarpe Øine, sort og tyndt Skjæg, temmelig lang Hals, en proportioneret og god Taille, noget hæs Udtale, brede Skuldre og tynd Mave, havende en brun ordinair Klædesvest, underforet med Hvidt, en graa Linned Surtout, Skindbuxer, smalle Ben og korte Fødder, Anklerne noget indbøjede og hæslige Negle, især paa den ene

---

[1]) Morderne blev grebne, henrettede og lagte paa Steile. Se ovenfor Side 143.
[2]) Capt. Grim døde 1732 i Rosk. Se ovenfor Side 77.

Pegefinger . . . . Til velfortjent Straf for saadant Mord skal han nøje eftersøges, og saafremt han nogensteds findes, strax paagribes og i sikker og tryg Forvaring hensættes. —

1741 den 29. Juni: Skrivelse fra Stiftsbefalingsmanden til Magistraten, angaaende en Person, navnlig Nicolai Bassa, der ved det kgl. Saltværk i Kjøbenhavn haver været Inspecteur og Bogholder og med en Del af Hs. Majestæts Penge har absenteret sig, som herved bliver efterlyst og beskreven saaledes: af Statur middelmaadig, mager, blegt og koparret Ansigt, sort Haar og Øienbryn, har temmelig tykke Læber og er før af Lægge, bærer en kort askegraa Peruque, undertiden en brunagtig, undertiden en grøn Kjortel, taler og skriver godt Dansk. Der udloves af Hs. Majestæt 100 Rdl. til dem, som kan opspørge ham eller bringe ham under Arrest. —

1778: Stiftamtmanden havde fra Travendahl modtaget en Promemoria om en i Malmø i Kvarter staaende svensk Husar, Johan Edelhard, som skal være medskyldig i en i Travendahls Amt under Inqvisition værende Tyvebande, tilligemed hans gule, magre, henimod 40 Aar gamle Kone, begge Tatere af Fødsel, som er angiven at have streifet omkring i Sjælland og Fyen og dér bedraget de lettroende af Almuen deres Penge fra, saavel ved at love at hjælpe med at søge nedgravede Skatte, som ved at kurere forhexede Mennesker og Kvæg og ved Spaadom og Pengevexling. Da samme Edelhard nu er bleven arresteret, forlanger den kgl. Regjering Oplysning om de Facta, som ere anmeldte at være skete i Sjælland og Fyen; om han har opholdt sig i Byen? Om hans Kone er med? Om de ere komne til Hest, til Fods eller til Vogns? osv. — Edelhards Signalement følger: »Han er 5 Fod og 9 Tommer sjæll. Maal høi paa bare Fødder, proportioneret, men ikke stærk af Skuldre, Ben og Hænder; sortebrun og frimodig af Ansigt, hvori han paa den venstre Kind fra Øret til Munden har en dyb Skramme af et Hug. Hovedhaaret og Skjæget er sort, men det første ikke stærkt og uden Bakkenbarter. Øinene ere muntre og mørkebrune, de sorte Øienbryn ikke stærke, Tænderne smaa og noget sortagtige, Ørene smaa. Næsen er proportioneret, men noget tyk og krumbøiet. Han taler Høitydsk hastigt, frit. Hals og Legeme bærer han lige og i god Stilling. Ved Arresteringen bestod hans Klædedragt i en ganske ny med hvidt Faareskind foret blaa Husarpels med Opslag og Bræmmer af sort Forværk og med gule uldne Lidser. Ligeledes havde han en fin sort Hat

med en hvid Fjeder, et fint ganske nyt Skjærf af gult Kamelgarn, en Sabel med Messingfæste, forgyldt Klinge og Messingbeslag, samt en blaa Sabeltaske, paa hvilken er udtakkede Bræmmer og det Bogstav **G** af gult Tøj.« [1])

En Mordbrænderbande. Vi have ovenfor omtalt den store Ildebrand, som hærgede Roskilde i Efteraaret 1735. Allerede hen i September før Mikkelsdag (29. Sept.) var der flere Gange opstaaet Ild, navnlig i Henr. Hamborgs og Glarmester Metzners Huse, to Gange, men den synes første Gang at være bleven slukket og greb i al Fald ikke videre om sig. Da opstod om Morgenen den 4. Octbr. pludselig Ild i Maren Farvers Baghus paa Skomagergadens nordre Side. Det blæste formodentlig fra Nordvest, thi Ilden sprang over paa Gadens søndre Side, og snart stod denne i lys Lue tilligemed en Del af Karen Olsdatterstræde. Flammerne fortærede hele søndre Husrække i Skomagergade og paa Torvet, sprang over lille og store Allehelgensstræde og ødelagde en Del af Algade og Damphusstræde. Den 18. Octbr. opkom paany Ild i Jørg. Fischers Enkes Baghus i Ringstedgaden og den 24. hos Niels Vognmand tæt ved det adelige Jomfrukloster. Forfærdelsen var almindelig, og det stod klart for Alle, at disse Slag i Slag efter hverandre følgende Ildebrande maatte være paasatte. Men Politiet og Borgervagten havde endnu intet udrettet. Man anede ikke, at Forbryderen rolig spadserede om i Byen og pønsede paa nye Ugjerninger.

Den 18. Octbr. om Aftenen kom en Natmandsdreng (ɔ: Skorstensfejerdreng) ind til Peder Nielsen, Værtshusmand paa »Trappen« i Ringstedgade, en simpel Ølkippe, hvor Drengen oftere kom. Han satte sig i Stuen ved en Snaps og en Bid Brød, og idet han gik, vendte han sig om og sagde til Peder, »at han skulde tage sig i Agt, thi der blev Ildebrand med det første.« »Hvorfor det?« spurgte Værten og studsede. »Jo,« sagde Natmandsdrengen, »jeg kan lugte ny Røg.« Strax efter blussede Ilden op i Jørgen Fischers Enkes Baghus. Da næste Ild opstod den 24. Octbr., er Værten rimeligvis kommen til at tænke paa disse mystiske Ord, i al Fald var Mistanken bleven henledet paa Natmandsdrengen, som desuden tidligere havde været i Forhør som mistænkt, men havde nægtet alt. Den 25.

---

[1]) G ɔ: Gustav den 3die.

Octbr. blev han greben og kastet i Fængslet i Kjælderen under Raadstuetaarnet.

Denne Natmandsdreng hed Nicolai Christian og var 16—17 Aar gammel, født i Aalborg og Søn af en hvervet Soldat. Han forklarede, at han vidste ikke, om hans Moder var levende eller død. Han havde været i Roskilde i 4 Aar og tjent hos Natmanden og gjort Skorstene rene her. I Forhøret den 29. Octbr. tilstod han, at det var ham, der havde sat Ild paa, ikke alene hos Birthe Fischers og Vognmanden ved Klosteret, men ogsaa hos Maren Farvers den 4. Octbr., da den store Ildebrand opstod. Ja ogsaa til den Ild, der udbrød hos Glarmester Eiler Metzner to Gange, hvoraf den første blev slukket, var han Ophavsmanden. Endvidere tilstod han, at han den Aften, han blev paagreben, havde havt i Sinde at stikke Borgemester Munthes Hus i Brand, fordi Borgemesteren havde »examineret ham saa stærkt« i Politiretten, da han angaaende forrige Ildebrand var der. Han vilde, sagde han, ogsaa have brændt Villads Vævers Hus i Bredgaden, fordi Folkene der pudsede løse Hunde paa ham, naar han gik forbi. Hos Vognmandens ved Hestemarket havde han stukket Ild paa, fordi Vinden bar paa Jomfruklosteret, som han vilde ødelægge paa Grund af, at Folkene, naar han kom der for at feje, altid »fixerede ham«. Maren Farvers havde rigtignok givet ham 2 Skilling og en Snaps, da han fejede der, men da han bad hende om en gammel Hat, der havde tilhørt hendes Mand, og hang paa et Stakit i Gaarden, saa sagde hun Nei, hvorover han blev forbitret.

Forhørsdommeren forfærdedes over alle disse Bekjendelser og lod Gejstligheden tilkalde for at overvære Forhørene og formane denne farlige Forbryder til at tale Sandhed. Hs. Højærværdighed Domprovst Øgler og Capellanen Hr. Søren Frank vare ogsaa flere Gange tilstede. Natmandsdrengen blev spurgt, om han ikke ogsaa havde tænkt paa at brænde Domkirken af, men han forsikrede, »at det havde han aldrig tænkt paa; thi han syntes, det var Synd, fordi mange høje kgl. Lig laa derudi.« (!) Byskriver Hartmann talte »bevægeligt« til ham og laante ham en Bog: »Den Bedendes Kjæde«.

En Skorstensfejerdreng var den Gang et Udskud af Samfundet, en »Paria«, der daglig var Gjenstand for Forhaanelser. Hos denne Yngling, der født af daarlige Forældre og tidlig kastet ud i Verden i slet Selskab og som af Naturen var ond og løgnagtig, havde der, som man ser, udviklet sig et bræn-

dende Had til dem, der havde krænket ham eller af en eller anden ubetydelig Grund mishaget ham. Men han var desuden, som det senere viste sig, falden i Hænderne paa andre udlærte Kjæltringer, som havde fristet ham med en ringe Pengesum til at være deres Redskab. Endnu maa det tilføjes, at han troede at være besat af Djævelen: »Han havde sat Ild paa efter Satans og onde Menneskers Indflydelse just paa de Steder, formedelst det Had, han paa Vedkommende haver havt.« Da Domprovsten og Capellanen i Decbr. 1735 steg ned i den skumle Fangekjælder under Taarnet, hvor Natmandsdrengen laa i Bolt og Jern, forfærdedes de ved at skue ind i denne fortabte Sjæl og søgte ved gudelige Formaninger at bevæge ham til at tilstaa alt.

Da man spurgte Natmandsdrengen, om han havde nogen Medvidere, nægtede han det bestemt. Det viste sig senere, at han havde svoret en frygtelig Ed paa ikke at røbe sine Medskyldige, om hvilke nedenfor. —

En pudsig Episode fremkom i Anledning af, at en gammel Kjærling Karen Bøssemagers havde villet glimre med mystiske Spaadomme om nye Ildebrande, og derved henledet Mistanken paa sig, saa Byfogden lod hende arrestere. I Forhøret i denne Anledning den 15. Novbr. forklarede Jens Olsen, Maler her i Byen, »at sidste Mikkelsdag kom Karen Bøssemagers forbi hans Hus i Damphusstræde (ɔ: Gullandsstræde) og begyndte da at snakke med hans Kone, som stod i Døren, om de tvende Ildebrande, som da allerede vare foregaaede hos Henrik Hamborg og Glarmester Metzner i Baghuset. Da Malerens Kone beklagede det, sagde Karen: »Det bliver ikke derved,« og i det samme optændtes da anden Gang Ild hos Glarmesteren i hans Sidehus. Da gik Karen Bøssemagers bort. Da den tredie Ildebrand havde været om Dagen den 4. Octbr., hvorudi Malerens iboende Hus var lagt i Aske, og han med Hustru var udrykket i Hans Gertsens Vænge med deres tilbage beholdte Gods, hvor Karen Bøssemagers tilligemed Andre opholdt sig med deres Gods og klagede over den store Ulykke og de bedrøvelige Tider, da sagde Karen atter: »Det bliver endnu ikke derved.« — Malerens Kone, Inger Nielsdaatter, forklarede: »at da der første Gang havde været Ild i Henr. Hamborgs Hus, som var en Søndag, kom Karen Mandag Aften i Tusmørket forbi hendes Hus, og de blev da staaende at snakke om Branden, og sagde da Karen: »Det bliver ikke derved. Gud give det, jeg vilde gjærne være Løgner.« — »Ja Gud forbyde, det skulde blive til

mere,« sagde Malerens Kone. Derpaa svarede Karen: »Ja, om det bliver derved, saa skal jeg give Eder det, dér sidder,« nemlig hendes Øre, som hun rørte ved. Da Malerens Kone derpaa gav hende nogle haarde Ord, sagde Karen: »Ja, ja, nu vil vi se til.« Hun gik, men da hun var kommen faa Skridt derfra, optændtes Ild tredie Gang i Glarmesterens Sidehus, og da Malerens Kone gik ned, hvor det brændte, fandt han Karen Bøssemagers dér, som sagde: »Kan I huske, hvad jeg sagde til Eder?« Den 4. Octbr. efter den store Ildebrand, hvor Malerens Hus brændte, og de laa med deres Tøj i Gertsens Vænge, og Malerens Kone græd og beklagede sig, sagde Karen: »Ja Gud bedre os, kunde det blive derved, men den Krog, den Krog« (Ringstedgade, som hun pegede paa) »den frygter jeg for!« Følgen af disse Ytringer var som omtalt, at Karen Bøssemagers kom i Forhør og blev kastet i Fangehullet, hvor hun maatte sidde over et Aar, indtil hun efter Højeste Rets Dom blev sat paa fri Fod. —

Natmandsdrengen beskyldte sin Husbond Natmanden for at være Medvider, og denne kom da i Forhør, men erklærede, at han aldrig havde vidst noget om Drengens onde Forsæt eller om Mordbrænderiet, og i næste Forhør tilstod Christian Nicolaj ogsaa, at han havde løjet Natmanden dette paa, endvidere, at en paa hans Angivelse fængslet Kvinde, Else Steffens, ogsaa var uskyldig; men nu kom han endelig frem med, at en vis Mathis Tambour og en med ham værende Karl, samt Ole Taters Søn, Joh. Henr. Gotfred, havde været med i Complottet, og at det var Karlen, som først havde talt med ham ude ved Darups Led og lovet ham 2 Rigsdaler for Umagen og givet ham 10 Sk. paa Haanden.

Den omtalte Mathis Tambour, der havde tjent i Landmilitsen som Trommeslager, og nu gik om paa Landet med Kone og to Børn og tiggede og vel ogsaa stjal, blev nu paagreben og kastet i Fængslet tilligemed hele Familien. Da han kom i Forhør, nægtede han og Konen alt, men hans Datter Pernille tilstod, at ved Mikkelsdagstider kom hun og hendes Forældre, samt Ole Tater og hans Søn, Joh. Gotfred, gaaende fra Svogerslev, og de traf da udenfor Rosk. ved et Led Natmandsdrengen. Ole sagde da til ham, at dersom han vilde sætte Ild paa Byen, skulde han faa 10 Skilling, og han leverede ham da disse 10 Skilling. Endvidere havde Pernille været med hendes Fader oppe i Roskilde 1 à 2 Dage før Mikkelsdag, da hendes

Fader, Natmandsdrengen, Ole Tater og hans Søn samledes i det Vænge, hvor Natmandens Hus var (»Natmandsstrædet«). De Andre sagde til hende, at hun skulde staa ved Stengjærdet og passe paa, naar Nogen kom gaaende. Da skulde hun give Tegn ved at hoste. Imidlertid gik de Andre hen for at sætte Ild paa, og da de kom tilbage, sagde Ole Tater: »Fryser de, saa skal de nu faa Varme.«

Anden Dagen derefter, en Mandag, samledes de igjen efter Aftale, og Pernille og Moderen blev atter sat paa Vagt. Mathis, Tateren og Søn, samt en ung Person, navnlig Ole Jensen, saavelsom Natmandsdrengen gik saa hen og satte Ild i Glarmesterens Halmtag. (Mathis synes allerede for længere Tid siden at have fattet Nag til denne Glarmester.)

Natmandsdrengen bekræftede Pernilles Forklaring, men Tambouren og Kone blev ved at nægte.

I Decbr. 1735 blev Jens Bendixen, ogsaa kaldet Berendt Bendixen, paagreben ved Slagelse og arresteret som mistænkt for Delagtighed i Ildspaasættelsen. Han havde været »Gevaldigerknægt«[1]) ved Generalmajor Scavenius's Regiment, fra hvilket han var deserteret. Dog blev han ikke regnet som egentlig Deserteur, da det oplystes, at han ikke havde aflagt Faneeden. Han havde et meget slet Rygte fra Regimentet og havde efterat være løben bort derfra drevet omkring paa Landet, hvor Ingen vilde give ham Arbejde, fordi han ikke havde noget Pas som afskediget fra Tjenesten. Nu havde han drevet om paa Landet, sultet, tigget og vel ogsaa stjaalet, og havde en Nat ligget i Roskilde i Natmandens Hus. Til sin Ulykke maatte han tilstaa, at han havde gjort Mathis Tambours og Families Bekjendtskab i Svogerslev, hvor han havde sviret med dem. Han havde været nærværende, da Mathis med Kone og Børn blev anholdt af Skarpretteren fra Roskilde, og havde ved denne Lejlighed bemægtiget sig en Pose, som tilhørte disse Folk og solgt den. Jens Bendixen havde ikke været med at stikke Ild paa Byen, men synes at have gjort sig skyldig i andre Forbrydelser af en alvorlig Natur.

Jens Bendixen sad nu i lang Tid i Fangekjælderen i Roskilde, da pludselig en Morgenstund i Octbr. 1736 de paa Raadstuen vagthavende Borgere opdagede, at Jens var brudt ud af Arresten og løbet sin Vej. Øvrigheden saa sig nødt til at melde

---

[1]) Regiments Profossens Medhjælper.

Stiftsbefalingsmanden det passerede: »Vi maa herved underdanigst indberette for Deres Excellence, at Jens Bendixen, som er dømt til Galgen, nu sidstledne Torsdag Nat er brudt ud af sin Arrest.« »Men,« tilføjes der, »vi lod om Morgenen 12 à 16 Borgere tilhest ride om paa Landet og advare Bønderne og vare saa lykkelige at faa Arrestanten tilbage igaar den 28. Octbr. 1736. Munthe. Otzen. Hartmann.«

Kl. 3—4 om Eftermiddagen før den Aften, Jens undløb, havde Vagten, nemlig Jeppe Tambour og Bysvenden visiteret Fængslet og rykket i Fangens Lænker. De havde ikke mærket, at disse vare løse paa den ene Side. Arrestanten var fastgjort med Jern om Hænder og Fødder. Neppe var Vagten borte, førend han gav sig i Lag med Arbejdet. Det lykkedes ham først at smøge Jernet ud over den ene Haand, hvorpaa han bearbejdede Hængelaasene for Springerne paa begge Ben med en Sten, indtil de gik løs. Han krøb nu igjennem Vinduet imellem Kaminen og Jernstangen og løsnede et Bræt for Vinduet, og da han var sluppen ud, satte han forsigtig Brædtet for, at man ikke strax skulde opdage, at han var udbrudt.

Han blev dog, som sagt, snart paagreben og af en eller anden Grund sat ind i den anden Fangekjælder hos Natmandsdrengen, en ikke heldig Foranstaltning; thi det var paa et hængende Haar, at disse to fortvivlede Kammerater vare løbne deres Vej. De begyndte strax at lægge Raad op om at undvige, og Natmandsdrengen lukkede først Laasen op paa sig selv med et Stykke smalt Jern, som han paa en eller anden Maade var kommen i Besiddelse af. Derpaa lukkede han med samme Værktøj Laasene op paa Jens Bendixens Jern, og saa gik de begge løse i Kjælderen en 2—3 Timer, færdige til at bryde ud om Natten. Til al Uheld for dem fandt Vagten paa at visitere, og tre Borgere kom ind og eftersaa Natmandsdrengens Lænker, som han atter havde iført sig. Han havde om Livet et Jernbaand med en Lænke, som var fastgjort i Muren, og en Springer om Benene, samt Jern paa begge Hænder med et Baand fastgjort til Livgjorden. Vagten fandt nu, at Lænken imellem Livet og Muren var i Stykker og igjen bunden sammen med et sort »Fløjrettes« Baand, som ikke uden ved nøje Eftersyn kunde opdages. Laasen paa Springeren var slaaet ganske flad. Vagten opdagede ligeledes, at Jernet paa Jens Bendixen, som bestod af en Jern Halskrave eller »spansk Fiol« om Halsen og den ene Haand, som var fastgjort til Væggen med en Jernlænke,

samt en Springer omkring Benene, vare i Uorden, saa at Fangen kunde tage det hele af sig, naarsomhelst han vilde. Underofficeren ved Borgercompagniet meldte strax det passerede til Borgemester Munthe, som lod Jernet paa begge Fanger igjen fastgjøre. — Jens blev nu i Arresten indtil den 20. Novbr. 1736. Han slap for at blive hængt, men blev efter kgl. Resolution kagstrøgen og indleveret paa Bremerholm (ɔ: i Slaveriet). — Det er ovenfor blevet omtalt, at en vis Ole Tater og hans Søn Joh. Gotfred i Forhørene vare blevne angivne som Medskyldige i Ildspaasættelsen 1735. Om den første hører man intet, maaske havde han i Tide taget Flugten. I Forhøret den 10. Novbr. 1735 havde Natmandsdrengen erklæret: at en Soldat ved Navn Joh. Henrik Gotfred af Generalmajor Folkersams (?) Regiment havde først forledt ham til at antænde Ild hos Henr. Hamborg, hos Glarmesteren og hos Maren Farvers, samt i Ringstedgade. Denne Soldat havde været iført rød Kjortel med gule Opslag og hvide Rande samt blaa Vest. Siden havde han havt en graabrun Kjole paa samt Hat uden Snor. Af Skabning var han høj og smal, var noget sortladen i Ansigtet og lidt koparret, havde en liden Braknæse og sortebrune Haar, og stammede noget. Han og hans Fader Ole Tater og et Par Kvinder havde boet et Par Nætter hos Natmanden i Roskilde. De ernærede sig med Kjedel- og Vinduesflikkeri paa Landet og gik omkring og solgte Pibehytter og Messingnaale. (Som man ser: en ægte Zigeunerbande). Den Morgen, da Ilden blev tændt hos Maren Farvers (4. Octbr.), havde Natmandsdrengen mødtes efter Aftale med denne Soldat bag ved Marens Have ud til Bondethinget. Det var tidligt, endnu ikke Dag. Soldaten løftede Skorstensfejerdrengen over et Plankeværk ved Haven. Da han var kommen der ind, slog han Hul paa en Væg, indenfor hvilken der var Foder, og stak to tændte Svovlstikker derind. Medens han foretog dette, stod Joh. Gotfred Vagt udenfor med sin blottede Kaarde i Haanden. »Har Du nu gjort det til Gavns?« spurgte han. Inden de skiltes, sagde Gotfred, at Natmandsdrengen nok skulde faa, hvad han havde lovet ham, (nemlig de 2 Rdl., som han aldrig fik). Saaledes lød Natmandsdrengens Forklaring, og det gjaldt nu at faa fat paa denne Soldat. Endelig blev han paagreben i Kronborg Amt af Borgeren Isac Maillon, der rimeligvis var sendt ud paa denne Expedition, og ført til Roskilde og holdt der i Arrest i Decbr. 1735. Fra Oberst Vierecks Regiment blev der sendt

en Commandersergeant for at hente ham, men Magistraten vilde ikke udlevere ham. Han sad et Aar i Fængslet indtil den 31. Decbr. 1736, da han efter Højeste Rets Dom blev sat paa fri Fod. Rimeligvis har Natmandsdrengen paaløjet ham de ovenfor beskrevne Misgjerninger.

Denne uhyggelige saakaldte »Mordbrændersag«, til hvis Undersøgelse en kgl. Commission havde været nedsat, fik da endelig sin Afslutning. Mathis Tambour og Hustru, Søn og Datter bleve efter Højeste Rets Dom indleverede paa Bremerholm i Spinde- og Børnehuset, og den 10de Jan. 1737 blev Natmandsdrengen henrettet. —

Fængslet. Udbrudte Fanger. Endnu i det forrige Aarhundrede blev de ulykkelige Fanger behandlede omtrent som i Middelalderen, kastede i Kjældere under Raadstuen, i mørke, fugtige, stinkende Rum. Vi have ovenfor set, at det paahvilede Vægterne at holde Fangekjælderen ren, men at de forsømte dette ubehagelige Arbejde. Da den gamle Raadstue var brændt 1731, og den nye opført foran Laurentiustaarnet, blev der i dettes Bund indrettet to nye Fangekjældere. Det ene, det saakaldte »sorte Hul«, var ikke stort bedre end de tidligere. Ogsaa den Maade, paa hvilken Fangerne lagdes i »Bolt og Jern« var barbarisk: i Bøjler om Hænder og Fødder, Halsbaand og Livbælter, som foraarsagede utaalelige Lidelser især om Vinteren i Frost. En Bunke Halm til at ligge paa, en Krukke Vand og daarlig Fangekost, det var hele Anretningen! Der hørte et Jernhelbred til at taale dette, og Fangerne blev ogsaa syge deraf, saa at det ikke sjældent hændte, at de døde i Arresten. 1788 meldte Vagtmesteren saaledes til Øvrigheden, at en for Tyveri anholdt Kvinde, der havde siddet i Fængslet i 5 Fjerdingaar, var død, og et halvt Aar efter meldte han, at Niels Hansen fra Ourø, som i nogen Tid havde været svagelig (Chirurgus havde erklæret, at Sygdommen kom af Mangel paa frisk Luft), laa død i Arresten. En daglig Bevægelse i fri Luft, som vor Tids humane Fængselsreglement foreskriver, kjendte man ikke noget til. Det var først efter en kgl. Forordning af 5. April 1793 om Fængslernes bedre Indretning, at man saa smaat begyndte at tænke paa en Forbedring af disse Forhold, men det varede længe, inden man naaede saa vidt.

De ovenfor, ogsaa ved Jens Bendixens og Natmandsdrengens Historie, omtalte Haand- og Halsjern m. m. hindrede dog ikke Fangerne i at bryde ud den ene Gang efter den anden, idet de

benyttede sig af Vagtens højst mangelfulde og forsømmelige Tilsyn. Man kan ikke undre sig over, at deres stadige Tanke drejede sig om at slippe ud af det forfærdelige Fængsel, og man kan ikke lade være med at følge disse fortvivlede Karles Flugt med en vis Sympathi.

1738 den 17. Maj var Erik Hansen brudt ud af Arrestkjælderen i Raadhuset sidste Nat. Begge Vægterne blev forhørte, om de ikke vare mødte imellem 12 og 1 om Natten i Arresten for at efterse? »Jo, men i det samme kom Byfogden (Holmann) løbende med sine bare Fødder i Tøflerne, med sin Roquelaure og Nathue paa, og da de hørte hans Klagemaal over Arrestantens Undvigelse, gik de begge ind med ham i den stærkeste Arrestkjælder, hvor de saae, at Delinqventen var undvegen. Jernet laa der ladt tilbage tilligemed de tvende Laase, som vare sønderbrudte saavelsom Haandkloven (?), som Fangen havde havt paa med den store Springer, item var Døren til Arresten i Stykker og tilsmurt med Urenlighed.« Byfogden befalede begge Vægterne at søge over hele Byen efter Fangen, men alt forgjæves. I Arrestdøren, der var af Fyrretræ, var der et Hul forneden, gjennemskaaret med en Kniv.

Taarnvægteren Jens og hans Kone forklarede, at i Aftes Kl. 7 raabte Fangen paa Fogedsvenden og vilde have sin Forplejning, hvorpaa Konen tændte Lys og fulgte Fogedsvenden ind i Kjælderen med Maden, og da kom en Person, ved Navn Jørgen, som logerede hos Taarnvægteren, ind til dem. Jens og Konen havde ikke hørt noget til, at Fangen var brudt ud, men medens den første var oppe i Taarnet for at raabe Kl. 12 Nat, saae Konen, som laa vaagen, igjennem Vinduet, at Gadedøren var aaben. Hun stod op og raabte op til sin Mand: »Det er ikke ret fat, for Gadedøren staar aaben, og jeg haver raabt paa Arrestanten.« Jens kom strax ned af Taarnet, tændte Lys og gik til Arrestkjælderens Dør, som var brudt forneden, løb saa til Byfogden, som indfandt sig i Kjælderen. Den omtalte Jørgen var unægtelig mistænkelig. Jørgen forklarede, at han var kommen til at logere hos Jens Taarnvægter igaar Aftes Kl. 8 og »vilde gaa op til det højadelige Jomfrukloster for at faa Bod for den bedrøvede Syge, som er et Fald, som han var beladt med.« Sit Pas havde han faaet af Præsten ved Rundekirke i Kbhvn. Jørgen blev arresteret. —

I April 1741 havde en for Mordbrand arresteret Fange Anders Povelsen, saavelsom den for Tyveri hæftede Ole Nielsen,

smøget Jernene af sig og var ifærd med at undvige, da det itide blev opdaget. Byfogden lod dem give andre fastere Jern paa, uagtet man snakkede i Byen om, at det var for haardt, da Fangerne i den stærke Nattefrost fik opsvulmede Haandledde. I Forhøret forklarede Taarnvægterens Kone, Anne, at for omtrent 5 Uger siden en Søndag under Højmessen, da Fogedsvendens Hustru, Maren Axelsdaatter, gik ind med Fangernes Forplejning, hørte hun (Anne) i sin Stue, som er tæt ved Arresthuset under Taarnet, at Fogedsvendens Kone jamrede sig og raabte til hende: »Har I nogensinde hjulpet mig, saa hjælp mig nu!« hvorpaa Anne Taarnvægters strax gik ind til hende og fandt da begge Arrestanter løse, og den ene af dem, Ole, tog fat om Haanden paa hende og vilde drage hende ind i Arresten, og den anden, Anders Povelsen, slog hende med en Taskelaas paa den ene Haand, som hun holdt i Vejret og hyttede for Hovedet med. I det samme kom Taarnvægteren, hvorpaa begge Fangerne tog Flugten ud af Arresthuset, men da Gadedøren var lukket og Nøglen tagen af, kunde de ikke komme saa hurtigt ud, at jo Anne og hendes Mand fik Tid til at raabe om Hjælp og tilkalde Naboerne, Hans Jørgensen og Philip Holsmann, som strax kom tilstede og hindrede Fangernes Anslag. Disse retirerede ind i Arresten igjen, hvor de strax efter blev paany behæftede. —

Den 20. Jan. 1743 brød Poul Mikkelsen Landsoldat ud af Fangekjælderen. Han var smuttet ud imellem Jernstængerne for et Vindu. Dette var i Reglen lukket med en Luge, for hvilken der plejede at være en Jernsplit, men denne var taget bort af Fogedsvenden, som for nogle Dage siden havde taget Splitten ud af Bolten for at faa et Stykke Træ løst, som Fangen havde trykket ind imellem Vindueslugen og Karmen. Han stolede paa, at en Person, der hed Jens Vegsø og som logerede i Kjælderen, havde lovet ham at sætte Splitten paa igjen. Men da saa Fogedsvenden kom Natten imellem 20—21 Jan., var Lugen aaben, Splitten tagen fra, og Poul »echapperet«. Dagen før Udbrudet havde der, tilstod Fogedsvenden, rigtignok været en Person, som udgav sig for Arrestantens Broder fra Amager, og som stod i Døren, da han bragte Fangen sin Forplejning og talede med denne. (Denne »Amager« har naturligvis forsynet Poul med Værktøj, Fil, Sav osv.). —

I Octbr. 1767 sad der i Fængslet i Stueetagen paa Raadstuen tilhøjre for Bythingsstuen to Forbrydere, der vare dømte til Døden. En Søndag Morgen i Dagningen bad de Fange-

fogden om noget Øl samt en Balle Vand, hvad han ogsaa lovede at skaffe dem og gik ind til Vagtmesteren Thura for at faa Nøglen til Fængslet; men i det samme, som han lukkede Døren op for at bringe Ballen ind, sprang den ene af Fangerne, Peder Andersen, der havde smøget Lænkerne af sig, ud igjennem Vagtstuen og løb ud af Raadstuen. Den anden Fange, Peder Pedersen, kom nu ogsaa frem uden Jern, greb Fangefogden i Brystet og stødte ham omkuld; men han kom dog strax paa Benene igjen og stredes med Fangen, som nu flygtede ned ad Raadstuetrappen forfulgt af Fangefogden med Raab og Skrig over til Gullandsstræde. Men da Fogden var bange for, at de paa Raadstuen tilbageværende Fanger skulde benytte Lejligheden til ogsaa at løbe deres Vej, lod han Peder rende og ilede tilbage til Fængslet, hvor han fandt de to andre Arrestanter i deres sædvanlige Jern. Han gik da ind til sin Husbond, Byfoged Dinesen, og meldte det passerede, men blev strax selv arresteret, og maatte blive i Hullet indtil Fangerne atter vare paagrebne. Fangefogden erklærede sig uskyldig i det passerede, men oplyste, at om Lørdagen, da Høreren ved den danske Skole havde læst for Fangerne, og Fangefogdens Hustru, Birthe, havde lukket Peder Andersen ind i Arresten, havde hun ikke givet ham Lænkerne paa, men ladet ham gaa løs derinde. Efter en tredie Fanges Sigende havde Birthe givet de to Undvegne en ny Fil, hvormed de havde overfilet Bøjlen paa Laasen til Springeren og Bolten, hvorudi P. Pedersen var hæftet. Fangefogden paastod, at hans Hustru ikke havde aabenbaret ham dette Overlæg med Arrestanterne. I Lørdags Aftes var hun gaaet bort til Thune, hvor hun havde sin Fader og sin Søster. Han havde ikke gjort sig nogen Tanke om, at Birthe kunde være Medvider i Fangernes Udbrud. — Et Par Dage efter blev Birthe greben og fængslet. Hun tilstod, at de undvegne Fanger havde overtalt hende til at være dem behjelpelig med Undvigelsen. Peder Andersen (med hvem det oplystes, at Birthe stod i et Elskovsforhold) havde lovet, at hun skulde følge med til Skaane; om hun vilde, kunde hendes Mand gjærne følge med; hvis ikke lovede P. Andersen at ægte hende i Skaane. P. Pedersen sagde, at han havde en Baad liggende et Sted. Birthe, som gik ind paa denne Plan, vilde først gaa til Skjensved til P. Andersens Moder, hvor de to andre skulde møde hende for over Dragør at sejle over til Skaane. Da det kom til Stykket, turde Birthe ikke gaa ind til P. Andersens Moder, men var hos Søsteren i

Thune og flakkede om for at træffe de Undvegne og blev tilsidst paagreben i »Trustruds Huset« ved Bentzonsdal. — Det oplystes, at Enken efter den dræbte Jens Pedersen, Søster til Peder Andersen, havde besøgt denne i Arresten, havt nogle Kager med og sagt ind ad Dørklappen, »at hand skulde give sig tilfreds og falde til Gud. Naar Nøden var haardest, var Guds Hjælp nærmest«. Fangen vilde ikke modtage de Penge, Søsteren vilde give ham. — Det lykkedes at paagribe Peder Andersen i en Svinesti i Darup, hvor han havde skjult sig under Halmen. Hvad den anden Fange angik, da vidste man, at han var daarlig til Bens og ikke kunde være langt borte. Han blev da ogsaa funden i en Have i Roskilde. —

1785 i Novbr. havde Fangevogterens Kone glemt at lukke den lille Klap i Fængselsdøren. Fangen, Peder Mikkelsen, der var meget smidig, krøb da igjennem Aabningen, bemægtigede sig en Hammer og en Fil, hvorpaa han og hans Kammerat, Carl Hansen, brød Hul i Muren ind til Nabogaarden. Det Kammer, de sad i, laa i første Stokværk, men de skar Lagenerne itu, bandt dem i Strimler og firede sig saaledes ned, og da saa Fangevogterens Kone kom med Morgendrikken — vare Fuglene fløjne bort! Fangevogteren og Kone mistede deres Embede. —

1787 den 31. Maj brød atter to Fanger, Chr. Andersen og Lars Larsen, kaldet Lars Birthe ud af Arresten i Stueetagen og undløb. Den sidste var en snild Person, som det næsten ikke var muligt at holde paa, hvad vi nedenfor skulle se. Fangefogden forklarede, at disse to Fanger formedelst Hævelse i Benene havde været frie for Jernet. Fogden havde glemt at sætte Hængelaasen for den lille Klap, hvorigjennem Maden rækkes Arrestanterne; han havde kun sat en Pind i. I Vagtstuen foran Fængslet havde Fangerne bøjet Jernstængerne i Vinduet til Side og vare igjennem denne Aabning undkomne igjennem Raadmand Müllers Have, (hvor Gaarden ved det nye Raadhus nu er). Fangerne vare ens klædte i røde Vadmels Trøjer, men Lars Birthe havde medtaget sin Soldater Mundering, en rød Kjole med grønne Rabatter. Lars var høi og smal, med blegt Ansigt og en lang puklet Næse samt blakket Haar, afskaaret efter Skulderen. Christen var lav og rundladen, koparret med mørkt, tykt og stumpet Haar.

Lars Birthe blev snart efter paagreben, men brød anden Gang ud af Arresten den 30. Novbr. om Natten. Efterat det var lykkedes ham at komme op paa Raadhusets Tag, firede han

sig ned i Raadmand Müllers Have og slap ud af Byen, hvorpaa han gik til Landsbyen Greve. Her lagde han sig bag nogle Sten og hvilede sig saalænge, han kunde holde det ud for Kulden. Derfra gik han Sønden om Roskilde til Gammel Glim, hvor han lagde sig bag et Dige til det blev mørkt. Da der var blevet tændt Lys i Gaardene i Glim, gik han ind i en af dem i det saakaldte »Herpe« (ɔ: Herberg) eller Karlekammer, hvor der stod en Kiste med Nøgle i. Der stjal han en Del Klæder og gik derpaa ind til en Husmand, der boede udenfor Byen, hvor han af Konen fik en Drik Øl og et Stykke Mad, hvorfor han betalte 3 Skilling, som han havde taget i Kisten. I Gaarden iførte han sig de stjaalne Klæder og lagde sine gamle udenfor. Han sagde til Folkene, at han var fra Ringsted og skulde til Kjøbenhavn. Derpaa gik han til Roskilde ind igjennem Olsgade forbi St. Ibs Kirke. Han saae Lys i et Hus ved Kirken og fik Logemente der, idet han udgav sig for en Pranger. Næste Morgen gik han ud ad Frederiksborgvejen, hvor han i en lille By hinsides Værebro Mølle fik Nattelogi hos en Gaardmand. Han udgav sig atter for Pranger. Derfra gik han længere ned ad Helsingørskanten og laa for det meste om Natten i Halmstakke. Om Aftenen vandrede han langs Kysten imellem Helsingør og Hirschholm for at faa fat i en Baad, hvormed han kunde ro over til Skaane; men der var altid Folk tilstede ved Strandkanten, saa det vilde ikke lykkes ham. Tilsidst gik han ind til Kjøbenhavn til »Skibet« paa Vestergade, hvor Kjælderpigen skaffede ham Logemente, men spurgte, om han ikke havde hjemme i Roskilde? Jo. Han satte sig i Stuen og indlod sig i at spille Kort, nemlig »Styrvoldt«, med nogle Karle, han ikke kjendte; men saa kom der en Karl fra Vibygaard ind, som saae skarpt paa ham og som kjendte ham. Da Lars saae, at Karlen gik til Side med Værten og talte med ham, anede han Uraad og vilde liste sig bort; men Karlen holdt Øje med ham og stoppede ham op, og saa blev han greben og bragt hen i Kjøbenhavns Raadhuus Fængsel, og derfra ført til Roskilde.

Nu sad altsaa Lars Birthe Vinteren over i sit gamle Logi paa Raadstuen; men Paaskedags Aften 1788 var Fangefogden saa skjødesløs at lade baade Arrestdøren og Raadhusdøren staa aaben, medens han hentede Øl til Fangen. Lars var ikke den Mand, der skulde lade en slig Leilighed ubenyttet, og da Fangefogden kom tilbage, var han borte. Fogden forklarede, at han ikke kunde begribe, hvordan Fangen havde faaet en Springbolt paa

begge Benene med tvende Bøjler og en Laas, løs, men fortalte, at Lars havde rigtignok for kort Tid siden truet med, at nu vilde han bryde ud igjen, og han havde hos ham fundet en lille Foldekniv, som paa Bladet var riflet med Hakker som en Sav, hvormed han havde begyndt at save paa Hængslet af Blokken. Fangen var derpaa bleven flyttet til den Arrest, hvorfra han nu var undvegen. Fogden forsikkrede Retten, at han var uskyldig, men beklagede, at hans Uforsigtighed var Skyld i, at Lars nu for tredie Gang var løbet. Han, Fogden, havde ved Fangens Indsættelse visiteret ham til den bare Skjorte, men nu var han rigtignok senere kommen efter, at han har havt den omtalte Kniv skjult i Haaret. — Nu var Lars Birthe altsaa i Frihed indtil Juni Maaned, da det lykkedes at faa fat paa ham i Kjøbenhavn. Vagtmester Rasmus Werdelin fik i Kjøbenhavn at vide, at Delinqventen var anholdt paa Blaagaard, hvor en Del af Jægerchoret var indkvarteret, hvorpaa han meldte sig hos Commandeuren, Grev v. Schack, som lod ham syne to Arrestanter i Vagtstuen, hvor han da ogsaa gjenkjendte ikke alene Lars Birthe, men ogsaa Christen Andersen, som for et Aar siden var dømt for Tyveri og var løbet fra Roskilde Fængslet tilligemed Lars. Det var altsaa to gamle Bekjendte, Vagtmesteren traf, og han gik nok saa fornøjet hen for at skaffe en Vogn til Roskilde og traf Ole Larsen fra Lidtgodthusene, der lovede at kjøre for Selskabet. Vagtmesteren lænkede nu Fangerne fast til hinanden og var nu vis paa at faa dem til Roskilde. Saa kjørte de, og Werdelin tog Plads hos Kudsken, de to Syndere sad bagi. Vagtmesteren var meget fornøjet med Fangsten og derfor i en løftet Stemning. Han var undervejs inde baade i Damhuset og i Roskilde Kro for at faa noget at drikke og gav ogsaa Fangerne noget med. Kudsken og Vagtmesteren skiftedes under disse Libationer med at passe paa Fangerne. Alt gik meget godt, kun klagede Lars over, at hans Ben vare hovne og sad derfor og holdt i Lænkerne. Men saa, da de kom kjørende imellem Baldersbrønde og Hedehusene udfor Kallerup Gaarde, puffer Christen Andersen til Vagtmesteren, der fik sig et lille Blund ovenpaa de flittige Besøg i Kroerne, og raaber: »Der løb Lars!« Vagtmesteren vaagner forfærdet op og ser Lars springe over Grøften ligesom en Hjort. Selv tumler han hovedkuls ud af Vognen og giver sig til at løbe efter Flygtningen. Vagtmesteren var maaske for tyk, nok er det, han kunde paa ingen Maade vinde med, Lars fik Forspring til Kallerup Gaarde,

hvor saa den forpustede Vagtmester naaede hen og gjorde Anskrig og satte sig til Hest tilligemed tre Karle. Der var just en Tækkemand sysselsat og laa oppe paa et Tag. Han pegede paa den bølgende Rugmark og forklarede, at han havde set et Menneske forsvinde dér. Werdelin og de tre Karle satte nu i Galop ind i Rugmarken paa Kryds og Tvers og ud over Agrene, over Render, Grøfter, Gjærder, ligesom den vilde Jagt; men der var ingen Lars, væk var han! Flygtningen laa imidlertid godt gjemt i en Hulning ved en Havreager, hvor han havde dækket sig til med Græstørv.

Den forpustede Vagtmester tørrede Sveden af Panden og opgav Jagten, som han overlod til Kallerup Folkene. Vagtmesteren forklarede i Retten, at da han atter steg til Vogns, havde han set 7—8 Karle tilhest søge i Rugmarken over imod Marbjerg (hvor de ikke traf nogen Lars). Vagtmesteren havde i sin Befippelse anmodet Kudsken Ole om at spænde den ene Hest fra og følge efter ham, men Ole havde været saa fornuftig at nægte dette, hvorfor ogsaa den anden Fange sad ganske rolig paa Vognen. Lars Birthes Bøjler laa i Vognen, og dog havde Lænkerne været i Orden ved Roskilde Kro, men nu laa Kjæden, hvormed begge Fangerne vare sammenlænkede, brækket itu. Lars havde slæbt en Stump Lænke efter sig. Mod i Hu kjørte Vagtmesteren ad Roskilde til, og det var ikke nogen Behagelighed for ham at møde Byfogden, Raadmand Gierlev, som allerede havde erfaret det passerede, og som nu kom kjørende i fuld Fart for at gjøre Anstalter til Flygtningens Paagribelse. Lars havde ved Undvigelsen havt en gulgrøn Frakke paa (Jægeruniformen), rund Hat, gamle, slidte Lærredsbuxer og hvide Uldstrømper, men ingen Sko paa Fødderne. Den 25. Juli blev han greben ved Ondløse paa den anden Side af Holbæk og bragt tilbage til Roskilde. —

II.

Spaniolerne i Roskilde 1808.

I Marts Maaned 1808 rungede de dumpe Toner af Domkirkens Klokker over Roskilde og forkyndte, at Hans Majestæt Kong Christian den Syvende højlovlig Ihukommelse var gaaet ind til sine Fædre. En tung og mørk Stemning hvilede over Landet, ikke fordi Sorgen kunde være stor over den sindssyge Konges Bortgang, men fordi Danmark paa dette Tidspunkt befandt sig i en ulykkelig Stilling.

Aaret forud var jo Kjøbenhavn bombarderet og Flaaden bortranet af Englænderne. Landet var blevet indviklet i en Krig, som man ikke saa Enden paa, og ved Omstændighedernes Magt kastet i Armene paa Napoleon. Til ham stod nu alt Haab om Revanche, og efter hans Raad erklærede midt under alt dette den danske Regjering Gustav den 4de Adolf af Sverige Krig. Den franske Kejser lovede Frederik den 6te Hjælp til at gjøre et dristigt Indfald i Skaane og gjenerobre de gamle danske Provinser hinsides Øresund, en Plan, som dog Kongen mente, vilde støde paa store Vanskeligheder, da den engelske Flaade, saasnart Isen forlod de danske Farvande, beherskede disse. Men allerede i Marts Maaned rykkede en fransk Hjælpehær igjennem Holsten ind i Danmark. Da Kejseren selv havde Brug for sine Franskmænd, var der i denne Hær indbefattet et spansk Armécorps; thi Spanien var den Gang i Forbund med Frankrig. Tillige opnaaede han med snedig Kløgt derved at berøve Spanien, paa hvilket han ikke stolede, dets bedste Regimenter, der saaledes fjernedes langt bort fra deres Hjem; men da de engelske Krigsskibe, efterat det sidste danske Linieskib »Prins Christian«, trods et heltemodigt Forsvar, var

blevet ødelagt den 22. Marts ved Sjællands Odde, herskede i Store Belt, maatte største Delen af Spanierne blive i Jylland og Fyen. Dog lykkedes det at føre to Regimenter over til Sjælland.

En Foraarsdag i 1808 gjenlød de ellers saa stille Gader i Roskilde af Trommehvirvler. Det var 1ste Bataillon af det spanske Regiment »Asturien«, der holdt sit Indtog og nu skulde indkvarteres i Byen paa ubestemt Tid. Man anede ikke, at dette Ophold skulde udstrække sig til et Tidsrum af over 2 Maaneder; men Rygtet var ilet forud om Regimentets Ankomst. Hovedstyrken af den spanske Hær, der ialt udgjorde 14,000 Mand, stod allerede paa Fyen og i Jylland under General, Marquis de la Romanas Befaling, medens Overcommandoen over den samlede fransk-spanske Styrke af Napoleon var betroet Marchal Bernadotte, Prins af Pontecorvo.

Undrende betragtede nu Indvaanerne i Roskilde disse fremmede Krigere fra det fjerne Syden, fra det romantiske Spanien, hvilke Napoleons Politik havde sendt saa langt bort fra deres Fædreland. Man forstod ikke, hvad Meningen hermed var, eller hvorfor den lille By, som Aaret forud havde været svært bebyrdet med Indkvartering under Englændernes Overfald, nu atter skulde lide under denne Byrde: men Kejserens Villie regjerede den Gang Evropa.

I Spidsen for Bataillonen red den gamle 74-aarige Oberst, Brigadér Delleviellense, indhyllet i sin brune Slængkappe og med den trekantede Napoleonshat trykket ned i Panden, »en sand Don Quijote Type«, som et Øjenvidne kalder ham[1]). Bagefter fulgte sektionsvis i taktfast March det spanske Infanteri. Soldaternes Uniform var en hvid Kjole med søgrønne Rabatter, hvide Knæbenklæder og lange sorte Klædesgamascher, en lille trekantet Hat med rød Fjerbusk, hvidt Lædertøi. Grenadércompagniet bar høje Bjørneskindshuer[2]). Alle havde de Geværer af en mærkværdig gammeldags Form med Hjullaas. Hoboisterne vare tildels Franskmænd, klædte i blaa Kjoler med røde Rabatter og bar trekantede Hatte. Spanierne vare i det hele ikke store, men velskabte; de førte sig med krigerisk Holdning og en beundringsværdig let fremskridende Gang paa de høivristede Fødder, de havde arvet efter deres Forfædre, Maurerne. Og hvor forskjellige fra Nordboernes Træk vare ikke alle disse brun-

---

[1]) Rist i sine »Livserindringer«, Hist. Archiv 1884. S. 199—201.
[2]) Momme: »Begivenhederne i Fyen 1808«. Odense 1848.

ladne, undertiden fuldendt smukke Ansigter med de store, levende sorte Øjne og de hvide Tænder? Der var en ejendommelig stolt Mine udbredt over disse Folk, som hørte til Spaniens Elitetropper; men man fandt dog ikke deres Holdning stram militair nok efter Datidens Begreber, idet man uvilkaarlig sammenlignede dem med Franskmændene, som jo i Napoleon den 1stes Tid var det fortrinligste Militair, man kjendte. De spanske Soldater optraadte derimod med en vis Frihed paa Marchen. En og anden af Officererne havde indhyllet sig i den nationale Slængkappe som Værn mod det ublide nordiske Klima, og bag paa mangen en Soldats Tornyster var Guitaren, som enhver Spanier forstaar at klimpre paa, bundet fast. Bag efter Kolonnen fulgte Bagagen paa Vogne og en Række Muldyr, hvorpaa Soldater, der af en eller anden Grund ikke marcherede, red, siddende paa Kvindevis med begge Ben dinglende ned til den ene Side og dampende paa Papircigarer, som man her for første Gang saae i Norden Selv nogle Kvinder af et lidet tiltalende Ydre fulgte med; thi der var gifte Folk imellem Soldaterne. Bagefter traskede en forløben hollandsk-portugisisk Jøde, Rafael Carvallie, der af Obersten var bleven antagen som Tolk.

Bataillonen blev nu indkvarteret, vistnok med en Del Besvær under de Vanskeligheder, som Sproget lagde i Vejen, uagtet Officererne forstode lidt Tysk og Fransk. Brigadér Dellevillense blev indkvarteret hos min Morfader, Agent Brønniche, der boede tæt ved Hjørnet af Algade og Sct. Olsgade. Hos Domprovst Hertz blev en Officer og 12 Mand indlagte, men da Huset netop stod under Ombygning, maatte Provsten betale for for dem i Byen. Adjunct Daniel Smith, som ejede et Hus ved Domkirken, fik Regimentskvartermesteren, som var en halv gejstlig Mand, der var uddannet til og havde Løfte om et Kannikeembede ved en Domkirke i Spanien. Flere Officerer indlagdes i Gjæstgivergaarden »Prindsen«, som den Gang styredes af Ejerinden, den dygtige Madame Rosted; andre fik Kvarter paa den gamle »Postgaard«. Den største Indkvartering fik dog de gamle Kjøbmandshuse i Roskilde: Borch, Bruun og Kornerup, som ogsaa havde bedst Plads. Selv mindre Borgere og Haandværkere fik fra 2 til 5 Mand; thi Roskilde var den Gang en lille By paa 18—1900 Indvaanere. Til Lazareth for de syge Soldater tog man i Mangel af andet Lokale den gamle St. Ibs Kirke ved Stranden, som i 1808 endnu stod hel og holden, men som vistnok var et lidet hyggeligt Sted for Patien-

terne, som synes at have døjet en Del ondt der, uagtet Kongen af Danmark lod hver Menig af »de spanske Hjælpetropper« faa 1 Mrk. om Dagen til sit Underhold. Den ovenomtalte Jøde, Rafael Carvallie, benyttede Situationen til at gaa om i Byen og tigge til »de stakkels syge Spanierne, til lidt The og Sukker«; men da det blev oplyst, at han stak Pengene i sin egen Lomme, blev han af Spanierne afleveret til Politiet og af Politimesteren, Raadmand Müller, sat i Hullet i den gamle Raadstue.

Paa det kgl. Palais indtraf og indkvarteredes den franske Brigadegeneral, Baron Fririon, med nogle af hans Stabsofficerer, medens andre fik Plads i Byen. Der var ialt 9 franske Officerer, blandt hvilke nævnes Kapitajnerne Ponçot og Parade samt Lieutenanterne Laloy og Marabail. Til Bistand for den franske Stab vare tilforordnede 2 danske Pladscommandanter, Major Heinen og Capitajn d'Origny, 6 Lieutenanter, 6 Underofficerer og 24 Mand af 1ste danske Liv-Regiment.

Imellem Roskilde og Holbæk blev 2den Bataillon af »Asturien« lagt i Cantonnement og ud ad Kjøgevejen 1ste Bataillon af Regimentet »Guadalajàra«. Paa Bistrup Hovmark, der hvor nu de nye Bygninger af St. Hans Hospital knejse, blev der noget senere slaaet Lejr for 2 Bataillioner af Regimentet »Guadalajàra« og 1 af »Asturien« under Befaling af Oberst Martorel. »Guadalajàra« bar hvid Uniform med røde Rabatter. Altsaa laa der ialt i og omkring Roskilde 6 Bataillioner, som udgjorde 4000 Mand. Saasnart Tropperne vare komne i Ro, kunde man hver Dag se dem blive indøvede i det franske Exercerreglement, og det berettes, at de udførte disse Øvelser og Bevægelser i Marken med stor Raskhed og Nøjagtighed. Tropperne skulde, naar denne Skole var gjennemgaaet, have holdt Revue for Frederik den 6te, hvad der dog paa Grund af de Begivenheder, som vi senere skulle berette, aldrig blev til noget. Det blev snart Mode i Roskilde i de smukke Sommerdage at spasere ud til Lejren og se paa de fremmede Gjæster, som altid modtog Byens Folk med ægte spansk Høflighed og Velvillie.

»Brave Danois, Gut Danois«! var Spaniernes sædvanlige Tiltale, som skulde udtrykke deres venskabelige Følelser for de Danske. Men efter hvad et Øjenvidne i sin Tid har fortalt mig, var det især under Afholdelsen af den katholske Messe, at det interesserede Folk i Byen at være tilstede. I sluttet Colonne med klingende Spil rykkede Bataillonen ind i Palaisgaarden i Roskilde, hvor et Alter var opstillet med Christus paa Korset,

og hvor Feltpræsten med sine to Chordrenge ventede, iførte deres hvide Messesærke og med Røgelsekar i Hænderne. »Holdt. Gevær ved Foden«, commanderedes der; Musikken tav, og hele Colonnen sank paa én Gang i Knæ med Geværet i højre Haand og blottet Hoved, medens Præsten lyste Velsignelsen over den og over nogle faa spanske Damer, Officersfruer og Døtre, som knælede allerforrest, rigt klædte i Fløjl og Silke og med Mantillen over Hovedet [1]). Det var et betagende, for Tilskuerne uforglemmeligt Skue, at se disse Krigere fra det fjerne katholske Spanien bøje deres Pander i dyb Andagt, naar Monstransen med »Christi Legeme« løftedes over dem.

Spurgte man de Gamle, der endnu mindedes »Spaniolerne«, om hvorledes Forholdet var imellem dem og Indvaanerne, fik man det enstemmige Vidnesbyrd, at det efter Omstændighederne ikke kunde være bedre. Folkene opførte sig i det hele udmærket, vare ædruelige og gave ingen Grund til Klage. Kun var man bange for deres Papircigarer, som de kastede allevegne og som kunde være brandfarlige nok. Ejendommelig for de spanske Krigere var deres store Kjærlighed til smaa Børn, som de endelig vilde have paa Armen og kjæle for. Til Drengene satte de sig strax i et venskabeligt Forhold, som snart vandt dem disses Hengivenhed. Med Sønner af deres Værter ved Haanden spaserede de ud til Kammeraterne i Lejren, og man forstod hinanden prægtigt. I sine Erindringer fra Roskilde fortæller Provst Daniel Smith, som i 1808 var Adjunct ved Latinskolen, om det særdeles venskabelige Forhold, der havde udviklet sig imellem Skolens Disciple og Soldaterne. Selv talte Smith »Munke-Latin« med sin Indkvartering, den ovenomtalte Kannik, og det vides ogsaa, at de store Disciple, som den Gang besade en Del Øvelse i at tale Latin, ikke havde svært ved at lære lidt af det saa beslægtede skjønne kastilianske Sprog. Hvorledes det nu end gik til, forstod man hinanden udmærket. Naar Spanierne havde Tid, indfandt de sig paa Legepladsen Nord for Domkirken [2]). De fremmede Krigere stode da og ventede paa Disciplene for at lege med dem og lærte dem at springe Buk og kaste med Diskus, det sidste en Oldtidsleg, der maatte interessere den klassisk dannede Ungdom. Naar saa Drengene

---

[1]) Consistorialraadinde Fich: Familien Hertz's Historie. Manuskript.

[2]) Se ovenfor S 117 om den gamle Latinskoles Beliggenhed.

kaldtes ind til Undervisningen, vare Spanierne saa naive, »at de hjerteligt bade om et Kvarter endnu«.

Man kan vel forstaa, at saa mange varmblodige Sydlændere ikke manglede Øje for de danske Kvinders friske Skjønhed, og det siges ogsaa, at et og andet Elskovsforhold udviklede sig. Man kunde om Aftenen høre Serenader med spanske Sange til Kvindens Pris. Men, som der staar i en spansk Folkevise:

»Soldatens Kjærlighed
Varer en Time;
Naar Musikken spiller:
Farvel, Señora!« [1])

Den Dag, da Spanierne marcherede bort, stod en lille Bagerdatter, der var kommen galt afsted, og græd sine modige Taarer. Da man trængte ind paa hende for at erfare Grunden til denne Fortvivlelse, udbrød hun, at det var, fordi hun ikke vilde kunne forstaa sit eget Barn, da hun aldrig havde kunnet komme efter det Spanske.

Man kunde se Soldaterne indbyrdes danse »Fandango« til Guitarers og Kastagnetters Klang med et Liv og en Lethed i Bevægelse, der forbavsede de Indfødte. Men saa kunde der komme mørke Øjeblikke, da de længtes efter deres fjerne solrige Fædreland og da Hadet til Franskmændene og deres Kejser, hvis mægtige Haand havde tvunget dem bort den lange Vej mod Norden, kunde bryde frem, blusse op med en Ild, en fortærende Kraft, som man ikke havde set Mage til. Jeg har hørt fortælle, at gamle Væver Bøtkers spanske Indkvartering, med hvilken han hidtil var kommen meget godt ud af det, en Dag kom rent ud af Fatningen og satte den forfærdede Væver Sabelen for Brystet med det Spørgsmaal, om han holdt med Franskmændene, hvilket han da, tvungen af Situationens Magt, ivrigt benægtede, hvorpaa han blev sluppen løs, idet Soldaterne idelig gjentog: »Carajo los Franceses« eller: »Caput Franzos«!

Den gamle Brigadér ved Regimentet »Asturien« skildres som en overordentlig fin gammel Kavaller. Han var meget afholdt af Spanierne. Naar han var færdig med Tjenesten, trak han de lange blanke Støvler af og spaserede omkring i Galla i sin hvide Uniform, med hvide Silkestrømper og Sko med Sølv-

---

[1]) J. Lund: »Spanske Tilstande«, S. 60.

spænder. Han var nobel og høflig til det yderste, men spise de danske Retter kunde han ikke komme ud af. Til min Bedstemoders Fortvivlelse bemægtigede Brigaderens Kok sig daglig hendes Kjøkken, bagte Hvedebrød, stegte Høns i Olie eller tilberedte Salater i Olie, hvilket forekom Husets Folk at være en skrækkelig Spise. Det kunde hænde, at hans Højvelbaarenhed i egen Person kom ud i Kjøkkenet for at se til disse kulinariske Arbejder. Han klappede da Bedstemoder, som altid havde travlt, venskabeligt paa Skulderen og sagde paa sit gebrokne Sprog: »Matrona hat so vie tralvaille«! Iøvrigt kom Bagere og Slagtere i Roskilde i en slem Forlegenhed med deres Leverancer af Hvedebrød og Kjød til saa mange Mennesker, og da der blev klaget over dem, maatte de møde i Retten, hvor Bager Jacobsen undskyldte sig med, at det havde været umuligt regelmæssigt at erholde den Masse Hvedemel, der udfordredes. De spanske Soldater vragede det sorte Brød, og naar man vilde traktere dem med gule Ærter, erklærede de rent ud dette for »Svineføde«. Selv lavede de derimod Salat af hvad de kunde faa fat paa, f. Ex. Løvetandsblade, og det berettes om dem, at de til de Indfødtes Forargelse undertiden samlede Snegle — maaske de store hvid-graa — stegte og spiste dem.

De fremmede Sprog gav ikke sjældent Anledning til pudsige Misforstaaelser. En spansk Officer, som var kommen ind i en Butik for at kjøbe noget Klæde, sagde til Kjøbmanden, imedens han undersøgte Varerne: »Ich bezahle mit Pistolen«. »Gud, han vil skyde os!« raabte Kjøbmandens Kone, idet hun forfærdet tog Flugten. En »Pistol« er imidlertid kun det samme som en Louisdor = 14 Kr.

De menige Soldater kunde med den hos Sydlændingerne medfødte udtryksfulde Mimik altid gjøre sig forstaaelige, naar Ordene manglede. Da Spanierne rykkede ind i Slesvig By, medbragte de den første Efterretning om, at Christian den 7de Dagen før, den 13de Marts, var død i Rendsborg. En indkvarteret Soldat meddelte sin Vært denne Nyhed, idet han strakte den flade Haand ud, lagde Hovedet paa den og sagde: »el Rey caput!« »Kongen er død« [1]).

Medens de spanske Tropper saaledes færdedes i og omkring det lille Roskilde, hvis Gader hver Dag efter endt Exercertid

---

[1]) Schumacher: »Genrebilder aus meinem Leben«, Slesvig, S. 306.

oplivedes ved en Vrimmel af hvide Uniformer, var der imidlertid foregaaet vigtige Begivenheder i Spanien. Det hed sig rigtignok, at Hensigten med de spanske Troppers Sendelse til Danmark var, at de i Forening med de danske skulde gjøre Landgang i Skaane, hvad der aldrig blev til noget; men Kejser Napoleon havde, som ovenfor omtalt, tillige villet fjerne disse Elitetropper fra deres Fædreland for bedre at kunne udføre sin Plan: at gjøre Spanien afhængig af Frankrig. Ved en Hofrevolution i Aranjuez var Kong Carl den 4de af Spanien bleven tvungen til at nedlægge Kronen til Fordel for sin Søn, der under Navn af Ferdinand den 7de udraabtes til Konge. En bitter Strid udbrød nu imellem Fader og Søn, en Situation, som Napoleon strax benyttede, idet han lokkede dem begge til et Møde med sig i Bayonne i Begyndelsen af Maj 1808, hvor det hed sig, at han vilde mægle imellem dem. I Virkeligheden overtalte eller snarere tvang han Carl den 4de til at afstaa ham sin Ret til Spanien. Napoleon holdt nu sit Indtog i Madrid og indsatte sin Broder Joseph som Konge. Man fortæller, at da Kejseren steg op af den majestætiske Hovedtrappe i Slottet i Madrid, der er prydet med Marmorløver, lagde han Haanden paa en af Løverne og udbrød: »Je la tiens enfin, cette Espagne si desirée!« »Endelig har jeg da dette saa meget attraaede Spanien.« Men det blev en Skuffelse; thi han havde ikke ventet, hvad der skete: at hele det spanske Folk rejste sig imod ham og forsvarede sit Fædreland med et Heltemod og en Udholdenhed, der var beundringsværdig. Spanierne vilde ikke finde sig i at blive regjerede af en Udlænding og kun være Frankrigs Vasalstat. Den gamle Nationalstolthed blussede op og styrkedes af den katholske Gejstlighed. Forsvarscomitteen, »Juntaen« i Sevilla, erklærede de Fremmede Krig, overalt greb man til Vaaben. Marquis de la Romana forblev ikke ubekjendt med Joseph Napoleons Udnævnelse til Konge i Spanien, hvilken Bernadotte meddelte ham i en officiel Skrivelse, og han bøjede sig i Begyndelsen for Kjendsgjerningernes Magt; men Franskmændene sørgede ogsaa for, at han foreløbig blev holdt i Uvidenhed om, at Spanien endrægtig havde rejst sig for at kjæmpe for sin Frihed og Selvstændighed. Det franske Politi opsnappede derfor alle de Breve, som kom fra Spanien til den i Danmark staaende Hær. Ikke destomindre banede dog Rygtet sig Vej til Tropperne, blandt andet igjennem det danske Blad »Dagen« af 10de Juli, som bragte Efterretninger fra Spanien,

hvorover Marchal Bernadotte blev meget vred. Romana kom i den voldsomste Sindsbevægelse [1]), men vidste dog ikke ret, hvormeget han skulde tro, indtil han en Dag paa »Postgaarden« i Nyborg fik sikker Underretning om Sagernes sande Stilling igjennem en forklædt engelsk Gejstlig, Mr. Robertson, som tiltalte ham paa Latin og medbragte Brev fra den spanske Forsvarscomittee saavelsom Skrivelse fra den engelske Regjering til ham. England stillede sine Krigs- og Transportskibe til den spanske Generals Raadighed, naar han vilde føre sine Tropper til Hjemlandet, for at de der kunde kjæmpe mod Franskmændene.

Det er bekjendt, at Romana, hos hvem Kjærlighed til Fædrelandet overvandt alle Betænkeligheder, modtog dette Tilbud og at det lykkedes omtrent 9000 Mand Spaniere at indskibe sig i Nyborg paa engelske Skibe. Dette skete den 13. August, og den 9. Oktbr. landede Hæren i Corunna og St. Andèr og deltog derpaa i Kampen mod Franskmændene. Den 7de August skrev Romana fra Nyborg Breve til begge de spanske Oberster i Roskilde, Delleviellense og Martorel. I Brevet til den førstnævnte siger han blandt andet: »Jeg er Spanier og har besluttet at tage Del i mit Fædrelands hæderfulde Fremtid. Alt er at foretrække for den nedværdigende Afhængighed, hvori vi ere, og jeg har bestemt mig til at indskibe mig med de Tropper, som ville følge mig«. Han udvikler dernæst sin Plan, at de to Regimenter fra Roskilde skulde marchere til Korsør for at forskandse sig der, maaske ved Halskov, indtil engelske Skibe kunde afhente dem. Men »Asturiens« og »Guadalajáras« Skjæbne var da allerede, som vi strax skulle se, afgjort.

Søndag Aften den 31. Juli Kl. 7 stod 1ste Bataillon af »Asturien« opstillet paa Raadhustorvet i Roskilde for gjennem sin Oberst at modtage en Meddelelse fra den franske Overcommando; men det var ikke nogen Hemmelighed, at noget var i Gjære imellem Spanierne. I Lejren uden for Byen, hvor der, som man vil erindre, laa et Par Tusinde Mand, herskede en ophidset Stemning, og der faldt tydelige Yttringer om, at man vilde Franskmændene til Livs. Det er mærkeligt, at man ikke fra dansk Side advarede General Fririon. I det samme Øjeblik, som det nu paa Torvet meddeltes Bataillonen, at de spanske Tropper skulde stille næste Morgen for at sværge Joseph Napo-

---

[1]) Rist: »Livserindringer«.

leon Troskabseden som Konge i Spanien, brød Opstanden ud, og »Asturien« nægtede enstemmig at aflægge en saadan Ed. Brigadéren tilligemed hans Ordonants, en spansk Sergeant, ilede nu til Palaiet for at melde Generalen, hvad der var foregaaet. Neppe var han borte, førend Soldaterne rev de franske Kokarder af Hattene under Raabet: »Leve Spanien, Napoleon dø, ned med Franskmændene!« Soldaterne ladede Geværene, satte Bajonetten paa og ilede mod Palaiet. De spanske Officerer gjorde alt for at holde dem tilbage, men forgjæves. De havde ikke længer nogen Magt over dem. Det berettes, at Regimentskvartermesteren, den oven omtalte Kanonikus, blev saa forfærdet, at han skyndte sig hjem hos Adjunct Smith, gik i Seng og trak Tæppet op over Hovedet.

Det traf sig saa, at den franske Capitajn Ponçot netop kom gaaende i Palaisgaden, (den vestlige Side af det nuværende nye Torv) da den første Sværm af Soldater kom farende. Neppe fik de Øje paa den franske Uniform, førend de trængte Capitajnen op imod Plankeværket og begyndte at slaa ham med Geværkolberne. Det vilde have været ude med Ponçot, hvis ikke Capitajn d'Origny var kommen ham til Hjælp. D'Origny kunde tale Spansk og nød paa Grund af sin energiske og modige Personlighed megen Agtelse hos Spanierne, der bestandig forsikrede, at de vare de Danskes gode Venner. D'Origny dækkede hurtig Franskmanden ved at træde imellem ham og Soldaterne og brød en Aabning i Stimmelen, saa at han undslap [1]). Han løb da igjennem Palaiets Port som man løber, naar det gjælder Livet, fulgt i Hælene af et Dusin Spaniere med fældet Bajonet. Ponçot slap med Nød og Neppe ind ad Hoveddøren, der hurtig blev smækket i og aflaaset. Den solide Dør modstod alle Soldaternes Anstrængelser for at bryde den; men med Forfærdelse bemærkede Palaiets Indvaanere, at den store Gaard i en Fart blev fyldt med spanske Soldater, der raabte og skreg og skjød Geværene af i Luften. Amtmand Treschows Skriver, der skjøndt det var Søndag Aften sad ved sin Pult i det stille Kontor ud imod Kirkestræde, hørte pludselig en stærk Støj, og da han gik ud i »Stengangen« for at kigge ud i Gaarden og saae Spanierne styrte ind ad Porten med fældet Bajonet og udstødende vilde Hyl, tog han forfærdet Flugten ud i Strædet igjennem Vinduet, som han lod staa aabent og hvorigjennem

---

[1]) Capt. d'Orignys Dagbog i »Militairt Repertoire« 1837. III.

Soldaterne senere søgte at krybe ind, indtil Obersten fik det lukket.

General Fririon, der boede i Palaiets øverste Etage, synes ikke strax at have fattet Situationens hele Alvor. Amtmandens Søn, den senere Geheimeconferentsraad Treschow, den Gang juridisk Student, som var tilstede under hele dette Optrin, fortæller i sine Erindringer, at Fririon ved Larmen ilede til Vinduerne og saae Palaisgaarden fuld af Soldater, hvorpaa han prøvede paa at stille dem tilfreds ved at kaste Penge ned i Gaarden til dem. Men enhver, der kjender noget til den spanske Karakter, maatte dog vide, at dette vilde blive optaget som en blodig Fornærmelse. Han blev ogsaa modtaget med et rasende Hyl: »Viva España, abajo los Franceses!« »Leve Spanien! Ned med Franskmændene!« Den ærværdige Brigadér, der skjøndt han selv var Spanier, var for ædelttænkende til at ville være med at overfalde de faa franske Officerer, aabnede et Vindu og talte indtrængende ud til Soldaterne som en Fader vilde tale til sine forvildede Sønner. Han bad dem gaa rolig hjem i Kvartererne, og var selv et Par Gange ude hos dem i Gaarden, men forgjæves! De spanske Officerer i Gaarden trak de blanke Sabler og søgte tilligemed d'Origny at faa Spanierne til at forlade Pladsen, men blev skubbede og stødte til Siden i den bølgende Trængsel. »Mais que veut on donc faire?« raabte Fririon. »On veut vous tuer, mon general!« »man vil dræbe Dem, Hr. General,« svarede Student Treschow. »Ah sacre!« udbrød Generalen og skar Tænder. [1]).

Der var et Øjeblik, da det syntes, at det skulde lykkes for d'Origny, der blev assisteret af Lieutenanterne Ferral og Grev Lyttichau, at faa Soldaterne ud af Palaisgaarden; men Geværskuddene, som rimeligvis vare et aftalt Signal, havde strax sat »Guadalajára« og hele Lejren i Bevægelse. Med hvirvlende Trommer og medførende to Faner rykkede nu nye Tropper derfra ind i Gaarden, og Tumulten tog atter til med forøget Kraft, med Raab og Geværskud, der dog mest synes at være blevne affyrede i Luften, men nogle dog sandsynligvis ogsaa mod Hovedbygningens Vinduer. Generalen og hans Officerer maatte trække sig tilbage fra disse, men skulde dog blive Vidne til en højst uhyggelig Scene, overfor hvilken de stode magtesløse.

De to franske Lieutenanter Laloy og Marabail kom,

---

[1]) »Geheimeconferentsraad Treschow«, »Illustr. Tidende« 1869, Nr. 498.

efterat have banet sig Vej igjennem Soldaterne paa Domkirkepladsen, ilende fra den lille Dør, der fører fra denne til Palaisgaarden. Hjemkomne fra en Spaseretur, havde de i Byen hørt Larmen og Skuddene, og deres første Tanke var at ile deres General til Hjælp. Marabail, der var en ung, smuk Mand, nærede stor Hengivenhed for General Fririon. Nu kom de altsaa løbende ind i Gaarden uden Hat og Sabel. Men neppe havde de rasende Soldater faaet Øje paa dem, førend de satte dem Bajonetten for Brystet. Brigadér Delleviellense, der fra Stueetagen var Vidne til deres Nød, aabnede hurtig et Vindue, det 4de tilvenstre fra Hoveddøren. Laloy sprang op i Vinduet, hjulpen af et Par af de danske Lieutenanter, men modtog i det samme et Bajonetstik, der dog heldigvis ikke var dødeligt. Han blev ført ovenpaa hos Generalen og forbundet. Men med den ulykkelige Marabail var det ude, han faldt tæt op til Hovedbygningens Mur under det omtalte Vindue, gjennemboret af to Skud og et Bajonetstik i Brystet. Ingen kunde komme ham til Hjælp. Der laa han, blødende og gispende; men Livet havde endnu ikke ganske forladt ham. Der var fra Skuddene gaaet Ild i hans Klæder, hvilken dog en spansk Officer slukkede. En Skurk imellem Soldaterne gjorde det af med Marabail ved et Slag af Geværkolben mod hans Hoved; hvis ikke man kunde tænke sig, det skulde være et Naadestød. Senere paa Aftenen fandtes Liget skammeligt udplyndret, men blev Kl. 10, da der var blevet Ro i Palaisgaarden, af de danske Officerer sømmeligt lagt ind i Hovedbygningen i det lille Forværelse til venstre i Stueetagen. Fra den Dødes Bryst udrislede endnu Blodet og farvede Gulvet. En mørk Plet kunde endnu mange Aar efter kjendes, og Sagnet mente, at den kunde aldrig vaskes bort.

Noget senere end denne Begivenhed lykkedes det Delleviellense at slippe ud af en ubevogtet Bagdør og faa fat paa de spanske Trommeslagere og lade dem slaa Generalmarch igjennem Roskilde Gader. De militaire Vaner gjorde sig da gjældende, og Soldaterne forlode endelig Palaisgaarden, lydende Trommen, men holdt dog endnu alle Adgange til Gaarden besatte med stærke Vagtposter. En stor Del af Spanierne satte sig i Bevægelse ud igjennem »Røde Port« i den Hensigt, at marchere til Kjøbenhavn; men de opgav dog snart denne Plan og vendte tilbage til Roskilde, fyrende Geværene af i Luften.

Midt under disse uhyggelige Scener forefaldt et pudsigt Optrin hos Generalen. Da man ikke var sikker for at Palaiet

kunde blive stormet om Natten, raadede de danske Officerer Fririon og hans Stab til at begive sig ind i Domkirken, men først forklæde sig som danske Militaire, for senere paa denne Maade lettere at kunne undkomme. Man skaffede de nødvendige Uniformer tilstede, røde Kjoler med gule Rabatter, som tilhørte 1ste Liv-Regiment. Generalen og hans Officerer iførte sig ogsaa villig denne Dragt med Undtagelse af den brave Capitajn Parade, en ægte fransk »Hugaf«, der formodentlig ikke kunde lide den røde Kjole, fordi den lignede Englændernes, hvilken han som en af Kejserens tapre Officerer ansaa det for under sin Værdighed at bære paa sin Krop. Flere Gange trak han brummende Kjolen paa og af igjen og kylede den tilsidst langt bort med de Ord: »Foutre, sacre, ces carnailles«! »Torden og Lynild, saadan nogle Kjæltringer«! Man maatte da lade ham beholde sin blaa franske Militairkappe.

Klokken var bleven 10¼, da Generalen og hans Stab ilede igjennem den bedækkede Gang, som over de to Buer fra den gamle Bispegaards Tid fører fra Palaiet til Domkirken. D'Origny og Student Treschow ledsagede dem; men neppe vare de komne op i den smalle Gang, førend en Geværsalve fra de paa Kirkegaarden værende Spaniere blev affyret imod Vinduerne, saa Kuglerne peb dem om Ørene, og Rudernes Glas faldt klirrende ned. Dog blev ingen truffen; men endnu den Dag idag ser man paa Nordsiden i en Vinduespost Hullet af en spansk Kugle. Da Franskmændene vare komne ind i Kirken, blev de skjulte i en Gravhvælving, man véd ikke længer i hvilken. Udenfor knaldede Skuddene paany, og af og til faldt Glasskaarene ned fra Vinduerne. Spanierne havde omringet Domkirken og buldrede paa »Kongeporten«, paa hvilken man endnu mange Aar efter kunde se Sporene af Bøssepiberne. Dog vovede de ikke at forcere Adgangen, maaske imponerede af Stedets Hellighed. Det var ubehagelige, ængstelige Øjeblikke for de franske Officerer, som tilvisse ikke vare vante til at krybe i Skjul. Pludselig hørte de Spanierne opløfte et højt Frydeskrig. De danske Officerer havde nemlig indbildt dem, at Generalen var falden for en Kugle, og de drog efterhaanden bort. Det varede dog længe, inden Bevægelsen lagde sig og inden det hede, sydlandske Blod afkjøledes. Endnu gjenlød Roskilde Gader af Geværskud, og de forskrækkede Indvaanere trak sig tilligemed deres Børn saa langt tilbage som muligt, til Baggaarde og Haver. Daniel Smith fortæller, at Spanierne paa deres Hjemtur til Lejren fyrede Ge-

værene af, saa at Kuglerne susede om Ørene paa Folk, som paa den smukke Sommeraften befandt sig i Haverne ved Siden af Vejen. Lidt efter lidt døde Larmen hen, og Nattens Stilhed sænkede sig ned over Byen ovenpaa denne uhyggelig bevægede Dag.

Kl. 1 om Natten aabnedes Domkirkens nordre Dør sagte, og General Fririon og hans Officerer listede sig ud af deres Skjulested, ledsagede af den danske Pladscommandant, Major Heinen. De slap lykkelig igjennem de spanske Forposter, kjørte til Hedehusene, hvor de afførte sig deres Forklædning. De franske Uniformer vare medbragte i en Sæk. I Hedehuskroen blev Generalen glad overrasket ved at møde to franske Officerer, som han troede fortabte, Stabschefen og Commandanten for Artilleriet. Disse to Officerer befandt sig, da Opstanden brød ud, nede ved Fjorden, men undslap lykkelig i en Baad, som de roede over til Veddelev, medens Soldaterne fra Lejren fyrede paa dem.

Ankomne til Kjøbenhavn meldte Fririon og hans Officerer sig snarest mulig hos Kongen og bleve hjerteligt modtagne. Der kan ikke være Tvivl om, at det var d'Orignys og de andre danske Officerers Mod og Aandsnærværelse, der havde frelst deres Liv; men ogsaa Delleviellense og hans spanske Sergeant havde gjort alt, hvad der stod i deres Magt, for at bringe Generalen i Sikkerhed. I et Brev til Amtmand Treschow i Roskilde bragte Fririon Sønnen, Student Treschow, en varm Taksigelse for hans Medvirkning til at frelse hans Liv. Endnu bør det tilføjes, at Napoleon belønnede Capitajn d'Origny med Æreslegionens Kors for hans modige Optræden under disse Begivenheder.

Kong Frederik den 6te, som allerede om Natten havde modtaget Melding om, hvad der var sket, lod strax slaa Generalmarch i Kjøbenhavn og Tropper beordre mod Roskilde. Han nærede — og som vi have set, ikke uden Grund — Frygt for at de 4000 Spaniere skulde rykke mod Hovedstaden og i Forbindelse med Englænderne, hvis Skibe havde nærmet sig fra den skaanske Kyst, forsøge et Angreb paa samme. Dog fik de danske Tropper snart Contraordre; thi det viste sig, at Spanierne forholdt sig rolige. Capitajn d'Origny, der havde bragt Melding og været med at følge de franske Officerer til Kjøbenhavn, blev da sendt med en Befaling fra Kongen til Brigadér Delleviellense, at denne skulde tage Commandoen over de

spanske Regimenter paa Sjælland og føre de urolige Tropper længere bort fra Hovedstaden, til Ringsted, Sorø og Slagelse. Politiet i Roskilde havde imidlertid, efter det kgl. danske Cancellis Ordre, givet Borgerne og Kvarterværterne den Befaling, at de skulde søge at fraliste eller fratage Spanierne deres Vaaben, hvilket virkelig ogsaa paa nogle Steder blev efterkommet. Man maa undre sig saavel over en saa vanvittig Ordre, der satte baade Menneskelivene og Byen i Fare, som over den Godmodighed, hvormed Spanierne fandt sig heri. Det fortælles saaledes, at en Soldat, der laa i Kvarter hos Skomager Simonsen, der havde borttaget hans Gevær, ganske slukøret kom og afleverede Bajonetten, som var glemt. Andre sønderslog rasende deres Geværer mod Gadens Stentrapper eller knækkede deres Sabler og kastede Stumperne for Borgernes Fødder. Men ovenpaa det vilde Raseri om Aftenen indtraadte der en Reaktion. Spanierne havde en tydelig Følelse af, at de nu stode uden Ledelse i et fremmed ubekjendt Land og skilte fra deres Brødre og deres afholdte General, la Romana. Det faldt derfor ikke vanskeligt for de danske Tropper under Generallieutenant Castenskjold at afvæbne en stor Del af dem 9. Aug., efter at de vare delte i mindre Hobe, og de prøvede slet ikke paa at gjøre nogen Modstand. Marquis de la Romana havde paa det bestemteste paalagt dem, ikke at angribe de Danske, hvorvel han rigtignok selv saae sig i den Nødvendighed at bemægtige sig Fæstningen Nyborg i nogle Dage. »Jeg vil,« gjentog han ofte, »efterlade det spanske Navn i venlig Erindring i det uvenlige Norden«. I et Brev til General Fririon beklagede han med oprigtig Deltagelse Mordet paa Lieutenant Marabail. Paa Frederik den 6tes Befaling blev denne som hørende til den franske Stab begravet i Kjøbenhavn med store militaire Æresbevisninger og under almindelig Deltagelse.

En Del Spaniere synes dog at være bleven liggende i Roskilde lige til den 3die Sept. Der blev nemlig den Dag afholdt Politiforhør efter Pladscommandanten Major Heinen's Anmodning, fordi en spansk Hoboist, Jean Bernard, var deserteret om Natten. Hans Mundering og Kuffert vare borte, og en anden med ham indkvarteret Hoboist formodedes at have taget Tøjet med sig, siden det ikke fandtes »efter Afmarchen«. Det omtales flere Gange i Forhøret, at de Indkvarterede vare afmarcherede om Morgenen tidlig d. 3dje Septbr.

Da Kejser Napoleon erfarede Spaniernes Opstand i Roskilde,

blev han rasende forbitret og befalede, at de to Regimenter skulde behandles med den yderste Strenghed. Man troede derfor først, at de skulde decimeres, men de slap dog med et taaleligt Fangenskab i Nordfrankrig til 1814. I nogen Tid blev nu Spanierne indespærrede paa Gammelholm i Kjøbenhavn og paa Logiskibene, men ogsaa her traadte Sydboernes sorgløse ubekymrede Sind frem. I sin »Familiehistorie« fortæller Fru Fich[1]), at hun som ung Pige en Sommeraften var ude at sejle ved Kjøbenhavn og kom da tæt forbi et af Fangeskibene. Hun saae Skibsdækket vrimle af spanske Soldater i hvide Uniformer med røde Rabatter (Guadalajára), som sang, spillede paa Guitarer og dansede Fandango, saa det var en Lyst at være Vidne dertil.

Hen i September 1808 saae Indvaanerne i Roskilde de fangne Spaniere blive førte igjennem Byen under Bevogtning af danske Ryttere. De skulde bringes over Bæltet til Fyen og Jylland og der overleveres til vore Allierede, Franskmændene. Med stor Deltagelse gjensaae man nu de stolte Spaniere, som mørke og nedbøjede vandrede Fangenskabet imøde. Det berettes ogsaa, at da de kom til Snoghøj, hvor de blev overgivne til de franske Gensdarmer, blev de med Undtagelse af Oberst Martorel med hans Frue og to smukke Døttre, som fik Lov til at kjøre i en lukket Vogn, behandlede med stor Raahed, og Hænderne blev endogsaa paa Officererne bundne paa Ryggen med Strikker. Men selv fra dansk Side var der handlet ilde med dem. Daniel Smith fortæller, at nogle af Officererne vare pakkede paa Bøndervogne, men andre maatte ligesom de Menige vandre tilfods, uden at man brød sig om deres Forplejning. Smith, som under Troppernes Ophold i Roskilde havde gjort Bekjendtskab med flere af Officererne, gjensaae dem under disse Omstændigheder med hjertelig Deltagelse. »Jeg ilede,« skriver han, »forud til Holbæk og fik min menneskekjærlige Fader (Provst Smith) sat i Bevægelse for at modtage dem. Han var Mand for at skaffe Forfriskning til de Menige og gav alle Officererne Frokost, Kaffe og Vin i sin gjæstfrie Stue. Man sagde, at paa Grænsen af Spanien skulde hver tiende Mand skydes, og Resten skulde

---

[1]) Consistorialraadinde Fich, Familien Hertz's haandskrevne Historie.

sendes til de spanske Qviksølv Gruber, som er saa godt som Dødens Struber.« [1])

Saaledes endte Spaniernes Ophold i det stille Roskilde, som i hine Dage blev Vidne til en Militair Revolution, noget der nu en Gang synes at være hint sydlandske Folks Specialitet, som det bestandig gjentager endog i den nyere Tid. Kan man end ikke forsvare, hvad der skete i Roskilde, navnlig det skjændige Mord paa den franske Officer, forstaar man dog let, at et paa én Gang saa fyrigt og saa nationalstolt Folk som Spanierne under de ovenfor skildrede Forhold, da de følte sig bedragne, forraadte og jagede langt bort fra deres Fædreland paa et Tidspunkt, da dette kaldte alle sine Sønner, maatte komme i det heftigste Raseri, saa at Hævnens og Hadets Furier bemægtigede sig deres Hjerter. Og dog vidner det fordelagtigt om dem, at vore Bedsteforældre altid talte om dem med en mærkelig Sympathi, ja næsten med Begejstring. Flere Forfattere have allerede berettet om Spaniernes Ophold i Danmark, Begivenhederne paa Fyen og i Jylland, samt gjort udførligt Rede for de større politisk-historiske Forhold, hvormed de stode i Forbindelse [2]). Naar nu ogsaa jeg fremlægger denne lille Skildring, er det, fordi jeg har kunnet benytte adskillige Træk, som hidtil ikke ere optegnede og som ere mig fortalte af forlængst afdøde Slægtninge og andre gamle Folk. I Raadhus-Archivet i Roskilde har jeg ogsaa fundet vigtige Bidrag [3]). Jeg har derfor villet gjøre mit til at bevare dette Blad i min Fødebys Historie.

---

[1]) D. S. Thrap: »Provst Daniel Smiths Erindringer«, Kirkehist. Saml. 3. Række, 4de Bind, 1884, 693.

[2]) Prof. A. Schiern: »Spanierne i Danmark,« Dansk Folkekalender for 1843.

[3]) »Politiforhør 1808 ifølge Hs. Majestæt Kongens Befaling, betræffende de spanske Troppers Opstand d. 31. Juli sidst og det under Oproret paa den franske Lieutenant Marabail forøvede Mord.«

III.

Aarbog over Roskildes Historie

til Aaret 1800.

Saxe fortæller, at Kong Ro, Halfdans Søn, byggede Roskilde, og den saakaldte Kong Eriks Krønike, rettere Ry Klosters Aarbøger, skriver: »Kong Ro flyttede Byen, som tidligere kaldtes Høgekjøping, fra det Sted, som kaldtes »Høkæbjerg«, byggede den op ved »Ysefjords« Havn og kaldte den »Roskelda« efter sit eget Navn og efter Kilden, ved hvilken den ligger.

Script. rer. Dan. I, 151.

Saaledes lyde de ældste Sagn om Byen og Forklaringen af dens Navn. Men det maa bemærkes, at Middelalderen havde ogsaa en anden Udtydning, nemlig: Rosenkilde, »Rosæfontana« eller »Fons rosarum«. Mærkeligt nok stemmer dette overens med det gamle Byvaaben, som er afbildet foran efter et Segl fra 1386 i Univ. Biblotheket; thi man ser her forneden en Bymur med Tinder og der indenfor en Strøm af Kilder, hvori svømme tre Roser. Derover ses en stiliseret Fugl, som nogle have troet skulde være en Høg, der mindede om hint Høgekjøping. Andre, navnlig Trap, have ment, at Fuglen er den kongelige Ørn, der skulde henpege paa det gamle Kongesæde, og det kan hertil bemærkes, at Kong Erik Menved i et Segl i Rigsarchivet, (Thorkelins Diplomatarium Tavle III) paa begge Sider af Kongevaabenet med Løverne fører to Ørne, der aldeles ligne Roskilde Ørnen. Iøvrigt findes i Rigsarchivet en Tegning af et endnu ældre Bysegl fra 1273, men det her afbildede er smukkere og bedre bevaret.

Adam af Bremen, der havde besøgt Danmark, skriver i det

11te Aarhundrede: Sjællands Hovedstad er Roskilde, de Danskes Kongesæde. At Kongerne i Middelalderen dog ikke havde nogen fast Residents, er jo bekjendt nok.

c. 980 byggede Kong Harald Blaatand en Kirke af Træ i Roskilde.

c. 988 blev Kong Harald i Krigen med sin Søn Sven skudt af Toke Skytte. »Hans Lig blev af Hæren hjembragt og bisat i den Kirke, han selv havde grundlagt til Ære for den hellige Trefoldighed.«

Adam af Bremen.

1014 døde Kong Sven Tveskjæg i England. Hans Lig førtes til Danmark og begravedes i Trefoldighedskirken i Roskilde. »Denne berømte Konge forøgede Borgernes Antal i Roskilde By og udvidede dens Omkreds.«

Saxe og Petrus Olai, Script. II 205.

1022 blev Englænderen Gerbrand indviet af Erkebisp Æthelnod i Canterbury som den første Biskop i Roskilde.

1027 den 29. Septbr. »lod Knud d. Store sin Svoger Ulf Jarl myrde under Ottesangen i Trefoldighedskirken i Rosk. Hans Hustru Estrid begrov ham hæderligt og byggede i Stedet for Trækirken en Stenkirke, til hvilken hun gav meget Gods.«

Anonymus Roskildensis, Script. rer. Dan, I, 373.

1067: »Estrid, Kong Svens Moder, skjænkede til Roskilde Kirke 50 Bøndergaarde og lod Brevet forsegle af Biskop Vilhelm.«

E. Pontoppidan: Annales eccl. Dan. I, 210.

1075 døde Kong Sven Estridsen og Biskop Vilhelm, som havde begyndt at bygge en ny Domkirke af huggen Sten. »Da Kong Sven var død i Sudathorp, førte de ham til det anselige Sted, som fra gammel Tid kaldes Roskilde, ɔ: Ros Kilde, og begrove ham med en hæderlig Ligbegængelse i den hellige udelelige Treenigheds og den hellige Lucii Martyrens Kirke, som var opført med udmærket Stentavl af Sven, samme Sædes Biskop.«

Elnoth, Script. rer. Dan. III, 338.

1084 blev den af Biskop Sven Norbagge fuldførte Domkirke indviet. Han lod en kostbar Lysekrone ophænge til Pryd i Kirken. Kong Knud d. Hellige understøttede ham ved Opførelsen af et til Kirken (paa Nordsiden) stødende Kloster med Omgang. Paa en Rejse til Jerusalem sendte Bispen fra Byzans Helgenlevninger og rige Prydelser til sin Domkirke.

Anonymus Roskildensis og Saxe.

1088 døde Biskop Sven Norbagge paa Rhodus. Han byggede Vor Frue Kirke i Roskilde.

Saxe.

1091 paa St. Gregorii Dag (12. Marts) fødtes i Roskilde Erik Ejegods og Dronning Bodils Søn, Hertug Knud Lavard.

Script. r. D. IV, 258.

1124 døde Biskop Arnold af Roskilde. Han byggede en Mur omkring Domkirken og fornyede dens Freskomalerier.

Anonymus Roskildensis; Script. I 379.

1128 døde Helge, Kong Niels's Kantsler. (Hans Ligsten findes i Sakristiet ved Domkirken.)

1130 blev Kong Magnus Barfods Enke, Margrethe, begravet i Domkirken.

1133 beleirede og indtog Erik Emun Haraldsborg i »Roskilde Forstad«. De i Byen boende Saxere underviste ham i Anvendelsen af Blider. Saxe.

1134 blev Roskilde plyndret af Venderne og Byens Indvaanere mishandlede af Harald Kesia.

Den sjællandske Krønike i Script. rer. Dan. II.

— Samme Aar faldt Biskop Peder af Rosk. i Slaget ved Fodevig. Eskil, den senere Erkebiskop, blev hans Eftermand.

1136 blev Klosteret paa Eskilsø i Isefjorden oprettet af Biskop Eskil.

1137 gjorde Biskop Eskil Opstand imod Kong Erik, blev samme Aar Erkebiskop i Lund.

c. 1150 befæstede Kong Sven Grathe Roskilde med Volde og Grave og satte Ebbe Skjalmssøn til Høvedsmand over Byen; men Kong Knud (d. 5te) lagde med sin Flaade ind i Isefjorden, indtog ved et pludseligt Anfald Byen og satte Ild paa Ebbes Gaard. Ebbe var da flygtet til Kong Sven.

Saxe.

1151. For at hindre de hedenske Venders Sørøverier stiftede Vetheman i Roskilde et krigerisk Selskab: »Fratres roskildenses«, som udrustede 32 Skibe i dette Øjemed og altid vare beredte til at stikke i Søen. Førend Brødrene seilede ud, skulde de skrifte og nyde Alterets Sakramente. Sparsommelighed og Aarvaagenhed vare dem paalagte. Krigsbyttet skulde deles ligeligt imellem dem. De christne Fanger, som de maatte tage, skulde de løslade og give Klæder og Føde. Fra Roskilde bredte slige Broderskaber sig ud over hele Sjælland og gjorde Fjenden megen Skade, saa længe de vare til.

Saxe.

1156 stiftede Provst Isak Vor Frue Nonnekloster i Roskilde.

Saxe.

1157 paa St. Lavrentii Dag, d. 10de Aug., vare Kongerne Knud (d. 5te) Valdemar og Sven Grathe samlede ved et Gilde paa Kongsgaarden i Roskilde. Sven søgte at rydde de to andre Konger af Vejen. Knud blev myrdet, men Valdemar undkom tilligemed sin Ven Absalon.

Saxe.

— Efter Slaget paa Grathehede kronede Erkebiskop Eskil Kong Valdemar i Roskilde formentlig i Trefoldighedskirken.

C. Molbech, Hist. Aarbøger.

1158 d. 18de April døde Biskop Asker af Roskilde. I Anledning af det paafølgende Bispevalg gjorde Borgerne Oprør og dræbte Kongens Møntmester, hvorpaa Kong Valdemar drog ind i Byen med en Hær, begav sig til Trefoldighedskirken og ledede selv Valget, hvorved Absalon blev Biskop.

Saxe.

1168 erobres Rygen og lægges under Roskilde Stift.

1177 feirede Kong Valdemar og Absalon Paaskefesten i Roskilde.

— Absalon bliver Erkebiskop i Lund, men beholder Bispestolen i Roskilde.

1188 blev Valdemar (2) slagen til Ridder i Roskilde af Kong Knud d. 6te.

Suhm VIII, 153.

1191. I dette Aar besluttede Absalon formedelst Alder og Svaghed at frasige sig Roskilde Stift. Hans Fætter, Peder Sunesøn, blev Aaret efter indviet til Biskop i Roskilde.

1201 døde Absalon og blev begraven i Sorø Kloster. »Han overførte«, hedder det i den gamle sjællandske Krønike, Script. r. D. II, 623, »Benene af den hellige Margrethe, som var dræbt af sin Mand Herluf i Ølishøi ved Kjøge Strand, til Vor Frue Kirke i Roskilde og begravede dem der med stor Høitidelighed.«

c. 1210. Omtrent ved dette Aar antages det, at Biskop Peder Sunesøn begyndte at opføre den nuværende Domkirke i Roskilde, efterat Sven Norbagges Kirke, der stod paa samme Plads, var nedbrudt.

1214 døde Bisp Peder Sunesøn. Peder Jacobsøn blev hans Eftermand paa Roskilde Bispestol.

1225 døde Biskop Peder Jacobsøn i Klostret Dam i Flandern paa en Reise til Jerusalem.

1232 døde Johannes Ebbesøn, Kong Valdemars Marsk, i det hellige Land i Achon. Han skjænkede Sortebrødrene i

Roskilde 40 Mark purt Sølv til at bygge deres Kirke og Kloster. Petrus Olai.

1233 døde i Roskilde den ansete Borger Vilhelm og blev begravet i Domkirkens nordre Korsfløi, hvor hans Gravskrift fandtes.

— S. A. stiftes Sortebrødre Klosteret i Roskilde. (Det laa i Lunden Nord for det adelige Jomfru Kloster, og Strædet »Munkebro« førte dertil fra St. Olsgade.)

1234 brændte Domkirken. (Ved dens Gjenopførelse undergik den oprindelige Plan betydelige Forandringer.)

Petri Olai Aarbog samt Scriptores II, 437, 629.

1237 stiftes Graabrødre Klosteret i Roskilde. Kong Erik Plovpenning, Erkebisp Uffe, Bisp Niels i Rosk., men især Grevinde Inger af Regenstein, Jacob Sunesøns Datter, støttede denne Stiftelse. Hun gav Klosteret sin egen Gaard, der var fra Grunden af opmuret. (Den nuværende Graabrødre Kirkegaard var Klosterets Plads.) Suhms Hist. IX, 673.

— Samme Aar blev nogle roskildske Borgere slaaede ihjel i Skanør. Petrus Olai.

1242 brændte Vor Frue Nonnekloster i Roskilde. (Kirken blev derefter ombygget tildels i sin nuværende Skikkelse, men var dobbelt saa lang.)

Ry Kl. Annaler, Scriptores I, 166, II, 437.

1243. Den første Stiftelse af Sancte Claras Nonnekloster i Roskilde. Kong Erik Plovpenning tilskrev i dette Aar Borgerne i Roskilde, at han havde tildømt Klosteret en Gaard i deres By.

1244 d. 2den April døde Mag. Henrik Harpestreng, Kannik i Roskilde, Forfatter af en Lægebog.

Hamsforth, Chronologia II Script. I, 280.

1245 flygtede Biskop Niels Stigsen af Roskilde til Klosteret Clairvaux i Frankrig, da han var bleven uenig med Kong Erik Plovpenning.

1249 døde Biskop Niels Stigsen i Clairvaux og blev begraven foran Sanct Martins Alter der i Klosterkirken.

— Jacob Erlandsen bliver Biskop i Roskilde.

1250 paa Allehelgensdag, 1. Novbr., blev Kong Abel og hans Dronning Mechtild kronede i Roskilde Domkirke af Erkebiskop Uffe. D. 11. Novbr. gav Kongen i Roskilde Hamborgerne Brev angaaende deres Skibe, som maatte strande paa danske Kyster. Brevet er undertegnet Bisp Esger af Ribe, Grev Johan af Holsten, Grev Ernst af Gleichen, Hr.

Germer, Fyrste af Rygen, Hr. Lage (maaske Gudmundsen), Hr. Toke Pust, Hr. Marqvard de Rennowe, Hr. Thetlev af Bocvolde og flere. Alle disse have bivaanet Kroningen og ventelig været blandt de 24 Riddere, som svore Kong Abel fri.

Suhm Hist. X, 169 Script. r. D. I, 289, 245 II, 173.

1252 døde i Roskilde Jordanus, Kannik og Bygningsforstander ved Domkirken.

Scriptores I, 288.

1253 flyttede Biskop Jacob Erlandsen Duebrødre Hospital, som laa udenfor Byens vestre Port, ind til et andet Sted midt imellem Domkirken og Laurentiuskirken, og skjænkede den meget Gods, I Forbindelse med Hospitalet oprettede Biskoppen 12 Fripladser for Disciple ved den allerede bestaaende Latinskole i Roskilde. Der skulde gives, hedder det, »12 Scholares, som en langvarig Erfaring gav et berømmeligt Vidnesbyrd om deres Sæder og Levnet, fuld Ophold og andre Fornødenheder. Deres Bolig skulde være mod Nord i Huset aldeles adskilt fra de andres Tummel, for at de kunde faa Ro til deres Studeringer og være i Nærheden af den store Kirke (Domkirken), hvori de ved særlig festlige Vigilier, Ottesange, Messer og Vespere skulde være tilstede« . . . .

Hoffmann: Fundatser VII, 308.

1254 blev Sortebrødrenes Kirke indviet til Sct. Catherine.

Petrus Olai.

— Jacob Erlandsen bliver Erkebiskop i Lund, Peder Bang Biskop i Roskilde.

1255 d. 1. Aug. Fru Ingerd, Enke efter Grev Conrad af Regenstein, stiftede i dette Aar paa ny et Nonnekloster for Ste Claras og St. Damians Orden, indviet til St. Franciscus og skjænkede en betydelig Mængde Jordegods dertil. Dokumentet udfærdigedes i Lund og besegledes i hendes Frænde Erkebiskop Jacob Erlandsens Nærværelse. De første Nonner kom til Roskilde fra Strasborg.

Thorkelin Diplom. I 208.

(Klosteret laa Vest for »Strandalleen« og Nord for »Birkealleen« tæt op til den sidste. For en Menneskealder siden saae Forfatteren betydelige Grunde af røde »Munkesten« afdækkede paa dette Sted.)

1259 flygtede Biskop Peder Bang til Rygen til Fyrst Jaromar.

1264 blev St. Agnetes Nonnekloster i Roskilde høitidelig indviet. Det var stiftet af Prinsesse Agnes, Erik Plovpennings Datter. Tilstede vare Biskop Toke af Aarhus, som i

Bisp Peders Fraværelse vikarierede i Roskilde, samt Dronning Margrethe Sprænghest. Prinsessen afskar foran Forsamlingen sit Haar, lagde det paa Alteret og tilskødede Klosteret alle sine Godser. Biskop Toke gav Aflad til alle dem, der vilde give noget til Hjælp til Klosterkirkens Fuldførelse. (Klosterets Plads var der, hvor nu »Ste Agnes Huse« ligge. Det var opført af røde »Munkesten« og har rimeligvis dannet en lille firkanket Gaard, ved hvis ene Side Kirken stod, En Seglring, hvori ses Duen med Oliegrenen og Omskriften: † S. sororis Ingerth roskildensis, funden i Klosterets Grund, bevares nu i Nationalmuseets historiske Afdeling i Kbhvn.)

1264 døde Nicolaus Jurisson, Kannik i Roskilde, som stiftede og doterede St. Andreas' og St. Thomas' Alter i Domkirken. (Han ligger begraven i Sorø Klosterkirke.)

Hamsforth.

1265 døde Philip Staller (Kongens Staldmester), som skjænkede et Boel i Havetorp (ɔ: Havdrup) til St. Mikkels Alter i Domkirken.

Hamsforth.

— Den 19aarige Prinsesse Jutta, Erik Plovpennings Datter, traadte ind som Nonne i St. Agnetes Kloster.

1267 døde Vilhelm Uplænding, Rector ved Skolen og Kannik i Roskilde.

Hamsforth. Cronol. II.

1268 den 15. Juni stadfæstede Kong Erik Glipping Roskilde Stadsret: »Statuta civitatis Roskildensis, edita et promulgata a civibus.«

Danske Magazin 5te Bind. 333.

Det hedder i Dokumentet, at Kong Erik Christoffers Søn efter sine Klerkes og andre fornuftige og velbyrdige Mænds Raad og Samtykke har bekræftet denne Stadsret, hvilken er sat af os Roskilde Borgere Gud til Ære og Borgerne til Gavn.

Rosenvinge: Saml. af gl. danske Love V, 173.

1271 døde Benedict, Decan i Rosk., som stiftede Joh. Evangelists Alter i Domkirken.

Hamsforth. Cronol.

1273 blev St. Mortens-Kirke bygget. (Naar E. Pontoppidan mener, den laa udenfor Røde Port, er det en Feiltagelse. Den laa nedenfor Maglekilde, omtrent der, hvor St. Mortens Mølle er. Se herom ovenfor Side 30.)

Pontoppidan: Annales eccl. Dan I, 734.

1274 døde Peder Unæson, Provst i Roskilde.

Hasmforth Cronol.

1277 døde Biskop Peder Bang af Roskilde.

1282 paa St. Bernhards Dag, 20. Aug., brændte ynkelig hele

Roskilde Domkirke udvendig og indvendig saavel som flere Kannikeboliger. (De nuværende Taarne vare dengang endnu ikke helt opmurede.) Klokkehuset stod da over den hellige Jomfrus Kapel. Ilden kom fra Erkedegnens Kjøkken.

Petrus Olai.

— Samme Aar afstod en Borger i Roskilde al sin Ret til Fiskeriet i »Birkesdam« og bad Nonnerne i Scte Clare Kloster om Forladelse for al den Fortræd, han havde tilføiet dem. (»Birkesdam« laa muligen i Lavningen øst for »Strandalleen« som er et meget sumpet Sted.)

1285 døde Broder Raṅe, Prior for Prædikebrødrene, Decan i Domkapitlet i Rosk. (Hans Ligsten fandtes 1670 ved det adelige Jomfruklosters Opførelse, men er nu borte.)

Pontoppidan: »Marmora Danica«.

1288 den 22. Juni udstedte Kong Erik Menved i Roskilde et Brev, hvori han tager Søstrene i Ste Clare Kloster under sin kongelige Beskyttelse. Nærværende som Vidner vare Kongens Kansler, Mag. Martin, og Drost Peder.

Diplomata Danica, Univ. Bibl.

1291 holdt Erkebiskop Jens Grand et Concilium i Roskilde, hvor Veile Constitutionen fornyedes.

1292. Skjalm Drost, der senere i Kongens Nærværelse blev dræbt af Hertug Erik Langben, betænkte Domkirken med 500 Mark Sølv for sit Anniversarium (ɔ: sin aarlige Sjælemesse.)

Pontoppidan: Ann. eccl. Dan. I, 762.

1293. Kong Erik Menved lod strengt forbyde, at nogen huggede Træer i den Lund, som tilhørte Nonnerne i Ste Clare Kloster i Roskilde eller at nogen fordærvede deres Fiskeparker.

Pontoppidan: Annales eccl. Dan. I, 762.

1294 blev Erik Glippings Kammersvend, Rane Jonsen, fanget og radbrækket i Roskilde.

Esrom Klosters Aarbog, Scriptores I, 349.

1295 den 23. Octbr. skjænker Kong Erik Menved ved Brev i Roskilde St. Agnetes Kloster sin Jord ved Byen, kaldet Konnungshegnet og Møllen derpaa beliggende ved Haraldsborg.

Suhms Hist. XI. 205,

1300 døde den roskildske Biskop Johannes Krag og blev begravet i Sorø Kloster, (hvor hans Ligsten endnu er.)

1302 brændte Scte Clare Kloster. Bisperne af Roskilde, Aarhus, Ribe og Viborg bemyndigede i denne Anledning Nonnerne til at give Aflad til alle dem, som kom dem til

Hjælp med at opføre Klosteret af Mur, hvilket de ikke selv formaaede. (Suhms Hist. XI, 409.) Fra samme Tid haves en Kontrakt med Klaus Teglbrænder om Forfærdigelsen af Sten til Bygningen. Betalingen bestod dels i Penge, dels i Naturalier, og Klosteret skulde levere ham det fornødne Værktøi, Hakker, Spader, Børe osv. Tagstenene skulde han glassere i Midten, dersom Nonnerne vilde gjøre denne Bekostning derpaa. Af et Forlig, der 1306 blev sluttet med Klaus Teglbrænder, ses, at Klosterets Drenge eller Tjenestekarle havde i et Slagsmaal saaret ham; han derimod havde forurettet Klosteret, besaaet dets Agre, bortført Sæden derfra og solgt et Hus, der tilhørte Nonnerne.

Diplom. Dan. i Univ. Bibl. og Suhm XI, 887, 516.

(I Nationalmuseet i Kbhvn bevares et i sin Tid i Klosterets Grund fundet Signet, $1^3/_4$″ langt og spidst i begge Ender. I Midten ses Jomfru Maria med Barnet, foran hvilke Scta Clara knæler. Allernederst ligger ogsaa Abedissen paa Knæ, og om Randen læses:

† S. ABATISSE · SORŌ · SCE · CLARE · ROSKILD.

I 1885 fandtes tæt Syd for Klosterets Grund en Guld Rosenobel med Billedet af Kong Edvard III af England.

1301 gav Kong Erik Menved Slangerup By samme Frihed som den, Roskilde havde, der da var den største i Landet.

Suhm Hist. XI, 399.

1304 døde i Paris Erik Menveds Kansler, Mag. theol. Martinus, Kannik ved Roskilde Domkirke og Notre Dame Kirken i Paris, hvor han ligger begravet. Han stiftede St. Mortens Alter i Rosk. Domk. Liber daticus roskildensis. Script. III 269.

1310 stiftede Biskop Olaf Vor Frue Kapel paa Sydsiden af Domkirken. En Kapellan blev ansat for at holde Messer i dette Kapel; hver Nat skulde der brænde en Lampe, og Bispen vilde begraves der. (Vor Frue Kapel blev nedbrudt 1772 tilligemed Erkedegnens Gaard, den senere »Klokkergaard«. Biskop Olafs Ligsten forefandtes endnu i forrige Aarhundrede i Domkirken.)

Diplomata Roskildensia Univ. Bibl. Fasc. XX.

— Samme Aar brændte den rigere og bedre Del af Roskilde By tilligemed fem Kirker og Graabrødrenes Kloster.

Petri Olai Aarboger, Script. I, 190.

1312 døde Hr. Adam Bos (Oxe), Kannik ved Domkirken. For

Sjælemesser stiftede han et Alter op til Kirkens nordre Væg. Han er begravet i Paris i St. Benedicts Kirke.

Liber dat. rosk. Script III, 266.

1314 sluttedes i Roskilde Forlig imellem Kong Erik Menved og Hertug Erik af Sønderjylland.

— S. A. døde Domprovst Johannes Glumsø, som gav en Del Gods til Domkirkens Vedligeholdelse. Liber dat. rosk.

1319 paa Marie Himmelfartsdag, 15. Aug., døde Ingeborg, Erik Menveds Dronning i Scte Clare Kloster i Roskilde.

— S. A. den 13. Novbr. døde Kong Erik Menved i Roskilde.

1320 den 27. Marts døde Biskop Olaf af Roskilde og blev begravet i Vor Frue Kapel.

1330 den 24. Marts døde den ærværdige Fader Johannes Hind, Biskop af Roskilde, under et Besøg paa Øen Rygen i Stralsund. Hans Klerke førte hans Lig til Roskilde og begrove det der. Halvdelen af sine Fædrene Godser gav han til Understøttelse af Skolediscipleneved St. Laurentius sammesteds, Liber dat. roskildensis.

1331 døde Skjalm, Provst i Roskilde, som skjænkede Domkirken en Gaard i »Windebothæ«, som han kjøbte af Bo Falk. (»Windebothæ« laa i St. Ibs Sogn.) Liber dat. rosk.

1340 blev Kong Valdemar Atterdag hyldet i Roskilde af Sjællænderne og de andre Øboere.

— Johannes Brun, Borgemester i Roskilde, en af Geistligheden og Domkirken vel fortjent Mand, døde. Hamsforth.

1341 overlod Biskoppen af Roskilde, Johan Nyborg, Kong Valdemar Kjøbenhavn og Amager m. m. paa 10 Aar.

1344 døde Biskoppen i Roskilde Johan Nyborg.

1349 paa Hellig Kors' Dag holdt Kong Valdemar Atterdag Danehof i Roskilde. Hoffmann: Suppl. til Danske Atlas.

— S. A. døde Bo Jønsun til Alsløf paa Hjemreisen fra det hellige Land, hvilken skjænkede Roskilde Domkirke en Grund i St. Hans Sogn Norden for den Kapitelsgaard, i hvilken Provst Skjalm boede. (Maaske »Provstevænget«.)

Lib. dat. rosk.

1350 var den sorte Pest i Roskilde, hvoraf Biskoppen Jacob Paulsen og mangfoldige Indvaanere døde.

1355 lod Kong Valdemar Atterdag holde Dystløb i Roskilde, ved hvilke Arnold af Lybek udmærkede sig.

Script. rer. Dan. VI, 529.

1357 døde i Roskilde Saxe Saxesøn, en vel fortjent Borger.
Hamsforth.

1363 blev Valdemar Atterdags Søn, Rigets Tronfølger, Hertug Christoffer høitidelig begravet i Domkirken i Høichoret. »Kapellanen ved Hellig Trefoldigheds Alter, som er ved Siden af Høialteret i Choret, skal læse den aarlige Sjælemesse for ham«. Liber daticus roskild.
(Hertugens Monument, som Faderen reiste ham, staar nu i Høichoret.)

1367 nævnes Mag. Hemming, Erkedegn i Roskilde, som oprettede St. Vincentii Alter i Domkirken.
Petrus Olai.

1368 nævnes St. Magni og St. Knuds Altere i Domkirken, som i den katholske Tid havde c. 40 Altere.

1368 døde Mag. Macharius, Erkedegn i Roskilde, som nylig var vendt tilbage fra sine Studier i Paris. Liber dat. roskild.

— S. A. døde i Roskilde Cantor Olaf Johansen, den 6te i denne Værdighed. (En Ligsten nu i St. Birgittes Kapel, hvorpaa læses »†Olavus cantor roskildensis«, er mulig hans.)

— Samme Aar døde Biskoppen af Roskilde Henrik Gertsen og blev begravet i Domkirken.

1371 døde Domprovst Johannes de Capella, som for sin aarlige Sjælemesse skjænkede Domkapitlet et Vænge i St. Ibs Sogn, som kaldes »Humlehavæ« og som mod Nord stødte op til »Pilegarth«. Liber dat. rosk.

1375. I Anledning af Roskilde Bispers Klager over, at hendes Fader Valdemar havde bemægtiget sig og i hele sit Liv beholdt den dem tilhørende By Kjøbenhavn, hvis Slot var blevet ødelagt i Krigen, ligesom han ogsaa havde pantsat de biskoppelige Godser Rygen og Møen og havde borttaget en Guld-Kalk fra Roskilde Domkirke og mange Sølvkalke fra de øvrige sjællandske Kirker under det Paaskud at ville indløse Vordingborg dermed, afstaar Dronning Margrethe til Bisp Niels Nebbe Slot med andet tilhørende til evig Tid og forskriver sig til desuden at give 3000 Mark lødigt Sølv. Indtil denne Sum var udbetalt, skulde Biskoppen beholde Sømme og Ramsjø Herreder og de tre kongelige Dele af Roskilde By. E. Pontoppidan: Annales eccl. Dan. II, 223.
O. Nielsen: Kjøbenhavns Diplomatarium I, 114.

1377 paa St. Mathias Apostels Dag tildømmer Kong Olaf

Biskop Niels Jepsen den fjerde Del af Roskilde By, som fra gammel Tid tilhørte Bispestolen.

Bartholins Diplomatarium, Univ. Bibl.

1380. I dette Aar afstod atter Biskop Niels Jepsen den søndre fjerde Del af Roskilde til Dronning Margrethe og Conrad Molteke paa 6 Aar. I Brevet hedder det: »Den søndre Del af Roskilde By nemlig paa hin Side Kongegaden og Hovedgaden (Algaden) fra den østre Port, som kaldes Røde Port, lige til den vestre Port, som kaldes Botulfs Kirkeport.« Den øvrige Del af Byen skulde Bispen beholde med al Ret, og efter 6 Aar skulde den fornævnte Part gives tilbage.

Dipl. Bartholin.

(St. Bodolfi Kirke laa i Ringstedgade ved Hjørnet af Skomagergade.)

1384 stiftede Biskop Niels Jepsen Ulfeld St. Laurentii Kapel paa Nordsiden af Domkirken. I Kapellet var der et Alter for St. Magnus, hvorpaa stod denne Helgens Statue af Træ, belagt med tynde Sølvplader. (Den omtales af Paul Helgesen i et Brev til Grev Christoffer af Oldenburg af 28. Octbr. 1534.) Stifteren udvalgte sig sit Hvilested i Kapellet.

1395 den 18. Jan. døde Biskop Niels Jepsen og blev begravet i ovennævnte Kapel. Over hans Grav lagdes en stor prægtig udgraveret Messingplade med hans Billede i fuld Bispeornat. (I Aaret 1806 solgte Kirkeinspectionen Pladen ved offentlig Auktion.)

— S. A. skjænkede Dronning Margrethe de roskildske Bisper og Kapitlet de to Slotte Dragsholm og Saltø med tilhørende Bønder, for at der skulde holdes Messer og Vigilier i Domkirken for hendes Forfædres Sjæle og for hende selv.

— S. A. stadfæstede Dronning Margrethe sin Faders Kong Valdemars Privilegium for Roskilde Borgere, at de uden Tolds Erlæggelse maatte føre og forhandle deres Kjøbmands Gods inden alle Rigets Grænser, undtagen naar de besøgte de skaanske Markeder paa Fiskeleierne.

Pontoppidan: Danske Atlas II, 337.

1402 døde i Roskilde Enken Margrethe Brunnichini, der havde skjænket gode Gaver til Domkirken.

— S. A. flød der Blod af et Kors i Bistrup. Petrus Olai.

1405 stiftede Biskop Peder Jensen Lodehat St. Sigfreds

Kapel i det nordre Taarn i Domkirken, (hvor nu Trollernes Gravkammer er.)

1406 døde den roskildske Kannik Laurentius Olavi, der skjænkede alt sit Gods, som han havde kjøbt af Andreas Petri af Svanholm, til St. Lucii Alter i Domkirken.

1408 døde Johannes Andersson til Essendrop, Ridder, som stiftede et Alter for St. Katherine i St. Sigfreds Kapel og skjænkede Gods dertil.

— Samme Aar blev Andreas Olai Lunge, Ridder, begravet i Domkirken. (Hans Ligsten er nu borte. Provst, Mag. H. Buch: »Roskildia subterranea« 1734, Manuskript.)

1411 stiftede Dronning Margrethe i Domkirkens søndre Taarn Bethlehems Kapellet, som blev prydet med Malerier og et nyt Vindue samt et Alter for Vor Frue med en evig Messe og Aartid for Ridderen Abraham Brodersens Sjæl.

Diplom. Arna Magn.

1413 blev Dronning Margrethes Lig paa Bisp Peders Befaling med Magt ført fra Sorø Kloster og høitidelig bisat i Choret i Roskilde Domkirke.

1416 døde Biskop Peder Jensen Lodehat af Roskilde og blev begravet i St. Sigfreds Kapel i Domkirken.

1419 stadfæstede Kong Erik af Pommern den Byen af Margrethe givne Frihed. Kun skulde Borgerne betale Told paa Markederne i Skanør, Falsterbo og Dragør. Roskilde Borgere gives samme Frihed til Oplag som Bymændene i Slagelse.

Pontoppidan: Danske Atlas II. 337.

— Samme Aar døde i Roskilde Decanen, Laurentius Johannis, som oprettede et Bibliothek i St. Sigfreds Kapel.

Hamsforth.

1420 udvidede Biskop Jens Andersen Kannikechoret i Domkirken til Ære for Dronning Margrethe.

1423 opstilledes paa Kong Erik af Pommerns Bekostning et Marmor Monument for Dronning Margrethe i St. Lucii Kirke.

Petrus Olai.

1431 den 15. Juli døde den roskildske Bisp Jens Andersen, som stiftede de 10,000 Ridderes Alter i Domkirken.

Wolf: Encomion regni Dan. 470.

1440 døde Rigsraad Morten Jensen, begravet i Domkirken.

1441 blev Cantor Johannes Brynikini begravet i Domkirken.

Pontoppidan: Marmora Dan.

1443 den 14. Mai brændte St. Lucii Kirke i Roskilde

tilligemed sine Taarne, Klokker (malede) Vinduer og andre Prydelser og alle Kannikeboligerne med Undtagelse af tre samt med alle Vikarernes Boliger tilligemed den største, midterste Del af Byen.

Lib. dat. rosk. Script. III 275. Petrus Olai. Script. I, 195.

1445 gav Christoffer af Bajern sin Dronning, Dorothea, Haraldsborg i Morgengave. (Det maa formodes, at Kongsgaarden var brændt i Kong Erik af Pommers Tid. Fra denne Tid og til Grevens Feide udstedes ofte Kongebreve fra Haraldsborg.)

1448 den 6. Jan. døde Kong Christoffer af Bajern i Helsingborg, hvorpaa hans Lig blev bragt til Roskilde og begravet i Høichoret indenfor Gitteret, hvorfra det senere flyttedes til Hellig tre Kongers Kapel.

Registret til E. Læti: Res Danicæ 1573.

»1449 døde Biskop Jens Pedersen af Roskyld hellig Korsaften exaltationis, och bleff han begraffven y Korit mellem Lysestagen och Splinterdøren«. Suhms Samlinger I, 169.
(Store syvarmede Lysestager, der skulde minde om Templets Lysestage i Jerusalem, findes endnu i Domkirkerne i Lund, Viborg, Ribe og Aarhus.)

1459 den 28. April stiftede Kong Christian d. 1ste i Roskilde Hellig tre Kongers Kapel. Rigsarchivet.

1461 den 14. Feb. »døde Biskop Olaf Daa St. Valentins Aften og er begrafven y Roskyld Domkirke allernederst vedt Tornene.« Suhm Samlinger I, 169.

1464. »Dette Aar konsecrerede og viede Biskop Oluf Mortensen Roskilde Domkirke, hvilken da var bødt, forbedred, restaurered, kalked, maled og sat Spir og Tag paa« &c.

Petrus Olai. — Arild Hvitfeldt. S. 109.

1470 døde Catherine Nielsdatter, som havde stiftet et Kapel ved Domkirken, der stod dér, hvor nu Christian d. 4des Kapel er, men blev nedrevet 1615. Danske Magazin 3 R, 3 H. p. 213.

1474 skjænkede Pave Sixtus d. 4de det af Christiern d. 1ste stiftede Broderskab, som stod i Forbindelse med hellig tre Kongers Kapel, visse Privilegier. (Denne Ridderorden var Oprindelsen til Elefantordenen.)

1481 den 22. Mai døde Kong Christiern d. 1ste og »blev begravet i Roskilde i det af ham byggede og stiftede og med prægtige Besiddelser doterede Kapel, som paa Sydsiden støder op til Martyren Scti Lucii Basilika, hvis religiøse Kultus og

Prydelser saavelsom Helgenreliqvier, der ere bragte fra Rom og ses der, vidne om Kong Christierns store Fromhed.«

Den skibbyske Krønike.

1484 var Pesten i Roskilde. Hoffmann: Suppl. til Danske Atlas.

1485 paa St. Augustini Dag, den 28. Aug., døde Biskop Oluf Mortensen. Paa hans Ligsten i Scte Birgittes Kapel, som han stiftede, læses: »Hic jacet reverendus pater, Dominus Olavus Martini, qvondam episcopus Roskildensis, qvi obiit die sancti Augustini anno Domini MCDLXXXV«. Han byggede et Hus til Præsternes Brug nærved »Ros Kilde«. Script. VII, 162.

1492 døde Væbneren Effrard Grubbe, Forstander for Vor Frue Kloster i Roskilde. (Hans Ligsten er endnu bevaret i Frue Kirke,)

1493. I et Brev af Kong Hans af 14. Juli omtaler han, at han har holdt Retterthing i »Vor kjære Fru Moders Gaard i Roskilde«.

O. Nielsen: Kbhvns Diplom. IV.

(»Drotninggaarden« i Roskilde laa paa Algaden ved Hjørnet af St. Pederstræde, Syd for »Sortebrødre« Kloster. Drotninggaarden blev solgt af Christian den 3die.

1494 døde Dronning Dorothea. »Hun blev begraven ved Siden af sin Mand Kong Christiern i Hellig tre Kongers Kapel i Roskilde By.«

Den skibbyske Krønike.

— I Kong Hans's Tid tog Morten Venstermand til Havelse efter Kongens Raad sin Fæstemø Anna Jensdatter med Magt ud af Vor Frue Kloster i Roskilde, blev sat i Ban af Bispen og maatte afstaa sin Gaard til Domkirken.

Allen: Frederik I, 1 Bind 195.

1500 døde Biskop Niels Skave af Roskilde begravet i Domkirkens søndre Korsfløi, (hvor hans Ligsten endnu ligger og hvor hans Skjold hænger paa Væggen.)

1501 døde Domprovst Johannes Nicolai, begravet i Domkirken. (Hans Ligsten er forsvunden.)

1508 støbtes en stor Malmklokke til Ære for Treenigheden og Sct. Lucius. (Den hænger endnu i Domkirkens søndre Taarn.)

1511 støbte Johannes de Fastenovie to store Klokker, hvoraf den ene, »Stormklokken«, hænger i nordre, den anden i søndre Taarn ved Domkirken.

1512 den 15. April døde Biskop Jens Jepsen Ravensberg paa Hjortholm og blev begravet i Domkirkens Midtskib, hvor hans Ligsten endnu er.

Lib. dat. rosk.

1515 støbte Johannes de Fastenovie en smuk Malmklokke til St. Laurentii Kirke, i hvis Taarn den endnu hænger. Se S. 15.

1517 den 6te Octbr. holdt Biskop Lauge Urne en Forsamling i Domkirken, hvor Abbederne af Sorø, Antvorskov, Esrom, Nestved, Ringsted, Ebelholt og Prioren ved Hellig Aands Huset i Kjøbenhavn samt Prælaterne og Kannikerne fra Roskilde og Kbhvn vare tilstede.

Pontoppidan: Ann. eccl. Dan. II, 759.

1518 lod Biskop Lauge Urne Domkirken tække med Kobber.

Petrus Olai.

1521 lod Biskop Lauge Domkirkens Hvælvinger male samt anbringe Billeder paa Muren af de fire Pillegrave, Harald Blaatands, Estrids, Sven Estridsens og Biskop Vilhelms.

1523 »brændte en stor Del af Roskilde By, hvilken Brand betog den sin største Skjønhed«.

(Arild Hvitfeld. II, 1267. Petr. Olai. Den skibbyske Krønike.)

— S. A. d. 23. Dcbr. sluttedes i Roskilde en Overenskomst imellem Biskop Lauge Urne og Rigets Raad paa den ene Side og Henrik Gøye med Borgemestere og Raad fra Kbhvn og Malmø paa den anden om disse Byers Overgivelse til Kong Frederik d. 1ste. O. Nielsen: Kbhvns Diplom. I.

1524. Sanct Mikkels Aften var Kong Frederik d. 1ste i Roskilde og udstedte derfra en Forordning for Kbhvns Borgere. O. Nielsen: Kbhvns Diplom. 1.

1527 fik Anders Ebbesen St. Agnete Kloster i Forlehning af Biskop Lauge Urne. Rigsarchivet.

1529 døde Biskop Lauge Urne paa sin Gaard Bistrup ved Roskilde og blev begravet i Domkirken. Hans Ligsten er borte, men hans Testamente, hvori han betænker rigeligt baade Domkirken og de øvrige Kirker og Stiftelser i Roskilde, kjendes endnu. »Efter denne værdige Faders Død«, siger Skibby Krønike, »begyndte strax Roskildekirkens Forfald.«

Dr. A. Heise: »Skibbykrøniken« 130.

1530 døde i Roskilde Lauge Urne, Ridder og Landsdommer i Skaane, begravet i Domkirken.

1531 nedbrøde Borgerne i Roskilde St. Laurentii Kirke. Dens Taarn blev staaende. Se ovenfor Side 15.

Pontoppidan: Annales eccl. Dan. II, 858.

— Samme Aar blev Domprovst Cunibert Jacobsen begravet i Domkirkens søndre Sideskib.

1534 d. 23de Juni. Grev Christoffer af Oldenborg med

Lybekkerne besatte pludselig Roskilde, og fik Borgerne til jublende at hylde Kong Christiern d. 2den, uden at der var udgydt Blod og næppe anvendt Vold. Derimod gik det ud over Bispegaarden, som blev udplyndret med Liv og Lyst, ligeledes over nogle af Klerkene, som fik en ilde Medfart af Grevens tydske Landsknægte. Grev Christoffer tilbragte kun een Nat i Rosk. hvorpaa han efter at have brændt Bistrup og stukket Ild paa Haraldsborg [1]) drog til Kjøge.

Dr. A. Heise: Skibbykrøniken, S. 180 og 183.

1536 den 12. Aug. blev den sidste katholske Bisp i Roskilde, Joachim Rønnow, fængslet paa Kbhvns Slot.

— Den 30. Octbr. indførte Christian d. 3die den lutherske Reformation. Roskilde Bispens store Godser inddroges som Kronens Eiendom og Bispegaarden i Roskilde blev nu »Kongens Gaard«, hvor Stiftets Lehnsmand boede. Lehnsmanden havde tillige Bistrupgaard.

Wolf: Encomion regni Daniæ 475.

— Samme Aar døde Borgemester Diderik Friis og blev begravet i Domkirken.

1537 om Efteraaret opholdt Sjællands nye evangeliske Bisp, Dr. Peder Palladius sig i 14 Dage i Roskilde og prædikede daglig under stor Tilløb af Stadens Borgere. Samtidig holdt han theologiske Forelæsninger paa Latinskolen for Geistligheden. Paa Foranstaltning af Bugenhagen, som kaldte Roskilde »den papistiske Stad«, blev det store Billede af Domkirkens Værnehelgen, St. Lucius, fjernet fra Kirken.

Dr. H. Rørdam: Hist. Kildeskrifter II.

1543 forlehnede Kong Christian den 3die Andreas von Barby med Kongens og Kronens Prælatur, Provstiet udi Roskilde Domkirke.

Rigsarchivet.

1547 blev i Roskilde brændt tvende meget berygtede Troldkvinder, Dorthe Willums og Sitzele Leerbecks, fødte af fornemme Folk.

Hvitfeld Hist. II, 1541.

— St. Agnete Kloster blev bortforlehnet til Johan Høg imod en aarlig Afgift af 4000 Joachims Dalere.

---

[1]) Haraldsborgs Plads er endnu kjendelig, skjøndt den er meget udjævnet ved Pløining. Den er et firkantet Platau paa omtr. 70 Skridt paa begge Ledder. I 1835 blev betydelige Grundmure af Munkesten udgravede, men uden kyndig Ledelse. Der fandtes da nogle sjældne Mønter fra Erik Emuns Tid samt en smuk Disk af forgyldt Metal fra det 13de Aarhundrede, nu i Nationalmuseets hist. Afdeling i Kbhvn.

1550 havde Byrge Trolle til Lillø, Rigsraad, St. Agnete Kloster i Pant. Rigsarchivet.

1553 blev Christian den 3dies Herold Franciscus den Spanier begravet i Domkirkens Hovedskib, hvor hans Ligsten er. Hans egentlige Navn var Don Francisco de Medina. Werlauf: Hellig tre Kongers Kapel.

1555 blev et Orgel, forfærdiget af Herman Raphaelsen, opstillet i Domkirken.

1556 »Udi Roskilde blev i dette Aar Kannikerne paalagt, at de skulde aflægge deres (katholske) Røckelin og Chorkaaber. Derfor fik Andreas Barby Skyld.« Hvitfeld: Hist. II, 1552.

— Stig Pors, Erkedegn ved Domkirken, blev begravet i søndre Sideskib.

1557 Adelsmanden Niels Friis, Cantor ved Domkirken, begraves i nordre Korsfløi.

1559 døde Kantsler Andreas Barby, begravet i Domkirkens nordre Sideskib.

1561 døde Jens Rosengaard til Hagerup og begravedes i søndre Korsfløi i Domkirken.

— Frederik d. 2den forærede Graabrødreklosterets Bygninger med Undtagelse af Kirken til Rigsraad Korfitz Knudsen Ulfeld. Se ovenfor S. 27. Pontoppidan Ann. eccl. D. III, 381.

1562 døde Rector ved Latinskolen, Niels Blacke, begravet i Domk.

1563 blev velbyrdig Fru Kirstine Hvitfeldt begravet i Domkirkens Midterskib.

— Samme Aar sendte Frederik den 2den nogle af sine Hofmænd med en Skrivelse til Domkapitlet i Roskilde. Med Trussel om Pinebænken befalede Kongens Mænd Kannikerne at udlevere en Skat, som skulde være skjult i Kirken. Sakristanen tilstod da, at en gammel afdød Kannik paa sit Yderste havde betroet ham, at nogle af Domkirkens gamle Klenodier vare skjulte i en Skorstenspibe i Sakristiets Vestibule. Der blev da slaaet Hul paa Muren, og der fandtes her en stor Skat af Guld, Sølv, Ædelstene og Klenodier. Ogsaa blev der af et Skrin udtaget 4000 Daler foruden en Del gamle Guld- og Sølvmønter. Ny Danske Magazin VI, 42.

1564 døde i Roskilde Peder Skeel til Hesselballig, begravet i Domkirken.

1565 blev Axel Walkendorff til Glorup begravet i Domkirkens Hovedskib. Han var faldet i Slaget paa Falkenberg Hede d. 20de Octbr. 1565.

1567 blev den unge Adelsmand Jacob Friis, Søn af Henrik Friis til Hesselager, begravet i nordre Korsfløi i Domkirken. Da hans Grav blev gravet, fandt man i en gammel Grav tæt øst for, en Blyplade med Indskrift, som meldte, at her var den roskildske Borger Vilhelm begravet i Aar 1233.

J. Kornerup: »Bemærkn. vedrørende Rosk. Domk. Bygningshistorie« 1891.

1568 blev Fru Berette Andersdatter af Alverup, Erik Valkendorff til Glorups Hustru, begravet i Domkirkens Hovedskib.

1569 døde Lave Brokkenhus, Erkedegn ved Roskilde Domkirke.

1570 gav Kong Frederik den 2den Tilladelse til at Duebrødre Hospital fik St. Olai Kirke*), der laa bag Kongens Grund, til at nedbryde og bruge Materialet til deres Bygning. Rigsarchivet.

1571 døde Kong Christian den 3dies Enke Dronning Dorothea og blev begravet i Hellig tre Kongers Kapel ved Domkirken.

— Frederik d. 2den gav Tilladelse til at Franz Banner maatte tilbytte sig Frue Klostergaard i Roskilde. (Se nedenfor i Dokumentsamlingen.) Rigsarchivet.

1572 døde Peder Paulin, Sognepræst ved Domkirken, hvor han blev begravet.

1574 den 13de Juni gav Frederik den 2den ved Brev i Kjøbenhavn Borgerne i Roskilde tre Aars Frihed for Byskat for at ophjælpe Byen efter en kort forud foregaaet Brand.

H. Rørdam: Hist. Kildeskrifter II, 85.

— d. 31. Jan. skrev Frederik d. 2den fra Frederiksborg til sin Lehnsmand i Roskilde, Christoffer Walkendorff, at Graabrødre Kirke i Roskilde skulde nedbrydes og Menigheden søge Domkirken. Rigsarchivet. Sjæll. Tegnelser.

1575 døde Sognepræsten Morten Pedersen, begr. i Domkirken. Rector Olaf Offonius, do., do.

— Aug. 26., Kongebrev, dat. Frederiksborg: Graabrødre og St. Michaels Kirke skulde nedbrydes, Sten, Tømmer &c. anvendes til Domkirkens Reparation og Forbedringer. Lige-

---

*) St. Olafs Kirke laa i St. Olsgade, hvor nu Søren Olsens Stiftelse er, strækkende sig fra Gaden til Rosenhavestræde i en Længde af 50—60 Alen. I 1875 ved Hotel Prinsens Opførelse fandt man en Mængde Menneskeben fra St. Olafs gl. Kirkegaard, og »udi Peder Brünnichs Hauge er der (1774) funden Mure og Gravsteder.« Hoffman Suppl. 1. D. Atlas. P. Brönniche ejede dengang Herberggerstedet »Prindsen«. Se ovenfor Side 111.

ledes skulde de Gaarde, Boder &c., der laa til de to Kirker, fremtidigen søge Domkirken. Rigsarchivet. Sjæll. Register.
(St. Mikkels Kirke laa paa Algade Nord for Graabrødre, og Klokkerne fra sidstnævnte var ophængte i St. Mikkels.)

1577 døde Sognepræsten Mikkel Rasmussen, begravet i Domkirken.

— den 24de Marts gav Kongen paa Frederiksborg Tilladelse til at Duebrødre Hospital maatte opføre et nyt Hus.
Rigsarchivet. Sjæll. Tegnelser.
(Ifølge Resens Kort laa dette Hus omtrent der, hvor Latinskolens Gymnastikhus nu er, maaske paa Fundamenterne af Jacob Erlandsens Hospital.)

1579 Kongebrev, dat. Sorø Kloster 4de April »til Lauge Bech, om at lade Paul Wernicke faa 4000 Mursten af St. Agnete Klosters Bygning udi Roskilde, dog, at han dem selv skal lade bryde og afføre.«

— Samme Aar flyttedes Kong Christian den 3dies Lig fra Odense, hvor det havde været bisat, til Roskilde til Hellig tre Kongers Kapel, hvor det prægtige af Cornelius Floris i Antwerpen udførte Monument opstilledes over ham.

— S. A. døde Dr. med. Mathias Pauli, Kannik ved Domkirken og Økonom ved Duebrødre Kloster, begravet i søndre Korsfiøi i Domkirken foran Døren til Kannikechoret.

1581 Kongebrev, dat. Frederiksborg d. 26de Novbr.: »Borgerne i Roskilde blive i to Aar fri for deres aarlige Byskat til Hjælp til at bygge og forbedre deres Raadhus m. m.
Rigsarchivet. Sjæll. Register.

1582 døde Rector og Canonicus Franciscus Andreæ, begr. i Domkirken.

1583 døde Prins Magnus, Konge af Liefland, Chr. d. 3dies Søn. Hans Lig blev bragt til Roskilde og senere hensat i Kjælderen under Christian d. 4des Kapel.

1584 Lehnsmanden i Roskilde Lauge Beck fik en øde Jord, hvorpaa havde staaet Sortebrødre Klosters Ladegaard. (Se nedenfor Dokument Saml.) Rigsarchivet. Sjæll. Reg.

1585 d. 7de Novbr. skriver Kong Frederik d. 2den til Kapitlet i Roskilde, »om at det Foretagende at sætte to Spir paa Domkirken, bliver til bedre Tider, eftersom Kirkens Tag og i andre Maader er meget brøstfalden, og ingen Penge haves.«
Rigsarchivet. Sjæll. Tegnelser.

1586 døde Johannes Olavi, Præst ved vor Frue Kirke i Roskilde, begr. i denne Kirke.

1588 den 5te Aug. blev Kong Frederik d. 2den høitidelig bisat i Roskilde i Hellig tre Kongers Kapel. Liget hidførtes fra Antvorskov Kloster til Bispegaarden i Roskilde og bares derfra under Psalmesang af Kanniker, Præster, Degne og hundrede Studenter fra Kbhvn. Bagefter Kisten fulgte Enkedronningen og den 11aarige Christian d. 4de. Derefter kom Kongens Stridshest og alle Rigsraaderne, der bare Regalierne og Sørgefaner med alle Provinsernes Vaabener m. m. (Et gammelt Kobberstik, forestillende det kgl. Ligtog, bevares i den historiske Samling paa Frederiksborg.)

1590 begravedes Niels Olsen Haelveg, Rector, i Domkirken.

— Samme Aar var Kong Jacob af England i Roskilde og holdt Gudstjeneste i Domkirken, hvilket den øverste Kapellan, Hr. Søren Olsen, satte sig imod og blev derover forvist Byen saalænge, Kong Jacob var der.

Hoffman: Suppl. til Danske Atlas.

1592 var der Pest i Roskilde. Hoffmann ibiden.

1593 blev Christoffer Rosengaard til Herlufstrup, den sidste Mand af sin Slægt, begravet i Domkirken i søndre Korsfløi.

— S. A. døde Vilhelmus Laurentii, Præst ved Vor Frue Kirke i Roskilde.

1594 døde i Roskilde Otto Brochenhus til Voldersløf og blev begravet i Domkirken hos sin Hustru Karen Vensterman d, † 1588.

1598 døde den tydske, Hofpræst Christoffer Knopf, begravet i Domkirken.

1599 i Octbr. var der en stor Brand i Roskilde. Den sydøstlige Del af Byen, Hestemarket, Torvegaderne, Læderstræde, Hersegade og lille Grønnegade brændte.

Hoffmann: Suppl. til Danske Atlas.

1600 blev den lærde Theolog, Dr. Niels Hemmingsen, Kannik i Roskilde, begravet i Domkirken.

1601 døde Sognepræsten Søren Olsen, som oprettede en Stiftelse i Olsgaden paa den gamle St. Olafs Kirkes Grund.

1605 døde Laurentius Andreæ, Rector, begravet i Domkirken.

1605 døde Hans Jensen, Borgemester i Roskilde, begravet i Domkirken.

1606. I dette Aar begravedes i Domkirken Præsten Peder Christiernsen Lætus.

1607 blev Jacob Vind, Erkedegn, begravet i Domkirken.

1612 den 15de April blev Christian d. 4des Dronning, Anna Catherina, bisat i Domkirken.

— S. A. døde Niels Pedersen, Præst ved Domkirken.

1614 døde Johannes Petri, Økonom ved Duebrødre Stiftelse,

1617 begravedes i Domkirkens Hovedskib Christian Gyldenstjern til Restrup. Under hans prægtige Ligsten hviler ogsaa hans Hustru Fru Dorothea Rud til Herlufstrup.

— Samme Aar blev Christian den 4des Kapel bragt under Tag. (Se nedenfor i 4de Afdeling.)

1619 begravedes i Domkirken Jonas Carisius, kgl. Raad. Paa Pillen ved Prædikestolen hænger en smuk Mindetavle over ham.

— Mester Kaspar Fincke opsatte sit kunstige Jerngitter i Christian d. 4des Kapel.

1621 døde Borgemester Søren Nielsen, begr. i Domk.

1622 blev Hofpræst Søren Guldager begravet i Domkirken.

1623 den 2den Marts besøgte Fyrst Christian af Anhalt Roskilde Domkirke og skrev i sin Dagbog, at Kirken var dækket med Kobber men »Kuplerne« med Bly. (Det maa antages, at hvert Taarn da havde 4 murede Spidsgavle, som bare et kuppelformet, lavt, blytækket Tag.)

1625 blev Sognepræsten Daniel Knopf begravet i Domkirken.

1639 blev Domprovst Holger Gagge begravet i Domkirken.

1631 blev Frederik d. 2dens Dronning, Sophia, bisat i Hellig tre Kongers Kapel i Roskilde.

1633 døde paa Frederiksborg Prinsesse Anna Catherina, Christian den 4des og Kirsten Munks Datter og blev bisat i Roskilde Domkirke.

1634 blev Christian den 4des Søn Prins Ulrik bisat i Kongens Kapel i Roskilde. Han var Aaret forud bleven skudt i Trediveaarskrigen.

1635 blev de nuværende to Spire paa Domkirken opførte, Tømmeret blev kjøbt i Visby paa Gulland og ført i tre Skibsladninger til Kjøge, eftersom Roskilde Fjord ikke var sejlbar.

Domkirkens Bønder i Sømme, Thune, Voldborg og Ramsø Herreder maatte kjøre det til Roskilde.

J. Kornerup: »Roskilde Domk.«, »Danske Mindesmærker« II.

1635 Christian den 4de lod Stenhugger Geert Borckman opstille et Portal om Domkirkens Kongeport. (Dette Portal blev 1872 nedtaget og foræret til Holmens Kirke i Kbhvn., hvor det nu staar i restaureret Stand.)

1637 blev Prins Hans, Søn af Frederik den 2den, bisat i Christian den 4des Kapel. Han var død 1602 i Moskva.

— Samme Aar blev Susanna Worm begravet i Domkirkens Choromgang, hvor hendes Portrait ses paa en Mindetavle.

1642 blev Prins Ulrik, Søn af Frederik den 2den, bisat i Christian den 4des Kapel. Han var død 1624 i Bützow.

1644 Lehnsmanden i Roskilde Niels Trolle fik af Kongen Tilladelse til at indrette sig et Gravkammer i det gamle St. Sigfrids Kapel i Domkirkens nordre Taarn.

Rigsarch. Sjæll. Reg.

1645 begravedes i Domkirken Hans Pedersen, Tolder i Helsingør, Kannik ved Rosk. Domk. og tidligere Christian den 4des Kammertjener.

1647 den 7de Juli afbrændte i Roskilde 160 Gaarde og Huse, som aldrig siden blev opbygte, der, hvor nu Frøkenklosteret har sin Mark. (Langs »Klostermarkens« østre Kant løb Store Grønnegade, »Platea Gronningorum in Frisia«.) Se ovenfor Side 3.

Niels Slange: Chr. d. 4des Hist. II, Hoffmann: Suppl. til Danske Atlas.

— Den 9de Aug. befalede Christian d. 4de i Brev fra Frederiksborg, at da Roskilde havde lidt en Del ved Ildebrand, hvortil især Straatagene havde været Aarsag, skulde de nye Huse tækkes med Teglsten og skielnes med Kalk.

Rigsarchivet. Sjæll. Tegn.

— De 8de Novbr. blev den udvalgte Tronfølger Prins Christian, Christian den 4des ældste Søn, som var død i Gørbitz, bisat i Kongens Kapel i Roskilde.

1648 den 18de Novbr. blev Kong Christian den 4de højtidelig bisat i sit Kapel i Roskilde.

1649 blev Kongens forhenværende Feltpræst, Mag. Augustinus Sandt, Kannik, begravet i Domkirkens Chorgang, hvor hans og hans Hustrus Portraiter endnu ere.

— S. A. gav Frederik den 3die Otto Krag og Mette Rosen-

krantz Lov til at faa det gamle Kapel »Bethlehem« i Domkirkens søndre Taarn til deres Gravkammer.

Rigsarch. Sjæll. Tegn.

1649 fik Peder Wibe til Gjerdrup, kgl. Lehnsmand i Throndhjem, Tilladelse til at faa en Gravkjælder under Kannikechoret i Domkirken.

1650 den 22de Juni fik Esaias Fleischer kgl. Brev paa at maatte holde et Apothek i Roskilde.

1654 indrettedes en muret »Begravelse« for Fru Kirsten Munks Børn i Domkirken.

1655 blev Hans Andersen Guntzow, forhen Borgemester i Halmstad, begravet i Domkirken.

1658 den 26de Febr. var den svenske Konge Carl Gustav i Roskilde, og den saakaldte roskildske evige Fred sluttedes, »som han strax efter brød«, tilføjer Hoffmann.

Suppl. til Dansk Atlas.

— Conrector ved Latinskolen Mag. Søffren Kornerup reiste til Kronborg for at anholde om Skaansel for Brandskat af Domkirken hos den svenske Kommandant Paul Hilker og maatte betale denne 50 Rigsdaler for at »salvogardere« Domkirken.

Domkirkens Regnskab 1658 d. 4. Octbr.

— I dette Aar stod det daarligt til med Domkirkens Indtægter, »da Kjøbenhaffn var belagt, och all Kirkens Tillæg var af Fjenden henlagt til Krigsofficierer indtil 1661«.

Domkirkens gl. Regnskab.

1659 i Febr. blev svensk Capitajn Otto Reinholdt Brachel, liflandsk Adelsmand, staaende ved Oberst Delwigs Regiment til Fods, falden i Stormen paa Kjøbenhavn, begravet i Vor Frue Kirke i Roskilde. (I 1864 fandtes Sørgefanen fra hans Begravelse i denne Kirke.)

1660 I dette Aar kunde Bønderne ikke bestride Afgifterne til Domkirken, da »i dette sidste Aar saare lidet blev saaet, eftersom Bonden bleff af Fjenden een Deel forhindret, een Deel berøffvet baade Korn og andet.«

Domkirkens gl. Regnskab.

— Rigsadmiral Ove Giedde til Tommerup blev bisat i Domkirken i en Gravkjælder under Kannikechoret.

1664 blev Johannes Petræus Calundanus, Rector og Canonicus begravet i Domkirken.

1665 døde Borgemester i Roskilde, Herman Schrøder, begr. i Domkirken.

1666 blev Rigsraad Otto Krag til Volborg bisat i sit Kapel i Domkirkens søndre Taarn.

— Domprovst Johannes Franscisci Troiel begraves i Domkirken.

1667 blev Lehnsmanden i Roskilde, Niels Trolle, bisat i sit Kapel i nordre Taarn ved Domkirken.

— Nicolaus Erasmi Jersovius, Præst ved Domkirken, dør.

1670 den 4de Mai blev Kong Frederik d. 3die bisat i Christian d. 4des Kapel.

— I dette Aar byggede Kantsler Peder Reedtz († 1674) Sortebrødre Gaard, det nuværende adelige Jomfrukloster, efter at have nedrevet Resterne af det gamle Kloster.

1676 blev Domprovst Enevold Randulf begravet i Domkirken.

1677 begravedes i Domkirken Ritmester Johan Gietzbert v. Wersabe, der var død den 4de Marts i Landskrona under den skaanske Krig.

1680 blev Overjægermester Hahn bisat i Domkirken i et Kapel ved Kongeporten. (Kapellet blev nedrevet 1868.)

1685 den 27de Marts blev Frederik den 3dies Dronning Sophia Amalia bisat i Christian den 4des Kapel i Roskilde.

1688 blev Borgemester Berent Meier begr. i Domk.

1689 indrettedes Høichoret i Domkirken til Gravkapel for Kongehuset, hvorved hele dets gamle Udstyrelse, Altere og Grave fra Middelalderen, forstyrredes.

1693 begravedes i Domkirken Christian Lodberg, Biskop i Ribe, tidligere Domprovst i Roskilde.

1694 Admiral Christian Bjelke til Basnæs blev bisat i Domkirken i en Gravkjælder under Kannikechoret.

— S. A. blev Alteret flyttet i Domkirken og Tvermuren med Sangchoret, der lukkede for Kannikechoret, nedbrudt.

Bircherod: Dagbog 1694.

1695 den 11te Septbr. bisattes Prins Christian, Chr. d. 5tes Søn, i Roskilde Domkirke. Prinsen var død i Ulm paa en Reise til Italien.

1699 den 3die Novbr. bisattes Kong Christian den 5te i Domkirken.

— Margrethe Ulfeld og Birthe Skeel stiftede i dette Aar det adelige Jomfru Kloster i Roskilde.

1701 blev samme Klosters Kapel indviet af Domprovst, Mag. Søren Jonæsen.

1705 bisattes Prins Wilhelm, Chr. d. 5tes Søn, i Domkirken.

1706 Generallieutenant Andreas Harboe bisattes i Domkirken.

1709 sporede man Jordskjælv i Roskilde.

Hoffmann: Suppl. til Danske Atlas.

1711 bortrev Pesten dér mange Mennesker, hvilke bleve begravede paa St. Mortens, St. Hans og Duebrødre Klosters øde Kirkegaarde.

Hoffmann ibid.

(St. Mortens Kirkegaard var dér, hvor nu St. Mortens Mølles Dam er, St. Hans' i »Provstevænget« Nord for Domk., Duebrødres udenfor »Støden«.)

— Henrik Plate, Conrector ved Latinskolen, døde.

1714 blev Christian d. 5tes Enke, Droning Charlotte Amalie, bisat i Domkirken.

1715 Admiral Just Juul faldt i et Søslag mod Svenskerne i Pronevig og blev bisat i Domkirken.

1716 var den russiske Czar Peter i Domkirken, hvor hans Legemshøide endnu ses paa en Søjle i Chr. 1stes Kapel.

1717 begravedes i Domkirken Severin Nicolai Lyngby, Vikar og Sognepræst.

— Der paalægges Byen en Kop-, Heste- og Karosseskat.

Raadstueprotokollen.

1718 Jacobus Bartholomæi faar kgl. Privilegium som Apotheker i Roskilde.

— Krigsstyr og Kopskat for Roskilde By beløb sig dette Aar til 2,206 Rd. 1 ℔ 1 ß.

Raadstueprotokollen.

— Generalmajor Donops Kyrasserregiment laa indkvarteret i Roskilde dette Aar.

Ibid.

— S. A. blev Niels Lunde Borgemester.

1719 døde Raadmand Stephan v. Essen.

Raadstueprotokolleu.

— Samme Aar blev Geheimeraad Krabbe til Krabbesholm bisat i et Kapel i Domkirken, nedrevet 1868.

— døde den forrige Borgemester, Hans Jacobsen Korlp.

1721 d. 3. April blev Dronning Louise, Frederik d. 4des første Hustru, med stor Høitidelighed bisat i Domkirken.

— Sognepræsten i Rosk. Nicolai Severin Lyngby, Søn af den foregaaende Præst, døde.

1722 døde Ludvig Knudsen, Byfoged i Roskilde.

1726 begravedes i Domkirken Werner Kaas, Major ved det nordre sjællandske Regiment.

1728 d. 29de Juni blev Mette Iversdaatter halshugget paa Hestemarks Torvet i Rosk. Raadstuarchivet.

— S. A. blev en Bataillon af det kgl. Grenaderkorps lagt i Indkvartering i længere Tid i Roskilde.

Raadstueprotokollen 1728.

1729 den 28de Juni blev Prins Carl, Søn af Christian d. 5te, høitidelig bisat i Domkirken.

1730 i April afmarcherede den ene Bataillon af det kgl. Grenaderkorps, men 4 andre Compagnier af samme Korps indkvarteredes i Mai og forblev her flere Aar.

— den 16de Decbr. blev Kong Frederik den 4de, hvis Lig var ført fra Odense til Roskilde, bisat med stor Høitidelighed i Domkirken.

1731 den 23de Febr. Roskilde adelige Jomfrukloster tilstaas 10 Aars Skattefrihed. Rentekamrets Resol. Protokol.

— Den 7de, 12te og 13de April var der stor Ildebrand i Roskilde. Der brændte 22 Gaarde og 25 Huse, deriblandt det gamle Raadhus med sit Archiv*). Ved kgl. Resolution forundtes der de Brandlidte 10 Aars Frihed for Consumptions Svarelse. Rentekamrets Resol. Protokol.

1733 blev den gamle Bispegaard efter kgl. Beslutning nedbrudt. Kong Christian den 6te nedlagde selv paa sin Gjennemreise til Norge den første Sten til det kgl. Palais.

Hoffmann: Suppl. til Danske Atlas VII.

1734 den 9de Juni døde Borgemester Niels Lunde, Domkirkens Værge og Stiftsskriver, begravet i søndre Sideskib i Domkirken.

1735 opførtes med Christian den 6tes Understøttelse et nyt Raadhus op til St. Laurentii Taarn. (Dette Raadhus nedreves 1883.)

— S. A. d. 13de Marts blev Prinsesse Sophie Hedevig, Chr. d. 5tes Datter, bisat i Domkirken.

— S. A. d. 16de Juli Hs. Excell. Geheimeraad Ludvig v. Holstein tog sin Afsked, og Baron v. Gersdorff blev Stiftsbefalingsmand.

---

*) Af disse gjentagne Ildebrande maa man formode, at Ilden var paasat; men Ildstedernes og Tagenes brandfarlige Tilstand synes at have været Aarsag til den sidste Brand og til at den greb saa vidt om sig. Se herom ovenfor Side 7 til 10.

1735 d. 4de Octbr. var atter stor Ildebrand i Roskilde. Der brændte 86 Gaarde og Huse, som vare blevne reddede 1731.
— d. 23de Novbr. Lille Allehelgensstræde nedlægges. Raadstueprotokollen.
— d. 30te Novbr. Et bedre Brandkorps organiseredes i Rosk. Ibid.
1736 Et »Comerce Collegium« bestaaende af Magistraten og 4 Kjøbmænd oprettes ifølge kgl. Befaling. Ibid.
— d. 27de April var Kong Christian d. 6te i Roskilde. Ibid.
— Aug. En kgl. Commision anordnes i «Mordbrænder Sagen« (Ildspaasættelsen 1735). Ibid.
1737 d. 16de Jan. henrettedes i Roskilde Natmandsdrengen Nicolai Christian, der 1735 havde sat Ild paa Byen.
— d. 12te Septbr. Sophie Christiane, Markgrevinde af Brandenburg-Kulmbach, Dronning Sophie Magdalenas Moder, blev bisat i Domkirken.
1738 den 1ste Octbr. paraderede Borgercompagniet foran Raadhuset. En ny Fane blev overleveret det, og Byfoged Holmann blev af Magistraten udnævnt til Capitajn for Compagniet. Raadstueprotokollen.
1740: den gamle St. Mortens Kirkegaard blev nedlagt, og det blev tilladt Jørgen Mogensen, Møller i St. Mortens Mølle, at udgrave den til Udvidelse af Mølledammen. Ibid.
— d. 4de Octbr. Peder Herman v. Ham bliver Byfoged, og forrige Byfoged Holmann afsat. Ibid.
1743 Byen maa levere 25 Artilleriheste til Hs. Majestæts Tjeneste. Ibid.
1745 var Kvægsygen i Roskilde. Ibid.
1746 d. 31te Aug. var Stiftsbefalingsmanden, Baron v. Gersdorff, paa Raadstuen og tog de civile kgl. Betjente i Ed i Anledning af Tronskiftet. Ibid.
— D. 5te Octbr. blev Kong Christian d. 6te høitidelig bisat i Domkirken.
1747 opførtes en ny Bygning for Duebrødre Hospital (nedbrudt 1878).
1748 d. 14de Mai var Kong Frederik d. 5te i Rosk. paa sin Reise til Holsten. Raadstueprotokollen.
— d. 28 Juni var Kongen atter paa Palaiet i Rosk. Ibid.

1749 Det gamle Nicolaistræde ved Ringstedgadens Port nedlægges. Ibid.

— d. 5te Decbr. var Stiftsbefalingsmanden v. Reventlow paa Raadhuset for at undersøge Ligningen i Anledning af Prinsessestyret. Ibid.

1750 d. 7de Juli døde Raadmand Hans Rasmussen Lange, Stifter af den Langeske Stiftelse i Roskilde, begravet i Domkirken.

1752 d. 26de Jan. blev Dronning Lovise, Frederik d. 5tes første Hustru, bisat i Domkirken.

— d. 8de Juni. Sr. Peder Stenstrup fik Borgerskab som Herbergerer i Printzen, som han havde kjøbt af N. A. Blich. Raadstueprotokollen.

— Samme Aar døde Sognepræst ved Domkirken, Mag. Erasmus Bernhard Øgler, begr. i Domkirken.

1753 døde Raadmand Anders Rasmussen Lange.

— I dette Aar havde Byen ved Folketællingen 1550 Indbyggere.

1756 døde Domprovst Henrik Meier.

1760 døde Rector ved Latinskolen, Bernhard Schnabel.

1762 blev Birkedommer Dinesen Byfoged.

1763 døde Borgemester i Rosk. Etatsraad, Landsdommer Munthe.

— Rasmus Lange blev Borgemester. Raadstuearchivet.

1764 blev Roskilde Skibsbro ombygget og forbedret. Ibid.

1765 Sr. Peder Brønniche, priviligeret Gjæstgiver i »Prindsen«, blev af Stiftsbefalingsmand Grev Knuth udnævnt til Stadscapitajn. Ibid.

1766 d. 19de Marts blev Kong Frederik d. 5te bisat i Domkirken.

1768 d. 14de Mai blev Borgerskabet sammenkaldt for at vælge 8 Deputerede eller Formænd. Raadstueprotok.

1769 havde Byen 1831 Indbyggere.

1770 d. 14de Juni blev Enkedronning Sophie Magdalena bisat i Domkirken.

1771 besøgte Kong Gustav d. 3die af Sverige Rosk. Domkirke. Hoffmann: Danske Atlas. Supl.

1772 blev det gamle Vor Frue Kapel tilligemed »Klokkergaarden«, der laa paa Domkirkens søndre Side, nedrevet.

— Samme Aar blev en ny Landevej til Kjøbenhavn anlagt. Raadstuearchivet.

1772 Gierlew udnævnes til Byfoged. Raadstuearchivet.

1774 d. 8de Juli blev Grundstenen til Frederik d. 5tes Kapel ved Domkirken nedlagt.

1777 i Slutn. af Novbr. blev en Eskadron af Husarregimentet lagt i Garnison i Rosk. og blev i Byen i c. 65 Aar.

1778 Byen afstaar den østre Del af det gamle Stræde ved Sortebrødre Mølle, det nuværende Rimors Møllestræde, til det adelige Jomfrukloster. Raadhusarchivet.

1779 stod Frederik d. 5tes Kapel færdigt i sit Ydre, saa at Stilladset kunde nedtages.

— Samme Aar var der Kvægsyge.

1781 Ifølge kgl. Reskript blev Byens Gader og Stræder opmaalte. Raadhusarchivet.

1782 d. 17de Juni døde den deputerede Borger, Kbmnd. Peder Kornerup, Stadscapitajn i Roskilde.

— Den 18de Novbr. bisattes i Domkirken Prinsesse Charlotte Amalie, Kong Frederik den 4des Datter.

1785 Det kgl. Danske Livregiments nationale Mandskab holdt i 28 Dage Excercits i Roskilde. Raadstuearchiv.

1786 opgik i Roskilde en saakaldet Luftmachine.
Samtidig Optegnelse af Joh. Jacob Aarestrup.

1787 blev Grev Haxthausen udnævnt til Stiftsbefalingsmand.

— Eiendommene i Roskilde vurderes til Assurance i Brandkassen.

— d. 28de Aug. stiftedes Fugleskydningsselskabet for Rosk. og Omegn.

1789 Ifølge det kgl. danske Cancellies Resolution blev der for Roskilde By bevilget en ny Grundtaxt. Alle Byens Gaarde og Huse opmaales. Raadstuearchivet.

1790 den 22de Febr. Ved kgl. Reskript blev Borgemester Friis og Raadmændene Hansen og Møller formedelst Efterladenhed i at aflægge Regnskab for offentlige Midler suspenderede fra Embedet indtil Friis stillede antagelig Sikkerhed, hvad der dog snart lykkedes ham. Ibid.

— d. 22de Septbr. Kronprinsen og Gemalinde meddele Magistraten deres Tilfredshed med de Æresbevisninger, Byens Indvaanere have vist dem. Ibid.

1791 Den forfaldne Skibsbro overtages af Kjøbmændene Kornerup, Bruun, Brønniche og Obel, imod at de udbetale den af offentlige Midler i Broen staaende Kapital samt istandsætte og vedligeholde den. Ibid.

1794 I Anledning af Christiansborgs Brand holdes en Andagts- og Bededag i Domkirken, og Borgerne opfordres til at yde frivillige Gaver til Slottets Gjenopførelse. Ibid.

— Prinsesse Sophie Frederikke, Arveprins Frederiks Hustru, bisættes i Domkirken.

1796 d. 12te Novbr. blev Dronning Juliane Marie, Frederik d. 5tes anden Hustru, bisat i Domkirken.

1798 Kjøbmand Søren Brønniche afgaar som Stadscapitajn, og Kjøbmand J. J. Aarestrup udnævnes i hans Sted til at beklæde denne Post. Raadstuearchivet.

1801 Ved Folketællingen havde Roskilde kun 1768 Indbyggere.

Biskop Jacob Erlandsens Segl,
efter et Aftryk fra 1251 i Rigsarchivet.

IV.

Breve, Dokumenter og Uddrag af Raadstueprotokoller m. m.,

vedrørende

Roskilde Bys Historie til 1800.

1171 udstedte Biskop Absalon i Roskilde et Beskyttelsesbrev og Privilegium for St. Thomas' Kloster paa Eskilsø.
Thorkelin Diplom 31.

1176 Absalons Gavebrev til St. Marie Kloster i Roskilde.
Thorkelin Dipl. 527.

1177 Absalon giver Nonnerne i Roskilde St. Marie Kloster Siængeløse og Gadstrup. Thorkelin Dipl. 42.

1183 skænkede Erkebiskop Absalon en betydelig Gave til Kannikernes Bord i Roskilde, nemlig nogle Eiendomme i Tuhne, Vindinge, Ingelslund, Hemmeløve, Korntorp, Wallensbech med en Mølle og Tiende og Halvdelen af Skovene paa Bogenæs. E. Pontoppidan: Annales eccl. Dan. I, 460.

1192 Paven stadfæster i en Bulle til Absalon den Gave af Slottet Hafn, som Kong Valdemar havde givet ham. Efter Absalons Død tilhørte Hafn Roskilde Bisper.

1241 den 5te Juni bekræftede Kong Erik Plovpenning ved sit Brev i Roskilde i Overværelse af sin Dronning, af Ulric, en Graabrødremunk, og af sin Præst, Peder, ved fuld Sundhed, at han vilde dø i Graabrødredragten hos Graabrødrene i Roskilde. A. Hvitfeldt, Hist. I, 224.

— den 2den Juli stadfæster Kong Erik ved sit Brev i Roskilde Kapitlet i Rosk. dets Eiendele og Friheder og fritog dets Bønder og »Garthsæde« for Leding, Stuth og al kongelig

Rettighed, og det efter Forbøn af Mag. Bo, Provst i Roskilde. Hans og hans Brødres, Hertug Abels og Domini Christoffers, Erkebiskop Uffos, Bisp Niels af Roskildes, Wagn Gunnesøns, Andreas Grosøns, Magnus Unæsøns, Haqvin Palnisøns og fleres Segl blev hængte ved. Diplom Magn. Suhm, Hist. X, 6.

1241 den 10de Juli. Kong Erik udsteder i Roskilde et Brev, hvori han tager Domkapitlet under sin kgl. Beskyttelse og fritager det for alle Afgifter og Byrder. Nærværende vare Wagn Gunnesun, Magnus Wæthesun, Hakon Palnæsun, Andreas Grosun og mange andre. Kongens Segl hænger under Brevet. Diplomata Arnæ Magnæana, Univ. Bibl.

1253 udstedte Biskop Jacob Erlandsen et Dokument, hvorved han flytter Duebrødre Hospital ind i Byen, doterer det rigeligt med Bispetiender fra 10 Sogne og forbinder dermed et Stipendium for 12 Disciple ved Latinskolen. Se ovenfor S. 184. Dipl. Arnæ Magn. Fasc. XXII. Hoffmann: Fundatser.

1257 udstedte Fru Inger, Conrad af Regensteins Enke, i Roskilde et Testamente, hvori hun skænkede Nonnerne i Sct. Clare Kloster hele sit Kapel, et Guldkors, et gyldent Paternoster med vedhængende Billede, St. Francisci Billede, alt hvad der hørte til Kjøkkenet, Bagerset og Bryggerset og desuden en Stue, som hun for sine egne Penge havde ladet opføre i sin Gaard. Thorkelin Diplom 1—229.

1264 Erik, Skattekræver i Roskilde, og de øvrige Borgere sammesteds bevidne, at Arvingerne efter Johannes fordum Møntmester, tilskøde Søstrene Elisabeth og Tybikke den Grund, paa hvilken Søstrene i St. Agnes bo, med alt andet tilliggende til evig Besiddelse.
Datum in die beatæ Lucie virginis. Rigsarchivet.

1264 Bisp Tucho af Aarhus giver Aflad til dem, som ville give noget til Hjælp til St. Agnetes Kloster Kirkes Opbyggelse i Roskilde. Rigsarchivet.

— Erik, Hertug af Jylland, undskylder Bisp Peder (Bang) af Roskilde, at han uskyldig er blevet berygtet for at have tilskyndet Hertug Erik og Fyrsten af Rygen til at drage med Krigshær i Roskilde Stift, Rigsarchivet.

1268 Cecilie, Enke efter Hr. Nicholaus, engang Staller, tilskøder sit Gods i Heltoftmagle til Søstrene i Sct. Clare Kloster ved Testamente, givet i Roskilde. Diplom. Bartholin.

— Fru Gro, Enke efter Esbern Wagnsun, udsteder i Rosk. et Gavebrev til Sct. Clare Kloster, hvor hun indtræder

som Nonne, over en stor Del Jordegods. Paa Alteret tilskødede hun Sct. Clare Kloster 5 Gaarde. I Klosterkirken vare da nærværende Hr. Provst Peder, Mag. Vilhelm, Mag. Nicolaus Trugoti, Jacob Tuconis og Arnvid, roskildske Kanniker og mange andre saavel Klerke som Lægfolk. I sit Testamente betænker Fru Gro foruden sin egen Slægt en stor Mængde Klostre omkring i Danmark, deriblandt i Roskilde: Hellig Aands Hospitalet, Prædikebrødrenes og Graabrødrenes Klostre. Diplom. Bartholin, VIII. Univ, Bibl.

1268 d. 15de Juni stadfæstede Kong Erik Glipping Roskilde Stadsret. (Se ovenfor S. 185.)

Danske Magazin V, 333.

1280 d. 24de Juni overlod Raadet og Menigheden i Rosk. et Stykke Jord til Sct. Clare Kloster, som grænsede op til dets østre Side og laa imellem det og den almindelige Vei til Byen, hvorom forhen havde været Trætte mellem Byen og Klosteret. Dog skulde Klosteret holde Veien vedlige med Træ- og Stenbroer. Men denne Vei begyndte fra Bygraven og gik til Bækken, der flød fra det gamle Hospitals Mølle. Rimeligvis den nuværende Strandmølle. Rigsarchivet.
(Jacob Erlandsen havde 1253 givet Duebrødre Hosp. en Mølle ved »nær Stranden«. Se ovenfor S. 31, 32, nedenfor S. 222.

1305 Iserni Erkebiskop af Lunds Indulgents Brev, givet dem, som besøgte St. Agnetes Kloster i Roskilde eller gav noget til Hjælp til Kirkens Bygning. Rigsarchivet.

— Biskop Johannes af Aarhus, Biskop Nicolaus af Børglum, Bisp Olaf af Roskilde, Bisp Peder af Viborg udstede Brev af samme Indhold som Erkebispens foregaaende. Ibid.

1307 Fru Cecilie Litle udstedte i dette Aar i Hyrnixholm et Testamente, hvori hun betænkte St. Lucii Kirke i Roskilde med 5 Mark Denarer, de fattige Skoledrenge sammesteds: 3 Mark Denarer, Graabrødrene ibidem: 5 Mark Den., Klosteret ibid.: 5 Mark Den., St. Marie Kirke ibid.: 4 Mark Den., Fru Inge, Nonne ibid.: 4 Mark Den., Sortebrødrenes Kirke sammesteds: 4 Mark Den., St. Agnetes Kirke ibid.: 5 Mark Den., Nonnernes Convent: 5 Mark, Søster Catherine Mortensdaatter ibid.: 8 Mark Denar. og en Psalmebog, »som jeg har laant hende«. Ligeledes Sct. Clare Kirke ibid.: 4 Mark Denar. De Spedalskes Hospital ibid.: 1 Mark Den. De Spedalske: 2 Mark Den. Ligeledes Lemmerne i Hellig Aands Huset ibid.: 2 Mark Denar. St. Lau-

rentii Kirke ibid.: 1 Mark Denar. St. Olai Kirke ibid.: 1 Mark Den. St. Mortens Kirke ibid.: 1 Mark Den. &c.

Pontoppidan: Annal. eccl: Dan. II, 94.

1309 gav Fru Christina, Enke efter Jacob Blaafod (der havde været med at slaa Erik Glipping ihjel), ved Testamente Sct. Clare Kloster, hvor hun vilde begraves, to Gaarde i Hafnelevæ, 20 Mark Penge til Klosterbygningerne, 18 Alen rødt Skarlagen til Klæder til Søstrene, sin bedste Kiste og 80 Al. fint Linned. Pontoppidan II, 98.

1310 Biskop Olafs Stiftelsesbrev til Vor Frue Kapel ved Domkirken. Dipl. Arnæ Magn. Fasc. XX, 5, 6.

1314 Vidne af Roskilde Bything, at Gertrud, Hans Utrækts Enke, og deres Datter, Jomfru Cecilia, pantsatte Johannes Juul et Stenhus i Roskilde, liggende i St. Michels Sogn i Hørsegade, Østen for Badstuen, for 500 Mark og gav Jacob Ebbesøn Fuldmagt paa deres Vegne at overlevere det. Rigsarchivet.

1315 Kong Erik Menveds Brev, at i hans Nærværelse gav Hertuginde Sophia, Hertug Erik af Langelands Efterleverske, til St. Agnetes Kloster i Roskilde for sin Sjæl og for sin Husbonds og deres Forældres Sjæle alt det Gods i Sjælland, undtagen Skjelskør, som hende tilfaldt i Arv efter hendes Søstre Agnes og Jutta, Kong Eriks Døtre, og desuden alt sit Gods i Alsøe og lovede at skøde det til Klosteret paa Sjællands Landsthing. Rigsarchivet.

1320 den 6te Decbr. solgte Benedict, Provisor ved de Spedalskes Hospital ved St. Clemens Kirke i Roskilde, samt det hele Collegium, en Møllegrund med Bæk til St. Clare Kloster der.

Suhm Hist. XII, 22.

(Hvor St. Clemenskirken laa, vides ikke, men da der her tales om et Hospital for Spedalske ved den, er det jo muligt, at den er identisk med St. Jørgens Kirke, hvis Beliggenhed ved Stranden kunde passe med, at St. Clemens var Sømændenes Værnehelgen.)

1321 Kong Christoffer tager Kannikerne i Roskilde med deres Godser og Husfolk under sin kgl. Beskyttelse.

Dipl. Arnæ Magn. Fasc. 20.

1327 Erkebisp. Carl af Lunds Indulgents Brev, givet dem, der besøge St. Agnetes Klosters Kirke og give noget til Kirkens Vedligeholdelse og Klosterjomfruernes Underhold.

Rigsarchivet.

1329 tilskødede Gynzike de Falkendale paa Roskilde Bything St. Agnes Kloster sin Ager, som kaldes Windebothæ

Haughæ, beliggende imellem selve Klosteret og Prædikebrødrenes Mølle. Rigsarch.

(Vindebode Have maa efter denne Angivelse tildels have ligget ved »Kobbermøllen«. Prædikebrødrenes, ɔ: Sortebrødrenes Mølle, er den nuværende »Rimors Mølle«.)

1330 udstedte Grev Johan af Holsten i Roskilde et Beskyttelsesbrev for Priorissen og Søstrene i St. Agnetes Kloster samt for Klosterets Gods &c. Rigsarch.

— Den roskildske Biskop Johannes Hind testamenterede Halvdelen af sine urørlige Eiendomme til Hellig Aands eller Duebrødre Hospital og stiftede et Alter (i Domk.), ved hvilket der hver Morgen tidlig skulde holdes en Messe.

Pontoppidan: Ann. eccl. Dan. II, 139.

1337. Elena, Hr. Niels Ranis Datter, skøder til St. Agnetes Kloster alt sit Gods i Sønder Jernløse med Vilkaar, at Halvdelen af Renten skulde hun beholde sin Livstid, og der skulde bygges hende et Hus i Klosterets Gaard, i hvilket hun med en Pige kunde anstændig bo, og skulde hun have to Jomfruers Portioner. Rigsarchivet.

1340 bekræftede Kong Valdemar hans Faders og Formænds Privilegier og gav Roskilde Indvaanere Frihed, at de uden Tolds Erlæggelse maatte føre og forhandle deres Kjøbmandsgods inden Rigets Grænser.

Hoffmann: Suppl. til D. Atlas VI.

1344 den 12. Febr. var Kong Valdemar Atterdag i Roskilde og lagde i et Brev St. Mikkels Kirke i Slagelse til Provstiet i Roskilde, som skulde besørge Gudstjenesten der forrettet med en Vicarius, og derimod skulde Capitlet i Roskilde holde to aarlige Sjælemesser for Kongen, Dronning Heylwig, de fremfarne danske Konger og Dronninger samt deres Børn. Disse Aartider skulde holdes paa Philippi og Jacobi Dag om Aftenen med 9 Lectier udi Choret og det med Lys og andre Prydelser &c.

Kongens Segl samt Biskop Svens af Aarhus, det roskildske Capitels, Broder Gerhards, Kongens Kantslers, Nicolai af Lembeke Ridder og Kongens Høvidsmand i Syeland, Pauli Gloop og Gyncekins den ældres Borger i Roskilde bleve forhængte.

Diplom. Langebek. Suhm Hist. XIII, 102.

— Johan Nyborg, Bisp i Roskilde, gav Hellig Aands Huset ibidem, det saakaldte nye Hospital, to Møller til Forøgelse af dets Indkomster. Pontopp.: Ann. e. D. II, 168.

1345 den 7. Jan. bevidnede Kong Valdemar i Roskilde, at da mødte for hans Ret Peter Yels og hans Søn Johan Pedersen af Hirsit i Ringsted Herred og skødede til de 6 erkebispelige Præbender ved Roskilde Kirke og til de Kanniker dèr en Gaard i Hirsit, hvortil laa Jorder af 4 Skilling og 4 Penge i Skyld, med alt tilliggende, hvoriblandt de Jorder, som kaldtes »Stuve Jordh«. Nærværende var Bisp Jacob af Roskild og Nicolaus Lembek, Kongens Drost.

Suhm Hist. XIII, 123.

— den 20. Marts solgte og skødede Johan Magnæsson Godset Lindholm, ham pantsat af Abbed Peder i Ringsted og det hele Convent, til Jomfru Marie Nonnekloster i Roskilde for 43 Mark purt Sølv.

Dipl. Langebek. Suhm Hist. XIII, 132.

1350 den 13. Mai udstedte Biskop Jacob Paulsen af Roskilde i Stralsund sit Testamente og skænkede deri Kong Valdemar en Guldring og to Blider, Dronning Heylvig en Guldring og et Hethenstykke, Hertuginde Ingeborg af Halland et Sølvkar (amphora), Erkebisp Peder af Lund en Guldring og et Hethenstykke; til Roskilde Kirkes Bygning 4 Gaarde; dog skulde hans Aartid holdes der i Kirken for de to; til Hr. Nicolaus, Decan i Roskilde, en Nød med et Hul og Dæksel (ventelig et Drikkebæger), en Borddug, et Haandklæde og et Horn; Provsten dér, Johan Capella, to Bordknive, et Bordlagen og en Klo (ventelig en »Elendsklo«, som troedes at staa Forgift imod); Cantor Michael et Sølv-Drikkebæger med Majestætsbilledet (Christi Billede) og et Horn; Dr. Nicolaus Lembek sin Snekke (sit Skib) med Redskab; Hr. Everard Molteke et Par »Stæketyv« med en Blide; Hr. Jacob Olavsen en Guldring, et Horn, en Blide og Fogderiet Lællinge, saalænge til han havde faaet godtgjort sine Bekostninger paa Reisen med Kongen (Felttoget) ind i Mark; Hr. Peder Niclæson en Part af Biskoppens smaa Prydelser, hans lidet Missale, Sermones Jacobi de Losanna, Bispens brune Ganger, som han gav ham i Stedet for sin graa Hest, som Bispen havde skænket Kongen; sin Søstersøn Hr. Johan Gulsiø Decretalerne og Sextum (Tillæg dertil) i ét Bind, Bogen Exaëmeron (af Andreas Suneson) med mange vedbundne Bøger; Henrik af Gent hans »Summa«, en Borddug, et Haandklæde; Boetius, Decan i Kjøbenhavn, en Colta; Prædikebrødrenes Kloster i Stralsund, hvor han vilde begraves, indtil han kunde føres til

Roskilde, 40 Mark Sundisk; Prioren dér en Pels af Maarskind; Broder Johan af Campen, der havde opvartet ham i hans Sygdom, en Trøje og en Skapuler (Chorklædning) af godt Tøi; Prædikebrødrene i Roskilde én Læst Sæd; Hr. Nicolaus Niclesson en halv Læst og en Bog: »de autoritatibus Sanctorum«; sin Notarius Knud sit Bælte og det Gods, som Fru Ingeborg af Hemmeløve (Himmeløv) havde for hans Livstid, dog saa, at hun beholdt det endda i to Aar; Hr. Johan Felix hans Overkjortel (»sorkovium«) og Kabuds af graat Skind, som han havde gaaet med; Hr. Henrik Budde hans Vintertrøje, Kappe og Kabuds; til sin Søster Fru Christina, gift med Magnus Thomæsson, en Guldhægte, som han havde kjøbt af Hr. Jacob Niclesson, da han blev fri for Pantet i Stralsund; hver af sine Væbnere en halv Læst Sæd; sin Vært Martin Strazeborgh et godt Stykke Tøi (»Sconelaken«, ɔ: Tøi fra Skaane; Henriche Jungfraue 6 Mark Sølv, som han skulde have i Skanør af Bispens Tiende paa Møen; hans Hustru 19 Alen bruggisk Tøi til et Par Klæder; sine tre Kammersvende hver en Hest af 2 Mark Sølvs Værdi; de andre Kammersvende hver en Hest af 1 Mark Sølvs Værdi; Ruslef 1 Mark Sølv og den bedste Hest, han havde paa Syelsø (Selsø); sin Skrædder Johan Siøburgh en halv Mark Sæd; sin Kok, Magister Johan, en halv Mark Sæd; til hver af de fire i Stalden 3 Pund Sæd med Trøje og Kabuds; hans Skibskarl Olav en Trøje og Kabuds af »Sylfaa«; hver af hans Løbere, Brevdragere Trøje, Kappe, Kabuds, et Pund Sæd; Husholderen paa Draugsholm 1 Hest af en Mark Sølvs Værdi og 2 Øre Sæd; hver, som arbeidede i Kjøkkenet, Kjælderen og paa hans Gaarde i Sjælland, 1 Pund Sæd.

Til Excecutores indsatte han Nicolaus Johansen, Decanus, Johannes af Capella, Provst, Henning Erkedegn, Peder Nicolaisen, Kannik i Roskilde og Magnus Toddæ.

Rimeligvis døde Biskoppen kort efter i Stralsund af Pesten. Henrik Gertson, Cantor i Rosk., kom i hans Sted.

Suhm: Danmks Hist. XIII, 235.

S. A. den 21. Novbr. udstedte Biskop Henrik af Roskilde i Kalundborg et Brev, hvori han udtaler, at da Kong Valdemar ikke alene havde befriet Roskilde Kirke, Cleresi og Almue for Fjendens Trældom, men ogsaa hans Formand og Kirkens Tyende og Underhavende for Fængslets Aag paa sin Bekostning, overlader han med Kapitlets Samtykke Kongen Kjøben-

havns Slot og By med al Rettighed og Tilliggende tilligemed hans Gods i Særethslef og en Mølle, saalænge Bispen levede. Hertil drev hverken Frygt eller Magt ham.

Tre af Kannikerne og de strænge Riddere Benedict af Alevelde (Ahlefelt) og Boetius Falk og Peder Laurensson Knappe vare nærværende. Suhm: Hist. XIII. 237.

1351 den 21. April tilstod Johan af Capella, Provst i Roskilde, at have faaet af St. Agnetes Kloster i Rosk. en Slette, kaldet Toof, som laa vesten for Jacobi Kirke, paa sin Livstid imod en aarlig Afgift af een Skilling Sterling til Mortens Dag, imod at den efter hans Død skulde tilfalde Klosteret tilligemed hvad Bygninger han derpaa kunde have ladet opføre. Diplom. Langebek.

— den 17. Aug. gav Biskop Herman af Lybek, der da var i Roskilde, 40 Dages Aflad til dem, som af Andagt besøgte St. Agnetes Kloster i Roskilde, gik om dets Kirkegaard og da bade et Pater noster og salutationem angelicam for de Begravnes Sjæle og for alle Troendes, eller gav Almisse til Kirkebygningen. Dette gjorde han med Samtykke af Stiftets Biskop. Diplom. Langebek.

— den 5. Septbr. tildømte Kong Valdemar i Roskilde St. Agnetes Jomfruer et Gods i Olofsthorp, som Fru Cecilie, Enke efter Hr. Johan Syælanzfar og hendes Søn Olav havde skødet det til Thinge. Diplom. Langebek.

1361. Petrus Johansen, kaldet Bruun, tilskøder Johannes Eskilson sin Gaard med et Stenhus tæt ved Allehelgenskirke, liggende mod Øst. Rigsarchivet.

1363. Peder Strangesøn, Kannik i Rosk. og Præst i Østre Syssel, skænker til Sorø Kloster en Gaard i Roskilde, tæt ved St. Dionysii Kirke ved nordre Side, paa hvilken der er bygget et Stenhus tilligemed andre Huse af Træ, tilligemed et Æbletræ og andet tilliggende. Han forseglede og tilskødede Klosteret dette til evig Besiddelse. Sorø Kl. Gavebog, Scriptores IV.

1370 overlader Søster Catherina Claus Datter, Priorissa, og Conventet i St. Agnetes Kloster i Roskilde til Nicolaus Pedersen, kaldet Snyøfugl, og hans Hustru Gertrud paa deres Levetid en øde Grund, ligger Østen for Sneversti Stræde i St. Olufs Sogn i Rosk. Rigsarchivet.

I en Fortegnelse fra 1370 over Tiender og Afgifter til Bispen af Roskilde hedder det:

Den fjerde Del af Roskilde By med al Frihed fra

kgl. Rettighed tilhører Bispen fra gl. Tid; ligesaa tredie Delen af den sjællandske Mønt. Borgerne skulle saavel af Bispens Fjerding som af de tre andre kgl. Dele, som nu ere pantsatte til Bispen, svare følgende Skatte: 1) »Midsommergjæld«, ɔ: Skat af enhver ubeboet Gaard og øde Grund: 1 Sterling til Bispen, 1 As til Skriveren. 1) »Ølgjæld«, af enhver Værtshusholderske paa Allehelgensdag: 5 Gros. 3) »Græspenge«, nemlig af enhver Gaard paa Marie Renselsesfest 1 Lybekker og 1 As til Skriveren. 4) »Asketønde«, nemlig af enhver Brygger Paaskedag en Krukke godt Smør. Ligeledes skulle de være pligtige til at gjøre en Brygning for Bispen efter deres Leilighed og Kjældermesterens Bestemmelse. 5) Told paa Skjærtorsdag og hele Aaret igjennem i Byen og ved Stranden. 6) Fødder og Tunger af falbudte Høveder, som det er nødvendigt at slagte. 7) »Byfred«, nemlig fjerde Delen af 100 Mark Sølv undtagen Summen for de tre Dele, som ere pantsatte til Bispen. 8) »Torghørtu, ɔ: Torvepenge, nemlig af hver Vogn 5 Lybekkere.

Eiendomme, tilhørende Bispen:

I St. Olafs Sogn:

Item en Grund ved Nordsiden af St. Olafs Kirke,

Item en Gaard bag Bispens Køkken.

I St. Laurents Sogn:

Item 21 Skomagerboder,

Item 16 Saltboder,

Item fra den vestlige Side af »Saltbother« Grunden foran Boderne fra Algaden lige til Allehelgens Kirkegaard,

Item af Fundesbroo er hele Grunden Biskoppens fra St. Laurents Kirkegaard til Sct. Lucii Kirkegaard ved Broens østlige Side.

Item hele Jorden fra Hellig Aands Husets Boder til St. Lucii Kirkegaard ved den vestlige Side.

Item i St. Michels Sogn:

En Gaard.

Item i St. Ibs Sogn:

Tre Gaarde, af hvilke en er beliggende tæt ved Sct. Agnetes Kloster paa den nordre Side, den anden paa den nordre Side lidt henimod Øst.

Item i Sct. Peders Sogn:

Hedemøllen med Bolig giver 4 Mark Sølv.

Script. rer. Dan. VII, 68.

1376 den 7. Mai bekræftede Kong Olav (Margrethes Søn) udi Slavlose Gaven af Nebbe Slot til Roskilde Kirke og Pantsætningen af Sæmel og Ramsyø Herreder og Kongens tre Parter af Roskilde By &c. Diplom. Langebek.

1377 den 24. Febr. bekræftede Kong Olav i Roskilde den Dom af Rigets fornemste Mænd paa hans Retterthing dér, hvorved de havde tilkjendt Bispen dér den fjerde Part af Roskilde By tilligemed al kgl. Rettighed. Diplom. Bartholin.

1386 »Jacobus Skræderæ«, Borger i Rosk., skøder 4 Boder i Rosk. i St. Olavi Sogn til Hr. Thomas Lambert, Sacristan ved Roskilde Kirke, som legerede dem alle til St. Catherine Alter i Domkirken.
Borgernes Segl med Ørnen hænger ved Brevet.

— Niels Jensen, kaldet Skyudebyerg, pantsætter for 20 Mark Sølv tre Sténboder til Gerhard Stenhals og hans Hustru. Dat. Rosk. 1386. Rigsarchivet.

1387 den 21. Aug. solgte Magnus Saxesøn, Borger i Rosk., til sin Medborger Johan Holebek en øde Gaard i Roskilde i St. Hans' Sogn, Vesten for Kongens Gade og for den almindelige saakaldte Olafs Kirkegade, og tilskødede han ham den paa Roskilde Bything Onsdagen efter Marie Himmelfart.
Suhm Hist. XIV, 196.

1389 den 13. Sept. gav Sophie Peters Datter, Enke efter Olaus Petersen af Nytorp, Ridder, til Kalendegildet i Rosk. sit Gjeldsbevis for 14 Mark Sølv i hvid og gangbar Mønt, saa at hver Hvid skulde være 4 gamle og gode lybske Hulpenge værd, og pantsatte derfor alt sit Gods i Kyndeløse i Valborg Herred. Derfor skulde Prioren af Gildet holde hendes Mands Aartid og en Sangmesse ved Gildets Alter.
Diplom. Langeb. Suhm XIV, 253.
(I Roskilds var der foruden Kalendegildet Trefoldigheds, Scti Lucii og St. Knuds Gilder. Se nedenfor Biskop Lauge Urnes Testamente ved Aar 1529.)

1389 den 24. Decbr.: Ingeborg, Enke efter Johan Læghæ, overlod udi Roskilde til Marie Kloster dér sin Gaard i St. Olavi Sogn tilligemed en Plads, kaldet »Goortsrum«, med alt andet Tilliggende, en Bod undtagen, som hun forbeholdt sig, saalænge hun levede. Derimod skulde Nonnerne lade hende dagligen faa to Portioner, kaldte Proventer, og forskaffe hende en anstændig Bolig i Klosteret og holde aarligen

8 Messer for hendes Mand, Sønner og Forældre, saalænge Klosteret var til. Suhm, Hist. XIV, 255.

1396 blev St. Andreas Apostels Kapel i Rosk. stiftet af Folmar Jacobsen og Andreas Jacobsen Lunge, Riddere, og Nicolaus Lunge, Kannik i Rosk., samt Avo Jacobsen Lunge (4 Brødre) og Jacob Olafson Lunge til Skjoldenæs og Søstrene Sophie og Regitze, Døtre af Jacob Olafson, Ridder, til Ære for Gud, Marie Christi Moder, St. Johannes Baptist og St. Andreas Apostel til Sjælefrelse for deres Forfædre »et pro sepultura in perpetuum.« Petrus Olai Ann.

1398 den 14. April solgte Jacob Pedersen, Borger i Rosk., til den beskedne og ærlige Mand Laurens Jensson af Kornerup sin Gaard i Roskilde i St. Michaels Sogn paa Hyrsegaden, liggende Østen for Kongens Gade og den almindelige Gade. Diplom. Langeb.

— Den 11. Aug. udstedte i Skovkloster den rige Fru Ida Petersen af Gladsaxe, Enke efter Thorkil Nielsen, sit Testament, hvori hun gav Graabrødre Kloster i Roskilde, hvor hun vilde begraves hos sine Forfædre, 20 Mrk. Sølv.

Diplom. Langebek.

1403 skænker Dronning Margrethe Fru Edele, Datter af Hr. Jacob Basse Ridder, Enke efter Hr. Barnum Ridder, en Gaard i Roskilde for hendes Livstid. Rigsarchivet.

— Samme Aar udstedte Kong Erik af Pommern Brev om, at Ingen maatte overfalde eller skade de Roskilde Kannikers Tjenere og Husfolk. Rigsarchivet.

1405. Biskoppen af Roskilde tilstod Rectoren ved Skolen nogle Huse paa St. Lucii Kirkegaard til fast Bolig.

Pontoppidan: Annales II, 504.

1406. Johannes Brynikini sælger Nonnerne i Vor Frue Kloster i Rosk. sin Bryggerkjedel. Rigsarchivet.

1407. Vidne af Roskilde Bything, at Catherine, Johan Tulesons Smeds Enke, paa Tinget skødede Karl Hansen Væbner en Jord i St. Olavi Sogn beliggende. Rigsarchivet.

— Søster Christine, Hennikes Datter, Priorisse i St. Agnetes Kloster i Rosk. og hele Conventet, lejer Ketil Jenssen, Skomager i Roskilde, og hans Hustru Bodil Ascersdatter og deres Børn en Grund i Hyrsegade, i St. Michels Sogn liggende, paa deres Livstid mod 1 Skilling Grot i aarlig Afgift.

Rigsarchivet.

1411. Abbed Niels af Sorø, Søster Christina Jensdatter, Prio-

risse i Vor Frue Klostter i Roskilde og alt Conventet paa samme Steder og Lavrens Jensson, Degn i Rosk. tilstaa at have anammet af Dronning Margrethe 6000 lybske Mark i hvide Penge paa den Maade, at efter hendes Død skal de halve anvendes til Vor Frue Klosters Bygning i Roskilde og de andre uddeles til Klerker, Jomfruer og Enker.

Rigsarchivet.

— Dronning Margrethes Stiftelsesbrev af Kapellet Bethlehem:

»Wy Margareta mæth Guds nadhæ Waldemars Danæ Konnungs dotter kiongöræ alle, som thættæ breff see eller høre, at affthy at ærlich man Her Abram Brothersøn Ridderæ fordhum war tro thiænneræ, hvis siæl Gudt have, i hans leffvendæ liiff oc vælmacht met guthelich oc saliigh atthra atthratæ at styrkiæ oc øghiæ Gudz thiænistæ oc synderlichæ i Roskilde Domkirkæ i Syeland, swa at han ther have wilde et Alteræ oc een ewich messæ oc een aartidh for hans siæl ...

Swa at wi uppa forde her Abrams weynæ styfftæ oc fulkommæ nu i Gudz naffn met hetherlich fadhers Biskop Pæthers i Roskilde wilyæ oc fuldboordh et Alteræ oc een ewich messæ oc en aartidh i forde Roskilde Domkirkæ intil domedagh ewinnælighæ at holdes i then madæ, som hær æfftherscrævit star. Swa at Capitel i forde Roskilde Domkirkæ scal gienisten lade byggiæs i thet søndræ torn wæsten i Sancti Lucii Kirkæ i Roskilde een Capellæ met two hwælinger oc met godhæ ny glarwindwæ oc met ornamentis oc picturis oc met andræ styckæ som ther til høre. Swa at then sammæ Capellæ wordher bodhæ wæl lyuser oc wæl fauwer oc godher met Gudz hjælp. Oc then sammæ Capellæ scal wighes war Frue til hedher oc hedæ Bethlehem, war Frue oc hennes søn, som i Bethlehem føder war, til loff oc ære oc forde her Abrams siæl til roo oc nathæ . . . . . .

Datum Calundeborg anno Domini MCDXI feria qvinta ante festum beati Thomæ apostoli gloriosi.

Diplom. Arne Magn. Univ. Bibl.

1411. Laurens Jensson, Degn, Christen Hemmingsson, Præst, Niels Billæ, Erkedegn, Hannes Brünekesson, Cantor i Roskilde, og alt Capitlet ibidem tilstaa, at Dronning Margrethe har stiftet et Alter, en evig Messe og en Aartid for Abram Brotherssons Ridders Sjæl i Roskilde og dertil givet alt det Gods i Lillehedinge i Stevns Herred, hvilket

hun af Anders Jepson Ridder og Fru Ingeborg, hans Hustru, fik, og alt hendes Gods i Greffie i Thune Herred, hvilket Kong Valdemar og hun fik af Niels Awesson i Skaane med Annes, og tilbyde de dem derfor at lade bygge en Capelle i det søndre Taarn vesten i St. Lucii Kirke i Roskilde, som skal hedde Bethlehem, og sammesteds holde en Messe og Aartid for Abraham Brotherssons Sjæl. Rigsarchivet.

1414, 18. Juli stadfæstede Kong Erik af Pommern i Roskilde Kjøge Bys Privilegium. A. Petersen: Kjøge Bys Historie.

1417. Skjøde paa en øde Grund, som laa Sønden fra Bygraven, Vesten fra den Gaard, i hvilken nu for Tiden Berthold Piber bor, Norden fra den Jord, som kaldes Byhave, Østen fra det Stræde, som kaldes Elskovsti. Rigsarch. Rosk. 57.

Dette Dokument synes at forklare Oprindelsen til Navnet »Pipers Vænge«, der endnu er til, og til »Pipers Hus«, der nævnes i forrige Aarhundrede, ligesom det formentlig viser, at Bygraven laa tæt Syd for dette Vænge. Se herom ovenfor Side 31—32 samt Side 212 ved Aar 1280.

1421 d. 5te Octbr. tilskødede og tilkjendte paa Bythinget beskedne Mand, Peter Martensson, Advokat i Rosk., som hertil havde Fuldmagt, paa Kong Eriks, Danmarks, Sveriges og Norges Konge og Hertug af Pommerns Vegne en Grund i Roskilde, liggende i Vor Frue Kirkesogn i den østlige Del nær ved Nonneklosteret med al sit Tilliggende i Længde og i Bredde til St. Marie Kloster i Sorø til evig Eje, hvilken Grund Fru Margreta salig Ihukommelse, den berømte Dronning, engang lod bebygge og besad i levende Live. Den selvsamme Grund havde ogsaa den berømte Kong Erik Eriksøn givet omtrent i Herrens Aar 1290.

Sorø Kl. Gavebog Script. r. D. IV, 523.

— Den roskildske Kanniks Peder Steegs Testamente, 3die Dagen før St. Margrethes Dag 1421.

1426 Berthold Olafson sælger og skøder til Conrad Guldsmeth sin Gaard, liggende i St. Olafs Sogn i Roskilde.

Rigsarchiv.

1435 Vidne af Roskilde Bything, at der paa Thinget skødede Morten Tuwesson af Wapn til Ascer Nielsen, Foged paa Haraldsborg, en Gaard i St. Jacobs Sogn i Roskilde, kaldes Nørregarth. Ibid.

1437 Biskop Johan af Roskilde giver Aflad paa 40 Dage til dem, som besøgte St. Agnete Kloster.

1437 Bisp Christiern af Ribe giver Aflad paa 40 Dage til dem, som besøge St. Agnete Kloster. Rigsarchivet.

1441 gav Christoffer af Bajern Roskilde det Privilegium, at naar nogen tydsk eller udlændisk Mand døde der, da skulde af hans Gods gives Tiende Penge halvt til Kongen, halvt til Byen. Kongen forbeholder sig Ret til at ansætte Borgemestre, men Raadmænd skulde ansættes af Borgemesterne og Raadet. Til Vold at afværge forbydes enhver at bære Sværd og Armbrøst paa Gaden længere end til han kommer til sit Herberge. Med spændt Armbrøst maatte ingen gaa eller ride paa Gaden ved Nat eller Dag.

Pontoppidan D. Atlas II, 337.

1443 den 28de Juni (efterat Domkirken var brændt) udstedte Bisperne i Ribe, Aarhus, Børglum, Viborg og Oslo et Brev med 40 Dages Aflad til alle dem, der vilde bidrage til Roskilde Domkirkes Istandsættelse. Diplom. Arne Magn.

1444 Broder Mathes Hemmichson, Guardian i Graabrødre Kloster i Roskilde, og alt Conventet ibidem tilbyde sig at holde en daglig Messe for St. Anne Alter for Anders Jensen af Vaaben, hans Husfrue Cecilia og deres Forældres Sjæle, hvorfor de havde givet 300 Mark, og tvende Begængelser, for hvilke de gav 2 Pund (Lispund) Korn til Conventet.

Rigsarchivet.

1446 Peder Lasson, Smed, Borger i Kbhvn, med sin Husfrues Christinæ Samtykke og Raad overlader Anders Jensen, Forstander i St. Agnetes Kloster, al sin Rettighed i en Gaard, Hus og Jord i Roskilde i St. Michaelis Sogn, norden Torvegade. (Torvegade ɔ: det nuværende Store Graabrødrestræde).

Rigsarchivet.

1448 I dette Aar indskrænkede Kong Christiern den 1ste Duebrødre Kloster og gjorde deraf et Canonikat, saa at den Kannik, der havde dette inde, skulde underholde 4 fattige Lægfolk i Klosteret og daglig give de fattige Skolediscipler et Maaltid.

(Stiftelsen kom herefter i Forfald, indtil Frederik d. 2den ophjalp den.) Pontoppidan: Ann. eccl. Dan. II, 602.

1451 Jep Olafson Degn med alt Capitlet i Roskilde erkjender deres Forpligtelse til at holde en ævig daglig Messe i høie Chor i Roskilde Domkirke, fordi Psalter Læsningen er nedlagt, som dér stiftet var, og Kong Christiern havde undt og tilladt, at Sancte Marie Magdalenæ Haand maatte blive til ævig Tid ved Capitlet i Rosk.

Rigsarchivet.

(Psalter Læsningen havde været anordnet af Erik af Pommern. Christiern d. 1ste stiftede nu i Stedet for den for sig og sine Forfædre en daglig Messe og skænkede til dette Øjemed 1100 Mark saavelsom den omtalte Reliquie, som forhen havde tilhørt Klosteret i Landskrone.)

Pontoppidan: Annales eccl. Dan. II, 605.

1452 den 20de Maj stiftede Biskop Olaf Daa i Rosk. Domk. et Alter til Ære for Gud, Jomfru Maria og Vor Herres tolv Apostle.

Diplom. Arne Magn. Fasc. 34.

1454 tilskødede paa Bythinget i Roskilde Hr. Oluf Libbertsøn paa Abbed Jens' Vegne i Skovkloster til Hr. Niels Jensson, Sognepræst i Kjøge og perpetuus Vicarius i Roskilde paa St. Yvonis Alters Vegne, som er i St. Lucii Kirke, en Gaard, der tilhørte Skovkloster, hvilken Gaard er liggende i Roskilde i St. Dionysii Sogn hos Kongens Herstræde ud til Gaden næst Sier Jensons Gaard &c.

H. Rørdam: Kildeskrifter II, 77.

(Hvor St. Dionysii Kirke laa, vides ikke bestemt, men den var endnu til 1527.)

Hoffmann Suppl. t. D. Atlas.

1455, 4de Paaskedag udstedte Kong Christiern d. 1ste i Roskilde et Brev, hvori han til Hellig tre Kongers Alter i Domkirken skænker sin og Kronens Jord og Grund, liggende Vesten for St. Lucii Kirke i Roskilde, som kaldes Kongsgaarden:

Wi Christiern meth gudz nadhe Danmarcks, Norgis, Wendis oc Gothis koning, greve i Oldenborgh och Delmenhorst, gøre witterlight alle, som nu ære oc komme scule, at wii aff wor synderlighe gunst oc nadhe, swo oc gud oc thee helghe thre konninger til loff oc ære oc oss oc wore arffvinge oc effterkommer konninge j Danmarck til gudelighe amynnelse bestand oc saligˉhet, Haffue unt oc giffvet oc unne oc giffue met thetæ wort obne breff til forne the helghe thre konningers alter y Scti Lucii kirke y Roskilde til ewindelighe eye wor oc kronens jord oc grund liggend westen wedh forne Scti Lucii kirke y Roskild som kalles konnings gardh nordhen fra Seme herritsting som nu pleyer møg oc træck uppaa at føris hvilken jord som holder trettywe oc ....

Rigsarch., tidligere i Arne Magn. Saml.

1456 Ascer Nielsen, Forstander i St. Jørgens Kloster (Hospital) i Roskilde, sælger til Dronning Dorothea sin Gaard, liggende i St. Jacobs (Ibs) Sogn ibidem nordest i Windebothæ, kaldet Nørregaard.

Rigsarchivet.

(»Nørregarth« omtales ovenfor 1435. Den har maaske ligget i Nærheden af »Trægaarden«.)

1459 den 28de April udstedte Kong Christiern den 1ste i

Roskilde et Gavebrev til et Kapel, som han og Dronning Dorothea vilde lade opføre sønden ved hellig Trefoldigheds og Sct. Lucii Kirke, den hellige Trefoldighed, Jomfru Maria, Sancte Anne og de hellige tre Konninge besynderlige med alle Guds Helgene til Lov og Ære. Rigsarchivet.

1466 skænker Christiern d. 1ste Storeheddinge Kirke til Hellig tre Kongers Kapel i Roskilde til en daglig Messes Afholdelse dér. Pontoppidan: Ann. eccl. Dan. II, 638.

1467 forærede Christiern d. 1ste Hellig tre Kongers Kapel i Roskilde et Kjæbeben af St. Anna, et Stykke af Christi Kors og nogle Draaber af hans Blod.

Knudsen: Diplomatarium Chr. primi. 187.

1470 giver Christiern den 1ste sin Raad, Hr. Oluf Mortensen, Provst (Biskop) i Rosk. sin og Kronens Jord og Grund, som strækker sig i Bredden Sønder og Nord langs med Kirkegaarden fra den vestre Kirkestente og saa til det Stræde, som løber ned til Maglekilde, og udi Længden i Øst og Vest fra Kirkegaarden ind paa den Gaard og Grund, som Hr. Bo til de hellig tre Kongers Alter givet haver, og Norden langs med hans Gaard og saa langt i Øst og Vest, som hans Gaard og Grund sig udstrækker, og Sønden ved den Bro, som løber ned til Maglekilde.

(I en høist mærkelig Beretning fortæller denne Hr. Bo, Vicar ved Domkirken, hvorledes han paa Langfredag 1455 tilligemed daværende Domprovst Olaf Mortensen og Hr. Joh. Oxe fik Foretræde hos Kong Christiern 1., der just spadserede i Abildhaven sønden for Domkirken, og da bevægede Kongen til at skænke et Stykke af Kongsgaardens Grund til hellig tre Kongers Alter, hvad der nærmest kom ham, Bo, tilgode som Alterets Forstander. Men Pladsen var opfyldt med en uhyre Dynge af Jord og Møg, hvilken Bo med stor Møje og Bekostning fik fjernet, saa at han der kunde opføre sig et anseligt Hus. Rigsarch. Det maa her bemærkes, at i en Grundtaxt fra 1682 omtales endnu »Vicarie Huset« i Bondethings Roden. Den ved 1470 omtalte Jord hørte altsaa ogsaa til den gamle Kongsgaards vistnok anselige Grund.

Se Dr. Henry Petersen: Hvor laa Kongsgaarden &c. S. 23.

1484 Catherine Willems Datter, Priorisse i Vor Frue Kloster i Roskilde og alt Convent forpligter sig til at holde en evig Begængelse for Dronning Dorothea og hendes Husbonder, Kong Christoffer, Kong Christiern og hendes Børns Sjæle,

hvorfor hun havde givet dem (Nonnerne) 100 lybske Mark og andet godt til Klosterets Bygning. Rigsarchivet.

1484 Hans Kortsen, Raadmand i Roskilde og Carine Doctors, Doctor Ingelbretz Efterlieverske, tilstaa Aar 1484 at have annammet af Hr. Clement Haræ Vicarius i Rosk. 100 Mark af de 300 Mark, som Johan Oxe og han skulde udgive for den Stenhus Gaard i Roskilde i Vor Frue Sogn sønden op til Sneversti. Rigsarchivet.

1486 Kong Hans bekjendtgjør et Skifte og Fordrag, som hannem er gjort imellem Hr. Dyrich Friis Ridder i Ramløsæ och Forstander til St. Agnetes Kloster i Roskilde. Dat. Kongens Slot Gurffue St. Laurentii Aften Anno Dni 1486.

Dipl. Arne Magn Fasc 6.

— Paa Bythinget mødte Biskop Niels Skaves Official, Lyder Jensen, og fik bekræftet ved Vidner, at Bispens Fjerding i Roskilde, af hvilken han oppebar Skatter, gik dette Aar fra St. Laurentii Kirkegaard til Røde Port paa den nørre Gade og uden Røde Port til Marken, og alt det (som) norden Torvegade ligger, til Stranden og fra det vestre Nørre Hjørne ved Skolerøsten og ned til Stranden og Strandgaden og Vyne Boder og al St. Jeps Sogn.

Rigsarchivet.

(Bispens Fjerding omfattede saaledes den nordøstre Del af Roskilde. »Uden Røde Port« ɔ: Gaden fra Hestetorvet og ud ad Kbhvns Vejen. »Skolerøsten« ɔ: Skoleristen, som var udfor Violstræde ved nordre Gavl af den gamle Latinskole.) (Se ovenfor Side 116 Anm.)

1489 Olaf Jeipsen, Borgemester i Roskilde, tilstaar Anno 1489 at have lejet af Dronning Dorothea en Kronens Jord, liggende i St. Peders Sogn i Falkendale Haufue hvilken, naar paafordres, skulde komme igjen til Haraldsborg.

Rigsarchivet.

(Grænserne for de 3 gamle Sogne i Byens østre Del, St. Peders, St. Mikkels og St. Ibs lade sig nu vanskelig bestemme.)

1491 Hemming Jensen, Byfoged i Rosk., og Jens Kruse, Ole Jepsen, Borgemestere og alt Raadet sammesteds give Smeddene en Gildeskraa. Prof. Nyrop, Rosk. Smedelavs Lade.

1492 Diderik Friis, Ridder af Arlevad og Forstander i St. Agnetes Kloster i Roskilde, sælger og afhænder til bemeldte Kloster en hans Gaard, liggende i Hørsegade.

(Den nuværende »Hersegade« kaldes i de gamle Dokumenter Hyrse eller Hørsegade, vistnok oprindelig Horsegade.)

1493 d. 14de Juli. I et Brev af denne Dato af Kong Hans omtaler Kongen, at han har holdt Retterthing i »Vor kjære Fru Moders Gaard i Roskilde.«

O. Nielsen: Kbhvns Diplomatarium IV.

(Dronning Dorotheas Gaard laa paa Algaden Syd for Sortebrødre Kloster som det synes paa Hjørnet af St. Peders Stræde (Vagtstræde) og er rimeligvis den oftere omtalte »Drotninggaard i Rosk.«)

1494 Bo Matteson Præst, Prior vicariorum &c i Roskilde, tillader en Medbroder Niels Skellevis at overlade St. Catherine Alter til Residentia en Jord og Bygning paa Munkebro i St. Olavi Sogn i Roskilde. Die Gregorii papæ 1494.

Diplom. Arne Magn.

— Jens Pedersen, Kannik i Roskilde og Kirkeværge til St. Johannis Kirke, tillader, at et Hus og Bygning, som stod paa St. Johannis Kirkes Gaard og Grund, skal herefter ligge til St. Erasmi Alter. Dipl. Arne Magn.

(St. Johannes eller St. Hans Kirke laa Nord for Domkirken i »Provstevængét«.)

1505 Erik Olsson, Biskop Johans i Rosk. Officialis og Kannik sammesteds, vidner, at Hr. Anders Lassen, perpetuus Vicarius og Sognepræst til St. Bothels Kirke i Rosk. paa Anna Henriksdatters Vegne skødte til Erik Andersson, kaldet Wæffwere, Forstander for Trinitatis Gilde, en Gaard i Bothels Sogn. Dipl. Arne Magn.

1508 Christian, udvalgt Konge til Danmark giver Anno 1508 Erik Walkendorp, Domprovst udi Roskilde og hans Efterkommere udi samme Domprovstedom i deres Vaaben en forgyldt Elefant med et forgyldt Slot paa Ryggen.

Dat. Aggershuus St. Benedicti Abbatis Aften.

Rigsarchivet.

1513 bekjender Oluf Smed, Borger i Rosk., at have kjøbt af Søster Birgitte Oxesdatter, Priorisse, og Convent i St. Agnetes Kloster i Roskilde en Gaard og Bygning, liggende op til St. Michaelis Kirkegaard. Rigsarch.

(St. Michaelis eller Mikkels Kirke antages at have ligget ved Algaden imellem Hestetorvet og det adelige Jomfrukloster, men dens Beliggenhed er noget usikker.)

1515 bekjender Lage Kedelsmed og Lauritz Kleinsmed, Borgere i Roskilde, at have i Leje anammet af Søster Birgitte Oxesdatter, Priorisse og alt Convent i St. Agnetes Kloster i

Rosk., saalænge de leve, deres øde Jord, liggende op til Sneversti Stræde, som fornævnte deres Klosters den gamle Badstue fordum uppaa stod. Rigsarchivet.

1517 Arcimbaldi Confirmation paa Stranding og fjerde Parten af Roskilde By at tilhøre Bispen ligesom Dronning Margrethe havde givet det dertil. Rigsarch.

1518 Christiern den 2den tilstod Roskilde By den særlige Ret, at naar en Mand, som var barnefødt paa Landet, i tre Aar havde været bosiddende Borger i Byen, skulde Ingen kunne gjøre Fødestavns Ret gjældende imod ham.

Suhms Saml. II B. 169.

— S. A. bekjender Kong Christian den 2den skyldig at være Lauge Urne, Biskop i Roskilde, 5,200 Mark Danske, for hvilke hannem og Roskilde Biskops Sæde var i Pant sat Kronens Gaard og Lehn Nygaard og Nygaards Lehn i Odsherred, hvilke han, Biskoppen, nu havde overladt Kongen, som derimod igjen havde for benævnte Summa i Pant sat Biskoppen og Biskops Sædet i Roskilde Kongens og Kronens Slot Harritzborg hos Roskilde liggende. Rigsarchivet.

1519 forærede Dronning Christine Graabrødrene i Roskilde 22 Reliquier. Klosteret havde saa mange Helgenlevninger, at Fortegnelsen derover optager 12 Foliosider i »Scriptores rerum Danicarum« VIII, 260.

1521 Albrit Jepsen Ridder skøder til St. Lucii Alter tre Boder i Kbhvn og en Jord, kaldet Høffvebrøndtzgaard i Roskilde. Dipl. Arne Magn.

— I en Vidisse af et Gavebrev fra dette Aar (formentlig ovenstaaende) omtales en Jord Grund og Fang, som kaldes Høffvebrøndtzgaard i Roskilde, vesten i Byen ved Bordiget liggende.

O. Nielsen! Kbhvns Diplomatarium IV.

(Høibrøndsgaarden er nævnet ovenfor. »Bordiget« er det gamle Navn paa »Blegdamsstræde«, som har et mægtigt Stendige langs Byens gamle sydvestre Grændse. »Borghædiget«-Borgediget antages at være den gamle Befæstningslinie fra Sven Grathes Tid. Se ovenfor Side 31.)

1527 gav Biskop Lauge Urne Anders Ebbesen St. Agnete Kloster i Forlehning. Rigsarchivet.

— Værgerne ved St. Dionysii Kirke i Roskilde skøde med Biskop Lauge Urnes Tilladelse fra samme Kirke til St. Lucii Alter en Jord og Grund i Roskilde. Diplom. Arne Magn.

1529 Biskop Lauge Urnes Testament:

»For den Skrøbelighed, som vi Lave Urne, med Guds Naade Biskop i Roskilde, formerker i denne Verden, skikke vi i Jesu Navn vort Testamentum af det, Gud almægtigste af sin store Naade os forlehnet haver.

Først befale vi vor usel og syndig Siæl den himmelske Keiserinde Jomfru Marie, hendes benedidede Moder St. Anne, St. Lucio Martyri, Andreæ Apostolo, & Michaeli Archangelo, giver vi til vor Domkirke i Roskilde pro fabrica ejusdem 100 ungarske Gylden.

Pro summo altari, & veneratione capitis Lucii, & reliqviarum St. Mariæ Magdalenæ, 1 Nobel, 2 ungr. Gylden.

Hver Prælat og Canik, som residerer ibidem 1 Ungr. Gylden,
Vicariis Residentibus . . . . . 20 Mk.
Choralibus Sacerdotibus . . . . . 9 Mk.
Pauperibus Scholaribus pro vestibus 100 Mk,
St. Annæ Alter bag Choret . . . . . 10 Mk. vogs.
Vor Frue Alter, som Biskop Niels Skave stiftede . . . . . 8 Mk. vogs.
St. Magni Altere . . . . . 8 Mk. vogs.
St. Michaelis Altere . . . . . 12 Mk. vogs.
St. Spiritus Altere . . . . . 8 Mk. vogs.
St. Annæ Altere in Capella Regum . 10 Mk. vogs.
St. Wilhelmi Altere . . . . . 10 Ungr. Gyld.
St. Dorotheæ Altere . . . . . 5 Mk. vogs.

Capelle St. Laurentii, vor Damask Kjortel til en Hagel, og alt andet til et heelt Alter-reede.

Til St. Gertrudis Altere en forgylden Kalk og en Messe-Hagel,

Altare St. Thomæ Cantuariensis . . . . . 5 Mk. vogs.

Vor Frue Kirke i Kiøbenhavn . . . . . 10 Rhinske Gylden.

Hr. Friderich, Danmarkes Riges Konning, et forgyldt Stob, som Hans Naades Hr. Broder gav os, og 10 Ungr. Gylden.

Dronning Sophie et forgyldt Stob og . . . . 10 Ungr. Gylden.

Den unge Fyrste, Hertug Hans og Frøken, hvert et forgyldt Sølv-Stob.

Domino Episcopo Ripensi . . . . . et Sølv-Stob.

Successori nostro . . . . . et forgyldt Sølv-Stob, en Nobel.

Domino Episcopo Arhusiensi . . . . . et Sølv-Stob.

Domino Abbati Sorensi . . . . . en Sølv-Skaal, en Nobel.

Domino Priori in Anderschou . . . . . 2 Ungr. Gylden.

Domino Abbati Esromensi . . . . . 1 Ungr. Gylden.

Domino Abbati Ringstadiensi . . . . . 1 Ungr. Gylden.
Domino Abbati Nestvediensi . . . . . 1 Ungr. Gylden.
Domino Abbati in Knarderup . . . . . 1 Ungr. Gylden.
Conventui in Ebelholt . . . . . 10 Mk.
Fraternitati Calendarum Roschildensium en Sølv-Skaal, cum armis nostris.
Convivio St. Lucii . . . . . 3 Ungr. Gylden.
Convivio St. Trinitatis , ... 1 Ungr. Gylden.
Convivio St. Canuti Regis . . . . . 1 Ungr. Gylden.
St. Olai Kirke i Roskild . . . . . 10 Mk.
St. Laurentii Kirke . . . . . 10 Mk.
Sognepræsterne ibidem, hver . . . . . 10 Mk.
Ad. fabricam Ecclesiæ St. Johannis Baptistæ 10 Mk.
Ad fabricam Ecclesiæ St. Nicolai . . . . . 10 Mk.
St. Pauls Kirke *) . . . . . 30 Mk.
Sorte Brødre i Roskild. 2 Pd. Malt, 2 Pd. Meel, 2 Tdr. Smør.
Graa Brødre ibid. . . . . 2 Pd. Malt, 2 Pd. Meel, 2 Td. Smør.
Til St. Agnete Klosters Bygning . . . . . 30 Mk.
Hver Jungfrue Closter i Roskilde, 2 Pd. Malt, 2 Pd. Meel, en Fjerding Smør.
Ad venerationem St. Canuti in Ringsted, 1 Sølv-Skaal, v. 16 Lod.
Bistrup Kirke . . . . . 10 Mk.
Holmstrup Kirke . . . . . 10 Mk.
Helliggeistes Hus i Kiøbenhavn 10 Mk., 2 Pd. Malt, 2 Pd. Meel, 1 Tønde Smør.
St. Antonii Kloster i Præstø, 1 Pd. Malt, 1 Pd. Meel, 1 Td. Smør.
Graa Brødre i Helsingør, 2 Pd. Malt, 2 Pd. Meel, 1 Td. Smør.
Ad Carmelitas ibid. 2 Pd. Malt, 2 Pd. Meel, 1 Td. Smør.
Bagsverre Kirke . . . . . 20 Mk.
Stillinge Kirke 1 Tønde Gryn, 2 Pd. Korn.
Wallekilde Kirke . . . . . 5 Gylden.
Kammerslov Kirke (Kimmersløv?) . . . . . 2 Pd. Korn.
Sogne Kirkerne for Draxholm, Hiortholm, Kiodsholm, Holthe, Lekkende og Smedstrup, hver . . . . . 10 Mk.
Hemmersløff Kirke . . . . . 10 Mk.
Soersløw Kirke (Særsløv?) . . . . . 10 Mk.

---

*) Der var baade en St. Pauls og en St. Peders Kirke i Roskilde.

Hersløw Kirke . . . . . 5 Pund Korn.
Wiby Kirke paa Hindsholm . . . . . 1 Sølv Kalk.
»Skole«-Brødre (maaske Sortebrødre) i Odense . . . . . 10 Mk.
Moslette Kirke ved Aars . . . . . 10 Mk.
Til St. Dionysii Capel i Lund *) . . . . . 20 Mk.
Præsterne Ecclesiæ nostræ collegiatæ Hafn, hver . . . . . 1 Ungr. Gylden.
Hver Cannik sammesteds residerende . . . 5 Gylden.
Mester Johan Ulff . . . . . 1 Ungr. Gylden.
Alhed Urnes Datter, et Sølv-Stob paa 16 Lod, cum armis nostris deaurat, og 1 Nobel.
Fru Anna . . . . . 2 Ungr. Gylden.
Fru Birgitte Tonnies Daatter . . . . . 1 Ungr. Gylden.
Karine Theries Daatter . . . . . 2 Ungr. Gylden.
Hr. Mogens Giøe . . . . . 1 Nobel.
Hr. Thyge Krabbe . . . . . 2 Ungr. Gyld.
Hans Husfrue, Fru Anna . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hr. Albert Ibsen Ridder . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hans Husfrue, Fru Sophia . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hr. Mads Erichsen, Ridder . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hr. Anders Bilde . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Fru Pernelle . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hr. Olaf Rosenkrantz . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hans Husfrue . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Fru Inger, vor Moders Syster . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Fru Elsebe . . . . . 1 Sølvkande, 1 Engelat.
Niels Bilde . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hr. Knud Rud, Ridder . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Fru Dorethe . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Michel Brochenhuus . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hans Husfrue . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Niels Vincentii . . . . . 2 Ungr. Gyld.
Mauridtz Schave . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hans Husfrue . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Karen Urne i Skaane . . . . . 1 Nobel.
Mester Claus Urne . . . . . 4 Ungr. Gyld.
Fru Anna Erfers . . . . . 1 Ungr. Gyld.

---

*) St. Dionysii Kapel, stiftet af Erkebiskop Carl 1327, laa op til søndre Korsfløis vestre Mur ved Lunds Domkirke, men blev nedrevet 1812.
Brunius: Lunds Domk. 1854, S. 150.

Tønne Tønnesen . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Anders Jacobsen . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hans Hustru . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hr. Jürgen Podebusk . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Claus Erichsen . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Claus Urne af Hindemaa . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hans Husfrue . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Emerunck Adtzen . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hans Husfrue . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Fru Agnete . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hver af vore Testamentaris . . . . . 4 Ungr. Gyld.
Hartvig Andersen . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hver af vores naadigste Herres Cantzeler . 2 Ungr. Gyld.
Anders Ebbesen . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hans Hustru . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Marqvor Rickmand . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hans Hustru . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Morskinds Foder under Silke-Klædning pro usu Sororis & Fratrum nostrorum.
Alle Bøger in Theologia, in artibus, in utroque Jure & Humanitate legamus Nepotibus nostris ex Fratribus & Sorore, ut & Magistris Johanni Sthretz & Nicolai Sthretz.
Mester Joachim paa Lante Rygen . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Morten Bernekow . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Albret von Gack . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hans Møgling . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Paul, Kjelder-Svend . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Vor Cantzler . . . . . 1 Sølv-Stob, 2 Ungr. Gyld.
Vor Officiali . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hver af vore Capellaner og Klerker . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hr. Jep Høge . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hr. Oluf Fauboe, 1 Ungr. Gyld., 1 Pd. Korn, 1 Fjerding Smør.
Hr. Peder Madtzen . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hr. Jørgen Succentori . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hr. Hemming i Fadebur . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Provsten paa Draxholm . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Foermarsken . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Kjøgemesteren . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Skjenken . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Hver fribaaren Svend og Smaasvend . . . 1 Ungr. Gyld.
Tore, Svend, vor bedste Klæde-Kjortel . . 2 Ungr. Gyld.

Hans, Kok . . . . . 20 Mk.
Elsebe, Jens Dicksens . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Dorethe, Hr. Olai . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Kammerdrengene . . . . . 10 Mk.
Vor Foged paa Slot og Gaardene . . . . . 1 Ungr. Gyld.
Portnerne paa Draxholm, Hiortholm og Bistrup hver . . . . . 2 Mk.
Jens paa Hiortholm med den ene Haand . 30 Mk.
Anders Paulsen . . . . . 30 Mk.

Tredive fattige Mennesker Sko og Klæder inden den tiende Dag efter vor Død.

Den Dag, vi dø paa, 30 Almisse-fattige Folk, som meldes St. Annæ Dag, Andreæ Apostoli Dag, Magdalenæ, Michaelis, & commemorationis animarum, som kommer efter vor Død, hver af disse Dage 30 Almisse-fattige, hver 2 Lester Øl, Mad og Badstue-Gang.

Befale vi og endelig bede og formane vore Testamentarios, at skulle ex personalibus nostris & debitis 20 Almisse Folk med Mad og Øl, Sko og Klæder til evig Tid uden Brøst og Forsømmelse rundeligen og fuldkommen hvert Aar efter vor Død forsyne, Siæle Dage at stiftes iblandt fattige Folk, Super qvibus Testamentariorum nostrorum conscientias oneramus.

Dette vort Testament og yderste Villie befale vi Hr. Abbed Henrik i Soer, Hr. Johan Urne, Ridder, Hr. Hans Olsen Cantori og Mester Claus Rosengaard, Hr. Jørgen, Priori Vicariorum, og Hr. Oluf Faubo, Vicario i Roskilde, at de den saa udrette, som vi dennem tiltroer og de for Guds strenge Dom svare ville.

Givet paa Bistrup, Mandagen næst efter St. Marci Evangelistæ Dag, Anno 1529 under vort Signet.

Vi Lago Urne med Guds Naade Biskop i Roskilde, gjøre vitterligt for alle og bekjende ved dette vort aabne Brev og denne vor egen underskrevne Haandskrift og i dette vort beseglede Testament, paa Pergament er, (at vi) for det svare Arbejde, Kost og Kummer, vi have baade i Rigens og den hellige Kirkes Ærinde, (have) meget forgjet synderlig med Almisse-Gjerninger at gjøre og klæde arme Mennesker, vore Klerker, Capellaner og Tjenere, sammeledes vore fattige Slægt og Venner, som ere vore

Brødre- og Syster-Børn, vore Svogre og andre, at de betænkes. Item ville vi, at de Lamper i Roskilde og Bistrup skulle funderes evige af vort Kjøbe-Gods, Guld, Sølv og Penninge. Paa hvilket altsammen og hvert særdeles vi høyligen formane vore Testamentarios for Vor Herres Døds Skyld, at de rede det saa og udrette efter vor Død, som de for Gud Almægtigste og hans benedidede Helgen ville forsvare og være bekjendte.

Datum in Castro nostro Hiortholm Anno (1529) . . . . nostro sub signeto. Pontoppidan: Annales eccl. Dan. II, 423.

1533 d. 20de Juli bekjender Søster Anne Palnesdatter, Priorisse, og menige Convent i St. Agnete Kloster i Roskilde at have i Leje ladet beskedne Kvinde Karine Matsdatter udi Roskilde, saa længe hun lever, en deres Klosters Gaard, som ligger i Hirsegade . . . Rigsarchivet.

1538 d. 18de Decbr.: Vi Christian (3) gjøre alle vitterlig, at vi af synderlig Gunst saa og for Troskab og villig Tjeneste have undt og givet denne Brevviser, Hans Barckeleder, Byfoged i Roschilde, Vor og Kronens Gaard og Eiendom i Roschilde, som kaldes Dronningens Gaard, og som fra Østen til Vesten ud til Gaden holder 100 Alen, i den vestre Ende i Sønder og Nør fra Sortebrødre Mur og til Algaden 77 Alen, i den østre Ende i Øster og Vester ved Sortebrødre Mur 70 Alen Sielandtz, hvilken han og Arvinger skulle nyde til evig Ejendom med alle Huse, Vaaninger, Gaardsrum, som den nu begreben er &c.

Kiøpenhafn Slot, Onsdag efter St. Lucii Dag under vort Segl.

Prof. Kr. Erslev og W. Mollerup: Danske Kancelliregistre 1535—1550 S. 77.

1539 St. Agnete Dag forordnede Kong Christian d. 3dje ved sit aabne Brev, at Bønderne i Darup, Hastrup og Hedemøllen, som tilforn laa til Allehelgens og St. Peders Kirker, »som nu nedlagt er«, skulle herefter være til vor Frue Sogn; derimod skulle de Borgere uden for Kirkegaarden, som have tilforn søgt Frue Kirke, nu herefter søge til Domkirkens Sogn »meth the andre Burgere, hvor thi beskikket blifve.«

Hoffmann: Suppl. til D. Atlas.

— S. A. fik Byfoged Hans Barcler paa Francisci, kgl. Majestæts Herolds, Vegne en Gaard i Roskilde tilskødet.

(Don Francisco de Medina, Christ. d. 3djes spanske Herold, ligger begravet i Domkirken. Se ovenfor S. 196.)

1541 Kong Christian tildømmer Hr. Claus Jensen 3 Boder i Kjøbenhavn og Høffvebryndsgaard i Roskilde at beholde sin Livstid. Dipl. Arne Magn.

1542 Vidne af Roskilde Bything, at Franciscus Hispanier, kgl. Majestæts Herold, skødte fra sig og Arvinger til Anna Nielsdatter, Didrik Friises Efterleverske, og hendes Arvinger, hans Gaard, som staar der paa St. Anna Alters Jord i Roskilde. Rigsarchivet.

(Borgemester Didrik Friises Ligsten († 1536) findes i Domkirken. Side 195 ovenfor.)

1546 d. 1ste Juni. I et Brev fra Kolding paalægger Christian d. 3dje Mester Anders Globs Arving, Iver Friis, at udlevere Kapitlet i Roskilde alle de Bøger, som de graa Munke i Roskilde have indsat i Mester Anders Globs Gaard i Rosengaarden i Kjøbenhavn, hvilke kgl. Majestæt havde undt Kapitlet at lægge til deres Bogsamling.

H. Rørdam: Kildeskrifter II.

1548 den 14de Febr. Brev fra Christian den 3dje til Mester Jürgen Jenssen, Superintendant i Fyen, hvori omtales en Gaard i Roskilde sønden St. Laurentii Kirke, vesten ved Lille Allehelgensstræde, som Mester Jürgens Hustrus Moder, Anne Brøggers, nu iboer, og som han agter at kjøbe &c.

Prof. K. Erslev et Mollerup: Dansk Kancelliregister, 379.

(Gaarden maa have ligget omtrent hvor nu Ekviperingshandler Christensens Gaard er. Lille Allehelgensstræde gik ved denne Gaards østre Side paralel med Store Allehelgensstræde indtil 1735, da det blev nedlagt. Iøvrigt var Laurentiuskirken allerede 1531 bleven nedbrudt.)

1552 d. 10de Sept. Christian den 3dje skænker Hr. Lauritz Esbersen, Sognepræst til Vor Frue Kirke i Roskilde, den Gaard udi Roskilde sønden for St. Bodils Kirke ibidem, som tilforn var St. Bodils Præstegaard.

Rigsarch., Register over alle Lande.

(St. Bodils Kirke, som Nogle mene at være opført til Minde om Erik Ejegods Dronning, er uden Tvivl den samme som Budolfi Kirke. Den laa i Ringstedgaden ved Hjørnet af Skomagergade, hvor nu Hr. Hammers Ejendom er. Da Hammers nye Hus ud til Ringstedgaden blev bygget, fandt man i Grunden en Mængde Menneskeben fra St. Budolfi Kirkegaard. Kirken brændte 1523.)

1555 den 9de Mai forordner Christian den 3dje, at St. Ibs og St. Peders Kirker i Roskilde skulle være under een Præst.
H. Rørdam: Danske Kirkelove I, 437.

1561 Rector, Doctorer og Professorer ved Kbhvns Univ. overlade Lauge Beck, Kannik i Rosk. Claræ Klosters Ladegaard til Leje paa 1 Aar.
Dipl. Arne Magn.

1565 Frederik den 2dens Gavebrev til Mogens Godske paa en øde Plads, som Sorte Brødre Kloster var udi Roskilde liggende, som strækker sig udi Længden fra Sønder och udi Nør 206 Alen Sjællandsk, paa Breden udi Øster og Vester 124 Alen Sjællandsk; en anden Jord der sammesteds liggendes, af hvilken jeg tilforn haver givet 4 ß Groot til Jord Skyld och jeg self udi Were hafver, som strecker sig paa Længden udi Sønder og Nør 198 Alen Sjællandsk, paa Breden udi Øster og Vester 198.
Rigsarchivet.

1568 d. 6te Aug., Frederiksborg. Frederik den 2dens Brev og Befaling til Prioren og menige Vikarier i Roskilde Domkirke at opskrive og registrere alle de Vikariedømmer og Gods, som er kommet fra Domkirken.
Dipl. Arne Magn. F. 35.

1570 Duebrødre Hotpital: Vi Frederik den 2den gjøre alle vitterligt, at eftersom vi formerke, at vores Forfædre, fremfarne Konger i Danmark, desligeste Bisper og andre gudfrygtige Mennesker af et godt Betænkende og christeligt Forsæt haver udlagt og givet noget deres Gods og Eiendomme fattige gamle Folk, saa og fattige Skolepersoner udi vor Kjøbstad Roskilde til Gavn og Bedste, da efterdi vi ere komne udi Forfaring, at samme Gods og Rente formedelst onde og gjerrige Menneskers egen Nytte og Fordel ere komne udi stor Misbrug, og paa det at fornævnte Gods og Rente igjen maa komme til rette Brug, fattige og nødtørftige Mennesker til Gavn, Bedste og Bistand, have vi gjort det paa saadan en Skik, som her efter følger: Først skal Duebrødres, Hellig Gjesthus' og Spitalsbjergets udi fornævnte vor Kjøbstad Roskilde Rente og Gods tilsammen lægges &c.
Behrmann: Roskilde Beskr. 231.

1571 Frederik den 2den gav fra Kronborg 15de Febr. Tilladelse til at Franz Banner tilbytter sig Frue Klostergaard med Hus, Gaard og Gaardsrum, som er fra samme Frue Kirke-Taarn udi Syd 36 Favne 2 Al.; fra det sydligste og vesterske

Hjørne ud til Marken og Øster paa til Abildgaarden 46 Favne 2 Alen; af Syd og udi Nord Vesten op til Abildhavens Mur 36 Favne 19 Alen.

Rigsarch. Sjæll. Register.

— Cornelius van der Hamsfordt, Vicarius og Ejer til St. Michaelis Alter i Roskilde, overlader Bendt Grerzen Vicarius til Leje en af Alterets Gaarde i Roskilde paa Livstid samt endvidere en Bolig.

Dipl. Arne Magn. Fasc. 31.

1573 Hans Lauritsen, Kannik til Roskilde Domkirke og Forstander for Duebrødre sammesteds, hans Skøde paa en Gaard med tvende Stenhuse, standende, det ene Norden næst op til St. Laurentii Taarn, det andet Vesten ved forskrevne Taarn med et lidet Gaardsrum, som nogle Fattige tilforn havde deres Værelser udi og kaldes det gamle Helliggesthus, med andre flere Huse, Gaardsrum, Agerrum, Haverum udi Længde, Vide og Brede som samme Gaard og Grund nu forefunden, benævnet og indhegnet er, liggende Norden og Vesten op til forskrevne Sancti Laurentii Taarn og Vesten fra Roskilde Bything oc Torvegaden sammesteds &c . . . I Slutn. af Brevet nævnes »Fundes Bro«.

Rigsarchivet.

(Det gamle Helliggesthus, som omtales ovenfor i Frederik den 2dens Brev af 1570, laa altsaa i Skomagergade tæt op til Laurentii Taarn. Med Bythinget menes det nuværende Torv; men det maa erindres, at Raadhuset den Gang laa længere Øst paa i Algaden. »Bondethinget« Strædet Vest for Domkirken, der tidligere har været bredere i Midten med en firkantet Udidelse mod Syd, var derimod Sømme Herredsthing, Bøndernes Thing. I ældre Tider holdtes Thingene under aaben Himmel. — Om Bything under aaben Himmel se P. S. Jacobsen: Det danske Kjøbstadsvæsen i 16de Aarhundrede. Hist. Tidsskrift 5te Bind. 1844.)

1574 d. 27de Jan. Kgl. Stadfæstelse paa Salget af en Gaard fra Duebrødre Kloster til Claus Hansen. Gaarden havde tvende Stenhuse, der laa op til St. Laurentii Taarn.

Rigsarch. Sjæll. Reg.

(De ovenfor 1573 omtalte Huse tilhørte altsaa ikke Hans Lauritsen personlig men Duebrødre, rimeligvis fra Jacob Erlandsens Tid.)

1574 Frederiksborg den 31te Jan. Brev fra Frederik den 2den til Christopher Walkendorph om at Graabrødre Kirke i Roskilde skulde nedbrydes og Menigheden søge Domkirken.

Rigsarch. Sjæll. Tegn.

— S. A. den 31te Jan. Kongebrev dat. Frederiksborg: at Sagemændene til St. Ibs Kirke i Roskilde skulde fremtidigen søge St. Jørgens Kirke paa Spitals Bjerget. St. Ibs og Bistrup Kirke maatte nedrives og Materialet bruges til St. Jørgens Kirkes Reparation.

Sagemændene til Graabrødre Kirken skulde fremtidigen søge til Domkirken, der og skulde have Graabrødre Kirkes Tiender. Rigsarch. Sjæll. Reg.

(Bistrup Kirke, der blev nedreven, laa tæt Nordvest for den gamle Bispegaard, nuværende St. Hans Hospitals ældste Del. St. Ibs K. blev staaende, men Graabrødre blev nedbrudt.)

1576 Professor Anders Lauridsen kjøbte en Gaard i Roskilde, liggende Vesten op til det Stræde, som løber til den søndre Biskops Port og Østen op til Karine Bremmers Hus, Sønden til Algade. Rigsarch. Sjæll. Reg.

(Efter Resens Kort laa Bispe Porten omtrent, hvor Palaiets Port nu er. Det omtalte Stræde maa have indtaget den vestlige Del af det nye Torv.)

1577 24de Marts, Frederiksborg. Kong Frederik den 2den giver Tilladelse til, at Duebrødre Hospital i Roskilde maa opføre et nyt Hus. Kongen havde erfaret, at Hospitalsbygningen var meget forfalden og at der var ringe Plads til de Fattige. Hospitalsmesteren maa derfor med det hæderlige Kapitels Samtykke lade bygge et nyt Hus af god, fast Bygning. Hospitalsmesteren nu og herefter maa aarligen og altid bekomme og oppebære Kongens og Kronens Part af Tienden i Syv og Rorup Sogne for hans Tjeneste dog med Forpligtelse til at holde det opbygte Hus i Klostret vedlige.

Rigsarch. Sjæll. Tegnelser.

(Jacob Erlandsens Bygning fra 1253 er rimeligvis da bleven nedreven. Paa Resens Kort ses Fr. d. 2dens Hospital at have ligget omtrent paa Pladsen, hvor Latinskolens Gymnastikhus nu er. Da man 1842 gravede Grunden til denne Bygning, fandtes i Jorden svære røde Mure og en gammel Kjælder.)

1578 Johann Wenstermand, Kannik i Roskilde, giver Niels Glob,

Vicarius og Ejer til St. Vincent Alter, en Gaard i Roskilde, kaldet Skanderborg i St. Olai Gade til Maglauff for en anden Gaard, kaldet Rodiis.

(Ifølge Behrmann gik Skanderborggade fra Sortebrødre Kloster til St. Olsgade. »Rodisvænge er endnu til.)

1579 d. 21de April skrev Frederik den 2den fra Frederiksborg til Lehnsmanden i Rosk. Lauge Beck, at da han har erfaret, at en hel Del Præster, som have Sogne i Landsbyerne omkring Roskilde og ikke ere Vicarer, saa at de skulle residere ved Domkirken i Byen, understaa sig i at bosætte sig samme-steds og ikke ved deres Sognekirker, beder han Lehnsmanden, at han alvorlig skal tilsige disse Præster, at de skal bo i deres Sogne og ikke i Roskilde og varetage deres Kald, hvis de ikke vilde afsættes m. m.

H. Rørdam: Danske Kirkelove II, 298.

— S. A. den 8de Juli, Frederiksborg, Kongebrev omtaler en Ejendom i Roskilde kaldet Drotningsgaarden, solgt af Christian den 3dje. (Se ovenfor S. 234.)

Rigsarch. Sjæll. Reg.

1580 Kgl. Brev om, at St. Ibs Kirke, der var befalet nedrevet, kunde blive staaende og beholde sin ene Klokke (den anden var sendt til den ny tydske Kirke i Kbhvn), da Sognepræsten ikke havde Lyst til at søge St. Jørgens Kirke udenfor Byen, som paatænkt var.

Rigsarch. Sjæll. Tegn.

(»Udenfor Byen.« Terainet imellem Domkirken og St. Ibs og St. Agnes samt »Klostermarken« var dengang bebygget med Huse og Gader.)

1584 den 23de Sept. Kgl. Brev, hvorved Lehnsmanden i Rosk. Lauge Beck fik en øde Jord, hvorpaa havde staaet Sortebrødre Klosters Ladegaard, strækkende sig i Syd med den ene Ende imod de Vognmænds Kaalhave ved Røde Port og langs den Have, Fru Karen, Mogens Godskes, har, og siden i Nord langs Lauge Becks Have, paa Grønnegade liggende indtil det Tjørnetycke, som er paa den nordre Ende af samme øde Jord.

Rigsarch. Sjæll. Reg.

(»Grønnegade« Nord for Røde Port er den gamle Store Grønnegade.)

1587 d, 2den Juni. Kongebrev til Lehnsmanden paa Roskilde-

gaard om at sende Kongen til Kronborg alle de papistiske Bøger, som findes paa Vor Gaard udi Roskilde. (Nemlig paa den gamle Bispegaard.)

H. Rørdam: Kildeskrifter II.

1590 Professorerne ved Kbhvns Univ. overlade Dr. Niels Hemmingsen til Leje en Enghave og en Fjerding Jord i Rosk. kaldet Claræ Enghave samt Claræ Abildgaard.

Dipl. Arne Magn.

1591 skriver Christian den 4de under 7de April fra Kbhvn til Kapitlet i Roskilde om at udvise Hans v. Antwerpen, Bygmester, hvor der fattes noget paa Roskilde Gaard og paa Hellig tre Kongers Kapel udi Roskilde Domk.

Rigsarchivet. Sjæll. Tegn.

— S. A. den 26de Aug. skriver Kongen til Kapitlet i Roskilde om at istandsætte Hellig tre Kongers Kapel og fremtidig, naar det behøves, istandsætte det paa Kirkens Regning.

Rigsarch. Sjæll. Tegn.

— S. A. den 30te Aug. Da Kongen har faaet at vide, at Thyge Brahe var forlehnet med ovennævnte Kapel skulde de ikke foretage bemeldte Arbejde, da der var skrevet til Thyge Brahe derom.

Ibid. Sjæll. Tegn.

1596 den 6te Febr. skriver Christian den 4de fra Kolding til Johan Barnekov om at lade alt af Mursten, Tagsten, Astrag (ɔ: Gulvfliser), som findes paa Bistrup af de afbrudte Huse, føre til Roskildegaard, der er meget bygfældig, for der at anvendes,

Ibid. Sjæll. Tegn.

(Frederik den 2den havde ladet et Bindingsværks Hus opføre paa den gl. Bispegaard Bistrup. Det var denne Bygning, som nu blev brudt ned. Sjæll. Tegn.)

1604 den 24de Marts: Reparation paa Bispegaarden, Hvælvingen paa Kongens Sal, Taget og Renderne.

Ibid. Sjæll. Tegn.

1606 Kgl. Brev, dat. Frederiksborg 12te April:

Peder Basse beordres at reparere Kongens Gaard i Roskilde. Da Muren er meget bygfældig, skal der itide oprejses til samme Mur nogle Piller, saa den ikke slet falder ned i Grunden.

Rigsarch. Sjæll. Tegn.

1609 Peder Basse fik Brev fra Kongen om at lade Kapitelherrerne bekomme saa mange Teglsten, som de behøve til Prædikestolens Bygning i Roskilde Domkirke.

Rigsarch. Sjæll. Tegn.

1613, den 23de August slutter Christian den 4de Accord med Lorentz v. Steenwinkel, Indvaaner i Halmstad, om paa hans egen Omkostning og eget Folk fra Grunden af at mure og forfærdige et Kapel ved Domkirken i Roskilde baade med Stenene at udhugge og Murværket at opmure efter den Skabelon og Afrids, Hans Majestæt ham selv naadigst haver antvordet, for 2000 Rigsdaler, Rigsarch. Sjæll. Reg.

1617, den 1ste Febr. Til Kapellet i Roskilde behøvedes 400 Fod gullandske Sten snarest mulig, da Bygmesteren ellers ikke kunde blive færdig i den forestaaende Sommer; ligeledes 50,000 Mursten af dem, der er brændt forrige Sommer, da de Sten, der skulde brændes dette Aar, sjælden blive færdige før Pintsedag, hvilket var for sent. Nogle Sten skulde og bruges til Fylding og Indmur, disse kunde erholdes fra Abrahamstrup. (ɔ: Jægerspris.) Rigsarch. Sjæll. Tegn.

— S. A. den 25de Marts. Kongebrev til Kapitlet i Roskilde om at betale Kalk og Sten, som maatte behøves til det nye Kapels Opførelse udi Roskilde. Rigsarch. Sjæll. Tegn.

— S. A. den 1ste Octbr. skriver Christian den 4de, at Claus Bock, Tømmermand, skulde have 150 Rigsdaler for Spærværket over det Kapel ved Roskilde Domkirke.

Rigsarch. Sjæll. Reg.

1619, den 13de Mai. Kgl. Brev til Christoffer Basse at brænde saa mange Mursten, som behøves til Kapellet i Roskilde.

Rigsarch. Sjæll. Tegn.

1620, den 30te Marts. Kgl. Brev til Universitetet og Kapitlet i Roskilde, om at holde deres Bønder og Tjenere til at føre Kalk, Sten, Tømmer og andet fra Kbhvn eller andetsteds fra til Hans Majestæts Kapels Bygning i Roskilde.

Rigsarch. Sjæll. Tegn.

1623, den 14de Juni: Reparation paa Jægergaarden udi Roskilde. Rigsarch. Sjæll. Tegnelser.

1624, den 26de Aug. Kapitlet i Roskilde fik Brev om, at da der var en Vinkjælder ved Domkirken inde paa Kirkegaarden, at flytte dette Udsalg andetsteds hen.

Rigsarch. Sjæll. Tegn.

1625, den 12te Septbr. Jens Iversen, Skriver paa Kobbermøllen, fik Brev om at lade Kapitlet i Roskilde bekomme 4 Skippund Kobber til Domkirken. Rigsarch. Sjæll. Tegn.

1631, den 14de Febr. Frederiksborg: Jfr. Mette Lycke faar et

Byggested udi Roskilde, hvor Frue Kloster skal have været, Rigsarch. Sjæll. Tegn.

(Frue Klosterbygning Syd for Kirken var altsaa ved denne Tid ganske borte.)

1631, den 10de April, Frederiksborg: Tagene paa flere Huse paa Bispegaarden i Roskilde ere saa forfaldne, at de absolut maa restaureres, hvilket tillades; dog med ringeste Bekostning. Rigsarch. Sjæll. Tegn.

1633, den 11te Dcbr., Skanderborg: Kgl. Brev til Sigvard Urne om at lade Hans Steenwinkel efterse Roskildegaard, for at der kan blive gjort Overslag paa, hvad Reparationerne kan koste og Pengene derefter skaffes tilveje.

Rigsarchiv. Sjæll. Tegn.

— S. A. den 17de Decbr. Kgl. Brev om, at en Hvælving i Kapellet i Roskilde, er ikke i tilbørlig Stand. Da Hans Steenwinkel har paataget sig at svare til Broderens Arbejde, skal han tilholdes at gjøre alt i saadan Stand ved at nedtage bemældte Hvælving og igjen opsætte den, at Monumentet, der skal staa derpaa, kan bæres. Rigsarch. Sjæll. Tegn.

(Talen er altsaa om en Kjælderhvælving, der var tyk nok til at bære et lignende Monument som de to i Chr. d. 1. Kap.

— S. A. den 21de Decbr. Befaling fra Kongen, at Overtømmermanden skal tage Maal paa Højden af Taarnene paa Domkirken. Ibid. S. T.

1634, dat. 20de Marts, Skanderborg: Chr. den 4de paabyder Reparation af Kongens Gaard udi Roskilde. Der skal begyndes med Hs. Majestæts eget Gemak. Rigsarch. Sjæll. Tegn.

1635. Angaaende Spirenes Opførelse paa Domkirken hedder det i Domkirkens Regnskab for 1634—35: »Giffvet og betalt Hans Kruse, Borgemester i Visby paa Gulland, for efterskrefne gullandiske Tømmer, som det hæderlige Capitel efter Kgl. Majestæts Befaling til Spirene paa Domkirken hos hannem betinget haffver: 440 Rixdaler.«

— Kronborg den 7de Mai. Kgl. Brev til Sigvard Urne om at contrahere med Jacob Madsen om Spærværket over Hans Majestæts og Dronningens Gemak paa Roskildegaard at forfærdige. Rigsarch. Sjæll. Tegn.

1636. Kbhvn den 27de April. Brev fra Kongen til Professorerne i Kbhvn, om at deres Bønder skulde hver kjøre 2 Læs Tømmer til Roskilde til Bygningen paa Kongens Gaard.

1636. Til Sigvard Urne om, at Roskilde Lehns Bønder ligeledes skulde kjøre. Ibid. Sjæll. Tegn.

(Det ses heraf, at Christian den 4de har foretaget en Del Byggeri paa den gamle Bispegaard.)

— Den 8de Novbr. En øde Plads i Roskilde, kaldet Klosterhaven beordres solgt. Til Sigvard Urne.

Rigsarch. Sjæll. Tegn.

— Den 21de Octbr. Kgl. Brev til Fattigforstanderen i Rosk. om at maatte sælge Hr. Søren Olsens Hospital for sex Husarme til Bedste for de Fattige, og Pengene udsættes paa sikker Rente. Rigsarch. Sjæll. Tegn.

(Søren Olsens Hospital existerer dog endnu.)

— Den 8de Decbr., Antworskov. Kgl. Brev til Rentemesteren om Skifer til at tække det nye Trappehus, der er bygget til Kongens Værelse paa Roskildegaard.

Rigsarch. Sjæll. Tegn.

1638. Kbhvn den 10de Marts:

Brev fra Kongen til Sigvard Urne om Vingesten at kjøbe til at tække det store Hus paa Kongens Gaard i Roskilde med. Rigsarch. Sjæll. Tegn.

— Den 9de Septbr.:

Kgl. Brev til Corfitz Ulfeld om at lade Grev Waldemar Christians Residents i Roskilde gjøre i forsvarlig Stand paa Kongens Regning. Rigsarch. Sjæll. Tegn.

1641. Kbhvn den 3dje Maj. Brev fra Chr. den 4de til Corfitz Ulfeld om at lade Kongens Bygmester istandsætte Porthuset, Bryggerhuset og Bagerset paa Roskildegaard og det fornødne dertil besørges leveret af Lehnsmanden.

Rigsarch. Sjæll. Tegn.

— Den 16de Juni. Brev til Niels Trolle om at opbygge den Mur imellem Borggaarden og Staldgaarden.

Ibid. Sjæll. Tegn.

1649, den 14de Juni. Peder Wibe fik Tilladelse til at faa en Begravelse i Choret i Rosk. Domkirke.

Rigsarch. Sjæll. Tegn

(Peder Wibe til Gjerdrup, kgl. Lehnsmand i Throndhjem, døde 1658. Den omtalte Gravhvælving ligger under søndre Side af Kannikechoret.)

1663: »Anno 1663 dend 10 Augusti haffver vi underschreffne sluttet Kiøb imellem Hverandre med begge Vorisz Hustruers Samtycke, at jeg Poffvel Uldrich Pedzell Haffver solt och·

affhendet till Hæderlig oc Høilærde Mand Eskild Lauritzøn, Cannick udi Roschild, min Gaard, Grund oc Eyendom udi Roschild med szine Tvende tilliggende Hauger oc tilhørende Boeskab med alt Hvis, som er Nagrefast som det nu befindisz, liggende paa Munkebroe udi Roschild, at schall niude oc beholde till Arff oc Eyendomb aff mig oc mine Arffvinger u-paaanket i alle maader: —

Oc Jeg Eschild Lauritzøn har solt oc afhendet till Eddele oc Mandhafttige Oberstlieutenant Poffvel Uldrich Pedzell mine Tvende Hauger, liggende i Sanct Ibsz Sogen med Huusze oc parcker at niude oc beholde till Arffvelig Eyendom for mig oc mine u-paaanket i alle maader efter derom paa begge sider oprettede Kiøbebreffnisz videre Formelding, Hvilcke en Hver for szig Haffver at levere med første. Dog schall Hver beholde Hvisz De har solt till førstkommende Michaelis, Da Hver andre Det fuldkommeligen at indrømme oc leddiggjøre oc imidlertid Eschild Lauritzøn at lade Parckerne udschiære oc fischene udtage, som derudi findisz, saa oc at beholde Hvis Frugt med anden Jordensz Grøde, Kaall oc urter &c, som er udi Haugerne. Item Ti unge poder oc de Buszbom oc Rosentræer, som staar neden i Haugen under Barbersztræerne, oc nogle unge Barbersztræer. Item schall Jeg forschaffe Eschild Lauritzøn en Jern-Vind-offn, som paa Skiffte effter H. Mester Rasmus Brockmand er Vurderet for 40 Sl. Daller; saa oc de 7 stycker, som nu findisz i dend Stuffve paa dend høire Haand af Indgangen i Huuszet. Item Christiani 5 Contrafey oc Printzessindensz i min daglig Stue. Er oc foraffschedet, at Eschild Lauritzøn schall fri nyde de tvende parcker i dend Nederste Hauge at sette sine Fische udi paa et Aarsz tid fra Michaelis aff at regne, indtill Hand Kand være szig om anden Leilighed, oc derudi at fische oc drage uden nogen Hinder aff mig eller mine. Oc schall vi Hver andre fri holde for afgangen Aarsz Matricul-schatt aff Hvisz vi har solt, oc nu en Hver at svare till Skatten af Hvisz Hand har Kiøbt fra Forgangen 1. Augusti aff at regne oc ellersz ingen schade hinanden at tilføye paa Hvad som Kiøbt er, i Hvad maade det være Kand, intet undertaget, men Hin anden i alle maader schadiszløsz at holde effter Contractens Indhold, som det sig bør.

Till Vitterlighed Haffuer Vi begge tvende Eensz liudende

underschreffvet oc forseglet, Hvor aff Hver en Gienpart beholder. L. S. Paul Ulrich Pedzell.

Actum Roskild ut prius.«

(Dokumentet var i afdøde Prok. Walløs Besiddelse.)

1714. »Kgl. Majestæts Byfoged i Rosk. Ludv. Knudsen gjør vitterligt, at paa offentlig Auktion blev et Hus med sine Pertinentier paa Torfvets sønder Side beliggende imellem Seigneur Peder Michelsen Thims og Raadmand Steffen v. Essens Gaarde, som Sigr. Lorentz Lorentzen forrige Kræmer og Handelsmand beboer, lovligen solgt og tilslagen den hæderlige og høilærde Mand Mag. Enevold Dalhus som den høistbydende«.

1717, den 25. Mai: Befaling fra Rentekamret til Magistraten i Roskilde om snarest at indsende en Extract i Henhold til den kgl. Forordning om Kop-Hest- og Karosse Skat og efter Mandtallene nøje efterse, om Enhver efter Forordgens klare Ord vorder anført &c. Raadstueprotokollen i Rosk.[1])

— 15. April:

Til Høiagtbare og velvise Borgemester og Raad!

»Som de til gesvindt skydende Canoner af Hendes Majestæt Dronningens Liv-Regiment ordinerede 4 Mand pr. Compagnie med første fra de Steder, hvor de andre Compagnier af samme Regiment ere indqvarterede, forføje sig til Roskilde, for der tilligemed det ved de i Roskilde forlagte Compagnier værende Mandskab ved bemeldte Canoner at excercere, saa haver de paaberørte 4 Mand pr. Compagnie, foruden de forhen der i Byen forlagte, ved Ankomsten det fornødne fri Qvarteer efter dend seneste allernaadigst udgangne Indqvarterings Ordonances Indhold saa længe, de der forbliver, at lade anvise. Gud befalet af Deres velvilligste

M. Numsen.

Raadstueprotokollen i Rosk-

— Mette Christiansdatter udi Rosk. skjøder og afhænder til Jacob Ibsen Ring, Borger og Handelsmand udi Rosk., en sin Gaard og Eiendom, liggende paa den nordre Side af Torfvet Østen næst op til den Gaard, som Jacob Ibsen Ring nu iboer og Vesten paa Hjørnet, som løber ad Fundetz Bro og

---

[1]) De følgende Dokumenter og Efterretninger ere uddragne af Raadstueprotokollerne, som begynde Aar 1717.

strækker sig i Norden Vest op til den Bolig, som fornde Jacob Ibsen nu tilhører.

1718, 20. Juli. Stiftsbefalingsmanden, Hs. Excell. Geheimeraad Adeler skriver til Magistraten, at Roskilde Jorder herefter ej maa sælges fra Gaardene i Staden eller overlades til udenbys Eiere &c. Raadstueprotokol ibid.

— 31. Aug. blev i Raadstue Retten allerunderdanigst forkyndt Hs. kgl. Majestæts allernaadigste Brev og Bestalling, at Jacobus Bartholomæi, hidtil værende Apotheker paa Christianshafn, herefter skal være Apotheker i Roskilde udi afgangne Martinus Rahns Sted. Hans Beställing er dateret Frederiksborg Slott d. 23. Mai 1718.

— Den 28. Sept. Dette Aars Krigsstyr og Kopskat Mandtal for Roskilde By beløb sig til 2206 Rdl. 1 Mrk. 1 Sk.

— 15. Sept. var forsamlede paa Raadstuen forrige Borgemester Hans Jacobsen Korlp, itziger og nuværende Borgemester Niels Lunde, Raadmand Stephan von Essen, Raadmand Anders Rasmussen Lange og Raadstueskriver Paul Rhodius for at forhandle om Børnegods og Formynderskab her i Byen.

1719, 9. Jan.: »Jeg Oluf Pedersen, Ambtsforvalter udi Rosk., sælger til Hs. Ærværdighed Hr. Rasmus Øgler, Sognepræst for Domkirken, en mig tilhørende Gaard og Huse med Gaardsrum, som findes Nord for Bispegaardsgade og Sønden Vest op til Hans Nielsens Smeds Gaard og Have samt en Del af Hans Nielsen Væfvers Enkes og Velærværdige Hr. Nicolai Lyngbys deres Havepladser, Østen for bemeldte Hr. Nic. Lyngbys Have og Vesten for St. Olai Gade, med sin Bygning strækkende sig i Ø. og V. saavel ved den nordre som den søndre Side 55 Alen og i S. og N. saavel ved den østre som vestre Ende 38 Alen. Den tilliggende Have strækkende sig i Ø. og V. saavelsom i S. som i N. 49 Alen og i S. og N. baade ved østre og vestre Side 87 Alen.[1])

— 27. April: Syn over Byens Eiendomme. I Aaret 1714 havde der sidst været afholdt en saadan Forretning, alt var endnu i samme Stand, kun var Aadselkulen siden afpløjet og Grønnegade solgt fra Byen.[2])

---

[1]) Det fremgaar heraf, at det nuværende »Kirkestrædes« rette gamle Navn er Bispegaardsgade, hvorfra Bispegaardsstræde, der laa paa det nye Torv, maa adskilles. Den omtalte Ejendom er den gl. Friskole, i hvilken en Sten med Indskrift endnu minder om Rasmus Øgler.

[2]) »Store Grønnegade«, i Klostermarkens østre Kant, var brændt 1647.

1719, 20. April. Domprovst Peder Paulin lader ved Auktion bortsælge to Eiendomme paa Munkebro, som have tilhørt sal. Mag. Enevold Dalhuus, med tilhørende Frugthave, beliggende N. for Munkebro og Sønden for det Stræde, som løber igjennem St. Olai Gade ud af Byen frem for Sortebrødre eller Jomfruklosterets Huse, Østen for Johan Knurprinds Hus og Have og Vesten for det Stræde, som løber fra Jomfruklosterets Have og Forgaard op ved Algade. Eiendommen blev tilslagen Raadmand Anders Rasmussen Lange. Det andet Hus kjøbte Mag. Hans Tausan, Sognepræst ved St. Ibs. Ifølge Skjøde af 10. Aug. 1663 (se ovenfor) havde Oberst Lieutn. Pestell eller Pedzel solgt samme Hus til Mag. Eskil Lauridsøn, Lect. phil. og Kanonikus i Rosk.

— den 14. Novbr. vare mødte paa Raadstuen Borgemester Niels Lunde, Anders Rasmussen Lange, Raadmand, og Skriver Christen Tausan, »hvor da først blef fremlagd Høiædle og Velbaarne Hr. Geheime Raad og Stiftsbefalingsmand Adelers Missive, datered Draxholm den 6. Novbr. 1719, hvorunder Alle og Enhver tilkjendegifves dend Stilstand af Vaaben, som er slutted med Cronen af Sverrig paa 6 Maaneder.«

1720, 29. Jan. Paa Auktion efter Hans Jacobsen Korlp, forrige Borgemester, er solgt til ærlig, dydig og gudelskende Matrone Margreta Schade, sal. Borgemester Korlps, den Gaard, som Borgemesteren udi boede og afdøde, Vesten for Torvet, strækkende sig i Vester med Gaardsrum og Haveplads til det Stræde, som løber fra Bondethinget til Fundis Bro, i Nord til Duebrødre Kloster og i Sønder til St. Laurentii Taarn, Anders Wageners, Jacob Hattemagers, Johan Isachsen Boemanns, Jacob Christoffersens og sal. Hans Troelsens Boliger og Havepladser.[1])

— Den 21. Octbr.

Fra den kgl. Landetats General Commissariat var indløben Ordre, at fra 26. Octbr. skulde endnu ligesom forhen 2de Compagnier Cavalleri af Hr. General Major von Donops Regiment, nemlig Liff-Compagniet og Major Fosgravs Compagni her i Roskilde indqvarteres.

1721, 19. Marts. Raadstueret.

Allernaadigst læst Hs. Excellence Hr. Stiftsbefalingsmand

---

[1]) Paa denne Plads staar nu det nye Raadhus. Strædet fra Bondethinget til Fundens Bro er forlængst nedlagt.

Adelers Ordre her til Magistraten om Ringen for Hendes Majestæt Dronningens Død.

(Dronning Louise, Fredr, 4des første Hustru.)

1721, 14. Sept. Indfandt sig paa Raadstuen for at holde Raadstueretten (kun) Raadstueskriveren Olaus Holst, »saasom Magistraten samptlig var occupered at befordre Deres Kgl. Majestæter og deres Svite; eiheller forefaldt noget at forrette her i Retten for denne Sinde, og blev opsat til næste Retter Dag.« Raadstueprotokollen i Rosk.

— Octbr. Af en Indberetning til den nye Stiftsbefalingsmand, Hs. Excell. Baron v. Gersdorff:

»Af de Danmarks Riges Kjøbstæder af Sal. og Høilovlig Ihukommelse Frederico Tertio allernaadigst meddelte Privilegier, dat. 24. Jan. 1661, findis ved Roeskilde Raadstue en Copie paa Pergament, udstedt fra Riiber Raadstue, hvor Originalen findis.

Byens visse aarlige Indkomster er omtrent 70 Rdl. (!), Udgift derimod 900, 1000 à 1100 Rdl.

Nu er ei nogen Indqvartering i Byen, men naar Indqvartering vorder paalagt, forholdis med dens Fordeling efter Kgl. Forordning af 5. Mai 1683, 20. Dcbr. 1684, 23. Novbr. 1716.

Krigsstyr dette Aar opkrævis af dertil forordnede Borgere. Magistraten skiftes til at opbevare Pengene og levere dem paa Amptstuen, endskjøndt de alle gjør Regnskab derfor til Cammeret.

Byen har tvende Sprøiter med behørige Spande og Stiger sampt Brandthager og Øxer; til disses Vedligeholdelse er et Brandtoffer ved Domkircken af Kongen anordnet, for hvis Indtægter og Udgifter blev vist Regnskab af Borgemester Lunde. Visse Borgere constituere et Brandtsocietet, hvilke og have Frihed til at bære Liig m. m.

Byen har trende Gade Vægtere og een Taarn Vægter, som lønnes af Byen. De raabe og patrouillere om Natten for Ustyr at hindre og Ulykke at anraabe.

I Roskilde er efterskreffne Laug: Vognmands, Skoemager, Smidde, Snedker, Handskemager, Skræder, Væfver Laug foruden Brandt-Lauget. Magistraten haandhæver dem saavidt muligt, men formedelst den Pas af Landsby- og aftakkede Folk[1]) lider Laugene kun slet.

[1]) »Pas«. Der var givet kgl. Tilladelse til aftakkede Soldater at maatte ernære sig som Skoflikkere og Skrædere m. m.

Byens Fængsler var efter Raadhuus Bygningens Condition vedligeholden[1]) og det af den Fornødenhed, at de i rum Tid ikke har været ledige. Byfogden holder en Svend, som forvarer Fangerne.

I sidste 4 Aar er ikke bleven 4 Borgere (!) Naar nogen vorder Borger, giver han noget derfor til Magistraten efter Lov p. 428 — A. 1 og noget til Byskriveren og ey videre, som vi dem ey meer tør paalægge.

Enhver skal holde sin Fortoug og Broe Part vedlige, mens faa have Efne dertil. Naar Byens egne Gade Parter skal repareres, hielper hver Mand i Byen dertil m. m.«

1721, den 21. Dcbr. Stiftsbefalingsmanden, Hs. Excell. Baron v. Gersdorff, formaner i en Skrivelse Borgerne til Enighed og Fred imellem dem selv og tilbørlig Lydighed mod deres Øvrighed.

— Samme Dato:

»Som dend glædelige Julefest og Helligdagene nu tilstunder, saa vil Magistraten ikke paatvifle, at jo enhver chistelig Huus Fader her i Byen entholder sine Huus Folk og Tyende fra U-skikkelighed og ej tillader Sværmen paa Gaderne eller i Huusene og især ej tillader dennem at lade sig finde i Værts- eller Krohuuse efter dend i Politianordningen ommeldte Tid«.

— Hans Rasmussen Lange gjør vitterligt at have solgt til ærlig, agtbare og velforstandige Mand Anders Jensen Postrytter en sin Eiendomsgaard her i Byen beliggende Sønden paa Torvegaden paa Hjørnet af Store Allehelgensgade, strækkende sig i Sønder med Huse og Gaardsrum til det Stræde, som løber imellem bemeldte Gaard og en øde Plads, som nu Christen Knudsen tilhører, og i Nør til Algade, i Øst til ædle Hr. Borgemester Niels Lundes Gaard og i Vester til Store Allehelgensgade.[2])

1722, den 5. Juli: Johannes v. Essen Studiosus sælger, skøder og afhænder til ærlig, agtbare og velforstandige Mand Sr. Hans Andersen Holst, Gjæstgiver, den Gaard udi Rosk. som hans Fader afgangne Raadmand sal. Stephan v. Essen sidst udi boede og afdøde, med tilliggende Gaardsrum, Have og et lidet Vænge, beliggende paa søndre Side af Skomager-

---

[1]) Vil vistnok sige, at de vare i en daarlig Tilstand.

[2]) Den omtalte Gaard tilhører nu Kbmnd og Byraadsmedlem Lytzhøft.

gade og Torvet, og strækker bemeldte Gaard sig i Nord til Skomagergaden og Torvet og i Sønden med Huse, Gaardsrum, Have og Vænge til Jens Rings Have og Vænge og i Vesten til Damgaardsstræde i Øster med Have og Vænge til Lille Allehelgensstræde. Husene og Gaardsrummet strække sig i Østen til Jens Hjorts iboende Gaard og Cancelliraad J. Lassens Vaaning.[1])

1722, 20. Novbr.: Jeg underskrevne Johannes Schultz, Kbmnd og Indvaaner i Rosk., gjør vitterligt at have solgt mit Eiendoms Hus i Olsgaden, kaldet Niels Pipers Hus med tilliggende Have og Vænge liggende udi Olsgaden paa den østre, til St. Ibs Kirke paa den nordre, til det lidet Stræde fra Olsgaden paa den venstre Side til ædle og høiagtbare Seigneur Caspar Schade og hans Afvinger. Se ovenfor S. 222.

1723, den 15. Septbr. Det adelige Jomfruklosters Ridefoged, Sr. Andersløf, gjorde paa sit Herskabs Vegne Fordring paa det gamle St. Agnes Stræde (bag Trægaarden), men Magistraten resolverede: »at der med samme Jordsmond i alle Maader handles efter Loven, saa at det, som deraf fra gammel Tid haver været Fortoug eller Gadepart, ikke bebygges eller indhegnes, men det Gierde eller Dige, som nu er sat af Jens Pedersen, vorder af Jomfru Closteret indfløt paa sit rette Sted, saa at Byens Stræde, som gaar der forbi, udi ingen Maade vorder fornærmed men beholder sin Vidde og Størrelse som fra gammel Tid. Klosteret har i vore Dage kjobt Strædet.

1724, den 19. Juli: »Saasom Hs. Kgl. Majestæts Hjemkomst samme Dag var i Vente, kunde ej nogen Raadstueret holdes, indfandt sig ej heller Nogen«.

— 26. Juli »blev paa Raadstuen for Borgerskabet oplæst Høiagtbar og kunsterfarne Sr. Jørgen Stær hans allernaadigst erholdte Kgl. Bestalling paa at være Apotheker her udi Roskilde udi forrige Apotheker Jacob Bartholomæi hans Sted, hvilken Bestalling er dateret den 31. Decbr 1723.«

1725, den 1. Aug.

Skarpretteren Chr. Ernst Puhan havde tilladt sig at indgive en Klage til Stiftsbefalingsmanden, Baron von Gersdorff, over Byfogden i Roskilde, Sr. Honnemann. Han fik en skarp Irettesættelse og Advarsel »om efterdags at entholde

---

[1]) Denne Gaard tilhørte senere H. Rasmussen Lange, dernæst Familierne Kornerup og Borch.

sig fra sligt.« Magistraten lod Puhan kalde op paa Raadstuen og forelæste ham Stiftsbefalingsmandens Brev.

1726, 22. Juli:

»Edle og velvise Borgemester og Raadmænd i Roeskilde hafver til os ladet betale 100 Rdl. gangbar Mynt, som er den Contingent, hvilchen bemeldte Roeskilde Byes Indvaanere efter Hs. Kgl. Majestæts allernaadigste Forordning af 6te Marts 1725 vare ansatte at svare som en godvillig Gafve til det octroyerede Grønlandske Compagnie i Bergen, for hvilche 100 Rdl. god Mynt Magistraten i Roeskilde herved qvitteres.

Kbhfn d. 21. Juli 1726.

R. Baron Gersdorff. Cw. Worm.«

Raadstueprotokollen.

— 18. Decbr. Raadstueret:

»Da der i denne Tid i Roeskilde skal opholde sig nogle løse og skarnagtige Mennisker, hvis slemme og ugudelige Væsen er at slutte af et og andet Tiufweri, som spørgis i disse Dage at være begaaet, og ej alene Politiforordninger men endog Forordning om de Fattiges Væsen forbyder alle i Byen boende at huse eller hæle ubekjendte og fremmede Personer under 10 Rdl. Straf, saa advares Byens Folk &c« . . .

1728, den 2. Novb. Raadstueret: »Sr. Hans Andersen Holst, priviligeret Hamborger Vært og Giestgifver her i Byen, fremkom og var begjerende, at hans allernaadigst confirmerede Bestalling, dat. Friederichsberg den 29. Dcbr. 1724, maatte for samptlige Borgerskab oplæses og kundgiøres, paaskrifves, protocolleris og hannem igjen tilstilles«.

(»Hamborger-Vært« = Værten i »Hamborg Herberg«, den senere »Gamle Postgaard« paa Skomagergade.)

— s. D. Kgl. Rescript til Stiftsbefalingsmanden, »at ingen Fremmede fra Provincerne eller andetsteds enten Mands- eller Qvindes Personer, unge eller gamle, maa i Staden Kiøbenhafn indkomme og sig dèr paa nogen Tid opholde, med mindre de med rigtig Pas bevise sig at hafve vigtig og fornøden Ærinde dèr i Staden at forrette, og hvor længe de sig der i Staden agte at opholde.«

Raadstueprotokollen.

1729, den 9. Febr.: Brev fra Biskop Worm om, at Kongen havde bestemt, at Roeskilde By skulde svare i Brandstyr til Kbhvn (som var brændt 1728): 390 Rdl. aarlig i tre Aar.

Raadstueprotokollen.

1729, den 27. Juli: Borgerskabet formanedes alvorlig af Magistraten til paa den høfligste Maade at modtage efter forfattet Liste Indqvarteringen af den kgl. og prindselige Svite ved Prinds Carls Bisættelse, som skulde tilbringe Natten imellem 27. og 28. Juli i Roeskilde. Chefen for Garnisonen, Hr. Major Reichau, havde tilladt, at de indkvarterede Soldater i paakommende Tilfælde skulde afstaa deres Senge.

1730, den 20. Sept.: Ole Hansen i Trægaarden, Mikkel Hansen i Rimors Mølle og Jens Pedersen i St. Ibs Sogn klagede over, at det adelige Jomfru Klosters Ridefoged tager deres Kreaturer op: Faar, Køer, ringede Svin. Indhegningen om Klosterets Mark laa mange Steder øde . . . . Magistraten udnævnte da Hans Skræder og Anders i Strandhaugen til at tage Syn over Digerne i Ridefogdens Nærværelse og herom indsende en Memorial.

— Den 25. Octbr. blev Roeskilde Raadstueret holden af Borgermester Niels Lunde, Raadmand Anders Rasmussen og paa Byskriverens Olaus Holsts Vegne i hans Forfald Lauritz Wulf. I Borgerskabets Paahør blev læst Hs. Kgl. Majestæts allernaadigste Forordning, angaaende Ringen med Klokkerne overalt i Danmark og Norge for Salig og Høilovlig Ihukommelse Kong Friederich den Fjerde, saa og Forbud paa Spil og Leeg i Kirkerne og udenfor. Dateret Friederichsborg Slott den 17. Octbr Anno 1730.

Hs. Kgl. Majestæts Forordning om Sørge Klæder at bære for Sal. og Høilovlig Ihukommelse Kong Friederich den Fjerde, dateret Friederichsborg Slott den 17. Octbr. 1730.«

— 15. Novb.: »Saasom Hs. Excell. Hr. Conferentsraad von der Osten indfandt sig paa Raadstuen for at tage Hs. Kgl. Majestæts Civil-Betienter i Pligt og Ed, saa kunde ingen Raadstue-Ret holdes.«

— Den 4. Dcbr.: Da Høisalig Kong Friederich d. 4des Lig skulde føres fra Odense og den 12. bringes til den kgl. Begravelse i Domkirken, blev det kundgjort for Borgerskabet, at det ved Ligets Ankomst skulde staa i Gevær og Gaderne skulde repareres og feies &c.

1731, 2. Mai: »Formedelst dend skadelige Ildebrand her udi Byen den 7., 12. og især den 13. Aprilis er ikke nogen Raadstue Ret bleven holden førend i Dag.«

1731, »Den 7., 12. og 13. April afbrændte i Roskilde 22 Gaarde og 25 Huse, der anslaas til . . . . 17,370⅓ Rdl.,
de brændte Meubler . . . . 12,122⅙ — «

I Alt 29,493⅙ Rdl.
Kgl. Resol. Rentek. Resol.
Protok. 7. Sept. 1731.

— Den 19. Mai »var Magistraten forsamlet i en Stue, hvor Borgemester Lunde efter dend ulykkelige, Byen overgangne Ildebrand, er indlogeret.«

(Det gamle Raadhus var nemlig brændt.)

— 31. Octbr:

»Tom samptlige Afbrændte (ɔ: Brandlidte) da var forsamlede, saa blev enhver af dennem i Hænde leveret en skreven Notitse ofver hvor mange Fag enhver skal bygge till Gaden og till Gaarden og hvad Tillæg af dend allernaadigst bevilgede Brandgield enhver derimod saavel til Byggehielp som til nogen Erstatning for forloret Gods i Ildebranden efter Hs. Excell. Hr. Stiftsbefalingsmandens giorte Reparation bør nyde, alt med Formaning, at enhver vigilerer, for sin Bygning før jo heller at faae opsat.«

1732, den 7. Mai:

»Til Borgerskabets Underretning blev atter, saasom ny Indqvartering her til Byen er ankommen, oplæst den kgl. Ordonants for det udi Kjøbstæderne og paa Landet i Danmark indqvarterede Infanterie af Dato 23. Novbr. 1716, paa det, enhver sig derefter allerunderdanigst veed at forholde og for Skade tage vare.«

1732, »den 1. Octbr. om Eftermiddagen Kl. 6 var Magistraten forsamlet paa Raadstuen, og eftersom Hs. Kgl. Majestæt allernaadigst haver resolveret, at en Deel Straa-Tage paa Huuse, liggende omkring ved Domkirken skulle aftages og Steen Tage igjen derfor paalægges, og Hs. Majestæt der til selv allernaadigst gjør en anselig Bekostning, for de fattige Beboere i saa kostbar en Forandring at soulagere og Domkirken fra ulykkelig Tilfælde, hvilket Gud i Naade afvende, saa vidt muligt at conservere, saa var til den Tid opkaldet paa Raadstuen vedkommende Ejere af disse Huse.«

Raadstueprotokollen.

— 24. Octbr. Brev fra Christian d. 6te, dat. Fredensborg:
»Eftersom det formenes, at den gamle Bispegaard

udi Roeskilde er saa forfalden, at den ikke ved Reparation kan hielpes udi vedbørlig Stand men maa, saafremt den ellers skal være til nogen Nytte, saa godt som af ny opbygges — saa, paa det Vi dog en Bygning dèr i Byen, naar Vi der aftræder, til Vores Tjeneste kunne have saavel som og til Vores Magazin Korns Bevaring, haver vores Rentekammer ved Conducteur Thura (i Henseende at General-Bygmesteren saa meget andet har at tage vare) over saadant et Huses Bygning og Bekostning en Tegning og Overslag, som dog ikke maa overgaa den Summa 10,000 Rdl., at lade forfatte, hvilken Tegning og Overslag til Kammeret indleveres, hvorfra den os siden til nærmere allernaadigst Approbation allerunderdanigst forestilles. Hvad Materialier, som af den gamle Bygning kan være tjenlige, bliver paa bedste Maade til den nye at employere og de øvrige af ny at anskaffes. Og vil det ellers iagttages, at bemeldte nye Bygning saaledes vorder indrettet, at Vi derfra herefter som tilforn igjennem den gamle Løngang til Kirken kan indtræde.«

Rentekam. Resol. Protokol.

1733, den 11. Marts: »Borgerskabet blev formaned ikke at indlade sig i nogen Mund-Klammer og Ord-Strid med de fremmede Folk og Svende, som er udsendte og befinde sig heri Byen at arbeide paa Hs. Kgl. Majestæts Gaard ved Domkirken« &c (ɔ: Arbejderne paa det kgl. Palais.)

Raadstueprotokollen.

— Den 21. Octbr. blev i Raadstueretten for Borgerskabet »læst Hs. Kgl. Majestæts allernaadigste Anordning, hvorved al Skienden og Larmen paa Prædichestolen imod de saakaldede Pietister forbydes.« Dat. Friederichsberg den 7. Octbr. 1733.

Raadstueprotokollen.

1734, den 10. Juni; Provsten og Medtjenere ved Domkirken klage til Magistraten over, at de ikke faa det Offer, der tilkommer dem. Borgerskabet blev da formanet at vise deres Skyldighed efter Hs. Majestæts Lov og give Præsterne deres Offer, enhver efter Evne, samt tilholde deres Tyende ogsaa at gjøre det, da Præsterne dog ved Ordets Forkyndelse og det høje Sakraments Betjenelse har Umage &c.

— Den 23. Aug,; Morten Munthe blev af Kongen udnævnt til Borgemester i Roskilde i Stedet for den ved Døden afgaaede Niels Lunde.

1735, 16. Febr. Magistraten ansøger igjennem Stiftsbefalings-

manden Kongen om at hjælpe Byen, der var fattig, til at opføre et nyt Raadhus i Stedet for det gamle, »som ved den ulykkelige Ildebrand i Aar 1731 blev lagt i Aske.«

Raadstue Kopi Protokol.

1735, den 23. Marts:

»Publiceret Høitovlig General Commissariatets Skrivelse til Magistraten, angaaende Qvarteer til en Commando af Liv Garden til Hest, som til Høisalig Princessens Ligbegiængelse vorder udcommanderet.«

(Nemlig Sophie Hedevig, Christian d. 5tes Datter.)

— 30. Sept. Paa en Skrivelse fra Stiftsbefalingsmanden, hvori han forlanger forskjellige Oplysninger om Byen, svarer Magistraten iblandt andet:

»Maal og Vægt blev opbrændt tilligemed Raadhuset i Aar 1731 . . . . Byens Privilegier have vi ingen af, thi de blev desværre opbrændte med Raadhuset i Ildebranden . . . .

Raadhusets Kopiprotokol.

1735, den 23. Novbr.: »Besværing fra Kæmneren angaaende Byens paabudne Skatter for indeværende Aar, af hvilke ej skal være indkommen mere end 23 til 24 Rdl. (!) Og som nu saa stor en Deel af Byen er afbrændt og de Afbrændte ej for Brand have betalt, spørger Kæmneren, hvorledes han sig herunder skal forholde.«

1736, 6. Febr. Paa Raadstuen blev opkaldt de Borgere og Indvaanere, som ved sidste ulykkelige Ildebrand her i Byen paa Eiendomme og Meubler have lidt Skade. For dem blev oplæst Hs. Kgl. Majestæts allernaadigste Resolution af 30. Jan., angaaende den Hiælp, som Kongen lover de Brandlidte.

Raadstueprotokol.

— 23. Jan. Borgemester og Raad udi Rosk. gjøre vitterligt, at som vi have formaaet velagte Jørg. Andersen til at afstaa til Byen sit Eiendoms Hus, hvorpaa Byens nye Raadhus er blevet opbygt, saa have vi derimod paa Byens Bekostning for bemeldte Jørg. Andersen paa den gamle Raadhusplads ladet opbygge et Hus, bestaaende til Algaden af 6 Fag, 2 Loft høit og til Olsgaden 5 Fag, 1 Loft høit, hvilket Hus tilligemed det nu indhegnede Gaardsrum har Frihed til Vandløb igjennem den til mig, Raadmand Anders Rasmussen Lange, solgte øvrige Del af den gamle Raadstueplads.

1735, 1. Febr. Anders Rasmussen Lange, Raadmand, sælger og skøder til Sr. Henrich Anton Westfalen sin Eiendoms Vandmølle, Vandhuls Mølle, beliggende paa Byens Fang og Grund Sønden for Vandhuls Stæde[1].)

— 4. Mai: Niels Rasmussen Lange, Borger, sælger og skøder til sin Broder, Raadmand Hans Rasmussen Lange, den ham tilhørende ved den ulykkelige Ildebrand 4. Octbr. f. A. under Aske nedlagde Gaard paa Skomagergadens søndre Side beliggende Vesten for Peder Jacobsen Skomagers og Østen for Søren Terkelsen Møllers afbrændte Gaardspladser. Samme min øde Gaardsplads samt vedliggende Frugthave og Sædevænge sig til Bredgade strækkende med sine derpaa sig befindende Rudera og endnu staaende 13 Fag Ladehus, følger Kjøberen tilligemed det allernaadigst der til givne Bygningstillæg, som er 1241 Rigsdaler 4 Mrk. 8 Sk.

1736, 5. Septbr. Peder Schrem, Borger og Indvaaner her i Byen, indfandt sig i Raadstueretten og forlangte, at han maatte blive entlediget det Vænge, Byen tilhørende, kaldet »Dommervænget«, ansat for 10 Tdr. Sæd, som han den 7. April 1723 har faaet Fæste paa.

(»Dommervænget« ligger udenfor Røde Port.)

— 31. Octbr. Onsdag blev ingen Raaestuesamling holdt formedelst den indfaldende Jubelfest. (To hundrede Aar efter Reformationen.)

— Den 17. Decbr. opkaldtes i Raadstueretten de fire her boende Planteurer: Isach Maillon, Abraham de Hou, Jacob Formann og Jacob Feu, som alle mødte, og blev for dem forelæst Hs. Excell. Geheimeraad Baron v. Gersdorffs Resolution af 7. Decbr. paa samme Planteurers til ham indgivne Klage. Planteurerne maatte betale 1 Rdl. 2 Mrk. 1 Sk. hver for Opsætsighed imod den kgl. Befaling, vedrørende Pligtarbeide ved den nye Raadstue.

1737, 10. Juli: Lauritz Jørgensen, Borger, sælger sin Eiendomsgaard, Lygten kaldet, til Hans Ped. Særløse samt det derved liggende Sædevænge, strækkende sig med Have i Øst op til Hestemarked· eller det saakaldte Munkesøstræde, i Sønder til Landevejen, i Nord til Graabrødre Kloster og i Vesten til Hirsegade.

---

[1]) Vandhuls Mølle laa ved Vejen, der fører mod N. V. fra Maglekilde Jernstøberi. H. v. Westfalen var Birkeskriver paa St. Jørgensbjerg.

1738, den 26de Marts, Raadmand Peter Marqvard Otzen entlediges allernaadigst af Kongen fra sit Embede. Han maa, saalænge han lever, nyde og beholde de til samme Tjeneste henlagte Jorder.

— Den 2den April blev paa Raadstuen læst Hs. kgl. Majestæts Forordning, dat. Frederiksberg den 23de Marts 1738: »at ingen Comediant-Spillere, Linie Dantzere, Taskenspillere eller de, der holde de saakaldte Lykkepotter, sig udi Danmark eller Norge maa indfinde eller deres Spil og Excercitsier der nogensteds forestille og øve.

— Den 30te Aug.: Ved Byens idelige, mangeaarige Tvætning var Ege Brøndværket ved Maglekilde ruineret. Kilden var opfyldt med Urenlighed, og dens Aarer tilstoppede med Sten. Ole Petersen Schiøtz, Ejer af Papirmøllen ved Maglekilde, ansøger derfor om, at Maglekilde paa Byens Regning maa blive renset og indplanket &c.

— Den 22de Novbr. Caspar Schade, Øconomus ved Duebrødre Hospital, blev Vice Raadmand i Rosk.

1739, den 12te Octbr. var Hs. Excell. Stiftsbefalingsmand Baron v. Gersdorff selv i høje Person tilstede paa Raadstuen og eftersaa Protokollerne. Borgerskabet var opkaldt ved 3 Gange Ringen med Raadstueklokken. Brandredskaberne blev dernæst proberede og alt efter Hs. Excell. naadige Tilstaaelse befunden udi behørig Stand. Straalemestrene ansøgte, om de maatte faa sorte Lærredskjortler til Brug, naar de blev commanderede. Høibemeldte Herre resolverede, at de dermed snarest skulde forsynes paa Byens Bekostning.

Raadstueprotokollen.

1740, den 7de Jan.: I Henhold til Consumptions Forordningen blev det Borgerne foreholdt at indhegne og afskaffe og lukke alle deres Bag-Laager eller andre ulovlige aabne Steder.

1740, d. 4de Mai: »I Anledning af en Memorial fra Jørgen Mogensen, Møller i St. Mortens Mølle her ved Roeskilde, hvilken af hands Hosbonde, dend øverste Medtiener til Domkirken, var paategned og recommendered, dat. 2den Mai 1740, hvorudi hand forlanger, at dend saakaldede St. Mortens Kirkegaard maatte perpetueres til Møllen, imod at hand og hands Efterkommere deraf aarligen svarede til Byen i Jordskyld 3 ß Danske, og af Jorden ubehindred at maatte grave saa meget, som han vilde til sin liden Mølle Dams Udbredelse,

blev nærværende Borgere tilspurgt, om de derimod noget havde at erindre, og blev af samtlig Magistraten beslutted, at St. Mortens Kirkegaard maatte perpetueres til St. Mortens Mølle« &c. Raadstueprotokoll.

1740 Den 16de Novbr.: Ingen maa huse nogen Fremmed, i hvo han end er, Militaire eller andre Stænder, Mandfolk eller Qvindfolk. Saasnart nogen saadan forekommer, skal han henvises til Magistraten at forevise Pas og faa det paategnet for at faa Lov til at logere i Byen.

1741, d. 27de Septbr.: I Anledning af kgl. Forordning af 25de Aug. om Politisagers Førelse ved Raadstueretten, indfandt Byfogden Peter Herman v. Ham sig og fremstillede 2de Kaldsmænd, Byens Vægtere, med hvilke han var gaaet omkring i Husene om Søndagen og havde fundet, at flere af Byens Borgere gjorde sig skyldige i Helligbrøde ved at arbejde paa Sabbathen.

1742, den 9de Mai: I Anledning af det kgl. Land Etats General Commissariats Skrivelse til Magistraten, dat. 5te Mai, blev alle Bagerne indkaldte til Raadhuset og af dennem æsket deres Erklæring paa, hvor mange Compagnier af de 2de Garder Regimenter*) som her den 1ste Juni skal ankomme, de vil forbage Brød til. Tre Bagere lovede, at de vilde bage til 4 Compagnier.

1744, den 23de Septbr.: Prisen paa Hvede var 3 Rigsdaler Tønden, paa Byg: 3 Mark Dansk.

1745, den 17de Novbr. var Kvægsygen i Roskilde. Det døde Kvæg graves 3 Alen i Jorden ifølge Rentekamrets Ordre.

1745, d. 24de Novbr.; Prisen paa Hvede: 3 Rdl. Byg: 2 Rdl. Tønden.

1746, den 30te Marts: Raadmand Anders Rasmussen Lange tog Afsked og blev af Kongen fritagen for Byens Skatter og Indqvarteringsbyrde paa sin Gaard. Raadstueprotokol.

— Den 23de Juli: Sr. Laurs Hulegaard faar den Universitetet tilhørende Clare Mølle, og Johan Nicolaysen fæster den Provst Rasmus Øgler ex officio tillagte St. Mortens Mølle.

— Den 17de Aug.: Borgerskabet kaldtes op paa Raadstuen ved tvende Gange Ringning, og for det blev oplæst Hs. kgl. Majestæts Kong Friderich den 5tes Anordninger om Sørgeklæder at bære for Sal. og høilovlig Ihukommelse Kong

---

*) Nemlig Fodgarden og det kgl. Grenaderkorps.

Christian den 6te, samt om Ringen med Klokker overalt i Danmark og Norge, endvidere om Forbud paa Spil og Leg i Kirkerne og udenfor samme.

1746, den 7de Septbr.: Borgerskabet skal gjøre Vagt ved det høi kgl. Ligs Fremførelse her til Domkirken; men da der ingen Capitajn har været, siden Borgemester Hohlmann døde, saa blev Sr. Chr. Ulrich Bech i Hamborg Herberg beskikket til Capitajn.

1746, den 5te Octbr. Det høi kgl. Lig ankom her om Formiddagen imod Kl. 10 slet og blev under instrumental og vokal Musik hensat i sit behørige Capel, men Hs. kgl. Majestæt Kong Friederich den Femte kom forud om Natten Kl. 2 slet tilligemed Ministrene og de fornemste af Rangen.

1747, den 23de Aug.: Ved Høiesterets Dom af 19de Juli 1747 var Roskilde By bleven tilkjendt Store og Lille Hede. Ny Vangs Jorder paa Store Hede blev nu inddelt og ved Lodtrækning fordelt til Borgerne i Fæste. Ibid.

— Den 20de Decbr.: Sr. David Lange bliver Raadmand.

— Blev opsat en ny grundmuret Bygning for Duebrødre Hospital paa den anden Side af Pladsen næst op til Funers Bro, for 20 Hospitalslemmer*). Danske Atlas VI.

1748, den 11te Septbr. Sr. Hans Zylow, som haver ægtet en Borgerenke her i Byen, ansøgte om Borgerskab som Brygger og Brænder, og som han haver været i Tjeneste hos Hr. Baron Holberg som Ridefoged paa Tærsløsegaard og derfra havde høibemeldte Herres Pas og Generalqvitence for hans Betjening, blev hans Begjæring tilladt, og aflagde han derpaa sin borgerlige Troskabs-Ed, hvorefter han lige med andre unge Borgere nyder sit Friheds Aar for de to sidste Skatter for dette Aar og de tvende første Skatter for næstkommende Aar. Raadstueprotokollen.

1748, d. 9de Octbr. holdtes det aarlige Dionysii Marked.

— Den 11te Decbr. Byens tvende Capellaner klage over, at en Del af Borgerskabet ikke offrer paa de store Høitider efter Kongens Lov.

1749, den 9de Juli. Peter Christensen Kornerup, født i Allerslev, faar Borgerskab som Kjøbmand.

---

*) Det i 1747 opførte Hus blev nedrevet 1878.

1749, den 5te Novbr. Det gamle Nicolai Stræde *), beliggende østen for et Vænge, som nu tilhører Forvalter Roedsted paa Bistrupgaard, maa afhændes til hans Ejendomsgaard i Ringstedgade imod en aarlig Jordskyld til Byen. Strædet ligger med Sønderende vest til Natmandshuset ud til Kongevejen og med Nordende til Bredgade og skal være 265 Alen langt, 9 Alen bredt samt af 3 Skjæpper Udsæd.

Raadstueprotokol.

1749, den 4de Novbr. blev det »allernaadigst« paabudt Byen at betale 300 Rigsdaler i »Prinsesse Styr«.

(Rimeligvis i Anledning af Chr. den 6tes Datter Prinsesse Lovises Giftermaal 1ste Octbr. 1749 med Ernst Frederik Carl, Hertug af Sachsen Hildburghausen.)

1751, den 17de Novbr. Capitajnen for Borgerskabet, Sr. Christian Ulrich Bech var ved Døden afgangen. Nu udvalgtes af Magistraten til »Ober-« og Underofficerer ved Borger-Compagniet efterskrevne: Til Capitajn: forrige Premierlieutenant, Sr. Søren Andersen Blich, Premierlieutenant: forrige Secondlieutenant: Sr. Thomas Wæssing, Secondlieutenant: forrige »Fehnrich«, Sr. Peder Stephensen, »Fehnrich«: forrige Underofficer, Sr. Peder Jacobsen Brønniche.

1752, den 3die Mai. Capitajnen ved Borgercompagniet, Søren Andersen Blich, meldte sig fra Tjenesten, og Sr. Thomas Wæssing blev beskikket til Capitajn.

— Den 28de Juni. Sr. Peder Stenstrup, som her i Byen havde tilkjøbt sig det Herbergerer Sted, Printzen kaldet, og derpaa erholdet Magistratens Privilegium, aflagde sin borgerlige Troskabs Ed.

1754, den 16de Jan. Søren Jacobsen Brønniche, født i Roskilde, fremviste Pas fra det islandske og finmarkske Compagni, at han i 10 Aar havde tjent udi samme kgl. Compagni og begjærede at vinde Borgerskab og her i Byen nedsætte sig paa Næring af Kjøbmandskab. Han fik Borgerskab og aflagde sin borgerlige Troskabs Ed.

---

*) Den gamle Nicolai Kirke laa imellem Ringstedgade og dette Stræde i Haven i den Ejendom Nr. 15, der nu tilhører Agent H. J. Kornerup. Behrmann mener, at den hørte til de større Sognekirker. Tør man slutte af de mange gamle Fraadstenskvadre, som fandtes og tildels endnu findes i Stengjærderne paa dette Strøg, har Kirken været opført af dette Æmne og var altsaa meget gammel.

1754, den 1ste Marts: Johan Soltou Jacobsen fik kgl. Bestalling paa at være alene Chirurgus og Bartskjær i Roskilde og Rosk. Amt. Ibid.

— D. 5te Juni. Capitajnen ved Borgerskabet Sr. Thomas Wæssing frasagde sig sin Tjeneste. Magistraten udnævnte Peder Stephensen til Capitajn, Peder Brønniche til Premierlieutenant, Henning Struch til Secondlieutenant og Ole Hennings til »Fehnrich«.

1755, den 2den April. I Magistratsmødet gjorde Kæmneren tilligemed en stor Del af det øvrige tilstedeværende Borgerskab Forestilling, at det nu var nødvendigt at gjøre Advarsel som sædvanlig ved Trommeslag omkring i Byens Gader om at indbrænde af Kreaturene paa Store Hedes Græsning til 200 Høveder foruden deres, som til fri Græsning ere berettigede. Den øvrige Opsigt med den Del af Heden, som bruges til Græsning, maatte behandles efter de forhen gjorte Anstalter og Vedtægter, alene, at nu maatte til Græsningens Indelukkelse for denne Ende til Byen opgraves en Grøft fra Hjørnet af Ny Vang og hen til Skarpretterens derimod liggende Vænge og der paa bekostes et Led, samt derved holdes en Hyre (ɔ: Hyrde), som blev forsikkret at kunne blive en stor Sikkerhed og Fordel for Byen ved Græsningen, hvilket af Magistraten blev bevilliget.

— Den 7de Mai. Ved Krigs- og Landcommissarii Skrivelse til Magistraten var det notificeret, at Borgerne i Roskilde skulde vente stor Indkvartering, idet de skulde modtage et helt Cavalleriregiment paa dets Gjennemmarch til Lyst Campementet for Kjøbenhavn. Regimentet skulde overligge her en Dag, og ved dets Afmarch skulde igjen 6 Compagnier af et andet Regiment ligge en Nat over i Rosk. Borgerne bad Magistraten skriftlig og betimelig forestille de høie Herrer i Landetatens General-Commissariat, at det vilde være umuligt for dem paa denne Aarstid, da de manglede Foder til deres egne Heste og der heller ikke var Staldplads, at modtage slig Indkvartering. Magistraten bades søge forandre Troppernes Route, saasom Borgerskabet ikke kunde skaffe sømmeligt Staldrum til mere end 2 a 3 Compagnier. — Magistraten sendte samme Dag med Expres deres Relation herom til Commissariatet.

1757, Magistraten bestod af Justitsraad, Borgemester Munthe

Raadmand, Byfoged von Ham, Raadmand Lange og Raadmand Friis.

1759, den 30te Marts. I Magistratsmødet klagede Stadscapitajnen over, at Underofficer Peter Clausen ved Compagniet nogle Gange havde forsømt og var udebleven især ved den nu sidst holdte Konge Parade. Han blev paa Grund heraf degraderet til »Gemen«.

— Den 7de Novbr. I Anledning af en Ild, som imellem 5 og 6 Morgen var opstaaet i Niels Jørgensen Smeds Fæhus og som antoges at være paasat af ildesindede og onde Mennesker, frygtede Magistraten, at Mordbrændere holdt sig skjulte i Byen og lod da en Del Borgere tilkalde for med dem at overlægge, hvad der burde gjøres til Byens Sikkerhed. De tilkaldte Borgere tilraadede, at der skulde holdes Nattevagt paa Gaderne, saasnart det blev mørkt, og lige til den lyse Morgen. Borgerne skulde efter Tour gjøre Vagt under Befaling af Underofficererne ved Compagniet. Det paalagdes da Borgercapitajn Stephensen at bringe dette i Udførelse, og Borgerne patruillerede da og løste hverandre af hver anden Time uden dog at støde paa Mordbrændere. Dette varede indtil 19de Decbr. s. A.

1760, I dette Aar blev for første Gang oprettet en Brandassurance.

— Den 9de Jan. Jørgen Mortensen Avls- og Værtshusmands Gaard, beliggende paa Hjørnet af Støden og det saakaldte Knudsens Stræde tilligemed 2de dertil hørende Lejeboliger blev vurderet til 390 Rigsdaler Courant. Ligeledes Borger og Galanterikræmmer Johan Anton Marches Hus paa Algadens søndre Side beliggende for 240 Rdl. Courant.

(Navnet »Knudsens Stræde« existerer ikke mere. Maaske er det det nuværende Høibrøndstræde,)

1762, den 1ste Juli. Stadscapitajnen, P. Stephensen Lund, var død. Ordenen og Excercitsen i Borgercompagniet befandtes i maadelig Stand især ved sidste Kongeparade, da Hs. Majestæt rejste herigjennem Byen til Holsten. Borgerskabet ønskede derfor, at en af Magistratspersonerne vilde paatage sig at være Stadscapitajn. Birkedommer Dinesen, som nylig var beskikket til at være Raadmand og Byfoged i Rosk. lod sig »persuadere« til at være Stadscapitajn.

1764, den 26de Sept. meldte Skibsbygmester Sr. Halkiær, at nu var Skibsbroens Opbyggelse fuldført.

1765, den 5te Juli. Byfoged Dinesen havde frasagt sig sin Post som Stadscapitajn, og da de andre Ober-Officerer, Sr. Anders Borch, Sr. Peder Kornerup og Sr. Ebbe Borch, ikke ønskede at indtræde som Capitajn, saa udnævnte Magistraten dertil Sr. Peder Brønniche, priviligeret Gjæstgiver her i Byen (i »Prindsen«).

1766, den 22de Jan. Magistraten var samlet paa Raadstuen og for Byens Indvaanere, som vare opkaldte ved tvende Gange Klokkeringning, blev oplæst Hs. kgl. Majestæts vor nu regjerende stormægtigste Konge og Herre høilovlig Kong Christian den Syvendes Forordning om Ringen med Klokkerne overalt i Danmark og Norge for salig og høilovlig Ihukommelse Kong Friederich den Femte, som og Forbud paa Spil og Leg i Kirkerne og udenfor. Dat. Frederiksberg Slot den 16de Jan. Anno 1766. Endvidere blev læst Anordning om Sørgeklæder at bære for sal. høilovlig Ihukommelse Kong Friederich den Femte.

Det tilstedeværende Borgerskab her i Byen, som næsten alle vare samlede, paastod, at Domkirken, som havde Midler og Formue og sin store Tiende af Byens anselige Jorder, burde besørge Klokkeringningen uden Indvaanernes Byrde, saaledes som sligt sker i Kbhvn.

1766, den 23de Juli. Sr. Andreas Brønniches Hus paa Hjørnet af Algaden og Olsgaden blev vurderet til 480 Rigsdaler.

(Nuværende Fru Permins Eiendom.)

1766, den 8de Octbr. Paa Raadstuen blev for Borgerne oplæst Hs. kgl. Majestæts Forordning om, at ingen af hans Undersaatter maa overtræde til den papistiske Religion eller dertil overtales og at ingen Jesuiter sig i Hs. Majestæts Riger maa opholde. Dat. Frederiksberg d. 19de Sept. 1766.

1767, den 16de Septbr. For Retten mødte Jøden Pinkus Moses fra Kbhvn og begjærede Tilladelse til at nedsætte sig her i Byen for at anlægge et Uldspinderi. Han fremlagde kgl. Privilegium (paa Tydsk) og fik Borgerskab.

— Den 16de Decbr. Magistraten var tilstede paa Raadstuen og lod Borgerskabet indvarsle ved Klokkeringning som sædvanlig. For de 16 Borgere, som mødte, erklærede Magistraten, at der i Raadstue Arresten sad 4 Delinqventer, som nu havde faaet deres Dom; men det var høilig fornødent, at der holdtes Vagt over dem, dels for at forekomme Udbrud,

dels til Assistance daglig, naar Gejstligheden er hos dem . . . Borgerne erklærede sig villige til at holde saadan Vagt. Underofficererne skulde tilsige dem efter Tour, og de, som udeblev, mulkteredes med 12 Skilling &c.

(»Delinqventer« = Forbrydere, som skulde henrettes.)

1770, den 30te Mai. I Anledning af Enkedronning Sophie Magdalenas Død læstes for Borgerskabet Hs. Majestæts Forbud mod Spil og Leg.

— Den 20de Juni. Gjæstgivergaarden Hamborg Herberg (senere »Gl. Postgaard) vurderes til 4420 Rigsdaler.

1771, den 4de April. Kjøbmand Søren Bruuns Eiendom i Ringstedgade (nuværende Agent H. J. Kornerups) var brændt tilligemed 3 Naboers Huse om Aftenen den 2den April. Indbo og Varer vare brændte, de sidste til Beløb: 5000 Rigsdaler. Gaarden havde tidligere tilhørt Marcus Suhm. Det lykkedes ikke i Forhørene at faa oplyst, hvorledes Ilden var opkommen.

1772. I Skattetaxten for dette Aar staar Sr. Peder Kornerup for 9 Ottinger, Sr. Anders Borch for 8, Sr. Boas Lange for 7. Disse tre vare Byens største Skatteydere.

— Den 15de April. Carl Tamborini, født i Italien, fik Lov til at nedsætte sig her i Byen som Kandestøber og fik, efter med oprakte Fingre at have aflagt sin Troskabs Ed, Borgerskab.

— Den 27de Aug. Byfoged Gierlevs kgl. Udnævnelse.

1772, den 9de Sept. Kjøbmand Sr. Anders Borch tilbød ved et skriftligt Promemoria at offerere Byen paa egen Bekostning et Seierværk udi Raadstuetaarnet med tvende Skiver imod, at Byen betalte dets Smørelse og Optrækkelse &c. . . . Magistraten og de deputerede Borgere modtog Gaven..

1777, den 3dje Novbr. Magistratsmøde i Anledning af den under 6te Aug. indløbne Communication om, at der i Byen skulde indqvarteres en Husar Esqvadron. Man havde i September andraget om Fritagelse for denne Byrde og tilbudt hellere at modtage nogle Compagnier Infanteri, hvilket var blevet afslaaet. Heri kunde ingen Forandring ske, Hestene vilde indtræffe i Roskilde med det første, til hvilken Ende de fornødne Qvarterer for Mandskabet, Barakker for Hestene, Leilighed for Fouragen med videre efter Forordning foranstaltes &c.

— Den 7de Novbr. var Magistraten atter samlet med de depu-

terede Borgere for at fastsætte Ligning og Indqvarteringsliste for den her til Byen forventede Esqvadron Husarer.

1777, den 9de Decbr. Magistraten og de Deputerede holdt Extramøde i Anledning af, at Lieutenant Schreeb ved Husarerne i Aftes havde samlet en Del »gemene« Husarer og overfaldet og ilde medhandlet nogle Borgere. Efter Raadmand Friises Foranstaltning var Borgervagten tilkaldt. Man havde ikke mærket noget til, at Chefen, Major v. Winther, tog sig noget af Sagen ved at paalægge Lieutn. Schreep Arrest eller anstille Forhør over ham, men han lader ham fremdeles være paa fri Fod, saa at man kan befrygte ny Uorden. De deputerede Borgere begjærede paa Byens Vegne, at Magistraten vilde holde Forhør over de i Aftes af D'hrr. Lieutenanter ved Husar Esqvadronen foretagne Revolter og Voldsomheder ved ilde at behandle og slaa nogle uskyldige Borgere og lade dem kaste paa Raadstuen. Man maatte forlange Satisfaction samt Fred og Rolighed i Byen og mente, at det var bedst, at den begyndte Borgervagt af en Underofficer og 6 Mand var tilstede om Natten paa Raadstuen saalænge, indtil det ses, at den commanderende Chef vil tage sig af Sagen. Magistraten paalagde Stadscapitajn Kornerup at besørge den omskrevne Borgervagt paa Raadstuen fra om Aftenen Kl. 8 til om Morgenen 4 a 5 slet og lovede, at Politiforhør angaaende Lieutn. Schreebs Foretagender skulde blive foranstaltet. Se ovenfor Side 136—138.

1778, den 28de Marts, Skrivelse fra Stiftsbefalingsmanden v. Brochenhuus om, at det var nødvendigt, at Vognmændene til de Reisendes bekvemmere Befordring anskaffe sig større Vogne end de tidligere brugte smaa og indknebne &c.

1778, den 8. April. Skrivelse til Magistraten fra Stiftsbefalingsmanden om, at det efter kgl. Cabinetsordre af 1ste hujus skal bekjendtgjøres, at i Juni Maaned førstkommende bliver en Leier af henved 14000 Mand staaende ved Kjøbenhafn, hvor Undersaatterne paa Landet og i Kjøbstæderne kan tage Del i med Fordel ved at tilføre samme alle Slags Fødevarer.

— Den 1. Juli. Magistratsmøde med de deputerede Borgere i Anledning af den nye Landevejs Anlæggelse til Ringsted over en Del af Byens Grund.

Det saakaldte Rimors Mølle Stræde, som ligger inde udi Jomfruklosterets nu ejende Mark. Siden samme Stræde

nu er bortfæstet, Klosteret da modtager og faar Afgift af Fæsteren, saalænge, han lever, og ved hans dødelige Afgang at modtage Strædet til fri Disposition og Eiendom for at gjøre sig det saa nyttig som det kan og vil . . . For den øvrige Del, som Klosteret udi dette Stræde ikke kan faa Refusion paa, at nyde aarlig paa Store Hede 2 Høveders Græsning uden videre Betaling end de sædvanlige Indbrændings Penge . . .

(Klosteret havde i Anledning af den nye Landevejs Anlæggelse til Kbhvn afstaaet nogen Jord til Byen og fik nu som Erstatning den østlige Del af det gamle Stræde ved Sortebrødre Mølle, hvilket tidligere gik i en ret Vinkel imod Store Grønnegade, der laa i Klostermarkens østre Kant, men forsvandt efter den store Brand den 7. Juli 1647. Den øvrige, den vestlige Del af Rimors Møllestræde, som Klosteret ikke kunde faa »Refusion« paa, maa derfor antages endnu at være Byens Eiendom som en gammel Gade.)

1779, den 24. Marts læstes paa Raadstuen en kgl. Placat, hvorved Vedkommende advares om, at de til Indespærringen af Kvægsygen udstillede Vagter have deres »Gevæhr« skarp ladede for at afholde Uberettigede. (Imellem Slesvig og Jylland var dragen en Cordon af Tropper.)

1780, den 12. Johan Jacob Aarestrup fik Borgerskab som Kjøbmand.

1781, 28. Juli. Magistraten og de deputerede Borgere vare samlede for at foranstalte det fornødne i Anledning af den ved kgl. Rescript af 30. Aug. 1780 befalede Opmaaling af Byens Gader og Stræder. Til at føre Protokollen under Opmaalingen valgtes Studiosus Sr. Otto Christian Ehlers, samt Borgerne Sr. Andreas Brønniche og Therkel Møller til Opmaalingen.

1782, 31. Juli. Ved Magistratens Nærværelse paa Raadstuen fremkom den deputerede Borger Sr. Henning Struch og leverede Retten paa de øvrige Deputeredes Vegne en Promemoria, hvorved proponeredes 6 af Byens Borgere, hvoraf kunde vælges 2 som Deputerede i Stedet for de tvende ved Døden afgangne: Sal. Kornerup og Mathias Saul.

(Peder Kornerup var død 17. Juni 1782, ligger begraven paa Domkirkegaarden.)

— Den 7. Novhr. Magistraten udnævnede Kjøbmand Sr. Søren

Brønniche til Stadscapitajn og Sr. Erich Leerbech til Premierlieutenant.

1783, den 8. Juli holdt Magistraten Raadstuemøde tilligemed de deputerede Borgere i Anledning af, at det til denne Tid ikke har været muligt at faa de behøvende Dagleiere til Byens Andel af Kalundborg Vejens Istandsættelse for 20 Skilling daglig, som tilforn var det høieste, man havde givet.

— Den 12. Novbr. Postmester Zimmers Eiendom paa Skomagergade (Hamborg Herberg) vurderedes til 6450 Rigsdaler.

1784, 4. Dcbr. Af de to Overformyndere var Peder Kornerup død, og Kjøbmand A. Borch søgte sin Afsked.

— Skattetaxten for Aar 1783 nævner som de høieste Skatteydere: Madame Kornerup: 9 Ottinger, Kbmnd Søren Bruun: 9 Ott., Kbmnd Boas Larsen: 7, Kbmnd Anders Borch: 7 og Kbmnd Aarestrup: 4.

— 24. Marts læstes paa Raadstuen for Borgerne kgl. Placat, angaaende hvad Dragt enhver, som ikke hører til Bondestanden i Danmark og Norge, maa give deres Døtre den Dag, de staa til Confirmation.

— 4. Aug. Forbud af 19. Juli 1780, at Ingen uden Militaire maa bære de anordnede gule og røde Kokarder, bliver ophævet. (Gult og Rødt var det oldenborgske Kongehuses Farver.)

— 15. Decbr. Communeskatten blev som sædvanlig indkrævet 4 Gange om Aaret, begyndte med 4 Rdl. og steg til 16 Rdl. for den 4de Skat, beregnet efter Ottinger.

1785, den 25. Mai. Stiftsbefalingsmandens Skrivelse af 24. Mai:

»Medens Exercertiden varer for det kgl. danske Livregiments nationale Mandskab, som er anvist Roskilde By til Forsamlingsplads i de bestemte 28 Exercerdage, skal de forsynes med Provisioner til billig Pris.

De 28 Dages Exercits, som er Tjeneste ved det norske Livregiment, skal ske ved Greve By, og anmodes derfor om, at Regimentet kan erholde det fornødne fra Roskilde, saa at Vedkommende forsyner sig med Varer, at al Klage over Mangel kan forebygges.«

— Den 7. Juli var Magistraten forsamlet i Anledning af Roskilde Skibsbros Brøstfældighed, hvorved Tømmermester Zimmer har forfærdiget tvende Overslag.

— Den 19. Octbr.:

Den saakaldte Skippernes Gaard i Ringstedgade vurderes til 710 Rigsdaler af Tømmermester Valentin og Murmester Høhne.

Borgemester Langes Eiendom paa Bondethinget, kaldet de 6 Blaagaardshuse, vurderes til 240 Rdl.

1785, 26. Octbr.: Kornpriser: Hvede: 6 Rdl. 3 Mrk. pr. Tønde, Rug: 4 Rdl. 1 Mark pr. Tønde.

1787, den 24. Jan. Kbmnd Larsen mødte for Magistraten og indleverede en Promemoria til samme som Inspection ved Duebrødre Kloster, angaaende et Klosteret tilhørende Vænge Vesten for Byen ved den saakaldte Lille Hede &c ...

— April. Hs. Excellence Grev Haxthausen udnævnes til Stiftsbefalingsmand.

— Den 2. Mai. Da en Del Bygninger her i Byen siden sidste passerede Vurdering til Assurance i Brandkassen dels af nyt ere opførte, dels anseligt forbedrede, saa udnævnes 4 Haandværksmestre, hvilke gode Mænd have at indfinde sig paa de Steder her i Byen, hvor der, siden sidste Vurdering skete, er opført nye Bygninger eller Bygninger forbedrede, for samme lovlig at vurdere til Assurance i Brandkassen.

— Den 16. Mai.: Dr. Kalls Gaard i Skomagergade blev vurderet til 4000 Rdl. Raadmand Møllers Gaard paa Torvet til 5820 Rdl.

(Den sidstnævnte Eiendom laa paa Fundensbro ved Raadhustorvet og blev nedbrudt 1883 ved Opførelsen af det nye Raadhus.)

1788. Mag. Magnus Møllers Gaard paa Hjørnet af Skomagergade og Ringstedgade vurderes til 1410 Rdl. Apotheker Frichs Gaard til 7960 Rdl. Postmester Zimmers (»Hamborg Herberg«) til 6730 Rdl. Kjøbmand Boas Larsens (nu Kbmnd Frederiksens paa Hjørnet af Algade og Rosenhavestræde) til 8260 Rdl. Domprovst Schultz's Gaard og Vænge i St. Ibs Sogn: 1390 Rdl.

— Den 27. Juni var Magistraten tilstede paa Raadstuen i Anledning af Byens gamle saakaldte Kæmnerbog, som Hr. Raadmand Gierlev havde forlangt til Eftersyn igaar og derfor fra mig, Borgemester Friis, blev reqvireret udleveret fra Formanden for de deputerede Borgere, nemlig Sr. Erich Leerbech, som sidst havde faaet den. Han svarede, at han ikke kunde skaffe den, hvorved det da forblev.

Men da Magistraten nu var tilstede paa Raadstuen og atter

fordrede denne Bog udleveret fra Sr. Leerbech, indfandt han sig tilligemed den deputerede Borger Sr. Andreas Brønniche med samme (Bog) og leverede den til Magistraten, endskjøndt han endnu i Dag først nægtede at have den. Hr. Raadmand Gierlev var ellers nærværende paa Raadstuen og begjærede sig bemeldte Kæmnerbog udleveret til Eftersyn, som blev ham bevilget, imod at han ved Modtagelsen derfor meddelte sit Bevis, som af mig, Borgemester Friis, blev modtaget.

1788, den 19. Juli visiterede Stiftsbefalingsmanden Grev von Haxthausen og fandt flere Ting at erindre, som trængte til Forbedring, f. Ex. den gamle Societets Sprøite, Kæmnerregnskabet m. m. Grev von Haxthausen skrev endvidere i Protokollen: »Da intet Sted findes til noget ordentlig Archiv, hvor Byens Breve kunne være i sikker Forvaring, vilde Magistraten udsé et saadant paa Raadhuset og derover indsende til Stiftet Tegning og Overslag, hvorhos bemærkes, at Loftet maa være hvælvet og Skabene med dirkefri Laase forsynet.«

— Den 23. Juli var Magistraten tilstede paa Raadstuen, hvor da, efter Raadstueklokkens tvende Gange Ringning, blev læst for det tilstedeværende Borgerskab Forordningen om Stavnsbaandets Løsning fra Godserne for Bondestandens Mandkjøn i Danmark, dat. Christiansborg Slot den 20. Juni 1788.

1788, den 25. Aug. var Magistraten samlet med Brandmajor Brannemann fra Kbhvn. Den gamle Societetssprøite var ubrugelig og kunde for Ælde ikke repareres. Den kjøbenhavnske Brandmajor raadede til at anskaffe en Sprøite med de nyeste Forbedringer og en Slange paa 60 Alen, men den kom til at koste 500 Rigsdaler. Efter nærmere Aftale lovede Brandmajoren dog at skaffe en brugelig Sprøite til 450 Rdl., naar Stiftsamtmanden dertil vilde give sit Samtykke.

— Den 13. Octbr. De til kgl. Tjeneste udtagne 5 Haandværksfolk fik 3 Mark hver i ugentlige Forpleiningspenge.

— Den 28. Octbr. Rescriptet af 10. Novbr. 1774 igjenkalder alle forhen havte Befrielser for Indqvartering baade for priviligerede gratuerede Personer og andre og befaler, at alle Byens Indvaanere skal være pligtige at holde Indqvartering og betale Indqvarteringsskat, medmindre de derfor have sær kgl. Befrielse.

— 26. Novbr. Brev fra Stiftsbefalingsmanden om, at der nu skal anskaffes 4 Gadevægtere og 1 Taarnvægter.

1789, den 8. April. Postmester Zimmer anmodede Magistraten om at udnævne 4 kyndige Mænd, som kunde besigtige og skjønne, hvorvidt det Sted, som han havde begyndt med at anlægge til Skydebane, dertil kunde være forsvarlig.

— Den 29. April. Til at opmaale det saakaldte Lille Hede Stræde, Byen tilhørende, beliggende Norden for Vandhuls Mølle-Vænge, Vesten for Papirfabrikeur Bonachers lidet Vænge og Østen for Lille Hede, udmeldes Lorentz Sørensen, tilligemed Søren Kieldsen som en gammel Mand og Tingene bedst bekjendt.

— Den 20. Mai. Ved Cancelli Resolution af 16 hujus var det bevilliget, at Byen skulde faa en ny Grundtaxt. Alle Byens Gaarde og Huse skulle opmaales og beregnes i Qvadrat Alen Maal, saavel den Plads, Bygningerne staa paa, som Gaards- og Have-Rum med tilliggende Vænger intet undtaget &c.

1790 den 20. Febr. Et kgl. Rescript befaler: »at Magistraten i vor Kjøbstad Roskilde, navnlig Borgemester Friis, samt Raadmændene Hansen og Møller formedelst deres Efterladenhed i at aflægge saavel Regnskab for de under deres Bestyrelse værende offentlige Midler som behørig Rede og Rigtighed for andet af deres Embedsforvaltning dependerende, skulle være suspenderede . . . saalænge indtil Raadmand Friis faar stillet antagelig Sikkerhed . . . Raadmændene Hansen og Møller forestaa indtil videre Magistraten.

1790, den 10. Marts. Borgemester Friis, som nu har stillet Caution, faar Lov til at tiltræde Embedet.

— Den 4. Aug. nævnes Musikant Ditlevsens Eiendom paa Munkebrostræde. (Hidtil kaldtes det kun »Munkebro«.)

— Stadscapitajn S. Brønniche foreslaar Magistraten følgende Mænd til Officerer ved Borgercompagniet i Stedet for de afgaaede: Kbmnd Aarestrup Lieutenant, Hans Kornerup og Jacob Brønniche til Underofficerer. Kbmnd Søren Bruun anvancerer til Prlieutn.

— Den 27. Octbr. Da Roskilde Bys Græsmark i de sidste Aaringer ved Rideøvelser og Exercering af den her indqvarterede Husar Esqvadron har taget Skade, som Interessenterne i Marken ikke vil taale, besluttede Magistraten og Byens eligerede Borgere at anvise en anden Exercerplads og opsagde derfor Kjøbmændene Elsberg og Brønniche deres

midlertidige Fæste paa den Jord paa Heden, der tilforn har været til Exercerplads.

1790, den 23. Dcbr. Sr. Aarestrup gik af som Kæmner og Kbmnd J. Brønniche paatog sig Embedet som bestandig Kæmner i Roskilde med Lønning: 65 Rigsdaler foruden Jorden. Han maatte stille 1000 Rdl. i Caution.

(Fra de ældste Tider og lige til 1884 var Kæmnerbestillingen overdragen en af Byens Borgere som en dem tilhørende Rettighed; men Arbejdet ved denne Stilling er nu rigtignok blevet betydeligere end forhen.)

1791, den 9. Febr. I Magistratsmødet læstes kgl. Rescript af 28. Jan.: »Ingen maa i de Kjøbstæder, hvorigjennem Hoved-Passagen igjennem Landet gaar, mere herefter lade bygge Karnapper eller indsætte »Udvinduer« til Gaden paa deres Huse.

— Den 27. April. Graabrødre Vænge og det dertil grænsende Munkesø Vænge, tilhørende Lorentz Sørensen Vognmand, blev besigtiget, om noget af det sidste til det første skulde være indtaget.

1792. De gamle Roder, i hvilke Byen var inddelt fra Fortiden, synes nu forandrede saaledes, at St. Lauritz Rode og Bondethings Rode ikke herefter nævnes i Byens Skattetaxt, derimod: Hestemarkes Rode, Raadhus Rode, Ringsted Rode, Frue Rode og St. Ibs Rode.

— Den 27. Juni. Promemoria fra Byens eligerede Borgere: »at uagtet Skarpretter Ingermann efter høje Øvrigheds Ordre skulde udbetales aarlig en bestemt Del af Byens Kasse i Løn, har de dog fornummet, at han nu som forhen gaar omkring til alle Byens Indvaanere og kræver Mestermands Penge. De anmode Magistraten om, at Skarpretteren maa tilholdes, ej oftere af Indvaanerne at kræve sin Løn, men derimod at henholde sig til Kæmneren for at modtage samme.« Skarpretteren blev opkaldt paa Raadstuen og kunde jo ikke nægte, han havde gaaet omkring og krævet Mestermandspenge. Magistraten gav ham en alvorlig Advarsel.

1792, 11. Juli. Da Magistraten havde erfaret, at Ingen indfinder sig ved Raadstueklokkens Ringen, havde den aparte tilsagt Byens eligerede Borgere og dens bedste Borgere at indfinde sig.

1793, den 18. Dcbr. Byskriver Leigh udnævnes til By- og Raadstueskriver samt Herredsfoged i Ramsø Thune Herred.

1794, den 22. Jan. Professor Rector Taubers Gaard paa Bondethinget vurderes til 2580 Rigsdaler.

— Den 5. Marts. En Kgl. Forordning befaler, »at en Andagts og Bededag skal holdes i Kongens Riger og Lande til Taksigelse for Guds naadige Bistand i at afværge det store Uheld og ubodelige Tab, som truede Fædrelandet og Hovedstaden Kjøbenhavn den 26. Febr. sidstleden, da den kgl. Bolig Christiansborg blev ødelagt ved Ildebrand.«

Do. Stiftsbefalingsmandens Brev, angaaende Subscriptions Modtagelse af dem, som bestemme sig til frivillige Gaver i Hensende til den paa Christiansborg sidstafvigte 26. Februar opkomne Ildebrand.

En Del af Byens Folk havde allerede tegnet sig, og der skulde continueres hermed.

1796, den 23. Marts. Kgl. Privilegium for Benjamin Aron af den jødiske Nation til at nedsætte sig i Rosk. og der, naar han har vundet Borgerskab, drive Handel med indenlandsk Alenkram samt ostindiske, chinesiske og andre toldbare Varer, imod, at han svarer al borgerlig og Byens Tyngde.

— Den 19. Octbr. For høisalig Dronning Juliane Marie skal der i alle Kirker daglig ringes med Klokkerne.

— Den 26. Octbr. Stiftsbefalingsmandens Circulaire om, at den herværende franske Gesandt har tilkjendegivet, at det franske excecutive Directorium har foreslaaet alle Republikens Ambassadeurer, Ministre, Consuler og andre udenlands ansatte Personer ikke at modtage nogen anden Titel eller Benævnelse end den af »Borger« (Citoyen.)

1797, den 2. Aug. J Magistraten blev læst Stiftsbefalingsmandens Skrivelse, hvorved bekjendtgjordes, at Freds- og Venskabs Tractat med Tripolis er sluttet og underskrevet af Capitajn Bille og Consul Løehner som Hs. Majestæts Befuldmægtige.

— Den 29. Novbr. Den franske Sproglærer Hr. de Pio havde kjøbt en Gaard, forhen tilhørende Fru Kammerraadinde Broager, paa Kirkegaarden beliggende med tilhørende og begjærede nu udnævnt 3 Mestre til at taxere den.

1798, 2. Juli. Pierre Dupuy havde kjøbt en Gaard i Rosk. og begjærede nu Borgerskab for at nedsætte sig som Kjøbmand, Modehandler og Markedskræmmer.

— 11. Juli. Stadscapitajnen Hr. Søren Brønniche kunde formedelst Alderdom ikke længer forestaa sin Bestilling. Magi-

straten forordnede derfor, at samtlige Officerer og Underofficerer skulde samles for at vælge en ny Capitajn. Til Capitajn valgtes Secondlieutn. Hr. Kjøbmand Aarestrup, til Premierlieutenant Underofficer Obel, til Fændrik eller Fanejunker Underofficer Elsberg.

1797, den 19. Dcbr. lod Magistraten sig af Post- og Vognmester Johne forevise Byens Vognmandslaug, som fandtes i upaaklagelig Stand.

— Den 17. April. Efter Befaling af Stiftsamtmand Knuth skal der vælges en Havnecommission. Magistraten valgte Joh. Jacob Aarestrup og Jacob Brønniche.

Register.

Aagesdatter, Inger ..... 105.
Aarestrup, I. I. Stadscapitajn 86, 88, 89, 90, 91, 266, 267, 273.
Abel, Konge ..... 183.
Abildgaard, Præst ..... 114.
Absalon, Biskop ..... 182, 210.
Acciseboder ..... 104.
Acteur, en kgl. ..... 99.
Adeler, Stiftsbefalingsmand .... 46, 94.
Afladsbrev ..... 223.
Agnes, Prinsesse ..... 184.
Agnes, St., Huse ..... 185.
Agnes, St., Kloster 28, 184, 186, 194, 195, 198, 211, 212, 213, 214, 217, 222, 223, 226, 227, 228, 234.
Agnes, St., Stræde ..... 28, 250.
Allehelgenskirke ..... 217, 234.
Allehelgensstræde, lille ..... 29.
Allehelgensstræde, store ..... 30.
Alter, Joh.'s Evangelists's ..... 185.
Andersen, Jens, Biskop ..... 191.
Andreæ Franciscus, Rector ..... 198.
Andreæ Laurentius, Rector ..... 199.
Anne Palnesdatter ..... 234.
Anna Catherine, Chr. 4des Dronning ..... 200.
Anna Catherine, Prinsesse ..... 200.
Antwerpen, H. von, Bygmester ... 240.
Apotheket ..... 94, 95, 110, 246.
Archivets Brand ..... 250.
Arnold, Biskop ..... 181.
Asker, Biskop ..... 182.
Asturien, spansk Regiment ... 163, 170.

Badstuer ..... 213, 288.
Baagø, Præst ..... 88.
Bang, Peder, Biskop ..... 184, 211.
Barby, Andreas, Provst ..... 195, 196.
Barnedaab ..... 76.
Barkler, Hans, Byfoged ..... 234.
Bartholomæi, Apotheker. 204, 246, 250.
Beck, Chr Ulrich, Stadscapitajn, Vært i »Hamborg Herberg« 98, 110, 111, 259.
Berg, Christof., Vært i »Prindsen« 94, 110.
Berg, Mad. i »Prindsen« .. 41, 73, 110.
Bindingsværk ..... 10.
Birch, Dr., Domprovst ..... 88.
Birthe, Lars ..... 158, 159, 160.
Bispeporten ..... 238.
Bispegaarden 17, 19, 92, 93, 94, 195, 205, 240, 242, 243, 253.
Bispegaarden, Auktion over den .. 18.
Bispegaardens Bøger ..... 240.
Bispegaarden, Taffel paa den ..... 93.
Bispegaardsgade ..... 246.
Bispens Part af Byen ... 219, 226, 228.
Bistrup Gaard ..... 190. 240.
Bistrup Kirke ..... 238.
Bjelke, Admiral ..... 203.
Bjerregaard, Conferentsraad ..... 110.
Blaagaardshusene ..... 268.
Blache, Niels, Rector ..... 196.
Blich, Niels Andersen ..... 111.
Bo Madsen, Vicar ..... 225, 227.
Borch, Anders, Kbmnd. 16, 45, 47, 49, 51, 264, 267.

Borch, Ebbe ..... 51.
Borgediget ..... 31, 228.
Borgercompagniet 83, 259, 260, 261, 262, 263.
Borgercompagniets »grønne Corps« 91.
Borgercompagniets Exercits .... 86, 87.
do. Fane ..... 7, 87, 88, 206.
do. Geværer ..... 89, 90.
do. Officersuniformer ... 84, 85.
do. Organisation, nye ..... 91.
Borgemesterindtægter ..... 34.
Borgemesterjorder ..... 34.
Borgere, Deputerede ..... 44.
Borgerne irettesættes 1721 ..... 37.
Borgernes Huse før 1735 ..... 4, 5.
Borgerskabs Formular ..... 59.
Bothels, St., Kirke ..... 227.
do. Kirkegaard ..... 235.
do. Kirkeport ..... 190.
do. Præstegaard ..... 235.
Braband, Værtshus ..... 67.
Brachel, von, svensk Capitajn .. .. 202.
Brand, Byens 3, 7, 187, 194, 197, 199, 201, 252, 253.
do. i Aaret 1735 10, 132, 147, 148, 149, 150, 151, 206, 255.
Brandforsikring ..... 5. 7, 208, 268.
Brandhjælp ..... 9.
Brandordning og do. Redskaber 12, 257.
Brandstyr 251
Brochenhuus, Otto ..... 199.
Brochenhuus, Stiftsbefalingsmand .. 114.
Brochenhuus, Lave, Erkedegn .... 197.
Brodersen, Abraham, Ridder ..... 191.
Brun, Joh., Borgemester ..... 188.
Bruun, Søren, Kbmnd ..... 264, 267.
Brünnichini, Margrethe ..... 190.
Brynikini, Joh., Cantor .. 191, 220, 221.
Brylluper og Bryllupsgæster . 5, 74, 75.
Brødtaxten ..... 34.
Brønniche, Andreas ..... 263.
do. I., Stadscapitajn 91, 164, 170.
do. Søren, do. 70, 88, 209, 260, 267, 270, 272.
Buch, Mag., Domprovst ..... 24, 41.
Bugenhagen, Reformator ..... 195.
Bugge, Ritmester ..... 125.
Byens Befæstning ..... 181.
Bygraven ..... 31, 32, 212, 222.
Byfogdens Forretninger ..... 33, 34.
Bythinget ..... 237.
Byvaabenet ..... 179.

Calundanus, Rector ..... 202.
Capella, Joh., Domprovst .... 189, 217.
Capiteltaxt ..... 100.
Carl, Prins ..... 94, 96, 205.
Castenskjold, Generallieutenant .... 176.
Charisius, Jonas ..... 200.
Charlotte Amalie, Dronning . .... 204.
Charlotte Amalie, Prinsesse ... 98, 208.
Christiern d. 1ste ..... 192.
Christiern d. 2den ..... 195.
Christian d. 3die ..... 83, 198.
Christian d. 7de ..... 162.
Christian, udvalgt Tronfølger ..... 201.
Christiansborgs Brand .... 209.
Christoffer af Bajern ..... 33, 192.
do. Greve af Oldenborg ... 194.
do. Hertug og Tronfølger .. 189.
Clara, St., Kloster 183, 284, 185, 187, 211, 236, 239.
Clemens, St., Kirke ..... 213.
Comedianter ..... 80, 257.
Commerce Collegium ..... 50.
Compagni, det grønlandske ... 36, 251.
Confirmation ..... 77, 267.
Consumptionsvæsenet 48, 103, 105, 106, 107.
Conventhuset ..... 115.

Daa, Olaf, Biskop ..... 195, 224.
Dalhus, Enevold, Mag ..... 245.
Danehof ..... 188.
Delinqventer ..... 263.
Delleviellense, spansk Oberst 163, 164, 167, 168, 170, 173.
Deserteur, en dansk ..... 135.
do. en svensk ..... 135.
Dinesen, Byfoged ..... 42, 207.
Dionysii Kirke .. 26, 52, 217, 224, 228.
do. Marked ..... 51, 53, 54.
Dippenbroch, Kæmner ..... 59, 108.
Domcapitlet ..... 211.
Domkirken .... 93, 180, 183, 184, 194.
do. dens Altere 185, 189, 191, 203.
do. dens Bibliothek ... 191, 221.
do. dens Brand ..... 185, 191.

Domkirken, dens Klokkehus ..... 186.
do. dens Klokker ..... 193.
do. dens Kloster ..... 180.
do. dens Kongeport . 174, 201.
do. dens Prædikestol ..... 240.
do. dens Skat ..... 196.
do. dens Spir .. 198, 200, 242.
do. dens Taarn ..... 200.
Dommervænget ..... 100, 256.
Donop, Generalmajor ... 124, 128, 247.
D'Origny, Capitajn ..... 171, 174, 175.
Dorothea, Dronning .... 193, 197, 227.
Drotningsgaarden ..... 193, 234, 239.
Dronningens Gemak 242
Duebrødre Kloster 30, 32, 184, 198, 206, 211, 114, 223, 236, 238, 259, 268.
Dynen, Stræde ..... 30, 250.
Dystløb ..... 188.

Ebbesen, Johan, Marsk ..... 182.
Edele, Enke efter Ridder Barnum. 220.
Edelhard, Johan, svensk Husar ... 146.
Ehm, Landsdommer ..... 38.
Englænderne 1807 ..... 91.
Erik Emun ..... 181.
Erik Plovpenning ..... 183, 210.
Erik Glipping ..... 185.
Erik, Hertug af Sønderjylland .... 188.
Erik Menved ..... 186, 188.
Erik af Pommern ..... 191, 220.
Erlandsen, Jacob, Biskop 183, 184, 209, 211.
Eskil, Erkebisp ..... 181.
Eskilsø ..... 55, 181, 210.
Essen, von, Johannes Studiosus ... 249.
Essen, von, Steffen, Raadmand 204, 245, 246.
Estrid ..... 180.

Fabrik og Industri ..... 56.
Falkendal Have ..... 226.
Fanger, udbrudte 154, 155, 157, 158, 159, 160.
Fedestude 100
Fincke, Caspar ..... 200.
Fleischer, Esaias, Apotheker ..... 202.
Fogedsvenden ..... 139.
Folketælling ..... 209.
Forprang ..... 48, 49.
Fortouge ..... 249.
Fraadsten ..... 26, 27.
Franciscus, Spanier ..... 196, 234, 235.
Frank, Capellan ..... 66, 72, 148.
Frederik d. 1ste ..... 194.
Frederik d. 6te .... 162, 165, 175, 176.
do. Kronprins .. .. 45, 208.
Freiesleben, Lieutenant ..... 138.
Frich, Apotheker ..... 268.
Friis, Borgemester 41, 43, 88, 195, 235, 268, 270.
Friis, Jacob ..... 197.
Friis, Niels, Cantor ..... 196.
Fririon, fransk General .. 165, 172, 174.
Frost, Lars, Skolediscipel 67, 117, 119, 121.
Frue Kirke ..... 180.
Frue, vor, Nonnekloster 181, 183, 193, 210, 221, 242.
do. Abildgaard ..... 237.
do. Klostergaard ..... 197, 236.
Fugl, Amtsforvalter ..... 12.
Fugleskydningsselskabet .... . 82. 208.
Fundensbro ..... 218.
Fængslet ..... 154, 249.

Gabestokken ..... 124, 142, 143.
Gaderne ..... 13, 101.
Gagge, Holger, Domprovst ..... 200.
Garden til Hest ..... 255.
Garderegimenterne ..... 138, 258.
Gerbrand, Biskop ..... 180.
Gersdorff, Stiftsbefalingsmand 39, 40, 46.
do. do. ..95, 105.
Gertrud, St., Stræde ..... 29.
Gertsen, H., Biskop .... 189.
Gjedde, Ove, Admiral ..... 202.
Gierlev, Byfoged ... 42, 161, 208, 264.
Gilder, St. Lucii, St. Trinitatis 60, 227.
Gildeskraa, Smedenes ..... 226.
Glumsø, Joh., Domprovst ..... 188.
Graabrødreklosteret 183, 187, 196, 210, 220, 223.
do. Bibliothek ... 235.
do. Kirke .. 197, 238.
do. Mure ..... 27.
do. Reliquier .... 228.
do. Vænge ..... 271.
Grand, Jens, Erkebiskop ..... 186.

Grassatgang ..... 25, 69.
Grenadercorpset, det kgl. ..... 129.
Grim, Capitajn ..... 77, 145.
Grubbe, Efrard ..... 193.
Grundtaxt ..... 3, 208, 270.
Græsning for Bykvæget ..... 100, 261.
Grønnegade, store ... . 3, 246.
Guldager, Søren, Hofpræst ..... 200.
Gulland, Værtshus ..... 68, 70.
Guntzow, Borgemester i Halmstad 202.
Gustav III, Konge af Sverige, Anm. S. 11.
Gyldenstjern, Chr. ..... 200.

Haandværkernes Liv ..... 58, 61.
Hahn, Overjægermester ..... 203.
Halen, et Jordstykke ..... 100.
Halmdukker ..... 6, 9.
Ham, von, Byfoged . 76, 81, 107, 262.
Hamsforth, C. .... 237.
Haelveg, N. O., Rector ..... 199.
Hans, Konge ..... 226, 227.
do. Prins ..... 201.
do. St, Kirke ..... 227.
do. St., Stræde 29
Hansen, Raadmand ..... 43, 88.
Harald Blaatand ..... 180.
Haraldsborg 181, 192, 195, 222, 226, 228.
Harboe, Generallieutenant ..... 204.
do. Oberst ..... 79, 95.
Harleqvin, en ..... 81.
Harpestreng, Henrik, Kannik og Læge ..... 183.
Harsdorff, Prof., Hofbygmester ... 25.
Hartmann, M., Raadmand ..... 12, 148.
Hoxthausen, Stiftsbefalingsmand 46, 268, 269.
Hede, store og lille ..... 99, 259.
Heinen, Major, Pladscommandant 165, 175.
Helge, Kantsler ..... 181.
Helligdagsanordning ..... 71, 72.
Helliggesthus ..... 237.
Henning, Erkedegn ..... 199.
Hemmingsen, Niels, Dr. theol. ..... 199.
Henrettelser ..... 143, 144.
Henrik, Biskop ..... 216.
Herberg, Hamborg .. 82, 113, 264, 268.
Herberger og Værtshuse ..... 109.
Herregaardsskytterne 1807 ..... 91.
Herstræde, Kongens ..... 224.
Hertz, Domprovst ..... 164.
Hestemarkstorvet ..... 143.
Hind, Joh., Biskop ..... 188.
Hoboist, en spansk ..... 176.
Hofbetjente, Fr. d. 4des .... 96.
Holberg, L., Baron ..... 259.
Holmann, Byfoged ..... 41, 84.
Holstein, Stiftsbefalingsmand ... 46, 94.
Hulsten ..... 5.
Husargarnisonen 103, 135, 208, 264, 268.
Husarofficererne ..... 136.
Husarspektakler ..... 138.
Hverving ..... 132.
Høibrøndsgaarden ..... 228, 235.
do. Stræde ..... 29.
Hønnemann, Byfoged ..... 41.
Hørsegade ..... 220, 226.
Højer, Joh., Skolediscipel .... 117, 119.

Ibs, St., Kirke .... 164, 217, 236, 239.
Ibs, St., Stræde ... . 29.
Ida af Gladsaxe ..... 220.
Indhegning af Byen 104, 105, 106, 257.
Indkomster, Byens ..... 248.
Indpas i Næringen ..... 62, 63.
Indkvartering ..... 261, 269.
Ingeborg, Dronning ..... 188.
do. Joh. Læges Enke ..... 219.
Inger, Grevinde af Regenstein 183, 184.
do. Nonne i St. Agnes ..... 185.
Ingermann, Skarpretter ..... 271.
Inqvisition ..... 11, 104.
Isak, Provst ..... 181.
Isefjordens Tilstand ..... 55.
Iversdatter, Mette, halshugges .... 205.

Jacob I, Konge af England ..... 199.
Jacobsen, Cunibert, Domprovst ... 194.
Jacobsen, Peder, Biskop ..... 182.
Jarlsberg, Greve, Brigadér ..... 130.
Jensen, H., Borgemester .... 200.
Jersovius, N. E., Præst ..... 203.
Jepsen, Niels, Biskop ..... 190.
Jesuiter .... 263.
Jomfruklostret det adelige 148, 155, 203.
Jonsøn, Rane ..... 186.
Jordanus, Kannik ..... 184.
Jorder, Byens ..... 246.

Jordskjælv ..... 204.
Jubelfest ..... 256.
Julestue..... 67, 75.
Juliane Marie, Enkedronning..... 209.
Jurisson, Niels, Kannik..... 185.
Jutta, Prinsesse..... 185.
Juul, Just, Admiral ..... 204.
Jylland, Værtshus ..... 70.
Jægergaarden ..... 241.

Kaas, Generalmajor ..... 133.
Kaas, Werner, Major ..... 204.
Kagstrygning..... 143.
Kalendegildet ..... 219.
Kall, Dr..... 268.
Kannikechoret ..... 191.
Kapel, St. Andreas ..... 185, 220.
do. Bethlehems ..... 191, 221.
do. Catherine Nielsdatters..... 192.
do. Chr. 4des..... 200, 241, 242.
do. Frederik 5tes ..... 25, 208.
do. Hellig tre Kongers 192, 225, 240.
do. St. Laurentii ..... 190.
do. Vor Frues... 21, 187, 207, 213.
Karnapper..... 271.
Kilde. Hellig Korses ..... 106.
Kildehuset..... 106.
Kirkedisciplin ..... 24.
Kirkeristen ..... 94.
Kjælderpiger..... 49.
Kjøbenhavn..... 188, 189, 217.
do. Brand 1728..... 36.
do. Slot ..... 217.
Kjøbmandsgaardene ..... 49.
Kjøbmændene..... 47.
Klaus Teglbrænder ..... 186.
Klokkergaarden..... 21, 25, 207.
Klokkeringning ..... 92, 263.
Klosterhaven..... 243.
Klostermuren ..... 118.
Klædedragten ..... 76, 76.
Knopf, Daniel, Præst ..... 200.
Knud d. Store ..... 180.
do. d. hellige ..... 180.
do. Lavard ..... 181.
do. d. 5te ..... 182.
do. d. 6te ..... 182.
Knudsen, L., Byfoged ... 41, 102, 204.
Knuth, Greve..... 94.
Knuth, Stiftsamtmand ..... 45, 46.
Kobbermøllen..... 241.
Kongebreve, gamle ..... 7.
Kongsgaarden..... 182, 224, 225.
Konnungshegnet..... 186.
Korlp, H. I., Borgemester 35, 204, 247.
Kornerup, Peder, Stadscapitajn 45, 51, 208, 259, 264, 266.
Kornerup, Søren, Mag. Conrector . 202.
Kornpriser..... 100, 258, 268.
Krabbe, Geheimeraad..... 204.
Krag, Geheimeraad..... 53.
Krag, Johannes, Biskop..... 186.
Krag, Niels, Byfoged ..... 41.
Krag, Otto..... 201, 203.
Krarup, Vært i Hamb. Herberg .. 111.
Kræmmere, omløbende..... 53.
Kvægsyge ..... 206, 208, 258, 266.
Kæmnerbogen ..... 268.
Kæmnerembedet..... 271.

Lade, Smedelaugets..... 60.
Lakaj, en kgl. ..... 86.
Laloy, fransk Lieutenant..... 165, 173.
Landevej til Kalundborg..... 103, 267.
do. Kbhvns. gamle do. . 46, 103.
do. den nye..... 103.
do. til Ringsted ..... 103, 265.
Landsbypræster ..... 233.
Landvæsenet..... 99.
Lange, Anders Rasmussen, Raadmand 36, 90, 207, 246, 247, 255, 256, 258.
Lange, David ..... 105, 250.
Lange, Joh. Frederik, Kbmnd..... 47.
Lange, Hans Rasmussen, Raadmand 12, 36, 94, 104, 207, 249, 250, 256.
Lange, Niels Rasmussen ..... 12, 36.
Lange, Rasmus, Borgemester .. 41, 207.
Langeslægten ..... 51.
Larsen, Boas..... 51, 264, 267.
Latinskolen ... 116, 117, 166, 184, 220.
Laugsvæsenet ..... 59, 60, 61.
Laurentii, V., Præst ..... 199.
Laurentius Kirken..... 15, 194, 237.
do. Klokken..... 15, 140, 237.
Lauritssøn, Eskil, Kannik ..... 244.
Law, Chirurgus ..... 136.
Leth, Lauritz, Ridefoged..... 79.

Leth, Madam i Hamb. Hreberg... 111.
Ligbegængelse, Fredr. 2dens ..... 199.
do. Christian d. 4des.. 201
do. Frederik d. 3des.. 203.
do. Christian d. 5tes .. 203.
do. Frederik d. 4des 96, 97, 205.
do. Christian d. 6tes 98, 206.
do. Frederik d. 5tes 85, 207, 259, 263.
do. Dronning Louises.. 92.
do. Dronning Juliane Maries ..... 99.
Ligkister, murede ..... 33.
Lillevang ..... 99.
Lindholm Gods ..... 215.
Litle, Frue Cecilie, hendes Testamente ..... 212.
Livgarden til Hest ..... 96, 98.
Livregimentet, 1ste danske 165, 174, 267.
do. Dronningens norske 245, 267.
Lodberg, Chr., Biskop i Ribe .... 203.
Lodehat, Peder Jensen, Biskop ... 191.
Luftballon ..... 208.
Lunde, Niels, Borgemester 35, 37, 38, 82, 94, 205, 249, 253.
Lunge, Andreas, Ridder..... 191.
Luxdorff, Landsdommer ..... 110.
Lühe, von der, Stiftsbefalingsmand 46.
Lygten, Værtshus .... 72, 73, 107, 256.
Lyngby, Severin, Sognepræst ..... 204.
Lyngby, Nicolai, Sognepræst ..... 246.
Lyttichau, Greve, Lieutenant ..... 172.
Lætus, P. C., Præst ..... 199.
Løvenskjold, Etatsraad 101

Macharius, Erkedegn ..... 189.
Magistratsforretninger ..... 34.
Maglekilde ..... 32, 57, 257.
Magnus, Konge af Liefland..... 198.
Maillon, Isac, Planteur 13, 39, 40, 130, 131.
Marabail, fransk Lieutenant 165, 173, 176.
Margrethe, den hellige ..... 182.
Margrethe, Valdemarsdatter, Dronning... 189, 190, 191, 220, 221, 222.
Martinus, Mag., Kannik ..... 187.
Martorel, spansk Oberst. 165, 170, 177.
Mechtild, Dronning ..... 183.
Meiercrone, Hr. ..... 94.
Meier, Berendt, Borgemester ..... 203.
Meier, Henrik, Domprovst..... 207.
Messer, katholske ..... 165, 223.
Mesterstykker ..... 61, 62.
Meublement i Kjøbmandshuse..... 49.
Mikkels, St., Kirkegaard ..... 227.
Molteke, Conrad ..... 190.
Mordbrænderbanden..... 147, 154.
Morgenstjerne, Vægternes ..... 141.
Mortens, St., Kirke.. 30, 185, 197, 257.
Mortensen, Oluf, Biskop ..... 192, 193.
Munk, Fru Kirsten .... 202.
Munkebro .... 129, 130, 131, 227, 244.
Munkesø og do. Stræde ..... 29, 256.
Munthe, Borgemester 40, 41, 148, 207, 254, 261.
Mølle, St. Claras ..... 258.
do. St Mortens..... 258.
do. Prædikebrødrenes ..... 214.
do. Vandhuls ..... 104, 256.
Møller, Magnus, Mag... ..... 268.
Møller, Raadmand ... 43, 88, 268, 270.

Nagel, Arends, Byfoged ..... 41.
Natmandens Børn ..... 122.
Natmandsdrengen Nicolai Christian 147, 148, 149, 152, 153, 154.
Nebbe Slot .... 189, 219.
Nicolai, Johan, Domprovst ..... 193.
Nicolaikirke ..... 29, 30.
Nicolaistræde..... 29, 30.
Nielsen, S., Borgemester ..... 200.
Numsen, Generalmajor..... 95. 245.
Nyborg, Johan, Biskop ..... 188.
Nyvang ..... 100.
Nørregaard ..... 224.

Offer til Præsterne..... 254, 250.
Offonius, Olaf, Rector ..... 197.
Olaf, Konge, Margrethes Søn..... 219.
Olafs Kirkegade ..... 219.
Olai Kirke ..... 197.
Olavi, Johan, Præst ..... 199.
Oldermænd ..... 61.
Olrog, Elisabeth .... 50.

Olsen, Peder, Graabrødremunk.... 1.
Olsen, Søren, Præst ..... 199.
Olsgaden ..... 101.
Opmaaling af Gaderne..... 266.
Otzen, Palaisforvalter.... 20, 106, 257.

Pager, kgl..... 98.
Palladius, P. Biskop..... 1, 195
Palaiet, det kgl..... 17, 19.
Papirfabrikken . ..... 57.
Parade, fransk Capitajn..... 165, 174.
Pas ..... 251, 258.
Pasquil..... 107.
Paulin, P. Mag. Domprovst 39, 94, 197, 247.
Paulsen, Joh., Biskop ..... 188, 215.
Peder I, Biskop..... 181.
Peders, St., Kirke ..... 234, 236.
Pedersen, Jens, Biskop..... 192.
Pedersen, Morten, Præst ..... 197.
Pedersen, Olaf, Amtsforvalter..... 246.
Pedzell, Oberstlieutenant ..... 243.
Pesten, den sorte..... 188.
Pesten 1484..... 139, 199.
Pest 1711 ..... 204.
Peter Czar af Rusland..... 204.
Petri, Johannes, Øeconom ..... 200.
Piber, Berthold ..... 222.
Pipers Hus og Vænge..... 222, 250.
Pietismen ..... 53, 254.
Platov, Comandeurinde..... 79
Plate, Henrik, Conrector ..... 204.
Poncot, fransk Capitajn..... 165, 171.
Pors, Stig, Erkedegn..... 196.
Prindsen, Værtshus..... 41, 207.
Prinsessestyr..... 259.
Privilegier for Byen..... 223, 228.
Puhan, Skarpretter..... 142, 143, 250.

Qvoten, von, Salomon ..... 80.
do. hans Comedier ..... 81.

Raadhuset, det gamle .... 5, 198, 255.
do. det senere..... 14, 105.
do. det nye..... 16.
Raadhuskjælderen..... 5, 140.
Raadstueretten ..... 44.
Raadstuevagtmesteren..... 139.
Rahn, Martinus, Apotheker ..... 246.
Randers, Jacob Sørensen, Kbmnd. 47, 50, 56.
Randulf, Enevold, Domprovst 115, 203.
Rane, Prior..... 186
Rantzow, Generaladjudant ..... 88.
Rasmussen, Conferentsraad ..... 79.
Rasmussen, Mikkel, Sognepræst ... 198.
Ravensberg, Biskop..... 195.
Reedtz, Peder, Kantsler..... ..... 203.
Reformationen ..... 195.
Regentsen ..... 115.
Resens Kort over Byen..... 3.
Reventlow, Greve, Stiftsbefalingsmand..... ..... 46, 207.
Ridderorden, Chr. d. 1stes..... 192.
Rimors Møllestræde.. 29, 30, 208, 265.
Ring, Ibsen, Jacob ..... 36, 245.
Ring, Mag , Conrector ..... 120.
Ro, Konge .... 179.
Roder ..... 3, 271.
Rodisgaard ..... 239.
Rosengaard, Christoffer ..... 199.
Rosengaard, Jens..... 196.
Rosenkrantz, Geheimeraad..... 94.
Rosenkrantz, Mette .. .. 202.
Roskildegaard..... 81.
Rosted, Mad. i Prindsen ..... 111.
Rud, Dorothea..... 200.
Rundbygning, gl..... ..... 33.
Ryge, Cantor..... 66, 95.
Rødeport..... 190.
Rønnow, I., Biskop..... 195.

Sabbathen..... 258.
Saltø..... .... 190.
Sandt, Augustinus ..... 115, 201.
Saxe, Borger i Rosk..... 189.
Saxtorph, Rector..... 121.
Scavenius, Generalmajor ..... 151.
Schade, Caspar, Oeconom 27, 94, 250, 257.
Schade, Margrethe ..... 247.
Schades Vænge .... 33.
Schaffalitzsky de Mukadel, Oberst. 125.
Scheel, Holger, Stiftsbefalingsmand 46.

Schiøtz Papirmøller..... ..... 105.
Schnabel Mag., Rector.. 76, 120, 207.
Schmeltz, Agent..... 16.
Scholten, General ..... 94.
Schreeb, Lieutenant .... 136, 137, 265.
Schrem, P. Nielsen..... 36, 256.
Scrøder, Herman, Borgemester ... 202.
Schultz, Domprovst..... 268.
Skanderborg Gaard..... 239.
Skatter ..... 2, 35.
Skave, Niels, Biskop..... 193.
Skibsbroen..... 56, 207, 208, 262, 267.
Skib, strandet..... ..... 55.
Skippernes Gaard ..... 268.
Skiveskydning..... 82.
Skjalm, Domprovst ..... 188.
Skjalm, Drost..... 186.
Skjalmsøn, Ebbe ..... 181.
Skole, den danske..... 121.
Skydebaner ..... 83, 270.
Smedegade ..... 60.
Smedelauget ..... 60.
Smith, Daniel, Adjunct.. 164, 166, 174.
Snedkerlauget..... 133.
Sneversti ..... 226.
Snubbe Kors ..... 46.
Solubhut, Major..... 8, 97, 130.
Sophia, Frederik 2dens Dronning . 200.
Sophie Amalie, Dronning..... 203.
Sophie Hedevig, Prinsesse ..... 205.
Sophie Magdalena, Enkedronning 207, 267.
Sortebrødrene..... 183
Sortebrødrekirken ..... 184.
Sortebrødrekloster . 198, 234, 236, 239.
Spaniolerne 1808..... 162.
Spanske Kappe... ..... 45, 141, 142.
Stadsretten ..... 185.
Stadstambouren ..... 85.
Steenstrup, Peder, i »Prindsen«... 111.
Steenvinkel, Lorentz..... 241.
Stigsøn, Niels, Biskop ..... 183.
Stikbreve ..... 145, 146.
Stodderfogden ..... 52.
Strangesøn, P., Kannik..... 217.
Stær, Apotheker..... 8, 12, 111, 250.
Sukkerhuset .... 58.
Sunesøn, Peder, Biskop..... 182.
Sven Tveskjæg..... 180.
Sven Estridsen..... 180.
Sven Norbagge .... 180.
Sven Grathe..... 181.

Taarnvægteren ..... 139, 140, 141.
Tamborini, Kandestøber..... 264.
Tappenstreng..... 129, 134.
Tausan, Hans, Mag ..... 247.
Tausan, Chr., Skriver..... 247.
Tausan, Madame..... 95.
Tavlmur, Tavlværk..... 13.
Thestrup, Præst..... ..... 79.
Tiendefortegnelse fra 1370..... 217.
Toldbetjente..... 104, 109.
Treschow, Amtmand..... ..... 171.
Troiel, H. F., Domprovst..... 203.
Troldkvinder..... 195.
Trolle, Niels, Lehnsmand 122, 201, 203.
Trægaarden..... 252.

Uden Røde Port..... 33.
Udfordring ..... 64.
Uffe, Erkebisp ..... 183.
Ulfeldt, Jakob ..... 27.
Ulf Jarl ..... 180.
Ulrik, Christian 4des Søn ..... 200.
Ulrik, Frederik 3des Søn..... 201.
Unesøn, P., Domprovst ..... 185.
Urne, Lauge, Biskop ..... 194.
do. Hans, Testamente..... 229.

Valdemar I krones..... 182.
Valdemar II ..... 182.
Valdemar Atterdag..... 188, 214, 215.
Venstermand, Karen..... 199.
Venstermand, Morten ..... 193.
Vetheman ..... 181.
Vicariehuset ..... 225.
Vilhelm, Bisp ..... 180.
Vilhelm, Borger i Rosk..... .. 183.
Vilhelm, Prins, Chr. 5tes Søn..... 203.
Villing, Kleinsmed ..... 66, 67, 73, 74.
Vind, Jacob, Erkedegn..... 200.
Vindeboderne..... 188, 224.
Vindebodehave..... 213.
Vingesten ... . 18.

Vognmændene ..... 265.
Vænge ved Munkesø ..... 271.

Walkendorff, Axel ..... 196.
Walkendorff, Berette ..... 197.
Walkendorff, E., Domprovst..... 227.
Waldemar, Greve, Chr. 4des Søn . 243.
Westfalen, von, Heinrich ..... 256.
Wibe, Peder, Lehnsmand .... 202, 243.
Winther, Major ..... 136, 137, 138.
Wohnsen, M., i »Prindsen« ..... 111.
Worm, Biskop ..... 40.
Worm, Susanne ..... 201.

Zepelin, Oberst ..... 95, 128.
Ziervogel, Kammerraad ..... 106.
Zigeunerbande ..... 153.
Zimmer, Postmester ..... 111, 267.

Æresvagt ved kongelige Ligbegængelser..... 84.

Øgler, Rasmus, Domprovst 94, 148, 207, 246.
Østers til det kgl. Taffel..... 45.

Grundrids af Roskilde i ældre Tider.

Tegnet af P. Kornerup med Benyttelse af ældre Kort.

1891.

Iseffjorden

Kjærlingehavet

Haraldsborg

Haraldsborg Mölle

Vejen til Slangerup

St. Sigfrids Molle

St. Jörgens Kirke

St. Jörgensbjerg

Tutte Vænge

St. Ibs Stræde

Strand-möllen

Kilde

Uglebakken

St. Ibs Kilde

St. Ibs Kirke

St. Agnes Kloster

Pipers Vænge

St. Clara Mölle

Fisker-Stræde

Strædet Dynen

Bygens Almindning

Birkisdam

St. Gjertruds Kilde

Store Strandstræde

St. Agnes Stræde

Fisker-Krogen

St. Clara Kloster

Kobbermöllen

Vindebode Have

St. Gjertruds Stræde

Universitets Vænge

Gl. Vej til Havnen

Capels Mölle

Lille Badstuestræde

Rodis Vænge

Möllestræde

Sortebrödre eller Rimors

Sortebrödre Mölle (nu Rimors)

Raadmands Havn

Klokker Vænge

St. Hans Kirke

St. Ols Gade

St. Mortens Mölle

St. Hans Kilde

Kilde

Lille Hedestræde

St. Mortens Kirkegaard og Kirke

Provstestræde

Vandhuls Mölle

Vandhuls Möllestræde

St. Sörens Stræde

Store Badstue-stræde

Cantorhaven

Regentsen Anno 1612

Bispegaards Haven

Sortebrödre Klosterstræde

Kannikebolig

Conventhus

Kloster Kilden

Klosteret Mark.

Ragle Kilde

Lille Magleboldestræde

Herluf Trolles Boder for Fattige

Blaagaards Vænge

Kongs-gaardens Plads

St. Lucii Domkirke

Bispegaarden

Stunkebro

Skt. Ols Gade

Sortebrödre Kloster

Klosters Vænge

Bondethinget

Duebrödre Hospital

Findebro

Porttaarn

Bispegaardsstr.

St. Olafs Kirke

Skanderborggaden

Rosenhavestræde

Lille Höibröndestræde

Höibrönd

Kirkegaard

Raadhuset

St. Petri Kirke

Kirke-gaard

Raadhusstr.

Sortebrödre Stræde

Det ældre Duebrödre Kloster

Skomager-gade

St. Laurentii Kirke

Al ga den

Röde Port

Uden Röde Port

St. Budolfi Kirke

St. Mikkels Kirke

Lille Torvegade

Pagepölsestræde

Dampskibsstræde

Lille Allehelgenestræde

Alle Hel-gens Kirke

Sneevrstr.

Graabrödre Kirkegade

Hestemarkeds Torv

Höibröndsgaarden

Graabrödre Kloster

Lederstræde

Kapel

Hellig Kors Stræde

Bredgade eller Kongegade

Bredgade

Store Allehelgenestræde

Graabens Vænge

Hellig Kors Kilde

Borgerdiget

Ringstedgade

Nicolaistræde

Natmandsstræde

Lammegade eller Tyvestræde

Vor Frue Kirkestræde

Lille Grönnegade

Casper Skados Vænge 1727.

Store Sems Have

St. Nicolai Kirke

Vor Frue Kloster

Dronning Margrethes Hus

Munkesö Stræde

Store Torvegade

Port

Munke Sö

Iver Skjöttes Vænge

Ringstedgades Port

Natmandsstræde

Smedegade

Handekjær

Munkehaven

Raadmands Havn

Gotrups Vænge

Frue Klosters Vænge

Kjöge Veien

0 100 200 300 400 500 Alen

Bygravens formentlige Beliggenhed er angiven ved en punkteret Linie.

Packt & Crone photo lith.